


การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา
สำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว



นางสาวนันทินี เครือจันทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ANALYSIS OF STAKEHOLDERS'S ROLES IN SCHOOLS' STUDENT
SUPPORT SYSTEMS FOR AGGRESSIVE STUDENTS



Miss Nanthini Khrueachan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Educational Research

Department of Educational Research and Psychology

Faculty of Education
Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแล
ช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียน
ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

โดย

นางสาวนันท์นที เครือจันทร์

สาขาวิชา

วิจัยการศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

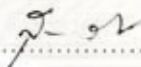
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

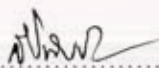


..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย กาญจนวาสี)

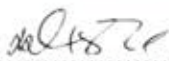
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์



..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช)



..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา)



..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.ศศิธร เขียวกอ)

ศูนย์ทรัพยากรพยากรณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นันทินี เครือจันทร์ : การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว. (AN ANALYSIS OF STAKEHOLDERS'S
ROLES IN SCHOOLS' STUDENT SUPPORT SYSTEMS FOR AGGRESSIVE STUDENTS)
อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา, 237 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1)วิเคราะห์สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือ
นักเรียน (2)วิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน วิธีการวิจัยที่ใช้
เป็นเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา โดยศึกษาในโรงเรียน 3 แห่ง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีวิเคราะห์เอกสาร
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้
การวิเคราะห์เนื้อหา และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาประกอบด้วย
5 องค์ประกอบ คือ (1)การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2)การคัดกรอง (3)การส่งเสริมพัฒนา (4)การป้องกัน
ช่วยเหลือ/แก้ไข และ (5)การส่งต่อ

2. บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีศึกษานักเรียนที่มีพฤติกรรม
ก้าวร้าว แบ่งตามองค์ประกอบของระบบ ได้ดังนี้

(1) บทบาทในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มีผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น
ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ครูแนะแนว พ่อแม่และผู้ปกครอง โดยใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถามนักเรียนโดยตรง
และผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน

(2) บทบาทในการคัดกรองนักเรียน มีผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนว
ครูฝ่ายกิจการนักเรียน โดยใช้ข้อมูลการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลที่รวบรวมได้ มาทำการวิเคราะห์สภาพ
และสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาแนวทางแก้ไข

(3) บทบาทในการส่งเสริมพัฒนา มีผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ครูแนะแนว โดยพยายามหากิจกรรม
ที่นักเรียนสนใจให้ทำ ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรม และทำงานอดิเรกที่ชอบและเป็นประโยชน์

(4) บทบาทในการช่วยเหลือป้องกันและแก้ไขปัญหา มีผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น
ครูแนะแนว ครูฝ่ายกิจการนักเรียน พ่อแม่และผู้ปกครอง และครูคนอื่นๆในโรงเรียนที่นักเรียนสนิท โดยใช้วิธีการ
รับฟังและการพูดคุยเพื่อให้กำลังใจ ตักเตือน ให้คำแนะนำ และติดตามผลการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

(5) บทบาทในการส่งต่อ มีผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ครูฝ่ายกิจการนักเรียน ดำเนินการตามระเบียบ
วินัยของโรงเรียน และครูแนะแนว ใช้วิธีให้คำปรึกษา

ภาควิชา.....วิจัยและจิตวิทยาการศึกษา.....ลายมือชื่อนิติ..... นันทินี เครือจันทร์.....

สาขาวิชา.....วิจัยการศึกษา.....ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา.....2551.....

5083453727 : MAJOR EDUCATIONAL RESEARCH

KEYWORDS : STUDENT SUPPORT SYSTEMS/ AGGRESSIVE STUDENT

NANTHINI KHRUEACHAN : AN ANALYSIS OF STAKEHOLDERS'S ROLES IN SCHOOLS' STUDENT SUPPORT SYSTEMS FOR AGGRESSIVE STUDENTS. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. SIRIPAARN SUWANMONKHA, Ph.D., 237 pp.

The objectives of this research were (1) to analyze the operating state of schools' student support systems (2) to analyze the stakeholders's roles in using the systems. A multiple case study was employed as the research method. The study was conducted in a three schools. The data were collected by documentary analysis, participatory and non participatory observations, interview and focus group discussion. Content analysis and inductive conclusion were used in the analyze.

The research findings were as follow :

1. The operating state in the school's student support compose of 5 elements. They were (1) knowing each individual student (2) clarification (3) supporting for development (4) prevention and correction and (5) transition.

2. The stakeholders's roles of each elements in systems were as follow :

(1) In knowing each individual student, adviser teacher, student affair teacher, Counseling teacher, and parents were important persons. They are talk with the student and those who were closed to the student.

(2) In clarification, adviser teacher, a counseling teacher, and student affair teachers were important persons. They used the student information to analyze state and causes of problems and generates ways to solve the problems.

(3) In supporting for development, the counseling teacher would seek the students' interest activities, encourage the student to participate in the activity and hobbies.

(4) In prevention and correction, an adviser teacher, a counseling teacher, student affair teachers, parents, and other trust teacher were important persons. They would listen and talk to inspire, suggest, advice and follow up on the student.

(5) In transformation, student affair teachers were important persons. They would monitor school regulation while the counseling teachers gave advice.

Department : Educational Research and Psychology.....

Student's Signature : 

Field of Study : Educational Research.....

Advisor's Signature : 

Academic Year : 2008.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือและความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา ที่ได้ให้ความเมตตาเอาใจใส่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ช่วยเหลือแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆด้วยความตั้งใจและความเป็นแบบอย่างของครูที่ดี

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวาณิช ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และดร.ศศิธร เขียวกอ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ อาจารย์วิไลวรรณ ไอรอส อาจารย์พรณี ปานทอง และอาจารย์จันทร์เพ็ญ โชติศิริ ที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ และได้ให้ข้อเสนอแนะที่ดีในการทำวิจัยครั้งนี้

กราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้วิทยาการต่างๆให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มเข้ามาศึกษา ณ สถาบันแห่งนี้ และเป็นกำลังใจให้ศิษย์ด้วยความอดทนและความปรารถนาดีมาโดยตลอด

ขอขอบคุณผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ คณะครูทุกท่าน ผู้ปกครองและนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้งสามแห่ง ที่ให้ความร่วมมือแก่ผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดียิ่ง ตลอดจนให้ความช่วยเหลือและให้ความสนิทสนมเป็นกันเอง

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆนิสิตภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา และเพื่อนๆของผู้วิจัยที่ไม่ได้เอ่ยนามทุกท่าน ผู้เป็นกัลยาณมิตร คอยช่วยเหลือ สนับสนุนและเป็นกำลังใจที่ดีมาโดยตลอด

ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อสุรพงศ์ และคุณแม่โสภา เครือจันทร์ เป็นอย่างสูง ที่มอบความรักความห่วงใย คอยสนับสนุนทั้งกำลังใจและกำลังทรัพย์ตลอดระยะเวลาการศึกษา จนผู้วิจัยประสบความสำเร็จจบจบทุกวันนี้ ขอขอบคุณ คุณน้องจิรวัดณ์ เครือจันทร์ น้องชายที่คอยช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา ตลอดจนญาติพี่น้องทุกคนที่เป็นกำลังใจและมีส่วนสำคัญกับความสำเร็จของผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนผัง.....	ฎ
สารบัญแผนภาพ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
ตอนที่ 1 วิทยุรุ่น.....	7
1.1 ความหมายของวิทยุรุ่น.....	7
1.2 ลักษณะของวิทยุรุ่น.....	8
1.3 พัฒนาการและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของวิทยุรุ่น.....	10
1.4 ความต้องการของวิทยุรุ่น.....	28
1.5 ปัญหาของวิทยุรุ่น.....	32
ตอนที่ 2 พฤติกรรมก้าวร้าวของวิทยุรุ่น.....	34
2.1 ความหมายของพฤติกรรม.....	34
2.2 ความหมายของพฤติกรรมก้าวร้าว.....	35
2.3 ปัจจัยและสาเหตุของการมีพฤติกรรมก้าวร้าวของวิทยุรุ่น.....	36

บทที่	หน้า
2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	38
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว.....	41
ตอนที่ 3 การดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	45
3.1 นโยบายที่เกี่ยวกับการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	45
3.2 ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	47
3.3 มาตรฐานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	53
3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	60
ตอนที่ 4 บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	66
4.1 บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	66
4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง.....	76
ตอนที่ 5 การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	79
5.1 การวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา.....	79
5.2 เทคนิคการวิจัยภาคสนาม.....	84
5.3 เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	87
5.4 การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	93
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	96
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	98
กรณีศึกษาและวิธีการคัดเลือก.....	98
ประเด็นที่ศึกษา แหล่งข้อมูล และเครื่องมือในการวิจัย.....	99
การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	106
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	113
การนำเสนอรายงานการวิจัย.....	114
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	115
ตอนที่ 1 สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของกรณีศึกษา.....	115
1.1 โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1 : โรงเรียนนวมินทราช.....	115
1.2 โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2 : โรงเรียนชายทะเล.....	130
1.3 โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3 : โรงเรียนภูผา.....	144
1.4 การวิเคราะห์และเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา.....	162

บทที่	หน้า
ตอนที่ 2 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน.....	166
2.1 การศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว:กรณีศึกษาเด็กชายเอ.	166
2.2 การศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว:กรณีศึกษาเด็กชายบอล	170
2.3 การศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว:กรณีศึกษาเด็กชายใจ	175
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	183
สรุปผลการวิจัย.....	183
อภิปรายผลการวิจัย.....	189
ข้อเสนอแนะ.....	192
ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้.....	192
ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	193
รายการอ้างอิง.....	194
ภาคผนวก.....	200
ภาคผนวก ก รายงานผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย.....	201
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	203
ภาคผนวก ค หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย.....	229
ภาคผนวก ง ภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน....	235
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	237

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	การพัฒนาการทางด้านจิตสังคมของวัยรุ่น (psychosocial development of adolescents)(สุวรรณ เรื่องกาญจนเศรษฐ์, 2549).....	26
3.1	สรุปประเด็นที่ศึกษา / เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล / แหล่งข้อมูล.....	101
3.2	แผนการศึกษาภาคสนาม.....	109
3.3	สรุปกิจกรรมการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียน.....	111
4.1	จำนวนนักเรียน(ปีการศึกษา 2551)ในความดูแลของครูที่ปรึกษา/ครูพี่ครูแม่ 1 คน	116
4.2	จำนวนนักเรียน(ปีการศึกษา 2551)ในความดูแลของครูที่ปรึกษา 1 คน	130
4.3	จำนวนนักเรียน(ปีการศึกษา 2551)ในความดูแลของครูที่ปรึกษา 1 คน	144
4.4	สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา	165
4.5	สรุปบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว	180

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
4.1	แผนผังการบริหารงานของโรงเรียนริมชล.....	118
4.2	แผนผังการบริหารงานของโรงเรียนชายทะเล.....	133
4.3	แผนผังการบริหารงานของโรงเรียนภูผา.....	146



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
2.1	ลักษณะอารมณ์กลัวและวิตกกังวลของวัยรุ่น (อุบลรัตน์ เฟิงสถิต,2546).....	21
2.2	ความต้องการพื้นฐาน 5 ชนิดของมนุษย์ตามทฤษฎีของมาสโลว์ (สุรางค์ โค้วตระกูล,2550).....	29
2.3	การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวตามแนวคิดของฟรอยด์ (ดวงพร ตันติธรรมานนท์,2542).....	38
2.4	การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวตามทฤษฎีลดแรงขับ(drive reduction theory) (ดวงพร ตันติธรรมานนท์,2542).....	39
2.5	แนวความคิดที่เกี่ยวกับความคับข้องใจและพฤติกรรมก้าวร้าว ของเบอร์โควิทซ์ (อ้างถึงในดวงพร ตันติธรรมานนท์,2542).....	40
2.6	แนวความคิดที่เกี่ยวกับความคับข้องใจและพฤติกรรมก้าวร้าว ของฮัล ดอลลาร์ด (อ้างถึงในดวงพร ตันติธรรมานนท์,2542).....	40
2.7	กลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ,2547).....	50
2.8	ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษา ขั้นพื้นฐานและมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ,2550).....	59
2.9	สรุปบทบาทหน้าที่ของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนว/ผู้เกี่ยวข้อง (กระทรวงศึกษาธิการ,2547).....	68
2.10	ขั้นตอนการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ,2547).....	69
2.11	กระบวนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้นักเรียนของครูแนะแนว /ผู้เกี่ยวข้อง (กระทรวงศึกษาธิการ,2547).....	71
2.12	วงจรเดมมิ่ง(PDCA)แสดงการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ของสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน,2546).....	73
2.13	สรุปการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน,2546).....	75

แผนภาพที่	หน้า
2.14 องค์ประกอบและขั้นตอนในการวางแผนการวิจัยเชิงคุณภาพ (นิตา ชูโต, 2548).....	83
2.15 รูปแบบของช่วงเวลาการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ (Lofland, 1971 อ้างถึงใน นิตา ชูโต, 2548).....	94
2.16 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	97



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัยรุ่นเป็นกลุ่มประชากรที่กำลังพัฒนาจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม อาจกล่าวได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุกๆด้าน จึงทำให้วัยรุ่นมีความขัดแย้งในใจ หรือเกิดความคับข้องใจ และเกิดความเครียดได้บ่อย ซึ่งส่งผลให้มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดปัญหาทางอารมณ์ พฤติกรรม และการเรียน (ลักขณา ศรีวิวัฒน์, 2545; สุภรี สุวรรณจตุระ, 2549) อีกทั้งสภาพสังคมในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ หลายด้านพร้อมกัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การศึกษา ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลโดยตรงต่อการปรับตัว และการเข้าสังคมของวัยรุ่น วัยรุ่นที่สามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆเหล่านี้ได้ดี ก็จะสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป แต่ในทางกลับกันหากวัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะก่อให้เกิดปัญหาการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม มีพฤติกรรมก้าวร้าว และอาจลุกลามกลายเป็นปัญหาใหญ่ในสังคมดังที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ หรือโทรทัศน์ เช่น การทำร้ายร่างกายตนเองและผู้อื่น การมั่วสุมเสพสิ่งเสพติดและการพนัน การก่อเหตุทะเลาะวิวาทซึ่งบางครั้งรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดจากวัยรุ่นในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการรับรู้ต่อสิ่งต่างๆรอบตัวโดยผ่านกระบวนการคิดที่ไม่ได้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ขาดวุฒิภาวะ และมักจะทำอะไรลงไปโดยขาดความยับยั้งชั่งใจ ทำตามอารมณ์ตนเอง มีความหุนหันพลันแล่นและไม่สามารถควบคุมความโกรธที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิดปกติ แต่เป็นผลจากพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ของวัยรุ่น (พนม เกตุมาน, 2550)

สภาพปัญหาวัยรุ่นที่เกิดขึ้นในปัจจุบันพบว่า วัยรุ่นไทยใช้ความรุนแรงโดยมีพฤติกรรมทะเลาะวิวาทเพิ่มขึ้นเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือพฤติกรรมก้าวร้าว (ไทยรัฐ, วันจันทร์ที่ 1 ตุลาคม 2550) ซึ่งพฤติกรรมก้าวร้าวดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อตนเองและสังคม และอาจพัฒนาเป็นพฤติกรรมทะเลาะวิวาท และกลายเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมในวัยผู้ใหญ่ได้ (ม.ร.ว.สมพร สุทัศนีย์, 2529) ที่ผ่านมามีการควบคุมพฤติกรรม

ก้าวร้าวของวัยรุ่นนั้นมักจะใช้การควบคุมจากภายนอก เช่น การลงโทษ การดูว่ากล่าวอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลให้วัยรุ่นเกิดการต่อต้านและยังคงแสดงพฤติกรรมดังกล่าวต่อไปหรืออาจจะเพิ่มความถี่หรือความรุนแรงในการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวนั้นออกมา จึงเป็นเรื่องสำคัญของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ผู้ปกครองและครู ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับวัยรุ่นมากและมีบทบาท ร่วมกันในการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญ ทำความเข้าใจ ร่วมมือ แก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาวัยรุ่นลุกลามยิ่งขึ้น

ดังพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของวิทยาลัยการศึกษา เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 (สุกรี สุวรรณจุฑะ, 2549) ดังนี้

“ ขณะนี้รู้สึกกันทั่วไปว่า มีปัญหาเยาวชนในบ้านเมืองมากขึ้น เนื่องจากเหตุหลายกระแส ความจริงเยาวชนมิได้ต้องการที่จะทำตัวให้ยุ่งยาก แต่อย่างไรก็ตาม แต่โดยเหตุที่ไม่ได้รับความเอาใจใส่ดูแลเท่าที่ควร และขาดที่พึ่ง ขาดผู้ที่ให้ความรู้ ให้คำแนะนำที่ถูกต้องเหมาะสม เขาจึงต้องกลายเป็นบุคคลที่เป็นปัญหาแก่สังคม

เป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นครู เป็นอาจารย์ เป็นผู้บริหาร การศึกษา ที่จะต้องช่วยเหลือเขาด้วยหลักวิชาและความสามารถ ขอให้เพียรพยายามปลูกฝังความรู้ความคิดที่ปราศจากโทษให้แก่เขาโดยเสมอหน้า แนะนำอบรมด้วยเหตุผลและด้วยความจริงใจ ประกอบด้วยความเมตตาปราณี สงเคราะห์ อนุเคราะห์ และนำพาไปสู่ทางที่ถูกที่เจริญ เยาวชนก็จะเกิดมีความมั่นใจ และมีกำลังใจที่จะทำความดี เพื่อจักได้มีอนาคตที่มั่นคงแจ่มใสในวันข้างหน้า”

พระราชดำรัสข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าปัญหาของวัยรุ่นเป็นปัญหาที่สะสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน และในปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ก็ยังเป็นความจริงอยู่ และยังไม่สามารถทำให้หมดไปได้

จากความตระหนักในปัญหาวัยรุ่น กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544) โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนโยบายให้สถานศึกษาจัดทำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมุ่งหวังให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งในและนอกสถานศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูประจำชั้นและครูที่ปรึกษา รวมทั้งบุคลากรภายนอกสถานศึกษา ได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนในเบื้องต้น โดยได้ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสุขภาพจิต กำหนดแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งระบบดังกล่าวประกอบด้วย

กระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีชั้นตอนชัดเจน พร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือที่มีมาตรฐาน มีคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ (กรมสุขภาพจิต, 2544) และได้จัดทำมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อเป็นการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการและแนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานการแนะแนวและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบว่า ส่วนใหญ่จะทำการศึกษาในลักษณะภาพรวมของระบบ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมอย่างกว้างๆของทั้งระบบ ทั้งสภาพการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคต่างๆในการดำเนินงาน โดยส่วนใหญ่แล้วจะเน้นไปที่การเปรียบเทียบปัญหา และอุปสรรคจำแนกตามขนาดของโรงเรียน หรือบริเวณที่ตั้งของโรงเรียน (สุทธิดา ทับทิมทอง, 2550; ภัทรียา ดังก้อน, 2549; ปัญญา กระพุ่มพันธ์, 2548; สุธิดา ภัคดีบุญ, 2548; เรืองยศ อุดรศาสตร์, 2546 และวิจิต รุ่งศรีทอง, 2546)

และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนที่ผ่านมา พบว่า ได้มีการนำเทคนิคการให้คำปรึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของโกล์แมน โปรแกรมการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสมตามแนวคิดของเคลลี การฝึกควบคุมความโกรธและทักษะทางสังคม และวิธีการปรับพฤติกรรมด้วยปัญญา มาใช้ในการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน (กรรณิการ์ ศรีสุข, 2550; กรวิดา ศรีสุภา, 2547; ดวงพร ดันติธรรมมานนท์, 2542; หรรษา แก้วพูลปกรณ์, 2541; ทิพย์วัลย์ สุทิน, 2538 และทิพรัตน์ เสง ตระกูล, 2538) ซึ่งเป็นการดำเนินงานระหว่างครูกับนักเรียนเท่านั้น ไม่มีการร่วมมือประสานงานกันระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนอื่นๆในการดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาให้นักเรียน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาสภาพการดำเนินงาน และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะมีการดำเนินงานร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ได้แก่ ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนว ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน ครูประจำวิชา รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครอง เพื่อดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน ซึ่งเป็นการปรับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนให้ลดลงโดยการใช้นโยบายการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

คำถามการวิจัย

1. ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษามีสภาพการดำเนินงานเป็นอย่างไร
2. ผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีใครบ้าง
3. ผู้เกี่ยวข้องแต่ละคนมีบทบาทในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา(multiple case study) ในการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา โดยใช้กรณีศึกษา 3 กรณี คือ โรงเรียนริมชล โรงเรียนชายทะเลและโรงเรียนภูผา
2. ประเด็นที่ศึกษา
 - 2.1 สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา
 - 2.2 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

วัยรุ่น หมายถึง เด็กที่มีอายุอยู่ระหว่าง 10 – 21 ปี เป็นวัยที่อยู่ระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ ซึ่งเด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เช่น ด้านร่างกาย บุคลิกภาพ เซอร์วิญญา อารมณ์และสังคมอย่างรวดเร็ว จึงกล่าวได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยของการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว

พฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง การกระทำที่ทำให้ตนเองและ/หรือผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรืออันตรายทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน เพราะการกระทำต่างๆตามความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อน อันตราย และความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ซึ่งพฤติกรรมก้าวร้าวสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย เช่น การเตะต่อย ทูบตี และทางวาจา เช่น การพูดจาไม่สุภาพ ใช้คำหยาบ เป็นต้น

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง การส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ปัญหา เพื่อให้ นักเรียน ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติทั้งปวง

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง การดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา มีทั้งหมด 5 องค์ประกอบ คือ (1)การรู้จักนักเรียนรายบุคคล (2)การคัดกรอง (3)การส่งเสริม/พัฒนา (4)การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข (5)การส่งต่อ โดยมีครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และมีบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในและนอกสถานศึกษา เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครูทุกคน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง หน้าที่การทำงาน หรือสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกระทำในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหาร หัวหน้าระดับชั้น ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนว ครูประจำวิชา/ครูทั่วไป พ่อแม่ผู้ปกครอง และหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา และบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายในการดูแลช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาได้นำมาใช้ประกอบการวางแผนการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

บทนำ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ตอนตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 วัยรุ่น

- 1.1 ความหมายของวัยรุ่น
- 1.2 ลักษณะของวัยรุ่น
- 1.3 พัฒนาการและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของวัยรุ่น
- 1.4 ความต้องการของวัยรุ่น
- 1.5 ปัญหาของวัยรุ่น

ตอนที่ 2 พฤติกรรมก้าวร้าวของวัยรุ่น

- 2.1 ความหมายของพฤติกรรม
- 2.2 ความหมายของพฤติกรรมก้าวร้าว
- 2.3 ปัจจัยและสาเหตุของการมีพฤติกรรมก้าวร้าวของวัยรุ่น
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว

ตอนที่ 3 การดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 3.1 นโยบายที่เกี่ยวกับการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.2 ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.3 มาตรฐานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ตอนที่ 4 บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 4.1 บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 5 ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

- 5.1 การวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา
- 5.2 เทคนิคการวิจัยภาคสนาม
- 5.3 เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ
- 5.4 การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ตอนที่ 1 : วัยรุ่น

1.1 ความหมายของวัยรุ่น

วัยรุ่น ตามความหมายขององค์การอนามัยโลก (WHO อ้างถึงใน สุกรี สุวรรณจุฑะ, 2549) หมายถึง เด็กที่อยู่ในช่วงอายุ 10 -19 ปี ประมาณร้อยละ 20 ของประชากรโลก คิดเป็นจำนวนประมาณ 1.2 พันล้านคนทั่วโลก และในจำนวนนี้ ร้อยละ 85 อยู่ในประเทศที่กำลังพัฒนาที่เหลือจะอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว

อุบลรัตน์ เพ็งสถิตย์ (2546) ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า “วัยรุ่น” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Adolescence มาจากภาษาละตินว่า Adolescere ซึ่งมีความหมายว่า การเจริญเติบโต ซึ่งวัยดังกล่าวจะเป็นผู้ที่มีอายุประมาณ 12 - 21 ปี ดังนั้นวัยรุ่นจึงเป็นระยะเวลาที่อยู่ระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ หรืออาจมีความหมายได้อีกนัยหนึ่ง คือ “เป็นวัยแห่งการที่เคยได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแลจากผู้ใหญ่ไปสู่การปกป้องดูแลและช่วยเหลือตนเองตัดสินใจด้วยตนเอง” นอกจากนั้น ความหมายของวัยรุ่นอาจมีความหมายในอีกกรณีว่า “เป็นวัยที่มีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว หรือเป็นวัยที่จะมีความสามารถในการสืบพันธุ์ต่อไปได้” และช่วงระยะเวลาของวัยรุ่นสามารถจำแนกตามขั้นพัฒนาการได้เป็น 2 ขั้น คือ วัยรุ่นตอนต้น (อายุ 12 - 18 ปี) และวัยรุ่นตอนปลาย (อายุ 18 -21 ปี)

สุชา จันทน์เอม (2529) ให้ความหมายวัยรุ่นไว้ว่า “วัยรุ่น” คือ วัยที่สิ้นสุดความเป็นเด็ก เป็นวัยที่เป็นสะพานไปสู่ผู้ใหญ่ ไม่มีเส้นขีดขั้นที่แน่นอนว่าเริ่มเมื่อใดและสิ้นสุดเมื่อใด แต่กำหนดเอาความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและรูปร่างเป็นสำคัญ โดย เด็กหญิงเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นเมื่อเริ่มมีประจำเดือน (menstruation) และเด็กชายเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นเมื่อตอนมีอสุจิ (sperm) ครั้งแรก

พนม เกตุมาน (ชมรมสุขภาพวัยรุ่น, 2549) กล่าวไว้ว่า ช่วง“วัยรุ่น”จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 12 - 13 ปี โดยที่เพศหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเพศชายประมาณ 2 ปี และจะเกิดการพัฒนาไปจนถึงอายุประมาณ 18 ปี จึงจะเข้าสู่ผู้ใหญ่ และในวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก

จากความหมายข้างต้น คำว่า “วัยรุ่น” มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า “วัยรุ่น” หมายถึง เด็กที่มีอายุอยู่ระหว่าง 10 - 21 ปี เป็นวัยที่อยู่ระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ โดยเด็กผู้หญิงจะเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นเร็วกว่าเด็กผู้ชายประมาณ 2 ปี ซึ่งเด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการในด้านต่างๆ เช่น ด้านร่างกาย บุคลิกภาพ เซอร์วิญญา อารมณ์และสังคมอย่างรวดเร็ว จึงอาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยของการเปลี่ยนแปลงและมีการปรับตัว

1.2 ลักษณะของวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านเซาว์บัญญัติ ด้านบุคลิกภาพ ด้านอารมณ์และด้านสังคม ทำให้ต้องมีการปรับตัวหลายๆด้านไปพร้อมๆกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นนี้ อาจส่งผลต่อการปรับตัวของวัยรุ่นและทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาได้ การที่วัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ดี จะช่วยให้สามารถพัฒนาตนเองให้มีบุคลิกภาพที่ดีซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตต่อไป

อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์ (2546) กล่าวว่าวัยรุ่นมีลักษณะที่สำคัญ คือ

1) วัยรุ่นมีสถานภาพที่ไม่แน่นอน ลักษณะของวัยรุ่นประกอบด้วยความรู้สึกที่มีความสับสนในสภาพของความเป็นเด็กและบทบาทที่ควรจะทำในช่วงชีวิตผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นมักจะพยายามปฏิบัติตนให้เหมือนกับผู้ใหญ่ที่เขากระทำกัน แต่บางครั้งวัยรุ่นไม่สามารถจะกระทำได้ เพราะมีความรู้สึกและความต้องการที่จะเล่นเหมือนกับเด็กๆที่เคยปฏิบัติมา จึงทำให้เกิดความรู้สึกถึงสถานภาพที่ไม่แน่นอนของตนได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2) วัยรุ่นเป็นช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อการเกิดทัศนคติและความรู้สึกที่รุนแรงมาก ดังนั้นวัยรุ่นจึงพยายามที่จะแสดงความรู้สึก หรือทัศนคติของตนต่อบิดา มารดา และครู โดยการกระทำพฤติกรรมต่างๆเพื่อเรียกร้องความสนใจจากบุคคลอื่น เช่น การเสี่ยงดัง การทำงานและการร่วมจับกลุ่มใหญ่ เป็นต้น

3) วัยรุ่นเป็นช่วงที่มีอารมณ์ไม่มั่นคง จากสภาพอารมณ์ที่ไม่มั่นคงนี้ ฮอลล์ (G.Stanly Hall อ้างถึงใน อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมของวัยรุ่นมักจะเป็นพฤติกรรมที่เกินความเป็นจริง ดังนั้นจึงทำให้อารมณ์ของวัยรุ่นมีลักษณะที่ไม่คงที่ในลักษณะของการมีอารมณ์ที่รุนแรงเกินไป หรืออาจเก็บกดเกินไป

4) วัยรุ่นมีลักษณะการแสดงออกที่ไม่คงที่ จากการหวาดกลัวเปลี่ยนแปลงเป็นการหัวเราะด้วยเสียงดัง จากความรู้สึกที่ไม่มั่นคงไปสู่ความรู้สึกที่มั่นคง จากความรู้สึกที่เห็นแก่ตัวไปสู่ความรู้สึกโอบอ้อมอารี เป็นต้น ซึ่งความรู้สึกของวัยรุ่นดังกล่าวนี้ จะมีผลทำให้วัยรุ่นมีการแสดงออกในลักษณะที่ไม่คงที่

5) วัยรุ่นเป็นช่วงเวลาของการมีปัญหา เพราะเขาได้มีโอกาสพบเห็นสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ และปัจจุบันเขามีความรู้สึกว่าจะต้องช่วยเหลือตนเอง เพราะบิดามารดาได้ให้อิสระแก่ตนแล้ว แต่บางครั้งก็ไม่สามารถคลี่คลายปัญหาเหล่านั้นได้ จึงทำให้วัยรุ่นได้เผชิญกับปัญหาต่างๆอย่างมาก ลักษณะปัญหาที่วัยรุ่นเผชิญอยู่นั้นจะเป็นปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับการเรียน อาชีพและเพื่อน เป็นต้น

วัฒน์เพ็ญ บุญประกอบ (ชมรมสุขภาพวัยรุ่น, 2549) กล่าวถึงลักษณะของวัยรุ่นที่จำเป็นต้องมี เพื่อพัฒนาตนไปสู่ความสำเร็จ และดำเนินชีวิตให้พัฒนาก้าวหน้าไปได้ ดังนี้

1) ความเป็นอิสระพึ่งพาตนเองได้ (independency) ซึ่งหมายถึง สามารถเป็นตัวของตัวเองได้ ทำงานในความรับผิดชอบและหน้าที่ได้ รู้จักควบคุมพฤติกรรมและอารมณ์ตนเองให้อยู่ในขอบเขตของความดี ความถูกต้อง เหมาะสม และตามกาลเทศะ เมื่อได้รับอิสระจะต้องควบคุมไปกับการปฏิบัติตามหน้าที่รับผิดชอบได้ และเคารพสิทธิของผู้อื่น

2) มีเอกลักษณ์แห่งตน (identity) ในระยะแรกของวัยรุ่นอาจมีความสับสน ไม่แน่นอน และอยู่ในระยะเฝือหา ค้นหาและสำรวจทดลองในความเป็นไปของตนและสิ่งรอบตัว แต่ในที่สุดวัยรุ่นจะตกลงใจได้ว่าตนเป็นใคร ต้องการอะไร จุดมุ่งหมายคืออะไร และต้องการเติบโตไปทำอะไร วัยรุ่นจึงต้องมีเป้าหมายชีวิต และสนใจเรียน ฝึกหัดปฏิบัติเพื่อนำไปสู่อาชีพ หรือวิชาชีพได้

3) สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิด (intimacy) และสามารถรักษาความสัมพันธ์นั้นให้ยืนยาว ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการดำรงชีวิตต่อไปภายหน้าในการสร้างครอบครัว และการทำงานร่วมกับผู้อื่น วัยรุ่นควรมีมิตร “คู่หู” ที่มีความไว้วางใจกัน สนทนากันแบบ “เพื่อนตาย” รู้และเข้าใจกัน แม้ว่าต่างคนต่างจากกันไป แต่ความรู้สึกสนิทใจและความสัมพันธ์ยังคงอยู่เสมอ

4) มีมโนธรรม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี (conscience) เมื่อถึงวัยรุ่นตอนปลายเด็กจะต้องมีคุณธรรมในระดับที่มีจิตสำนึก และปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในสังคม จะไม่กระทำผิดเพราะรู้ถึงผลกระทบที่จะเกิดความเสียหายตามมาที่บังเกิดแก่ตน แก่พวกพ้อง วงศ์ตระกูล หรือสังคมประเทศชาติได้ จึงรู้จักละอายที่จะประพฤติผิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง วัยรุ่นที่ดีจะหันเข้าหาศาสนา หรือแบบฉบับที่ดีเป็นตัวอย่าง มีจิตเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่น อาจตั้งชมรมหรือรวมกลุ่มไปพัฒนาชนบท เป็นต้น

สุมน อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงใน ชนิกา ตู้จินดา, 2549) ได้วิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวัยรุ่น (อายุ 13 - 18 ปี) ดังนี้

1) รู้จักแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และความรู้พื้นฐานในการทำงาน และประกอบอาชีพ
2) มีจิตสำนึกในหน้าที่ ขยันหมั่นเพียร พากเพียรทำงาน ตั้งใจมุ่งมั่นทำงาน ทบถวนทำให้งานดีขึ้น

3) รู้จักเรียนรู้วิธีทำงาน

4) มีความชำนาญในงานที่ถนัด

5) มีความเชื่อมั่นตนเอง และสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้

6) มีวินัยในการทำงาน รู้จักบริหารเวลาการทำงาน การพักผ่อน รวมถึงวิธีการจัดการต่างๆในงานอาชีพ

- 7) สุขภาพแข็งแรงทั้งกายใจ
- 8) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีสุนทรียภาพและจินตนาการ
- 9) แสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น

สุชา จันทน์เอม (2529) กล่าวว่า วัยรุ่นควรได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆ ดังนี้ ความร่าเริง ความกระตือรือร้น การมีอารมณ์ขัน ความกล้า ความไม่เห็นแก่ตัว ความเห็นอกเห็นใจ ความสุขุมเยือกเย็น และความเชื่อมั่นในตนเอง

อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์ (2546) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นช่วงระยะเวลาที่สำคัญยิ่ง เพราะวัยรุ่นจะมีพัฒนาการด้านต่างๆอย่างรวดเร็วและมีระยะเวลาที่สั้นๆเท่านั้น และถ้าผ่านพ้นช่วงนี้ไปแล้ว พัฒนาการทางด้านต่างๆของวัยรุ่นจะเกิดขึ้นได้อย่างไม่เหมาะสม นอกจากนี้วัยรุ่นยังเป็นช่วงระยะเวลาของการพัฒนาการบุคลิกให้ก้าวสู่ผู้ใหญ่ได้อย่างเต็มที่ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “วัยรุ่น” มีลักษณะเฉพาะอยู่พอสมควร ซึ่งสรุปได้ดังนี้ วัยรุ่นมีอารมณ์รุนแรงและแปรปรวนได้ง่าย มีลักษณะการแสดงออกที่ไม่คงที่ มีเอกลักษณ์แห่งตน มีความต้องการในด้านต่างๆแตกต่างไปจากวัยเด็ก นอกจากนี้เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาในทุกด้าน ทำให้วัยรุ่นเกิดความวิตกกังวลมากกว่าวัยอื่นๆ อยากรู้ อยากเห็น อยากรลอง เป็นต้น

1.3 พัฒนาการและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของวัยรุ่น

พัฒนาการ (development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้าง (structure) และแบบแผนของอินทรีย์ทุกส่วน การเปลี่ยนแปลงนี้จะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ เป็นขั้นๆจากระยะหนึ่งไปอีกระยะหนึ่ง ทำให้เด็กมีความสามารถใหม่ๆเกิดขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นตามลำดับทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม (สุชา จันทน์เอม, 2529)

พัฒนาการของวัยรุ่นมีความสำคัญมาก เพราะถ้าพัฒนาการในแต่ละด้านของวัยรุ่นเป็นไปอย่างมีแบบแผนย่อมส่งผลต่อการมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจของวัยรุ่นด้วย พัฒนาการของวัยรุ่นสามารถแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านบุคลิกภาพ ด้านเชาว์ปัญญา ด้านอารมณ์และด้านสังคม ซึ่งแต่ละด้านมีความสำคัญดังนี้

พัฒนาการทางด้านร่างกาย (Physical Development)

พัฒนาการทางด้านร่างกายของวัยรุ่น ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั่วไป และการเปลี่ยนแปลงทางเพศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งสองอย่างนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว จนทำให้เด็ก

วัยรุ่นเองตระหนักในการเปลี่ยนแปลง และมีความวิตกกังวล ดังนั้นทั้งผู้ปกครองและครูควรเตรียมเด็กให้เข้าสู่วัยรุ่นอย่างราบรื่น โดยการอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างบุคคลและให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร อัตมโนทัศน์ของเด็กขึ้นอยู่กับความรู้ตัวเองว่าเป็นคนสวยหรือไม่สวย มีรูปร่างดีหรือไม่ดี พัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยนี้มีดังต่อไปนี้ (สุรางค์ ใคว์ตระกูล, 2550)

1) วัยรุ่นจะเริ่มมีการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงทางความสูงและน้ำหนักอย่างรวดเร็วมาก (growth spurt) การเปลี่ยนแปลงนี้จะมีผลแตกต่างกันระหว่างเพศ เด็กหญิงจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีอายุระหว่าง 8½ - 10½ ปี หรืออายุเฉลี่ยประมาณ 11 ปี ซึ่งเร็วกว่าเด็กชายประมาณ 2 ปี การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็วของเด็กชายจะเริ่มราวอายุ 10 - 16 ปี หรืออายุเฉลี่ยประมาณ 13 ปี

2) การเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์ จะเริ่มในวัยแรกรุ่น (puberty) เนื่องจากฮอร์โมนเกี่ยวกับการเจริญเติบโตที่ต่อมพิทูอิทารี (pituitary Gland) หรือต่อมใต้สมองสร้างขึ้น เด็กหญิงจะมีการเปลี่ยนแปลงของรังไข่ และมีการตกไข่ (ovulation) และการเพิ่มฮอร์โมนที่เรียกว่าอีสโตรเจนส์ (estrogens) ในสายเลือด สำหรับเด็กชายจะมีการเพิ่มขนาดของอวัยวะสืบพันธุ์ และมีการสร้างเซลล์สืบพันธุ์และเพิ่มฮอร์โมนของผู้ชายที่เรียกว่าแอนโดรเจนส์ (androgens)

3) การเปลี่ยนแปลงทุติยภูมิทางเพศ (secondary sex characteristics) จะปรากฏเป็นระยะการแตกเนื้อหนุ่มสาว เด็กหญิงจะเพิ่มขนาดของหน้าอก สะโพก มีรูปร่างอวบขึ้นและมีเอว เด็กชายจะมีไหล่กว้างขึ้น มีกล้ามเนื้อที่แข็งแรง การเปลี่ยนแปลงของเสียงจะเห็นได้ชัดในเด็กชายคือ เสียงห้าวและแปร่ง นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับผิวหนัง โดยเฉพาะหน้าเด็กหญิงวัยรุ่นบางคนจะมีสิวเต็มหน้า ดังมีคำกล่าวว่ามี "สิวลสาว" เด็กชายบางคนก็จะมีสิวมเหมือนกัน ทั้งชายและหญิงจะมีขนขึ้นตามร่างกาย เช่น ขา หน้าและรอบอวัยวะสืบพันธุ์ เป็นต้น

4) อัตราการเจริญเติบโตของส่วนต่างๆของร่างกาย อาจเกิดขึ้นไม่พร้อมกันหรือเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น เด็กบางคนจะมีการเปลี่ยนแปลงขนาดของเท้าทั้งยาวและใหญ่ขึ้น แต่ส่วนอื่นของร่างกายยังไม่เปลี่ยนแปลง บางคนจะรู้สึกวุ่นวายขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ไหล่ยังคงเดิม เด็กวัยรุ่นมักมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และมักจะรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า ร่างกายของตนกำลังเปลี่ยนแปลง และคิดว่าคนอื่นจะรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับรูปร่างของตน เด็กวัยรุ่นบางคนไม่มีความพอใจเกี่ยวกับรูปร่างลักษณะของตน เช่น อยากเตี้ยลงหรืออยากสูงขึ้น

5) เด็กหญิงจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็วสุดยอตราวๆ 12 ปี ส่วนเด็กชายจะมีระยะสุดยอตราวๆ 14 ปี หลังจากนั้นการเจริญเติบโตจะเริ่มช้าลง แต่ทั้งชายหญิงจะยังคงเจริญเติบโตต่อไป ทั้งทางด้านความสูงและน้ำหนัก เด็กชายส่วนมากจะ

หยุดการเจริญเติบโตราวๆอายุ 21 ปี แต่บางคนก็ยังคงเปลี่ยนแปลงได้ไม่หยุดจนถึงอายุ 25 ปี สำหรับเด็กหญิงจะหยุดการเจริญเติบโตเมื่ออายุราวๆ 17 ปี แต่บางคนก็จะเจริญเติบโตต่อไปจนถึงอายุ 21 ปี อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างในการเจริญเติบโตทั้งอายุและเวลาก็มีมาก อัตราการเจริญเติบโตมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเด็กในวัยนี้ เด็กหญิงที่มีรูปร่างเจริญเติบโตช้าตอนวันแรกๆจะไม่มีปัญหาในการปรับตัวกลับเป็นผลกำไร ส่วนเด็กชายถ้ารูปร่างการเจริญเติบโตช้าจะมีปัญหาในการปรับตัว และมักจะเข้ากับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันไม่ได้ มักจะรู้สึกว่ามีปมด้อย และมีพฤติกรรมที่ต้องการเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่น ส่วนเด็กชายที่มีการเจริญเติบโตเร็วกว่าเพื่อนๆ จะเป็นผู้ที่ปรับตัวได้ดี เป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง และมักจะเป็นผู้นำ มีความเชื่อมั่นในตนเองและมีพฤติกรรมเป็นผู้ใหญ่ เด็กหญิงที่มีอัตราการเจริญเติบโตของรูปร่างเร็วกว่าเพื่อนๆ และอยู่ต่ำกว่าชั้น ป.6 จะเป็นผู้ที่มีปัญหาในหาการปรับตัว

พนม เกตุมาน (2549) กล่าวว่า พัฒนาการทางร่างกายของวัยรุ่น (physical development) มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั่วไป และการเปลี่ยนแปลงทางเพศ เนื่องจากวัยนี้มีการสร้างหลังฮอร์โมนเพศและฮอร์โมนการเจริญเติบโต (growth hormone) อย่างมากและรวดเร็ว รูปร่างจะเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แขนขาจะยาวขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงอื่นประมาณ 2 ปี เพศหญิงมีไขมันมากกว่าชาย เพศชายมีกล้ามเนื้อมากกว่าทำให้เพศชายแข็งแรงกว่า

การเปลี่ยนแปลงทางเพศ (sexual change) ที่เห็นได้ชัดเจน คือ วัยรุ่นชายจะนมขึ้นพานเสียงแตก มีหนวดเคราขึ้น และเริ่มมีฝันเปียก (nocturnal ejaculation) การเกิดฝันเปียกครั้งแรกเป็นสัญญาณวัยรุ่นของเพศชาย ส่วนวัยรุ่นหญิงจะเป็นสาวขึ้น คือ เต้านมมีขนาดโตขึ้น ไขมันที่เพิ่มขึ้นทำให้มีรูปร่างทรวดทรง สะโพกผายออก และเริ่มมีประจำเดือนครั้งแรก (menarche) การมีประจำเดือนครั้งแรก เป็นสัญญาณการเข้าสู่วัยรุ่นในเพศหญิง ทั้งสองเพศมีการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะเพศมีขนาดโตขึ้น และเปลี่ยนเป็นแบบผู้ใหญ่ มีขนขึ้นบริเวณอวัยวะเพศ มีกลิ่นตัว มีเสียงขึ้น

พัฒนาการทางบุคลิกภาพ

ฮอลพอร์ต (Allport, 1955 อ้างถึงใน สุรางค์ โค้วตระกูล, 2550) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “บุคลิกภาพ” ไว้ว่าเป็นการจัดและรวบรวมเกี่ยวกับระบบทางร่างกายและจิตใจ (psychophysical systems) ภายในตัวของแต่ละบุคคล

บุคลิกภาพของบุคคลขึ้นอยู่กับ การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทางด้านสรีระ หรือที่เรียกว่า “แรงขับโดยสัญชาตญาณ” เชื่อว่าแรงผลักดันพื้นฐานที่สำคัญตั้งแต่แรกเกิด คือ แรงขับทางเพศหรือความต้องการตอบสนองทางเพศ ซึ่งเป็นแรงขับที่กระตุ้นร่างกายให้แสวงหาสิ่งที่ต้องการเพื่อตอบสนองความสุข ความพึงพอใจของตน แรงขับนี้จะไปสู่ความสำเร็จในแต่ละขั้น

พัฒนาการของมนุษย์ เพื่อให้บรรลุถึงวุฒิภาวะ (maturity) ในแต่ละบุคคล แต่ถ้าเกิดความขัดแย้ง (conflict) หรือความคับข้องใจ (maturity) ขึ้นในขั้นใดก็อาจทำให้พัฒนาการหยุดชะงักอยู่เพียงขั้นนั้น พฤติกรรมต่างๆของมนุษย์เป็นผลจากการได้รับ หรือไม่ได้รับการตอบสนองของแรงขับทางเพศ ตลอดจนแหล่งที่จะตอบสนองเปลี่ยนแปลงไปตามวัย ตามแรงผลักดันภายในร่างกาย (อาทิศย์ รุ่งเสรีชัย, 2547)

เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่สนใจตนเอง อยากรู้ว่าตนเองคือใคร ซึ่งเป็นคำถามที่ตอบได้ยาก เด็กวัยรุ่นจะต้องมีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและยอมรับ และจะต้องมีความเข้าใจบทบาทของตนเองในสังคม และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ถ้าเด็กวัยนี้สามารถจะตอบคำถามว่าตนเองคือใคร ก็จะไม่มีปัญหาในการปรับตัว จะมีจุดประสงค์ของชีวิตที่แน่นอนเกี่ยวกับอาชีพ อิริคสัน เรียกวัยรุ่นว่า Identity vs Role Confusion เด็กที่ไม่รู้จักว่าตนเองคือใครจะเผชิญกับปัญหาที่อิริคสันเรียกว่า Identity Crisis เด็กจะรู้สึกสับสนในบทบาทของตนในสังคม มีปัญหาในการปรับตัวกับเพื่อนร่วมวัยทั้งเพศชายและหญิง เพราะมีทัศนคติต่อตนเองในทางลบ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และทำให้เด็กวัยนี้มีปัญหาในการเรียน ไม่มีจุดประสงค์ของชีวิต อิริคสันกล่าวว่า สังคมปัจจุบันมีความโน้มเอียงที่จะส่งเสริมให้เด็กวัยรุ่นมีปัญหาที่จะค้นพบว่าตนคือใคร เพราะมีบทบาทต่างๆในสังคมที่เด็กวัยรุ่นจะสำรวจเรื่อยๆ โดยไม่มีการผูกมัดตนเองว่าบทบาทที่ตนเลือกคืออะไร

ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ได้แก่ ทฤษฎีของฟรอยด์

ฟรอยด์ (Freud อ้างถึงใน พรรรถนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547) ได้แบ่งระดับพัฒนาการทางบุคลิกภาพของมนุษย์ตามวัย ดังนี้

1) ขั้นพัฒนาการความพึงพอใจทางปาก (oral stage) ขั้นนี้อยู่ในเด็กที่มีช่วงอายุแรกเกิดถึง 18 เดือน เด็กจะมีความพึงพอใจอยู่บริเวณปาก ดังนั้นกิจกรรมส่วนใหญ่ของเขาจึงได้แก่การดูด การกลืน และการกิน ในวัยนี้ความคับข้องใจ (frustration) จะเกิดขึ้นได้ หากเด็กเกิดความคับข้องใจ จะทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า “การติดตรึงอยู่กับที่” (fixation) และมีปัญหาบุคลิกภาพที่เรียกว่า “Oral Personality” ผู้ที่พฤติกรรมแบบนี้จะมีลักษณะชอบพูดมาก และมักจะติบหูหรือเหล้า และชอบดูดหรือกัตอยู่เสมอ โดยเฉพาะเวลาที่มีความเครียด

2) ขั้นพัฒนาการความพึงพอใจทางทวารหนัก (anal stage) อายุระหว่าง 18 เดือนถึง 3 ปี ความพึงพอใจจะอยู่ที่การขับถ่าย ถ้าบังคับหรือเข้มงวดมากเกินไปจะทำให้บุคลิกภาพของเด็กเสียไปและอาจทำให้มีบุคลิกภาพที่เรียกว่า “Anal Personality” ผู้ที่มีพฤติกรรมแบบนี้อาจเป็นคนที่ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นพิเศษ และค่อนข้างประหยัด หรืออาจจะมีบุคลิกภาพที่ตรงข้าม คือ ไม่มีความเป็นระเบียบ

3) **ขั้นพัฒนาการความพึงพอใจทางอวัยวะสืบพันธุ์ (phallic stage)** อายุระหว่าง 3 - 5 ปี ในขั้นนี้ ฟรอยด์ เชื่อว่าเด็กมีพัฒนาการทางเพศ เริ่มเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างชายและหญิง เลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่ เด็กจะมีความสุขในการจับต้องอวัยวะเพศ และเริ่มมีความสนใจในความแตกต่างระหว่างเพศ เด็กจะเกิดความรู้สึกที่ ฟรอยด์ เรียกว่า “Oedipus Complex และ Electra Complex” หมายถึง การที่เด็กผู้ชายจะติดแม่ และเด็กผู้หญิงจะติดพ่อ โดยเด็กผู้ชายจะพยายามเลียนแบบบุคลิกภาพของพ่อเพื่อเรียกร้องความสนใจจากแม่ เด็กผู้หญิงพยายามเลียนแบบบุคลิกภาพของแม่เพื่อเรียกร้องความสนใจจากพ่อ

4) **ขั้นพัฒนาการขั้นแฝงหรือระยะพัก (latency stage)** อายุระหว่าง 6 - 12 ปี ระยะนี้เด็กจะเก็บกดความรู้สึกที่เรียกว่า Oedipus Complex หรือ Electra Complex เอาไว้ ทำให้เด็กหันมาเล่นกับเด็กเพศเดียวกันมากขึ้น และเริ่มมีการปรับตัวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ บุคลิกภาพของเด็กจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวของเขา

5) **ขั้นพัฒนาการความพอใจในเพศตรงข้าม (genital stage)** อายุระหว่าง 13 - 20 ปี ระยะนี้ร่างกายของเด็กกำลังเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีปัญหาในการปรับตัว และเริ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม ถ้าการพัฒนาของเด็กในวัยนี้ได้รับการตอบสนองตนในจิตสำนึกจะทำให้เด็กวัยนี้พัฒนาดีขึ้นกว่าเด็กตอนต้น

พัฒนาการทางเชาว์ปัญญา

พอลาเจต์ (Piaget อ้างถึงใน ฉวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม, 2527) กล่าวถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่นว่า เป็นช่วงที่ระดับสติปัญญาพัฒนาสูงสุด จะมีความสามารถคิดได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ จำแนกเปรียบเทียบ นอกจากนั้นยังสามารถมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง พยายามรู้จักตนเอง และขัดเกลาพฤติกรรมให้ดีขึ้นอยู่เสมอ รู้จักอดกลั้นและเข้าใจสังคมดีขึ้น รู้จักที่จะพึ่งตนเอง เป็นต้น

พอลาเจต์ ให้ชื่อขั้นพัฒนาการของวัยรุ่นว่า “Formal Operations” แต่พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กวัยรุ่นแรกเริ่มบางคนยังอยู่ระหว่าง “Concrete Operations” และ “Formal Operations” แต่ในที่สุดก็จะถึงขั้น “Formal Operations” ซึ่งเด็กจะสามารถคิดได้แบบผู้ใหญ่ ลักษณะที่สำคัญของระดับเชาว์ปัญญาของเด็กวัยรุ่น เนื่องจากเด็กวัยรุ่นสามารถที่จะคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ เด็กวัยรุ่นจึงมีความสนใจในปรัชญาชีวิต ศาสนา สามารถที่จะใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ สามารถคิดเหตุผลได้ทั้งอนุमानและอุปมาน และจะมีหลักการ เหตุผลของตนเองเกี่ยวกับความยุติธรรม ความเสมอภาค และมนุษยธรรม

ทฤษฎีพัฒนาการเซอว์ปีญญาของพือาเจต์

พือาเจต์ (Piaget อ้างถึงใน สุรางค์ คุ้มตระกูล, 2550) เชื่อว่าโดยธรรมชาติคนเราทุกคนมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าทุกคนมีแนวโน้มพื้นฐานที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด 2 ชนิด คือ การจัดและรวบรวม (Organization) และการปรับตัว (Adaptation) ได้แบ่งขั้นพัฒนาการของเซอว์ปีญญาออกเป็น 4 ขั้น โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นไม่สามารถข้ามขั้นได้ ดังนี้

1) ขั้น Sensorimotor (แรกเกิด ถึง 2 ขวบ) วัยนี้เป็นวัยที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวของอวัยวะต่างๆของร่างกาย ความคิดของเด็กในวัยนี้แสดงออกโดยการกระทำ (Actions) เด็กสามารถแก้ปัญหาได้แม้จะไม่สามารถที่จะอธิบายได้

2) ขั้น Preoperational (18 เดือน - 7 ขวบ) คือเด็กวัยก่อนเข้าเรียนและวัยอนุบาล ความคิดของเด็กวัยนี้ยังขึ้นอยู่กับความรู้เป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้งแต่เป็นขั้นที่เด็กเริ่มใช้ภาษา เด็กวัยนี้มีโครงสร้างของสติปัญญา (structure) ที่จะใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบๆตัวได้ หรือมีพัฒนาการทางด้านภาษา สามารถที่จะบอกชื่อสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันได้ สามารถที่จะเรียนรู้ถึงสัญลักษณ์และใช้สัญลักษณ์ได้ เด็กในวัยนี้มักจะเล่นสมมติและเลียนแบบผู้ใหญ่ เด็กในวัยนี้มีความตั้งใจที่ละอย่าง และมีการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง ไม่สามารถที่จะเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น

3) ขั้น Concrete Operations (อายุ 7 - 11ปี) พัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เด็กวัยนี้สามารถที่จะสร้างกฎเกณฑ์และตั้งเกณฑ์ในการแบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ได้ เด็กวัยนี้สามารถที่จะอ้างอิงด้วยเหตุผลและไม่ขึ้นกับการรับรู้จากรูปร่างเท่านั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของตัวเลขเพิ่มขึ้น

4) ขั้น Formal Operations (อายุ 12 ปีถึงวัยผู้ใหญ่) พัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้เป็นขั้นสุดยอด เด็กจะเริ่มคิดเป็นผู้ใหญ่ ความคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลง สามารถที่จะคิดหาเหตุผลนอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่ สามารถที่จะตั้งสมมติฐานและทฤษฎี พือาเจต์ได้สรุปว่า “เด็กวัยนี้เป็นผู้ที่คิดเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบัน สนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง และมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีตัวตน หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม”

พัฒนาการทางด้านอารมณ์

พัฒนาการทางด้านอารมณ์เป็นพัฒนาการที่มีมาตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึงระยะวัยรุ่น การแสดงออกทางด้านอารมณ์ของวัยรุ่นแต่ละคนจะมีรูปแบบการแสดงออกที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับ โดยจะแสดงออกตามบุคลิกภาพของแต่ละคนและตามพฤติกรรมที่เคยทำมาก่อนจนกลายเป็นนิสัย (อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546)

โรเจอร์ (Rogers อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2540) ได้กล่าวถึงวัยรุ่นว่า เป็นวัยที่มี อารมณ์รุนแรง จึงได้ชื่อว่าเป็น “วัยพายุบุแคม” ชอบแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกตรงไปตรงมา อย่างเปิดเผย อารมณ์ต่างๆเกิดขึ้นง่ายและเปลี่ยนแปลงง่าย วัยรุ่นมักจะทำกิจกรรมแทบทุกอย่าง ด้วยการใช้อารมณ์รุนแรง การปรับตัวในช่วงวัยรุ่นจึงค่อนข้างลำบาก

สแตนเลย์ (Stanley อ้างถึงใน ญัฐกานต์ พลโลหะ, 2545) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มี อารมณ์แบบพายุบุแคม คือ มีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรง สับสน แปรเปลี่ยน กลับไปกลับมาได้ง่าย อ่อนไหวง่าย อาจเปลี่ยนอารมณ์หนึ่งไปสู่อารมณ์ตรงข้ามอย่างฉับพลัน เช่น จากร่าเริงเป็นเศร้าสร้อย จากรักเป็นเกลียด เป็นต้น ซึ่งความแปรปรวนของอารมณ์ในระยะ วัยรุ่นนี้ บุคคลใกล้ชิดมักจะไม่เข้าใจ ซึ่งจะเป็นผลทำให้วัยรุ่นกดดัน และแสดงออกโดยมี พฤติกรรมที่รุนแรงได้

เรย์มอนด์ (Raymond อ้างถึงใน ญัฐกานต์ พลโลหะ, 2545) ทำการศึกษาในวัยรุ่น (อายุ 10 - 16ปี) พบว่าวัยรุ่นมีลักษณะหลายอย่างที่ตรงข้ามกันอยู่ในบุคคลคนเดียว เช่น มีทั้งอารมณ์ อ่อนไหวและความมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีทั้งความเครียดและความสนุกสนาน มีทั้งความหวาดกลัว และความกล้าอย่างบ้าบิ่น มีทั้งความอยากสมาคมและความอยากเก็บตัว เป็นต้น

เฮอร์ลอค (Hurlock อ้างถึงใน ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) ได้กล่าวถึงสภาวะทาง อารมณ์ของวัยรุ่นว่าเป็นลักษณะทางอารมณ์ที่เรียกว่า “Heightened Emotionality” ซึ่งเป็นภาวะ ทางอารมณ์ที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ การเบี่ยงเบนทางอารมณ์นี้มีผลกระทบต่อพฤติกรรมด้านต่างๆ ของวัยรุ่น เช่น การเรียนในโรงเรียน ความสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นกับครอบครัว ความสัมพันธ์กับ กลุ่มเพื่อน ลักษณะอารมณ์ที่เรียกว่า “Heightened Emotionality” ที่มักเกิดในวัยรุ่นมีหลายชนิด เช่น การทะเลาะวิวาท ความจู้จี้ในเรื่องอาหาร การแสดงอารมณ์รุนแรง อាកารเศร้าหมอง การ ใช้กลไกแห่งการต่อต้าน ตลอดจนความวิตกกังวล ซึ่งลักษณะอารมณ์เช่นนี้มักเกิดในระยะ ประมาณ 1 - 2ปีที่เด็กเริ่มเข้าสู่ระยะวัยรุ่น แต่หลังจากที่เด็กได้มีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ด้านต่างๆได้แล้ว สภาวะทางอารมณ์ของวัยรุ่นจะกลับคืนสู่สภาวะปกติดังเดิม

ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2530) กล่าวว่า เด็กวัยรุ่นมักมีความกังวลและจิตกังวล ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของอารมณ์กลัว เนื่องจากเด็กต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆมาก ซึ่งความกลัวนี้จะเป็นสาเหตุทำให้สภาวะจิตไม่อยู่ในสมดุล และการรักษาสภาวะจิตให้อยู่ใน สภาวะสมดุลมักใช้พฤติกรรมต่อต้าน (defense mechanism) ซึ่งในช่วงวัยรุ่นมักจะมีพฤติกรรม ในลักษณะของการใช้กลไกแห่งการต่อต้านเสมอ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อวัยรุ่นสามารถปรับตัวต่อ การเปลี่ยนแปลงต่างๆได้ ความวิตกกังวลต่างๆก็จะลดลง ซึ่งเป็นผลทำให้พฤติกรรมในลักษณะ ของการใช้กลไกแห่งการต่อต้านน้อยลงด้วย

พนม เกตุมาน (2549) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านจิตใจของวัยรุ่น (psychological development) ว่าวัยรุ่นสติปัญญาจะพัฒนาสูงขึ้น จนมีความคิดเป็นแบบนามธรรม หมายถึงความสามารถเรียนรู้ เข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ได้ลึกซึ้งขึ้น มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์สิ่งต่างๆ ได้มากขึ้นตามลำดับ สามารถคิดได้ดี คิดเป็น คิดหลายด้าน ทำให้สามารถตัดสินใจได้ ความสามารถทางสติปัญญาจะเพิ่มมากขึ้นจนเหมือนผู้ใหญ่ แต่ในช่วงระหว่างวัยรุ่นนี้ยังขาดประสบการณ์ ขาดความรอบคอบ มีความหุนหันพลันแล่น ขาดการยั้งคิดหรือไตร่ตรองทำอะไรด้วยความหรือทำตามความอยากตามสัญชาตญาณ หรือตามความต้องการทางเพศที่มีมากขึ้น พัฒนาการทางจิตใจจะช่วยให้วัยรุ่นมีการยั้งคิด ควบคุม และปรับตัว (adjustment) ต่อสิ่งแวดล้อมได้ดีในเวลาต่อมา

เอกลักษณ์ (identity) วัยรุ่นเริ่มแสดงออกถึงสิ่งที่ตนเองชอบ สิ่งที่ตนเองถนัด ซึ่งแสดงถึงความเป็นตัวตนของเขาที่โดดเด่น ได้แก่ วิชาที่เขาชอบเรียน กีฬาที่ชอบเล่น งานอดิเรก การใช้เวลาว่างให้เกิดความเพลิดเพลิน กลุ่มเพื่อนที่ชอบและสนิทสนมด้วย โดยเขาจะเลือกคบคนที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน หรือเข้ากันได้ และเกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดแบบอย่างจากกลุ่มเพื่อนนี้เอง ทั้งแนวคิด ค่านิยม ระบบ จริยธรรม การแสดงออกและการแก้ปัญหาในชีวิต จนสิ่งเหล่านี้กลายเป็นเอกลักษณ์ของตน และกลายเป็นบุคลิกภาพนั่นเอง วัยรุ่นจะมีเอกลักษณ์ทางเพศ (sexual identity) ชัดเจนขึ้น ประกอบด้วยการรับรู้ว่าเป็นเพศใด (core gender identity) ซึ่งติดตัวมาตั้งแต่อายุ 3 ปีแล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกทางเพศ (gender role) คือ พฤติกรรมที่เด็กแสดงออกให้ผู้อื่นเห็น ได้แก่ กิริยาท่าทาง คำพูด การแต่งกายที่เหมาะสม และตรงกับเพศตนเอง และความรู้สึกพึงพอใจทางเพศ (sexual orientation) คือ ความรู้สึกทางเพศกับเพศใด ทำให้วัยรุ่นบอกได้ว่าตนเองชอบทางเพศกับเพศเดียวกัน (homosexuality) กับเพศตรงข้าม (heterosexuality) หรือได้กับทั้งสองเพศ (bisexuality)

ความพึงพอใจทางเพศนี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเรื่องนี้ทำได้ยาก วัยรุ่นจะรู้ด้วยตัวเองว่าความพอใจทางเพศของตนแบบนี้ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จะเปลี่ยนแปลงได้เฉพาะการแสดงออกภายนอก ไม่ให้ผิดเพศมากจนเป็นที่ล้อเลียน กลั่นแกล้งของเพื่อนๆ

การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น (acceptance) วัยรุ่นต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนอย่างมาก การได้รับการยอมรับช่วยให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย เห็นคุณค่าของตนเอง มั่นใจตนเอง วัยรุ่นจึงมักอยากเด่นอยากดัง อยากให้มีคนรู้จักมากๆ อยากมีความสามารถพิเศษ อยากเป็นที่ชื่นชม ชื่นชอบของคนอื่นๆ บางครั้งวัยรุ่นที่ต้องการเป็นที่ยอมรับชื่นชมจากผู้อื่นมากๆ อาจแสดงพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม เช่น การแต่งกายยั่วยวนทางเพศ เพื่อให้เป็นที่สนใจ

ของเพศตรงข้าม วัยรุ่นที่เป็นรักร่วมเพศอาจแสดงออกผิดเพศมากขึ้น เพื่อให้เป็นที่สนใจและยอมรับ หรือเมื่อถูกกีดกันจากเพศเดียวกัน ก็อาจจับกลุ่มพวกที่แสดงออกผิดเพศเหมือนกัน เป็นการแสวงหากลุ่มที่ยอมรับ แต่เป็นการทำให้มีการแสดงออกที่ผิดเพศมากขึ้น

ความภาคภูมิใจตนเอง (self esteem) เกิดจากการที่ตนเองเป็นที่ยอมรับของเพื่อนและคนอื่น ๆ ได้ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เป็นคนดีและมีประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ทำอะไรได้สำเร็จ เกิดความรู้สึกพอใจตนเอง ภูมิใจตนเอง เมื่อถึงขั้นนี้เวลาทำอะไรสำเร็จจะไม่จำเป็นต้องการชื่นชมจากภายนอก เพราะสามารถชื่นชมตนเองได้

ความเป็นตัวของตัวเอง (independent : autonomy) วัยนี้รักอิสระ เสรีภาพ ไม่ค่อยชอบอยู่ในกฎเกณฑ์กติกาใดๆ ชอบคิดเอง ทำเอง พึ่งตนเอง เชื่อความคิดตนเอง มีปฏิริยาตอบโต้ผู้ใหญ่ที่บีบบังคับสูง ความอยากรู้อยากเห็นอยากลองมีสูงสุดในวัยนี้ ทำให้อาจเกิดพฤติกรรมเสี่ยงได้ง่ายถ้าหากวัยรุ่นขาดการยั้งคิดที่ดี

การควบคุมตนเอง (self control) วัยนี้เรียนรู้ที่จะควบคุมความคิด การรู้จักยั้งคิด การคิดให้เป็นระบบ เพื่อให้สามารถใช้ความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ วัยนี้ควรสอนให้ควบคุมตนเองโดยฝึกควบคุมจากใจตนเอง ให้รู้ว่าถ้าไม่ควบคุมจะเกิดข้อเสียอะไรบ้าง ถ้าควบคุมจะมีข้อดีอย่างไร การฝึกให้วัยรุ่นใช้สมองส่วนคิดมากขึ้นนี้ จะทำให้เกิดการคิดก่อนทำ ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ สมอง“ส่วนคิด”จะมากควบคุมสมอง“ส่วนอยาก” หรือควบคุมอารมณ์ได้มากขึ้น

อารมณ์ (mood) อารมณ์จะปั่นป่วน เปลี่ยนแปลง หงุดหงิด เครียด โกรธ กังวลง่าย อาจมีอารมณ์ซึมเศร้าโดยไม่มีสาเหตุ อารมณ์ไม่ดีเหล่านี้อาจทำให้เกิดพฤติกรรมเกเร ก้าวร้าว มีผลต่อการเรียนและการดำเนินชีวิต ในวัยรุ่นตอนต้นการควบคุมอารมณ์ยังไม่ค่อยดีนัก บางครั้งยังทำอะไรตามอารมณ์ของตัวเอง แต่จะค่อยๆดีขึ้นเมื่อโตขึ้น วัยรุ่นจะสามารถจัดการกับความวิตกกังวล และอารมณ์ซึมเศร้าได้ ด้วยการเข้าใจ รู้อารมณ์ตนเอง สงบอารมณ์ได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ปรึกษาหารือ กิจกรรมเบนความรู้สึก ฝึกสติสมาธิ หรือกิจกรรมผ่อนคลายตนเอง ฝึกปรับเปลี่ยนความคิด การแก้ปัญหา

จริยธรรม (moral development) วัยนี้สามารถพัฒนาให้มีจริยธรรม แยกแยะความผิดชอบชั่วดีได้ เริ่มมีระบบมโนธรรมของตนเอง ต้องการความถูกต้อง ความชอบธรรมในสังคม ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ต้องการเป็นคนดี เป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น และบางคนอาจรู้สึกอึดอัดคับข้องใจกับความไม่ถูกต้องในสังคมหรือในบ้าน แม้แต่พ่อแม่ของตนเอง เขาก็เริ่มรู้สึกว่าไม่ได้ดีสมบูรณ์แบบเหมือนเมื่อก่อนอีกต่อไป เมื่อรู้ว่าอะไรผิดถูก วัยรุ่นตอนต้นจะเริ่มมีการควบคุมตนเอง ในระยะแรกอาจยังไม่ดีนัก แต่เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนปลายการควบคุมตนเองจะดีขึ้นจนเป็นระบบ

จริยธรรมที่สมบูรณ์เหมือนผู้ใหญ่ คือ รู้ว่าอะไรไม่ควรทำ และสามารถควบคุมตนเองได้ด้วย จริยธรรมวัยนี้เกิดจากการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับคนใกล้ชิด คือ พ่อ แม่ ครู และเพื่อน การมีแบบอย่างที่ดีจะช่วยให้วัยรุ่นมีจริยธรรมที่ดีด้วย เพื่อนมีอิทธิพลสูงในการสร้างทัศนคติ ค่านิยม และจริยธรรมถ้าเพื่อนไม่ดี อาจชักจูงให้เด็กขาดระบบจริยธรรมที่ถูกต้อง

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความรู้สึกเร็วต่อสิ่งต่างๆรอบตัว และแต่ละบุคคลจะมีการตอบสนองที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับ รวมทั้งการแสดงออกทางอารมณ์ก็แตกต่างกันด้วย อารมณ์ของเด็กวัยรุ่นค่อนข้างจะรุนแรงและเปลี่ยนแปลงง่าย สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นมีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่ายรุนแรงและความตึงเครียดของอารมณ์บางครั้งเนื่องมาจากการปรับตัวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย (อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546) เนื่องจากสัดส่วนและรูปร่างของวัยรุ่นเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้วัยรุ่นสนใจตัวเองมากขึ้น บางครั้งจะมีการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ และเมื่อผู้ใหญ่เห็นพฤติกรรมของวัยรุ่นก็คิดว่า วัยรุ่นนั้นยังเด็ก จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัยรุ่นและผู้ใหญ่ได้ง่าย นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วัยรุ่นเกิดความหงุดหงิด บางคนที่มีรูปร่างใหญ่โตก็เกิดความกังวลใจ ขณะเดียวกันต่อมเพศมีการทำงานทำให้วัยรุ่นเกิดความสนใจเพศตรงข้าม จึงก่อให้เกิดความเครียดได้ง่ายถ้าผู้ใหญ่ไม่เข้าใจวัยรุ่นพอ ความไม่ชอบหรือไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการด้านอารมณ์ของวัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางร่างกาย ถ้าเด็กวัยรุ่นมีวุฒิภาวะเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านร่างกายเร็ว จะช่วยให้พัฒนาการทางอารมณ์และสังคมให้เร็วขึ้นด้วย เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่ค่อนข้างจะเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางเหมือนวัยอนุบาล แต่แตกต่างกันโดยที่วัยอนุบาลไม่ได้คำนึงว่าคนอื่นจะคิดอย่างไร ส่วนวัยรุ่นมักจะเป็นห่วงว่าคนอื่นจะคิดอย่างไรโดยเฉพาะเพื่อนร่วมวัย เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ (ณัฐกานต์ พลโลหะ, 2545) และเนื่องจากวัยรุ่นจะมีประสบการณ์ใหม่ๆเกิดขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่วัยรุ่นพยายามหามาด้วยตนเอง และมักจะเป็นที่ขัดแย้งกับผู้ใหญ่ ความเข้มงวดและจู้จี้ของผู้ใหญ่ที่มีต่อวัยรุ่นในเรื่องความประพฤติ การคบเพื่อน การเรียน การแต่งกาย ตลอดจนงานที่ต้องทำตามใจผู้ใหญ่อยู่เสมอ นั้น ทำให้อารมณ์ของเด็กวัยรุ่นไม่มั่นคง หงุดหงิด ไวต่อความรู้สึก และแสดงออกทันที เพราะยังไม่เป็นผู้ใหญ่ทีเดียว นอกจากการที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางบ้านแล้ว วัยรุ่นยังต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนอกบ้านที่ตนเข้าร่วมด้วย การเคยชินกับสิ่งหนึ่งและต้องมาปรับตัวให้เข้ากับอีกสิ่งหนึ่งอย่างรวดเร็ว ทำให้เด็กวัยนี้มีอารมณ์คับข้องใจได้เสมอ และมักจะทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต คือ มักจะมีความรู้สึกซึมเศร้า (depression) วัยรุ่นหญิงจะมีปัญหาเกี่ยวกับความรู้สึกซึมเศร้ามากกว่าวัยรุ่นชาย ความรู้สึกซึมเศร้าอาจเป็นเหตุให้เด็กวัยรุ่นมีปัญหาทางความประพฤติ

เด็กวัยรุ่นทั้งหญิงชายมีความต้องการที่จะทำอะไรทุกอย่างเหมือนเพื่อนร่วมวัย ตั้งแต่การแต่งตัว ความประพฤติ การใช้ภาษา รวมทั้งความเชื่อและค่านิยม องค์ประกอบทางสังคมก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย เช่น ความขัดแย้งภายในครอบครัว พ่อแม่ไม่เข้าใจความต้องการของวัยรุ่น ครูไม่เข้าใจความต้องการของนักเรียน เพื่อนไม่เข้าใจกันในระหว่างวัยรุ่นย่อมก่อให้เกิดความตึงเครียดได้ง่าย ผลก็คือ วัยรุ่นจะมีอารมณ์ที่รุนแรงได้ (อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546)

เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่มีอารมณ์รุนแรงกว่าวัยอื่นๆ อารมณ์ที่พัฒนามากในเด็กวัยรุ่น คือ ความโกรธ ความกลัว ความรัก และความริษยา ลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่น จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับอารมณ์ที่เกิดในวัยเด็ก ดังนี้

ลักษณะอารมณ์และการแสดงออกที่เกี่ยวกับอารมณ์ของวัยรุ่น

1) อารมณ์กลัว (fear) ความกลัวที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นเป็นความกลัวที่สืบเนื่องมาจากความกลัวที่เกิดขึ้นในวัยเด็กอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ของตนเอง พฤติกรรมโดยทั่วไปของบุคคลเมื่อเกิดความกลัว คือ การหนี (flight) และลักษณะการตอบสนองทางร่างกายจะประกอบด้วยเหงื่อออก หน้าซีด หายใจขัด เหนื่อยหอบ สั่นสะท้าน เกิดอาการแข็งเกร็ง นอกจากนี้การแสดงออกอีกลักษณะของวัยรุ่นเมื่อเกิดความกลัว คือ การหลีกเลี่ยงไปจากสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความกลัว แต่สำหรับวัยรุ่นบางคน เมื่อเกิดความกลัวจะต่อสู้กับเหตุการณ์ที่เขาสามารถจะเอาชนะได้

2) อารมณ์กังวล (worry) ความกังวลใจเป็นความกลัวอย่างหนึ่ง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการใช้จินตนาการมากกว่าการมีสาเหตุจริงๆ และเมื่อเข้าสู่ระยะวัยรุ่น ความกลัวจะค่อยๆลดลงและมีความกังวลใจมาแทนที่ ความกังวลใจเป็นปฏิกิริยาที่สืบเนื่องมาจากจินตนาการที่เป็นสถานการณ์ที่ซับซ้อน ซึ่งมักจะเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏอย่างแน่ชัด แต่จะมีโอกาสเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ความกังวลใจเป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นโดยใช้ระยะเวลายาวนานมากกว่าความกลัว และความกังวลใจอาจจะเนื่องมาจากเหตุการณ์ในอดีตที่ทำให้บุคคลเกิดความไม่พอใจ หรือเป็นความปรารถนาที่จะให้กิจกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เรื่องที่วัยรุ่นจะเกิดความกังวลใจมากที่สุด คือ เรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับเพื่อนทั้งสองเพศ และจากการศึกษาของครราว (Crow and Crow, 1956 อ้างถึงใน อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546) ระบุว่า วัยรุ่นหญิงจะมีความกังวลใจในเรื่องความไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จถึงระดับที่ตั้งใจไว้มากกว่าวัยรุ่นชาย ส่วนวัยรุ่นชายจะมีความกังวลใจในเรื่องการไม่ได้ทำงาน อายุที่เพิ่มมากขึ้น และการมีชีวิตอยู่ในบ้านที่ขอมซ่อมมากกว่าวัยรุ่นหญิง ดังนั้นการแสดงออกของความกลัวและวิตกกังวลในวัยรุ่นสามารถอธิบายได้ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ 2.1 ลักษณะอารมณ์กลัวและวิตกกังวลของวัยรุ่น (อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546)

3) อารมณ์โกรธ (anger) ความโกรธของวัยรุ่นจะเกิดขึ้นเมื่อเขามีความรู้สึกว่า เขาและเพื่อนของเขาไม่ได้รับความยุติธรรมหรือถูกลดโทษจากครู จากบิดามารดาอย่างไม่ยุติธรรม ดังนั้นสิ่งที่ทำให้วัยรุ่นมีความโกรธ คือ สิ่งเร้าทางสังคม การได้รับความกดดันทางสังคม การได้รับการขัดขวางไม่ให้กระทำในบางสิ่งที่เขาคิดว่าสิ่งที่เขาจะกระทำนั้นจะประสบผลสำเร็จ การแสดงออกทางด้านความโกรธของวัยรุ่น เช่น การตั้งชื่อหรือฉายาให้แก่บุคคลที่ตนมีความโกรธหรือไม่พอใจ การทุบปาสิ่งของ กระแทบเท้า และปฏิกิริยาการแสดงออกทางด้านความโกรธของวัยรุ่นจะมีการแสดงออกตามระดับทางสังคมที่ได้ก็มีการเลียนแบบอีกด้วย ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของวัยรุ่นนั้นจะยังไม่สามารถควบคุมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยรุ่นชาย เพราะวัยรุ่นชายจะไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีเท่าวัยรุ่นหญิง

4) อารมณ์ริษยา (jealousy) เกิดขึ้นเนื่องจากมีความรู้สึกว่าตนขาดความมั่นคง เพราะคนที่ตนให้ความสนใจไม่ให้ความสนใจตอบ อารมณ์ริษยามักจะเกิดกับบุคคลที่มีความรู้สึกว่า

กลุ่มเพื่อนมีความสามารถมากกว่า และคนอื่นสามารถประสบผลสำเร็จในการทำงานของโรงเรียน เช่น เป็นนักกีฬาของโรงเรียน เป็นต้น การแสดงออกของอารมณ์ริษยาจะเป็นลักษณะของพฤติกรรมถอยกลับเป็นเด็ก คือ การร้องไห้ ร้องให้ ทูบตี การพูดถากถาง พูดตำหนิติเตียนผู้อื่น พูดลับหลังบุคคลอื่น พูดนินทา เป็นต้น

5) อารมณ์อิจฉา (envy) เป็นอารมณ์ที่บุคคลเกิดขึ้นกับสิ่งของของบุคคลอื่น เกิดขึ้นเนื่องจากตนไม่มีในสิ่งที่คนอื่นมี ทำให้มีการแสดงออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

5.1) โดยการกระทำ เช่น ทำความดีโดยการทำงาน และการทำไม่ดีโดยการลักขโมย เป็นต้น ทั้งการกระทำทั้งสองอย่างนี้ วัยรุ่นจะมีการกระทำเพื่อให้ได้มาในสิ่งซึ่งตนมีความปรารถนา เช่น ทำงาน หรือขโมยเงินเพื่อนำเงินที่ได้มาไปซื้อของที่เพื่อนมีอยู่แต่ของตนยังไม่มี

5.2) โดยการใช้วาจา ลักษณะการใช้วาจาของวัยรุ่นที่มีความรู้สึกริษยาเป็นลักษณะของการหาเหตุผลเขาข้างตนเอง ซึ่งเป็นกลไกป้องกันทางจิตนั่นเอง

6) อารมณ์รัก (affection) จะเป็นอารมณ์ที่ก่อให้เกิดภาวะของความยินดี หรือความพอใจที่วัยรุ่นมีความรู้สึกที่ตนมีความมั่นคง และมีความรู้สึกที่ตนมีความรักต่อสิ่งต่างๆ โดยทั่วไปแล้วอารมณ์รักในสมาชิกครอบครัวจะมีน้อยกว่าวัยเด็ก ความรักของวัยรุ่นค่อนข้างจะรุนแรงและเปิดเผย มักจะเลียนแบบบุคลิกภาพของคนที่ตนรักโดยเฉพาะเพื่อนต่างเพศ เมื่อรักใคร่ก็ตาม วัยรุ่นจะพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้คนที่ตนรักมีความสุขมากที่สุด วัยรุ่นจะมีการแสดงออกของความรักอย่างเปิดเผย โดยการเฝ้าคอยดูหรือคอยฟังบุคคลที่ตนรักกระทำในสิ่งต่างๆ เป็นต้น

7) อารมณ์ร่าเริง (joy) จะเกิดขึ้นเมื่อวัยรุ่นสามารถปรับตัวได้ดีในการทำงาน และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆทางสังคม มีการทำงานที่ประสบผลสำเร็จ มีความรู้สึกที่ตนเองอยู่เหนือกว่าบุคคลอื่น รวมทั้งความรู้สึกของวัยรุ่นที่สามารถคลี่คลาย ความรู้สึกกลัว ความกังวลใจ ความโกรธและริษยา โดยมีการแสดงออกอาจมีความแตกต่างกันออกไป บางคนอาจมีการแสดงออกทางใบหน้า เช่น การยิ้ม การหัวเราะ เป็นต้น

8) ความอยากรู้อยากเห็น (curio) ในวัยรุ่นจะมีความอยากรู้อยากเห็นน้อยกว่าในวัยเด็ก และมักจะเกิดขึ้นเมื่อวัยรุ่นได้เผชิญกับเหตุการณ์แปลกๆ ใหม่ๆ เรื่องเกี่ยวกับเพศ เป็นต้น เมื่อวัยรุ่นมีความอยากรู้อยากเห็น การแสดงออกจะเป็นในลักษณะของการซักถาม และมีการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องที่ตนมีความอยากรู้อย่างมากมาย ในการตั้งคำถามของวัยรุ่นนั้น จะมีการตั้งคำถามกับทุกคนที่ใกล้ชิดกับเขาไม่ว่าจะเป็นเพื่อนหรือผู้ใหญ่ก็ตาม

ปรีชา วิหคโต (2532 อ้างถึงใน ณัฐกานต์ พลโลหะ, 2545) ได้แบ่งลักษณะทางอารมณ์ที่มีลักษณะปรากฏเด่นชัดของวัยรุ่น ไว้ดังนี้

1) มีความรุนแรง ถ้าหากวัยรุ่นได้รับความกระทบกระเทือนแม้แต่เพียงเล็กน้อย ก็อาจแสดงพฤติกรรมที่รุนแรงได้ เช่น ถูกพ่อแม่ตำหนิ หรือพ่อแม่ไม่เห็นด้วยกับความคิดของตนก็อาจจะหนีออกจากบ้าน หรือผิดหวังจากความรักก็อาจฆ่าตัวตาย เป็นต้น

2) มีอารมณ์ไม่คงที่ วัยรุ่นมักเกิดการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ต่างๆได้อย่างรวดเร็ว เช่น ดีใจง่าย เสียใจง่าย และมีอารมณ์ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอุดมคติที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์เจ็บปวดอยู่ด้วย เช่น ความรักพวกพ้อง ความยุติธรรม ความรักสถาบันการศึกษา อารมณ์เหล่านี้จะเป็นอารมณ์ที่ถาวร และกล้าที่จะแสดงออก

3) มีอารมณ์ค้าง มักจะเกิดกับวัยรุ่นที่ผิดหวังในเรื่องของความรัก ก็มักจะแสดงอารมณ์ที่เศร้าหมองห่อเหี่ยว และอาจรุนแรงถึงขั้นฆ่าตัวตายได้

4) ขาดการควบคุมอารมณ์ วัยรุ่นมักจะแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผย เช่น เมื่อถูกผู้ใหญ่ลงโทษก็จะแสดงความไม่พอใจ ทั้งโดยกิริยาท่าทาง และคำพูดที่ค่อนข้างรุนแรงขาดความยับยั้งคิด

สุวรรณา เรื่องกาญจนเศรษฐี (2549) กล่าวว่า “วัยรุ่น” เป็นช่วงวัยที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา ในด้านการพัฒนาทางอารมณ์และจิตใจ วัยรุ่นจะอยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง และต้องการการยอมรับจากเพื่อน เพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของวัยรุ่น ดังนั้นวัยรุ่นอาจถูกชักจูงได้โดยง่าย หากมีปัจจัยเสี่ยง (risk factor) ส่วนบุคคล เช่น ขาดความยับยั้งชั่งใจ ขาดความนับถือตนเอง (self-esteem) ขาดทักษะชีวิต (life skill) ส่งผลให้มีพฤติกรรมเสี่ยง (risk behavior) ต่อการเกิดปัญหาสุขภาพทั้งในระยะสั้น เช่น ความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ การทำร้ายร่างกาย และการฆ่าตัวตาย รวมทั้งพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ส่วนผลต่อสุขภาพระยะยาว เช่น การกินอาหารไขมันสูง การสูบบุหรี่ หรือการขาดการออกกำลังกาย นำไปสู่โรคอ้วนและโรคหลอดเลือดหัวใจตีบตันในวัยกลางคน

ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล

ออสซูเบล (David P. Ausubel อ้างถึงใน พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547) นักจิตวิทยาในสมัยศตวรรษที่ 20 อธิบายถึงการแสดงออกและการโต้ตอบของอารมณ์ว่า การแสดงออกของอารมณ์นั้นมีขั้นตอนตามลำดับดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การตีความความหมาย (interpretative phase) คือ การที่เรารับรู้เหตุการณ์นั้นๆ ว่ามีผลต่อตัวเราและความต้องการ หรือจุดมุ่งหมายของเราอย่างไร เหตุการณ์ที่เรารับรู้ขึ้นตรงกับประสบการณ์เดิมหรือไม่

ขั้นที่ 2 การเตรียมตอบสนอง (preparatory reactive phase) คือ ขั้นที่ร่างกายอยู่ในระยะที่รับอารมณ์และเตรียมการตอบสนองตามลักษณะต่างๆของอารมณ์

ขั้นที่ 3 การตอบสนองภายใน (consummatory reactive phase) คือ ขั้นที่ร่างกายและระบบประสาทตระหนักถึงลักษณะของอารมณ์ที่เกิดขึ้น เป็นผลให้ประสาทและอวัยวะการเคลื่อนไหวเตรียมพร้อมที่จะทำงานในการตอบสนองต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 การตอบสนองปฏิกิริยาภายนอก (reflective reactive phase) คือ ขั้นที่ร่างกายประมวลสภาพอารมณ์และตอบสนองออกมาเป็นปฏิกิริยาภายนอกตามรูปแบบของประสบการณ์เดิมที่ได้รับอิทธิพลจากการเลี้ยงดู และลักษณะเฉพาะของบุคลิกภาพ

อารมณ์แต่ละชนิดของมนุษย์นั้นมีพัฒนาการตามระดับอายุเช่นกัน ส่วนความกดดันของอารมณ์จะมากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ออสูเบลได้แบ่งลักษณะอารมณ์ออกเป็น 2 พวก คือ ลักษณะที่ 1 อารมณ์ดี (positive emotions) ได้แก่ อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้รับรู้ในสิ่งที่เขาปรารถนาจะรับรู้ หรือตรงกับความปรารถนาของเขา ได้แก่ ร่าเริง เห็นอกเห็นใจ และขำขัน เป็นต้น และลักษณะที่ 2 อารมณ์ไม่ดี (negative emotions) ได้แก่ อารมณ์พลัดพรากจากความรัก กลัว วิตกกังวล โกรธ ก้าวร้าว และอิจฉาริษยา เป็นต้น

พัฒนาการทางด้านสังคม

พนม เกตุมาน (2549) กล่าวถึง พัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่น (social development) ว่าวัยรุ่นจะเริ่มห่างจากทางบ้าน ไม่ค่อยสนิทสนม คลุกคลีกับพ่อ แม่ พี่ น้องเหมือนเดิม แต่สนใจเพื่อนมากกว่า ใช้เวลากับเพื่อนนานๆ มีกิจกรรมนอกบ้านมาก ไม่อยากไปไหนกับทางบ้าน และเริ่มมีความสนใจเพศตรงข้าม สนใจสังคมสิ่งแวดล้อม ปรับตัวเองให้เข้ากับกฎเกณฑ์กติกาของกลุ่ม ของสังคมได้ดีขึ้น มีความสามารถในทักษะสังคม (social skill and life skill) การสื่อสาร เจรจา การแก้ปัญหา การประนีประนอม การยืดหยุ่นโอนอ่อนผ่อนตามกันและการทำงานร่วมกับผู้อื่น พัฒนาการทางสังคมที่ดีจะเป็นพื้นฐานมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี และบุคลิกภาพที่ดี การเรียนรู้ทางสังคมนี้ นอกจากแบบอย่างของชีวิตครอบครัวของพ่อแม่แล้ว สภาพสังคม วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างให้ดำเนินรอยตามด้วย

พัฒนาการทางด้านสังคมของวัยรุ่น มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาจากในวัยเด็ก โดยจะเริ่มจากภายในครอบครัวแล้วจึงขยายไปสู่ความสัมพันธ์ภายนอก สังคมของวัยรุ่นจะเป็นแบบใด ขึ้นอยู่กับกลุ่มเพื่อนเป็นสำคัญ ลักษณะการเข้าสังคมของวัยรุ่น (อุบลรัตน์ เฟิงสถิตย์, 2546; อาทิตย์ รุ่งเสรีชัย, 2547) ประกอบด้วย

1) วัยรุ่นจะมีกลุ่มเพื่อนมากขึ้น วัยรุ่นจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทัศนคติ ความสนใจ ค่านิยม และพฤติกรรมต่างๆ ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางด้านสังคมของวัยรุ่น

2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านความสนใจและกิจกรรมของวัยรุ่นในสังคม จะเกิดขึ้นในช่วงอายุ 12 - 14 ปีมากที่สุด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เนื่องมาจากความสนใจหรือการพูดคุย และการเลียนแบบผู้ใหญ่ เป็นต้น

3) กลุ่มทางสังคมของวัยรุ่นจะมีลักษณะใหญ่และมีความวุ่นวายมากกว่าเด็ก และในวัยรุ่นหญิงมักมีกลุ่มทางสังคมเล็กกว่ากลุ่มทางสังคมของวัยรุ่นชาย กลุ่มทางสังคมของวัยรุ่นจะประกอบด้วยกลุ่มที่สำคัญดังนี้

3.1) เพื่อนสนิท (chum) จะเป็นกลุ่มเพื่อนที่เล็กที่สุด มีความไว้วางใจมากที่สุด โดยทั่วไปเพื่อนสนิทจะมีเพศเดียวกัน มีความสนใจและมีความสามารถคล้ายคลึงกัน มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน และจะพยายามอยู่ร่วมกันตลอดเวลาให้มากที่สุด

3.2) กลุ่มสังคมเล็กๆ (cliques) เป็นกลุ่มที่ประกอบด้วยสมาชิกเพียง 3 - 4 คน ซึ่งมีความสนใจและความสามารถคล้ายกัน กลุ่มสังคมเล็กๆนี้บางครั้งอาจจะประกอบด้วยเพื่อนสนิทหลายคน การใช้เวลาร่วมกันของกลุ่มสังคมเล็กๆนี้ จะเป็นลักษณะต่างๆที่สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่ยอมรับ เช่น การชมภาพยนตร์ การจับกลุ่มพูดคุย การนัดหมายออกไปเที่ยว เป็นต้น

3.3) กลุ่มสังคมใหญ่ (crowd) จะเป็นกลุ่มสังคมที่ใหญ่ที่สุดของวัยรุ่น จึงมีจำนวนสมาชิกที่ไม่จำกัด อาจเป็นการรวมกลุ่มเพื่อนเล็กๆหลายๆกลุ่มเข้าด้วยกัน กิจกรรมของกลุ่มสังคมใหญ่นี้คล้ายๆกับกลุ่มสังคมเล็กๆ คือ การจับกลุ่มพูดคุย การเล่นเกม การเดินร่ำ การไปงานเลี้ยง การดูภาพยนตร์ การนัดหมายออกไปเที่ยว เป็นต้น

3.4) กลุ่มที่เป็นทางการ (organized group) กลุ่มแบบนี้เป็นกลุ่มที่เด็กไม่สามารถจะเข้าอยู่ร่วมกับกลุ่มสังคมใหญ่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการรวมกันอยู่ได้อย่างมีความสุข โดยผู้ใหญ่เป็นผู้ดำเนินการช่วยเหลือในการสร้างกลุ่มขึ้นมา เช่น กลุ่มในโรงเรียน กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ซึ่งได้จัดขึ้นเพื่อให้วัยรุ่นได้ใช้ประโยชน์ ช่วงของวัยรุ่นที่มีความต้องการกลุ่มแบบนี้มากที่สุด คือ ช่วงอายุระหว่าง 16 - 17 ปี

3.5) แก๊งส์ (gang) สำหรับวัยรุ่นชายหรือหญิงที่มีการปรับตัวที่ไม่ดีในโรงเรียน หรืออาจจะมีเพื่อนจำนวนน้อยในชั้นเรียน จะไม่มีสังคมกลุ่มเล็ก ดังนั้นพวกที่สังคมไม่ยอมรับหรือพวกที่มีการกระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ จะเป็นพวกที่มีการรวมกลุ่มขึ้นมาเป็นแก๊งส์ โดยปกติแล้วแก๊งส์มักจะมีพฤติกรรมที่ต่อต้านสังคม (Antisocial) หรือไม่ยอมรับในสังคม

เน็ยเนสตีเยน และ แอนดอลสัน (Neinstein and Anderson อ้างถึงใน สุวรรณมา เจริญกาญจนเศรษฐ์, 2549) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทางด้านจิตสังคมของวัยรุ่น (psychosocial development) มีอยู่ 4 ด้าน คือ

- 1) ต้องการความเป็นอิสระ (independence - dependence struggle)
- 2) สนใจในรูปลักษณ์ของตนเอง (body image concern)

3) ต้องการการยอมรับจากเพื่อน และเริ่มมีวิถีชีวิตของตนเอง (peer group involvement)

4) กำลังพัฒนาบุคลิกภาพ ความนับถือตนเอง จริยธรรม และความถนัดส่วนตัวในด้านอาชีพ (identity development)

ซึ่งสามารถสรุปการพัฒนาทางด้านจิตสังคมของวัยรุ่นได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 การพัฒนาทางด้านจิตสังคมของวัยรุ่น (psychosocial development of adolescents)

(สุวรรณา เรื่องกาญจนเศรษฐี, 2549)

พัฒนาการ	วัยรุ่นตอนต้น	วัยรุ่นตอนกลาง	วัยรุ่นตอนปลาย
ความเป็นอิสระ (Independence)	<ul style="list-style-type: none"> สนใจทำกิจกรรมกับพ่อแม่ อารมณ์เปลี่ยนแปลงมาก 	<ul style="list-style-type: none"> มีความขัดแย้งกับพ่อแม่สูงสุด 	<ul style="list-style-type: none"> กลับมายอมรับคำแนะนำและค่านิยมของพ่อแม่
รูปลักษณ์ของตนเอง (Body image)	<ul style="list-style-type: none"> สนใจตนเองโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะหนุ่มสาว มีความไม่แน่นอนเกี่ยวกับรูปลักษณ์ของตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> ยอมรับสภาพทั่วไปของร่างกาย หมกมุ่นที่จะทำให้ตนเองเป็นที่น่าสนใจ 	<ul style="list-style-type: none"> ยอมรับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยรุ่นหนุ่มสาว
การยอมรับจากเพื่อน (Peers)	<ul style="list-style-type: none"> มีสัมพันธภาพกับเพื่อนเพศเดียวกัน 	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อนมีความสำคัญสูงสุด ปฏิบัติตามเพื่อน มีกิจกรรมเกี่ยวกับเพศเพิ่มขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อนเริ่มสำคัญลดลง สนใจความสัมพันธ์ฉันท์คู่สาว
บุคลิกภาพ (Identity)	<ul style="list-style-type: none"> เริ่มมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น มีความเพ้อฝันมากขึ้น ตั้งเป้าหมายอาชีพอย่างอุดมคติ ต้องการความเป็นส่วนตัว ไม่สามารถควบคุมความรุนแรงของตนได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ใช้ความรู้สึกมากขึ้น มีความสามารถทางสติปัญญาเพิ่มขึ้น รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถทุกทาง มีพฤติกรรมที่โลดโผนเสี่ยงภัย 	<ul style="list-style-type: none"> ปะติดปะต่อเรื่องคุณธรรม ศาสนาและค่านิยมทางเพศ เริ่มเข้าสู่เป้าหมายอาชีพที่เป็นจริง และปฏิบัติได้ เริ่มมีความยืดหยุ่นและตั้งกฎเกณฑ์ให้ตนได้

พัฒนาการในด้านต่างๆของวัยรุ่น เป็นเรื่องที่จะต้องให้ความสนใจ เพราะจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะพ่อ แม่ ผู้ปกครองได้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่างๆของวัยรุ่นได้ดียิ่งขึ้น และหาทางช่วยส่งเสริมให้วัยรุ่นมีพัฒนาการในด้านต่างๆไปในทางที่ดี

ปรีชา วิหคโต (2532 อ้างถึงใน ญัฐกานต์ พลโลหะ, 2454) ได้ให้ความเห็นว่า การที่วัยรุ่นจะปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดีนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆหลายประการที่เรียนรู้และได้รับตลอดมาตั้งแต่วัยทารก ได้แก่

1) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ทั้งด้านดีและไม่ดี จะเป็นสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ และจะเลียนแบบความสัมพันธ์เหล่านี้นำไปปฏิบัติต่อไป และจะยึดถือเป็นแนวปฏิบัติของตน ดังนั้นสถาบันครอบครัว จึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อเด็กทั้งในด้านการให้กำเนิดชีวิตและการเลี้ยงดูสมาชิกให้เจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีหรือไม่ดีของสังคมและประเทศชาติได้ การอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่น พ่อแม่จะต้องมีความเข้าใจในธรรมชาติและความต้องการของวัยรุ่น เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่วัยรุ่น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวนั้นควรประกอบด้วยหลักสำคัญ ดังนี้

1.1) พ่อแม่จะต้องมีเจตคติที่ดีต่อบุตรของตน และต้องไม่แสดงความมีอคติต่อบุตรคนใดคนหนึ่ง

1.2) ให้ความรักและความสนใจที่เหมาะสมแก่วัยรุ่น ในการแสดงความรักของพ่อแม่ที่มีต่อวัยรุ่นนั้นควรเป็นในลักษณะของการแสดงความสนใจและความเข้าใจ ให้อิสระภาพ ให้โอกาส มีเหตุผล เปิดโอกาสให้แสดงความสามารถ ความรู้สึกและความรู้ต่างๆ

1.3) พ่อแม่ควรเปิดโอกาสให้วัยรุ่นมีอิสระ เป็นตัวของตัวเอง สอนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เปิดโอกาสให้เขาได้อภิปราย และตัดสินใจด้วยตนเอง และให้เรียนรู้ที่จะปฏิบัติตามมาตรฐานต่างๆ

1.4) พ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ลงโทษหรือว่ากล่าวอย่างไม่มีเหตุผล และต้องเข้าใจในเรื่องอุดมการณ์ของเด็กที่มีต่อตนเอง ครอบครัว เพื่อน ชุมชน ตลอดจนประเทศชาติด้วย ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่จะต้องเตรียมเด็กให้ได้รับประสบการณ์ทางสังคมที่ดี การอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม แนวทางการอยู่ร่วมกัน รู้จักเคารพระเบียบ สิทธิของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้เจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมต่างๆที่แสดงออกในสังคมของตน ทั้งนี้เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับมาใช้เป็นแนวทางในการปรับตัวเมื่ออยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

2) กลุ่มเพื่อน วัยรุ่นเป็นวัยที่กำลังแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง ดังนั้นลักษณะพัฒนาการทางสังคมของเด็กวัยรุ่น ก็คือการเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับ

เพื่อนและเพื่อนจะมีอิทธิพลกับวัยรุ่นมาก การรวมกลุ่มในระยะแรกจะเป็นการรวมอย่างไม่เป็นแผนล่วงหน้า แต่ละกลุ่มมีผู้นำและผู้ติดตาม กลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีภาษา กฎ ระเบียบ ประเพณี ประจำกลุ่ม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่ม เด็กที่เข้าร่วมกลุ่ม จะประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมกลุ่ม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อน และความประพฤติเช่นนี้ บางครั้งก็ขัดกับกฎระเบียบของโรงเรียนหรือของสังคม หรือการอบรมที่เด็กได้รับมาที่บ้าน การรวมกลุ่มจะช่วยให้เด็กได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทางสังคม เช่น คำยกย่อง ฐานะตำแหน่ง ได้เรียนรู้ระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะในการเข้าสังคม ช่วยกันแก้ปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกที่มีต่อกัน มีเพื่อนที่เข้าใจและร่วมทุกข์ร่วมสุข การรวมกลุ่มกันทำให้วัยรุ่นมีความกล้ามากขึ้น กล้าทดลอง กล้าขัดแย้งลงดีกับผู้ใหญ่ บางครั้งกลุ่มอาจมีอิทธิพลกำหนดให้วัยรุ่นทำตามมติของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เช่น การยกพวกตีกัน หนีโรงเรียน ติดสิ่งเสพติด ดังนั้นนับได้ว่ากลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในช่วงวัยรุ่นมาก ซึ่งกลุ่มเพื่อนที่ดีจะเป็นขุมพลังและมีแรงผลักดันให้วัยรุ่นกระทำสิ่งที่สร้างสรรค์และเกิดประโยชน์

3) สถาบันศึกษา นับเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อเด็กนักเรียนวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กจะต้องปรับตัวในหลายๆ ด้าน เช่น ปรับตัวให้เข้ากับครู เพื่อนฝูง ตลอดจนระเบียบกฎเกณฑ์ของสถานศึกษานั้น ครูมีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็ก โดยเป็นตัวแบบและเป็นผู้หล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดีหรือเลวได้

4) ความต้องการของสังคม ในการพัฒนาวัยรุ่นนั้น นอกจะสนองความต้องการพื้นฐานของวัยรุ่นและพัฒนาตนเองแล้ว ยังมีผลต่อการพัฒนาสังคมด้วย และในขณะเดียวกันสังคมก็ได้กำหนดลักษณะบุคคลที่ต้องการไว้ด้วย

ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2530 อ้างถึงใน ญัฐกานต์ พลโลหะ, 2545) ได้แยกประเภทของวัยรุ่นที่ประสบปัญหาการปรับตัวทางสังคมออกเป็น 2 พวก คือ พวกล้มเหลวในสังคม (Unsocial) คือ วัยรุ่นที่ประสบความล้มเหลวในระยะของพัฒนาการ เด็กพวกนี้จะละเลยต่อพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ส่วนอีกพวกหนึ่งคือ พวกต่อต้านสังคม (Antisocial) พวกนี้จะเป็นวัยรุ่นที่รู้อยู่ตลอดเวลาว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ และพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ แต่ไม่ยอมทำตามพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคมด้วยเหตุผลส่วนตัวต่างๆ

1.4 ความต้องการของวัยรุ่น

ความต้องการ (need) เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เพราะความต้องการเป็นแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมแห่งการกระทำ ความต้องการเกิดขึ้นเมื่อร่างกายขาดความสมดุล

ดังนั้นร่างกายจึงต้องมีการกระทำเพื่อให้ร่างกายกลับคืนสู่สภาวะสมดุล ความต้องการของมนุษย์แบ่งเป็น 2 ประการใหญ่ๆ คือ ความต้องการมูลฐาน (basic needs) คือ ความต้องการเบื้องต้นในการดำรงชีวิต และความต้องการด้านจิตใจ (psychological needs) คือ ความต้องการลาภยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง อำนาจ เป็นต้น ซึ่งความต้องการขั้นนี้สามารถเกิดขึ้นได้เรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

นอกจากนี้ มาสโลว์ได้แบ่งความต้องการพื้นฐาน (basic needs) ของมนุษย์ออกเป็น 5 ประเภท ดังแผนภาพต่อไปนี้ (กรมสุขภาพจิต, 2546; สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2550)



แผนภาพที่ 2.2 ความต้องการพื้นฐาน 5 ชนิดของมนุษย์ ตามทฤษฎีของมาสโลว์ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2550)

จากแผนภาพสามารถอธิบายความต้องการพื้นฐาน 5 ชนิดของมนุษย์ ตามทฤษฎีของมาสโลว์ ได้ดังนี้

1) ความต้องการทางสรีระหรือทางด้านร่างกาย (physiological need) หมายถึง ความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศและการพักผ่อน เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่จำเป็นสำหรับมีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสรีระอยู่เสมอจะขาดเสียไม่ได้ ถ้าอยู่ในสภาพที่ขาดจะกระตุ้นให้ตนมีกิจกรรม ขวนขวายที่จะสนองความต้องการ

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยหรือสวัสดิภาพ (safety needs) หมายถึง ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน ความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงในชีวิต เป็นอิสระจากความกลัว ชู่เชียว บังคับจากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการปราศจากความคิดวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ เป็นความต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มกัน ความต้องการประเภทนี้เริ่มตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งวัยชรา ความต้องการที่จะมีงานทำเป็นหลักแหล่งก็เป็นความต้องการเพื่อสวัสดิภาพของผู้ใหญ่อย่างหนึ่ง

3) ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ (love and belonging need) หมายถึง ความปรารถนาจะให้เป็นที่รักของผู้อื่น และต้องการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ ต้องการทราบว่าทุกคนยอมรับตนเป็นสมาชิก ต้องการมอบความรักให้กับผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ได้รับความรักจากผู้อื่นกลับมาเช่นกัน คนที่รู้สึกว่าเหงาไม่มีเพื่อน มีชีวิตไม่สมบูรณ์ เป็นผู้ที่จะต้องซ่อมความต้องการประเภทนี้ คนที่รู้สึกว่าตนเป็นที่รักและยอมรับของหมู่ จะเป็นผู้ที่สมปรารถนาในความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่

4) ความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่า (esteem needs) ความต้องการนี้จะประกอบด้วย ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีความสามารถ ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่าและมีเกียรติ ต้องการได้รับความยกย่องนับถือจากผู้อื่น ผู้ที่มีความสมปรารถนาในความต้องการนี้จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง เป็นคนมีประโยชน์และมีค่าตรงข้ามกับผู้ที่ขาดความต้องการประเภทนี้ จะรู้สึกว่าตนไม่มีความสามารถและมีปมด้อย มองโลกในแง่ร้าย

5) ความต้องการที่จะรู้จักตนเอง ตามสภาพที่แท้จริงและพัฒนาตามศักยภาพของตน (need for self actualization) หมายถึง ความตระหนักในศักยภาพที่ตนมีอยู่อย่างแท้จริง กล้าที่จะตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิต รู้จักค่านิยมของตนเอง มีความจริงใจต่อตนเอง ปรารถนาที่จะเป็นคนดีที่สุดเท่าที่จะมีความสามารถทำได้ ทั้งด้านสติปัญญา ทักษะ และอารมณ์ความรู้สึก ยอมรับตนเองทั้งส่วนดีและส่วนเสียของตน บุคคลที่จะสามารถก้าวมาถึงขั้นนี้ได้จำเป็นต้องรู้จักตนเองเป็นอย่างดี และดำเนินชีวิตไปในทิศทางตามที่เรที่ตั้งใจไว้จนกระทั่งบรรลุถึงเป้าหมาย

อีกทั้งยังต้องมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงตนอยู่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดียิ่งขึ้นไปด้วย

สุชา จันทน์เอม (2529) กล่าวถึงความต้องการที่จำเป็นของวัยรุ่นว่า วัยรุ่นมีความต้องการทางร่างกายเหมือนกับเด็กเล็กและผู้ใหญ่ผสมกัน ส่วนความต้องการทางอารมณ์และสังคมนั้น แตกต่างจากความต้องการของเด็กและผู้ใหญ่ โดยความต้องการของวัยรุ่นมีดังนี้

1) ความต้องการความรัก หมายถึง ความรักทุกชนิดซึ่งเป็นเครื่องนำความสุข ความอบอุ่นทางใจมาให้ วัยรุ่นต้องการความรักทั้งในฐานะผู้ให้และผู้รับ แม้ว่าวัยรุ่นจะเป็นเด็กที่เริ่มเปลี่ยนวัย แต่ยังต้องการความรัก ความอบอุ่น ความสนใจจากพ่อแม่ เช่นเดียวกับเด็กวัยอื่นๆ เพียงแต่รูปแบบของความรักความสนใจอาจแตกต่างกันไปบ้างเช่น (ชมรมสุขภาพวัยรุ่น, 2549)

1.1) ต้องการความชื่นชมในสิ่งที่เขาได้รับผิดชอบได้ หรือสิ่งที่เขาตั้งใจทำ แม้จะไม่เก่ง ไม่ฉลาดเท่าคนอื่น แต่เป็นความสามารถและความเป็นตัวของตัวเอง

1.2) ต้องการให้ปลอบใจ ให้กำลังใจเมื่อคราวผิดพลาดหรือท้อแท้

1.3) ต้องการความรักที่ให้อิสระ ให้โอกาสเป็นส่วนตัวในขอบข่ายที่เป็นธรรม

1.4) ไม่ต้องการสื่อสารทางลบ เช่น การดูต่ำ ประชดประชัน เปรียบเทียบให้ด้อยค่า

1.5) ต้องการคำพูดที่อ่อนโยน ไพเราะในการตักเตือน หรือชี้แนะทางการปรับตัว

1.6) ต้องการความสะอาดสวยงามในกิจวัตรประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ ค่าใช้จ่ายส่วนตัว

2) ความต้องการตำแหน่งทางสังคม วัยรุ่นต้องการเป็นคนสำคัญ ต้องการเป็นที่นับถือของเพื่อนฝูง ต้องการให้เพื่อนและคนอื่นๆ รับรู้ว่าคุณค่า

3) ความต้องการอิสระ ความต้องการนี้มีตั้งแต่เด็กและเมื่อโตขึ้นความต้องการนี้จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น การที่วัยรุ่นต้องการที่จะรับผิดชอบต่องานที่ตนสามารถทำได้ เป็นต้น

4) ความต้องการในปรัชญาชีวิตที่น่าพอใจ วัยรุ่นจะถามเรื่องที่ตนอยากรู้อย่างมีเหตุผล คำถามที่ชอบถาม ได้แก่ คำถามเกี่ยวกับความจริง ความยุติธรรม ศาสนาและอุดมคติของชีวิต เป็นต้น

5) ความต้องการทางเพศ จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่วัยรุ่นคือการที่ต่อมเพศเริ่มทำงานผลิตฮอร์โมน ความต้องการทางเพศจึงเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญอย่างยิ่ง

6) ความต้องการให้เป็นที่ยอมรับนับถือ ความต้องการนี้จะส่งผลไปถึงความนิยมหรือความยอมรับนับถือวีรบุรุษได้ วัยรุ่นมักจะมีวีรบุรุษประจำใจและจะพยายามยึดถือและปฏิบัติให้ได้เหมือนวีรบุรุษในใจของเขา

7) ความต้องการที่จะหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง วัยรุ่นจะเริ่มมีความต้องการที่จะหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง ไม่ต้องการรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ต้องการที่จะใช้จ่ายไปตามที่ตนประสงค์ และต้องการที่จะพิสูจน์ว่าตนโตพอที่จะเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวแล้ว

8) ความต้องการที่จะได้เป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นผู้ใหญ่ วัยรุ่นไม่ชอบที่จะให้คนอื่นมองและปฏิบัติต่อตนเสมือนว่าเป็นเด็ก ต้องการดำรงชีวิตอย่างอิสระ ต้องการเป็นใหญ่และเป็นคาราด้วยตัวเอง และต้องการมีปรัชญาชีวิตเป็นของตนเอง เป็นต้น

สมาคมการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (national education association อ้างถึงในสุชา จันทน์โอม, 2529) ได้แบ่งความต้องการของวัยรุ่นเป็น 10 ประการ เรียกว่า “Ten Imperative of Youth” ไว้ดังนี้

- 1) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะปรับปรุงสมรรถภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น
- 2) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะรักษาสุขภาพให้สมบูรณ์
- 3) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะเข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของตนต่อสังคม
- 4) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะเข้าใจความสำคัญของครอบครัว และปัจจัยต่างๆที่จะนำมาซึ่งความสุขแห่งครอบครัว
- 5) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะทราบถึงวิธีจ่ายและใช้สิ่งของ ตลอดจนบริการต่างๆอย่างฉลาด
- 6) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะเข้าใจถึงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์
- 7) วัยรุ่นมีความต้องการรู้ถึงคุณค่า มองเห็นความงดงามและความไพเราะของวรรณคดี ดนตรี ศิลปะและธรรมชาติ
- 8) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะมีความสามารถในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อย่างดี และรู้จักแบ่งสัปดาห์ส่วนเวลานั้นให้สมดุลกับกิจกรรมต่างๆ
- 9) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะปรับปรุงความเคารพต่อผู้อื่น และมีความสามารถดำรงชีวิตอยู่และทำงานร่วมกับบุคคลอื่น
- 10) วัยรุ่นมีความต้องการที่จะปรับปรุงความเสมอภาคในการคิดอย่างมีเหตุผล และมีความสามารถในการที่จะแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างแจ่มแจ้ง สามารถอ่านและฟังได้อย่างเข้าใจ

1.5 ปัญหาของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับเด็กวัยอื่นๆ เพราะช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงและค้นหาตัวตนที่แท้จริงของตนเอง จึงกล่าวได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่มีปัญหาต่างๆเกิดขึ้นมากมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงธรรมชาติและปัญหาของวัยรุ่นว่าเป็น

อย่างไร มีสาเหตุมาจากอะไร เพื่อจะได้เข้าใจวัยรุ่นมากขึ้น และสามารถช่วยให้คำแนะนำช่วยเหลือให้วัยรุ่นแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างถูกต้อง

สุชา จันทน์เอม (2527) ได้อธิบายถึงปัญหาของวัยรุ่นว่ามีสาเหตุมาจาก

1) ตัวเด็กเอง เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ อารมณ์ของเด็กจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น มีความวิตกกังวลใจ รู้สึกไม่สบายใจ ผู้ใหญ่ไม่เข้าใจและไม่แสดงความเห็นอกเห็นใจ ก็จะทำให้กลายเป็นเด็กเก็บตัว และไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่สภาพปกติได้ เด็กอาจเติบโตในลักษณะที่ไม่มีความสุข ไม่พอใจในชีวิตของตนเอง เข้ากับคนอื่นไม่ได้ อาจทำให้เกิดโรคประสาท ในบางรายที่ได้รับผลกระทบกระทันหันอย่างรุนแรงอาจกลายเป็นโรคจิตได้

2) สิ่งแวดล้อม สามารถแบ่งออกได้เป็น

2.1) บ้าน เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญต่อจิตใจเด็ก เพราะเป็นสถาบันแห่งแรกที่ได้ฝึกอบรมเด็ก โดยทั่วไปอุปนิสัย ทักษะ และความประพฤติของเด็กมักเป็นผลจากที่บ้านถ่ายทอดให้ โดยเฉพาะความเป็นอยู่ของบ้านมีผลต่อความนึกคิดของเด็กมาก

2.2) ครู ส่วนมากครูจะมีอิทธิพลต่อชีวิตเด็กมาก เพราะวัยรุ่นบางคนไม่กลัวเกรงพ่อแม่ แต่เกรงใจครู อยากให้ครูอาจารย์รัก ชม ส่วนมากจึงพยายามเอาใจครู ถ้าครูเรียนรู้จิตวิทยาของเด็กบ้างจะช่วยแก้ปัญหาวัยรุ่นได้มาก ซึ่งบางครั้งได้ผลกว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองเสียอีก

2.3) เพื่อน มีความหมายต่อวัยรุ่นมาก และวัยรุ่นมักจะเห็นว่าเพื่อนเป็นสิ่งจำเป็นจะขาดเสียไม่ได้ ในการทำอะไรทุกอย่างมักต้องอาศัยเพื่อน มีอะไรมักจะเล่าให้เพื่อนฟังหรือขอความเห็น คำปรึกษา และปรับทุกข์ของตนมากกว่าจะหันไปหาพ่อแม่ เพราะมักคิดว่าพ่อแม่ไม่เข้าใจ พูดกันไม่รู้เรื่อง เวลาเที่ยวก็อยากไปกับกลุ่มเพื่อนมากกว่า เพราะสนุกสนานและไม่ต้องระมัดระวังตัว ดังนั้นถ้าเพื่อนดีวัยรุ่นก็จะประพฤติดี

ปัญหาทางพฤติกรรมอาจเกิดจากหลายสาเหตุ การวินิจฉัยหาสาเหตุเป็นเรื่องที่ซับซ้อน พ่อแม่ ผู้ปกครองและครูควรทำด้วยความรอบคอบ พฤติกรรมอย่างหนึ่งอาจเกิดจากสาเหตุเดียวหรือหลายสาเหตุก็ได้ ครูก็อาจเป็นสาเหตุทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้ (ม.ร.ว. สมพร สุทัศน์ีย์, 2529)

จากความหมายของวัยรุ่นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า “วัยรุ่น” หมายถึง เด็กที่มีอายุอยู่ระหว่าง 10 - 21 ปี ซึ่งเป็นช่วงของเด็กที่กำลังศึกษาในระดับช่วงชั้นที่ 3 และ 4 เด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการในด้านต่างๆอย่างรวดเร็วทั้งร่างกาย บุคลิกภาพ เซอร์วิญญา อารมณ์ และสังคม มีลักษณะเฉพาะ คือ มีอารมณ์รุนแรงและแปรปรวนได้ง่าย มีลักษณะการแสดงออกที่ไม่คงที่ ขาดการควบคุมอารมณ์ และมักจะแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผย มีเอกลักษณ์แห่งตน และมีความต้องการความรัก ความอบอุ่น ความสนใจ อิสระ การเป็นที่ยอมรับนับถือ และอยากทำ

อะไรทุกอย่างเหมือนเพื่อน ตั้งแต่การแต่งตัว ความประพฤติ การใช้ภาษา รวมทั้งความเชื่อและค่านิยม และเนื่องจากช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงและค้นหาตัวตนที่แท้จริงของตนเอง จึงเป็นวัยที่มีปัญหาต่างๆเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งมีสาเหตุจากตัวเด็กเอง และสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วย ครอบครัว ครู เพื่อน และสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยเหตุนี้ โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ที่ควรมีระบบการดูแลช่วยเหลือเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กปรับเปลี่ยนและลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อันจะส่งผลให้เด็กสามารถดำเนินชีวิตต่อไปในสังคมได้อย่างมีความสุข

ตอนที่ 2 : พฤติกรรมก้าวร้าว

2.1 ความหมายของพฤติกรรม

สุชา จันทน์เอม (2529) ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง กิจกรรมที่มนุษย์แสดงออกทั้งหมด อาจมองเห็นได้ง่าย เช่น การเดิน การพูด การเขียน และสิ่งที่มองเห็นยากหรือมองไม่เห็น เช่น การฟัง การจำ และการคิดหาเหตุผล

ลักษณะ สิริวัฒน์ (2545) ได้จำแนกพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเด่นชัดในวัยรุ่น ไว้ดังนี้

- 1) พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นพฤติกรรมที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน จากการกระทำตามความต้องการของตน
- 2) พฤติกรรมชอบขโมย เด็กพวกนี้มีนิสัยชอบหยิบฉวยสิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง
- 3) พฤติกรรมหนีโรงเรียน มักจะเกิดกับเด็กที่โตแล้ว ส่วนใหญ่มักเป็นเด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางครอบครัว หรือปัญหาที่ครู
- 4) พฤติกรรมอันธพาล หมายถึง พวกที่มีความประพฤติที่เป็นภัยต่อศีลธรรมจรรยา และความสงบสุข ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคมและตนเอง เป็นสาเหตุนำไปสู่การเป็นอาชญากร
- 5) พฤติกรรมที่มีแนวโน้มทางรักร่วมเพศ หมายถึง พฤติกรรมของเด็กที่ไม่สนใจเพศตรงข้าม มีพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับเพศจริง ไม่ว่าจะมีความประพฤติหรือการแต่งกาย

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า เด็กวัยเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่น มีพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับที่รุนแรง (ฉำรง ทศนาญชาลี และคณะ, 2528 อ้างถึงใน ม.ร.ว.สมพร สุทัศน์ีย์, 2529) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เพราะพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับที่รุนแรงนี้อาจพัฒนาเป็นพฤติกรรมอาชญากรรมในวัยผู้ใหญ่อันก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเอง บุคคลอื่นและสังคมได้ ดังนั้นพฤติกรรมก้าวร้าวในวัยรุ่นจึงควรได้รับการแก้ไข แต่ก่อนที่จะทำการแก้ไขพฤติกรรมก้าวร้าวในวัยรุ่น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของพฤติกรรมก้าวร้าวก่อน

2.2 ความหมายของพฤติกรรมก้าวร้าว

ได้มีผู้ให้นิยามของพฤติกรรมก้าวร้าวไว้หลายความหมาย ดังนี้

บันดูรา (Bandura อ้างถึงใน สุรางค์ ใคว์ตระกูล, 2550) เป็นผู้ค้นพบว่า คนเราจะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวจากการเลียนแบบ (Modeling) ซึ่งพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์เช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่นๆ

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เชื่อว่า การแสดงพฤติกรรมต่างๆของคนเรามีสิ่งผลักดันเบื้องหลัง คือ ความต้องการตามสัญชาตญาณ หรือความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ สัญชาตญาณแห่งการเอาชีวิตรอด (Life instincts) จะผลักดันให้เราแสดงพฤติกรรมต่างๆเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ และสัญชาตญาณแห่งการก้าวร้าวทำลาย (aggressive or death instincts) จะผลักดันให้เราแสดงพฤติกรรมต่างๆเพื่อขจัด ทำลายสิ่งที่มากระทบการมีชีวิตอยู่รอดหรือกระทบต่อความพึงพอใจของตน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสัญชาตญาณแห่งการก้าวร้าวทำลายจะหันออกไปสู่สิ่งอื่นๆ คนอื่นๆก่อน เมื่อไม่ได้ผลก็จะหันกลับมาหาตัวเอง

บัส (Buss, 1961 อ้างถึงใน ม.ร.ว.สมพร สุทัศนีย์, 2529) ให้ความหมายของพฤติกรรมก้าวร้าวว่า พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะซับซ้อน คือ มีทั้งพฤติกรรมก้าวร้าวทางกาย วาจา ที่มีลักษณะ active และ passive จึงมีความรุนแรงในระดับที่ต่างกัน และการแสดงพฤติกรรมนั้นอาจเป็นไปได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ลักขณา สรวิวัฒน์ (2545) ให้นิยามของพฤติกรรมก้าวร้าวว่า เป็นพฤติกรรมที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เพราะการก่อเรื่องต่างๆตามความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดกับผู้อื่น พฤติกรรมก้าวร้าวดังกล่าวแสดงได้หลายรูปแบบ เช่น ทะเลาะวิวาท ขกตี เตะต่อย ทำลายข้าวของ หรือพูดจาไม่สุภาพ

กรวิดา ศรีสุภา (2547) กล่าวว่า พฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง การกระทำหรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เกิดความเสียหายทั้งทางร่างกาย จิตใจและทรัพย์สิน แบ่งเป็นพฤติกรรมก้าวร้าวทางวาจา ได้แก่ ประชดประชัน พูดคำหยาบ ล้อเลียน ตวาด ตะคอก การข่มขู่ ได้เถียง พูดเสียงดัง นินทาผู้อื่น เป็นต้น และพฤติกรรมก้าวร้าวทางกาย ได้แก่ การแย่งของผู้อื่น การชก เตะ ต่อย หยิก ทูบ ผลัก การขว้างปา การขัดขาน การล้อเลียนท่าทาง ทูบโต๊ะ เก้าอี้ เขียนคำหยาบตามสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

ม.ร.ว.สมพร สุทัศนีย์ (2529) ได้กำหนดความหมายของพฤติกรรมก้าวร้าวว่า พฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง พฤติกรรมที่ทำให้ผู้อื่นไม่พอใจ หรือเจ็บปวดทางกาย และหรือจิตใจ ตลอดจนถึงพฤติกรรมที่ทำให้สิ่งของเสียหาย และเป็นพฤติกรรมที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

เบอร์โควิทซ์ (Berkowitz, 1965 อ้างถึงใน ทิพย์วัลย์ สุทิน, 2538) ได้แบ่งพฤติกรรมก้าวร้าวเป็น 2 แบบ คือ

1) พฤติกรรมก้าวร้าวที่เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย (Instrumental Aggression) เป็นพฤติกรรมที่ไม่มีเจตนาร้ายแม้จะทำให้บุคคล หรือสิ่งของเสียหาย บุคคลจะแสดงพฤติกรรมเพื่อผลบางอย่าง เช่น เพื่อระบายความคับข้องใจ เพื่อเรียกร้องความสนใจ เพื่อรางวัล พฤติกรรมก้าวร้าวชนิดนี้จะเปลี่ยนไปตามสภาพการจัดสิ่งแวดล้อม ของรางวัลและการลงโทษ

2) พฤติกรรมก้าวร้าวที่เกิดจากความโกรธ(angry - aggression หรือ hostility aggression) เป็นพฤติกรรมที่ต้องการให้บุคคลหรือสิ่งของได้รับอันตราย หรือเสียหาย ตัวกำหนดพฤติกรรมก้าวร้าวชนิดนี้ คือ การได้รับโทษในอดีต และการถูกทำลายศักดิ์ศรีในปัจจุบัน

ลักษณะเด็กก้าวร้าวจะมีพฤติกรรมแสดงออกที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนด้วยการก่อเรื่องต่างๆตามความต้องการของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น เด็กพวกนี้ชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาท มีเรื่องขัดแย้งกับเพื่อน รังแกเพื่อน ชอบการทุบตี เตะต๋อย ทำลายสิ่งของทั้งของตนเองและส่วนรวม พุดจาไม่สุภาพ ก้าวร้าวทั้งทางกายและวาจา ไม่เกรงกลัวผู้ใหญ่ อวดดี ไม่ค่อยเชื่อฟัง นิสัยหยาบคาย ขณะเรียนในห้องชอบก่อกวนในชั้นเรียน ทั้งก่อกวนเพื่อนและก่อกวนครูผู้สอน (ผกา สัตยธรรม, 2531)

จากนิยามของพฤติกรรมก้าวร้าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมก้าวร้าว หมายถึง การกระทำที่ทำให้ตนเองและ/หรือผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน หรืออันตรายทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน เพราะการกระทำต่างๆตามความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อน อันตราย และความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ซึ่งพฤติกรรมก้าวร้าวสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย เช่น การเตะต๋อย ทุบตี และทางวาจา เช่น การพุดจาไม่สุภาพ ใช้คำหยาบ เป็นต้น

2.3 ปัจจัยและสาเหตุของการมีพฤติกรรมก้าวร้าวของวัยรุ่น

สาเหตุของการมีพฤติกรรมก้าวร้าว (ผกา สัตยธรรม, 2531) มีหลายประการ คือ

- 1) การขาดความอบอุ่นในครอบครัว เนื่องจากบิดามารดาให้ความรักและความเอาใจใส่ไม่เพียงพอ เด็กรู้สึกขาดความรักความอบอุ่น
- 2) ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนๆได้ ทำให้ไม่มีความสุข คิดว่าไม่มีใครเป็นเพื่อนที่ดีของตน
- 3) บิดามารดาหรือผู้ปกครองกวดขันลูกมากเกินไป เจ้าระเบียบและเคร่งครัดเกินไป
- 4) บิดามารดาหรือผู้ปกครองรักและตามใจ ปล่อยลูกเกินไป ทำให้เด็กคิดว่าจะได้รับสิ่งต่างๆจากเพื่อนเหมือนได้จากบิดามารดา เมื่อไม่ได้ตามต้องการก็แสดงความก้าวร้าว ข่มขู่ต่างๆ เพื่อได้ตามใจตนเอง

5) นักเรียนบางคนแสดงความก้าวร้าวกับครูผู้สอน เพราะมีปัญหาบางประการเกิดขึ้น เช่น ไม่ชอบเพราะคิดว่าครูไม่ยุติธรรม หรือถูกดูโดยไม่ผิด

6) เด็กมีปมด้อยจึงสร้างปมเด่น หรือเคยได้รับการกลั่นแกล้งถูกรังแกมาก่อน (ลักษณะ สรีรวัฒน์, 2545)

แลงค์ และ จาคูโบว์สกี (Lange and Jakubowski, 1976 อ้างถึงใน ระวีวรรณ แก้วคงทอง, 2539) กล่าวว่า สาเหตุของพฤติกรรมก้าวร้าวมี 4 ประการ คือ

1) ความไร้อำนาจหรือถูกข่มขู่

2) ความไม่กล้าแสดงออกในครั้งก่อน มีส่วนที่จะนำไปสู่ความก้าวร้าวได้เนื่องจาก

2.1) เมื่อบุคคลไม่กล้าแสดงออกนานๆ ปล่อยให้สิทธิและความรู้สึกของตนเอง ถูกละเมิด ทำให้เกิดการเก็บสะสมความโกรธ ความเจ็บปวดไว้ เมื่อถึงจุดหนึ่งที่ทนไม่ได้ ย่อมแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมา

2.2) บุคคลมีพฤติกรรมก้าวร้าว เนื่องจากเป็นแนวทางป้องกันตนเองที่จะเป็นบุคคลที่ไม่กล้าแสดงออก

2.3) เมื่อบุคคลไม่กล้าแสดงออกต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่า ต้องเก็บกดความไม่พอใจและหาทางไประบาย โดยแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวกับบุคคลที่อ่อนแอกว่า

2.4) ความเชื่อผิดๆของบุคคลที่ว่าตัวเองไม่มีสิทธิแสดงพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การขอร้อง รวมทั้งเชื่อว่าสิทธิดังกล่าวที่ตนเองก็ไม่มีสิทธิกระทำได้เช่นเดียวกัน ถ้าหากมีผู้อื่นมาใช้สิทธินั้นกับตนเอง บุคคลที่มีความเชื่อที่ผิดๆเหล่านี้ ก็มีแนวโน้มที่จะสนองออกไปด้วยพฤติกรรมก้าวร้าว

3) เนื่องจากการได้รับประสบการณ์ทางอารมณ์ในอดีต ที่ต้องแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว เพราะความพ่ายแพ้ตนเอง อีกทั้งประสบการณ์ในอดีต ยังไม่ได้รับการแก้ไขเมื่อมีเหตุการณ์ในปัจจุบันคล้ายคลึงกับในอดีต บุคคลนั้นจึงมีแนวโน้มที่จะตอบสนองออกไปดังเช่นที่ได้กระทำไปแล้ว

4) ความเชื่อมั่นเกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว คือบุคคลมีความเชื่อว่าการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นวิธีการเดียวที่ใช้โต้ตอบบุคคลอื่น เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ บุคคลได้รับการเสริมแรงทางบวกจากทางบ้าน หรือละแวกบ้าน เมื่อแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว นอกจากนี้การที่บุคคลขาดการเรียนรู้ทักษะในการแสดงออกอย่างเหมาะสม เมื่ออยู่ในสถานการณ์เฉพาะอย่าง อาจทำให้บุคคลนั้นแสดงความก้าวร้าวได้

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2528 อ้างถึงใน ระวีวรรณ แก้วคงทอง, 2539) ได้สรุปสาเหตุของพฤติกรรมก้าวร้าวไว้ดังนี้

1) พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ ซึ่งติดตัวมาตั้งแต่เกิด

2) พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นผลของสิ่งแวดล้อมบางอย่าง เช่น อากาศเสีย ความร้อน ระดับเสียงที่ดังเกินขนาด มีผลทางลบต่อพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์

3) พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นผลของการรับรู้ ทั้งการเรียนรู้โดยตรงและทางอ้อม และยังพบว่าพฤติกรรมก้าวร้าวส่วนมากเป็นผลของการได้รับสิ่งเสริมแรง และการเลียนแบบจากแบบอย่าง que แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวแล้วได้รับรางวัลตอบสนอง

4) พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นผลของความคับข้องใจ เนื่องจากเมื่อบุคคลมีอุปสรรคขัดขวาง ทำให้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ จึงแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาเพื่อหาทางออก

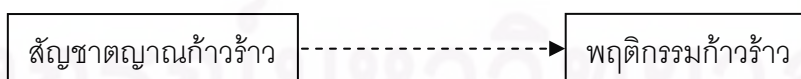
5) พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นผลของความกดดันจากกลุ่ม หรือทำตามกลุ่ม

จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมก้าวร้าวมีเหตุปัจจัยมาจาก ตัวเด็กและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ได้แก่ ครอบครัว ครู และเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของม.ร.ว.สมพร สุทัศนีย์ (2529) ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจมาก คือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับพฤติกรรมก้าวร้าว คือ อิทธิพลกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับที่สูงสุด รองลงมาคือการอบรมเลี้ยงดู และลักษณะตัวเด็ก

2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าว

พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อน ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้อธิบายพฤติกรรมจึงไม่มีทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใดที่สามารถอธิบายพฤติกรรมได้ครบทุกอย่าง จึงมีนักจิตวิทยาหลายท่านได้ศึกษาและสร้างทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมไว้มากมายหลายทฤษฎี และสามารถแบ่งแนวความคิดทฤษฎีออกเป็น 3 แนวใหญ่ๆ (ดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542) ดังนี้

1) แนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ นักจิตวิทยาที่อธิบายแนวความคิดนี้คือ ฟรอยด์ โดยได้แบ่งสัญชาตญาณออกเป็น 2 ชนิด คือ สัญชาตญาณเพื่อการดำรงชีวิต (life instincts) ซึ่งเป็นแรงขับทางเพศเพื่อการสืบพันธุ์ และสัญชาตญาณเพื่อความตาย (death instincts) เป็นแรงขับให้แสดงพฤติกรรมก้าวร้าว อาจจะแสดงออกโดยการทำลายตนเองหรือมีพฤติกรรมก้าวร้าวต่อผู้อื่น

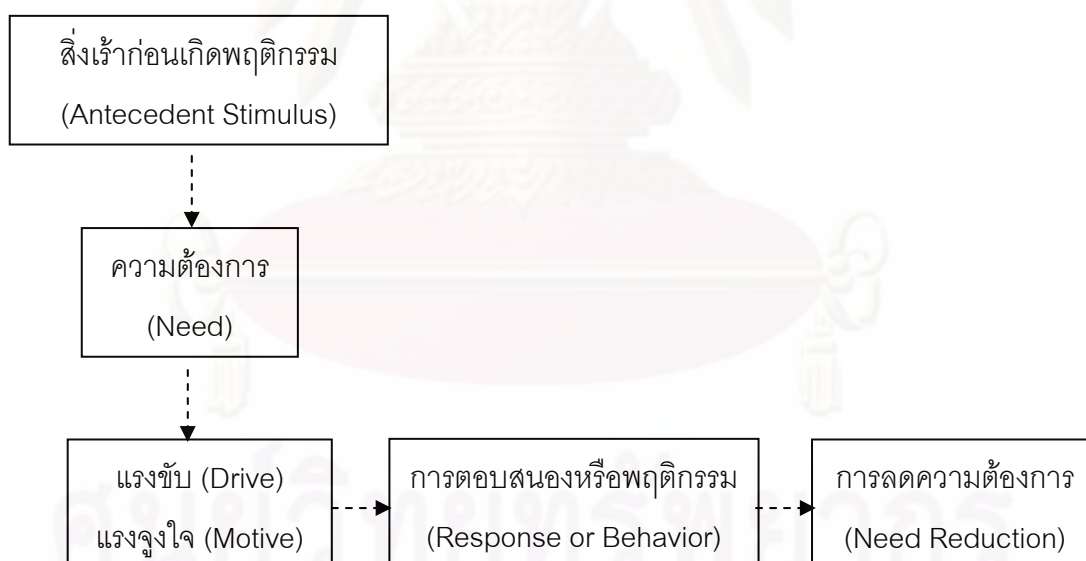


แผนภาพที่ 2.3 การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวตามแนวคิดของ ฟรอยด์

(ดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542)

ฟรอยด์ เป็นคนแรกที่พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวทางจิตวิเคราะห์ (ดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542) โดยเขาเห็นว่า “พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นการตอบโต้กับประสบการณ์ที่คับข้องใจ ซึ่งเป็นไปตามความพอใจที่มาจากพลังทางเพศ” และหน้าที่แรกของสัญชาตญาณ คือ การลดความตึงเครียดที่มีจากความต้องการต่างๆ ซึ่งความต้องการนั้นเป็นการทำลาย ผ่านการแสดงออกทางพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวทางจิตวิเคราะห์ก็ไม่สามารถอธิบายพฤติกรรมก้าวร้าวได้ทั้งหมด จึงมีการนำแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวที่เกี่ยวกับแรงขับและการรับรู้ หรือการตอบสนองของความคับข้องใจมาใช้อธิบายการเกิดพฤติกรรมก้าวร้าว

2) แนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นการผสมผสานของแนวความคิดเกี่ยวกับแรงขับ และการเรียนรู้หรือการตอบสนองของความคับข้องใจ นักจิตวิทยาที่อธิบายแนวความคิดนี้คือ ฮัล ดอลลาร์ดและมิลเลอร์ (Hull Dollard and Miller, 1950 อ้างถึงใน สุรางค์ ใคว์ตระกูล, 2550) นักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม ได้สร้างทฤษฎีแรงขับ (Drives) โดยถือหลักของความสมดุล (homeostasis) ซึ่งทฤษฎีนี้มีชื่อว่า “ทฤษฎีลดแรงขับ” (drive reduction theory) มีคำอธิบายทฤษฎีนี้ดังนี้



แผนภาพที่ 2.4 การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวตามทฤษฎีลดแรงขับ(drive reduction theory)

(ดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542)

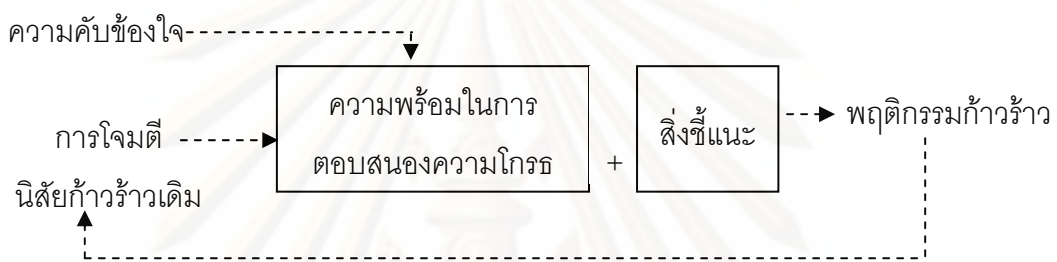
สิ่งเร้าก่อนเกิดพฤติกรรม หมายถึง สภาวะที่เกิดการขาด ทำให้เกิดความต้องการและเป็นแรงขับ กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมตอบสนอง และทำให้มีการลดความต้องการ

ฮัล ดอลลาร์ดและมิลเลอร์ ได้แบ่งแรงขับหรือแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) แรงจูงใจทางสรีระ (physiological motives) แรงจูงใจประเภทนี้ ได้แก่ ความหิว ความกระหาย และความต้องการทางเพศ

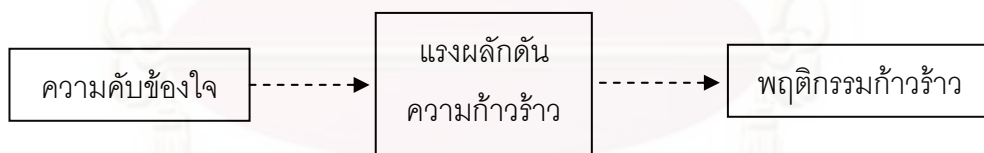
2) แรงจูงใจทางจิตวิทยา (psychological motives) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจที่อยากจะเป็นส่วนหนึ่งของหมู่

นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดที่เกี่ยวกับความคับข้องใจ และพฤติกรรมก้าวร้าวของเบอริควิทซ์ (อ้างถึงในดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542) อธิบายได้ดังนี้



แผนภาพที่ 2.5 แนวความคิดที่เกี่ยวกับความคับข้องใจและพฤติกรรมก้าวร้าวของเบอริควิทซ์ (อ้างถึงในดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542)

และแนวความคิดที่เกี่ยวกับความคับข้องใจ และพฤติกรรมก้าวร้าวของฮัล ดอลลาร์ด และคณะ(อ้างถึงในดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542) ซึ่งอธิบายได้ดังนี้



แผนภาพที่ 2.6 แนวความคิดที่เกี่ยวกับความคับข้องใจและพฤติกรรมก้าวร้าวของฮัล ดอลลาร์ด และคณะ (อ้างถึงใน ดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542)

3) แนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่ได้รับจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล จากแนวความคิดนี้แบนดูรา (Bandura, 1976) ได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) ซึ่งเขาเชื่อว่าพฤติกรรมก้าวร้าวไม่ได้เป็นสัญชาตญาณที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หรือเป็นแรงขับที่เกิดจากความคับข้องใจ แต่พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่เกิดมาจากการเรียนรู้โดยการสังเกต (observation learning)

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมก้าวร้าว

กวรรณิการ์ ศรีสุข (2550) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องการให้คำปรึกษากลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยมเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเนินยางประชาสามัคคี อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในปีการศึกษา 2550 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจงจากประชากรทั้งหมด 32 คน และกลุ่มตัวอย่างมีความสนใจที่ต้องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตนเอง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียนสำหรับครู แบบสอบถามการปฏิบัติตนของนักเรียนที่ไม่เหมาะสมกับเพื่อน และโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้น การวิเคราะห์ผลการทดลองใช้สถิติ Paired t-test ผลการวิจัย พบว่า หลังจากนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวมากได้รับคำปรึกษาโดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การให้ตัวแบบ การฟัง การซักถาม การสะท้อนกลับ การเสริมแรงทางบวก สามารถทำให้นักเรียนมีแนวคิด มุมมองที่ต่างจากเดิม ซึ่งส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมก้าวร้าวลดลง นักเรียนสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ มองเห็นผลของการกระทำที่ไม่เป็นที่ต้องการของสังคม นำตัวแบบมาวิเคราะห์หาเหตุผลได้อย่างเหมาะสม

กรวิดา ศรีสุภา (2547) ได้ทำการศึกษาผลของการใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของโกล์แมนที่มีต่อการลดพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรงของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 13 คน จากโรงเรียนชุมชนหมู่บ้านพัฒนา สังกัดกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบบันทึกความฉลาดทางอารมณ์และการนำไปประยุกต์ใช้ แบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรง แบบทดสอบพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรง และแบบสัมภาษณ์ความรู้สึกรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อตนเอง เพื่อน และสังคม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ผลการวิจัยพบว่า หลังทำการทดลอง ค่าเฉลี่ยของคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรงของนักเรียนจากการประเมินของนักเรียน ครู และผู้ปกครองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนน้อยกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์กับพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรงของนักเรียน มีความสัมพันธ์กันทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และจากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ความรู้สึกของนักเรียนที่มี

ต่อตนเอง เพื่อนและสังคม พบว่านักเรียนส่วนใหญ่รู้สึกเห็นคุณค่าและมั่นใจในตนเองมากขึ้น เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นและเรียนรู้ทักษะทางสังคมได้

ดวงพร ตันติธรรมานนท์ (2542) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสมตามแนวคิดของเคลลีเพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์ จังหวัดนนทบุรี ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวและไม่เป็นบุคคลปัญญาอ่อนหรือมีอาการทางจิต จำนวน 16 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 8 คน โดยให้กลุ่มทดลองได้รับการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสมตามแนวคิดของเคลลี สัปดาห์ละ 3 ครั้ง ครั้งละ 1-1½ ชั่วโมง รวมทั้งหมด 10 ครั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสมตามแนวคิดของเคลลี มีระดับพฤติกรรมก้าวร้าวลดลงก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีระดับพฤติกรรมก้าวร้าวลดลงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

หรรษา แก้วพูลปกรณ์ (2541) ได้ศึกษาผลของการฝึกควบคุมความโกรธและทักษะทางสังคมที่มีต่อการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักศึกษาอาชีวศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคอุดรดิตต์ อายุ 15 - 18 ปี จำนวน 20 คน สุ่มเป็นกลุ่มทดลอง 10 คน กลุ่มควบคุม 10 คน ผู้วิจัยแบ่งการทดลองออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะเส้นฐาน 3 สัปดาห์ ระยะทดลอง 8 สัปดาห์ ระยะติดตามผล 3 สัปดาห์ กลุ่มทดลองได้รับการฝึกควบคุมความโกรธและทักษะทางสังคมในระยะทดลอง 8 สัปดาห์ๆ ละ 1 ครั้ง และกลุ่มควบคุมได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกลุ่มในระยะทดลอง 8 สัปดาห์ๆ ละ 1 ครั้ง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมก้าวร้าว และแบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่า t การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test) และการทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีเซฟเฟ (Sheffe) ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาในกลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวจากการตอบแบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าวในระยะสิ้นสุดการทดลอง น้อยกว่าในระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) และนักศึกษาในกลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวจากการตอบแบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าวในระยะสิ้นสุดการทดลอง น้อยกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) นักศึกษาในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยร้อยละของจำนวนช่วงเวลาที่เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว ในระยะทดลองและระยะติดตามผลน้อยกว่าในระยะเส้นฐาน ($p < 0.05$) และนักศึกษาในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยร้อยละของจำนวนช่วงเวลาที่เกิดพฤติกรรมก้าวร้าวในระยะทดลอง และระยะติดตามผลน้อยกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$)

ทิพย์วัลย์ สุทิน (2538) ได้ศึกษาผลของการปรับพฤติกรรมด้วยปัญญาที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษา

โรงเรียนโยธินบำรุง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอายุระหว่าง 13 - 15 ปี จำนวน 30 คน สุ่มเข้ารับการทดลอง 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มปรับพฤติกรรมด้วยปัญญาฝึกการวิเคราะห์พฤติกรรม จัดการกับความโกรธ พุดเตือนตนเอง และคิดถึงผลกรรมที่ตามมา ในระยะทดลอง 6 สัปดาห์ จำนวน 10 ครั้ง ในขณะที่กลุ่มกำกับตนเอง ฝึกการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมตนเอง และกลุ่มควบคุมได้ร่วมกิจกรรมการแนะแนวการศึกษาและอาชีพ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดย บันทึกจำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวในชั้นเรียน จากการสังเกตนักเรียนแต่ละคนใน ระหว่างระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล และให้นักเรียนตอบแบบวัดพฤติกรรม ก้าวร้าวก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และหลังการทดลอง 3 สัปดาห์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน และวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ และทำการทดสอบ ความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี Tukey-Test ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในกลุ่มปรับพฤติกรรมด้วย ปัญญา มีคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวจากแบบวัดในระยะทดลองและระยะติดตามผลน้อยกว่าระยะ เส้นฐานอย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) แต่จำนวนช่วงเวลาการเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวจากการสังเกต ในระยะทดลองเท่านั้นที่น้อยกว่าระยะเส้นฐาน ($p < 0.05$) นักเรียนในกลุ่มปรับพฤติกรรมด้วย ปัญญา มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่านักเรียนกลุ่มกำกับตนเอง และกลุ่มควบคุมทั้งพฤติกรรม ก้าวร้าวที่ได้จากการสังเกต และคะแนนพฤติกรรมก้าวร้าวจากการตอบแบบวัดในระยะทดลอง อย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.05$) แต่ไม่พบความแตกต่างในระยะติดตามผล

ทิพรัตน์ เสงตระกุล (2538) ได้วิจัยเรื่องผลการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีการใช้เหตุผลและ อารมณ์เพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสระแก้ว จังหวัด สระแก้ว พบว่า (1)นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีการใช้เหตุผลและอารมณ์ มี พฤติกรรมก้าวร้าวต่ำกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการให้คำปรึกษา ในระยะหลังการทดลอง อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (2)นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีการใช้เหตุผลและ อารมณ์ มีพฤติกรรมก้าวร้าวต่ำกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการให้คำปรึกษา ในระยะติดตามผล อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (3)นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีการใช้เหตุผลและ อารมณ์ มีพฤติกรรมก้าวร้าวระยะหลังต่ำกว่าระยะก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 (4)นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีการใช้เหตุผลและอารมณ์ มีพฤติกรรม ก้าวร้าวในระยะติดตามผลต่ำกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ม.ร.ว.สมพร สุทัศนีย์ (2529) ได้ศึกษาอิทธิพลเชิงสาเหตุของพฤติกรรมก้าวร้าว โดย ศึกษาในลักษณะของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Model) ทั้งทางตรงและทางอ้อม ของปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดู อิทธิพลกลุ่มเพื่อน ลักษณะตัวเด็ก และลักษณะภูมิหลังของ ครอบครัวกับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร และสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 390 คน ซึ่งได้จากการสุ่มหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามอิทธิพลกลุ่มเพื่อน แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดู แบบสอบถามความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ แบบวัดพฤติกรรมก้าวร้าว และแบบทดสอบสติปัญญาชุด Standard Progressive Matrices Test วิเคราะห์ผลโดยการวิเคราะห์เส้นทาง ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนได้รับอิทธิพลเชิงสาเหตุทั้งทางตรงและทางอ้อมจากตัวแปรเหตุทั้งหมด 12 ตัว โดยแบ่งเป็นตัวแปรเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ได้แก่ การให้แรงเสริมทางบวก(.582), การแสดงแบบ(.178), การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ(.118), อายุของเด็ก(.104), การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุม(.091), การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกาย(.057), การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครอง(-.056), การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย(.051) ส่วนตัวแปรเหตุที่ส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ได้แก่ การแสดงแบบส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการให้แรงเสริม(.213), เพศของเด็กส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกาย(.003)และผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ(.012), ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย(.015), อายุของเด็กส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย(.005), ระดับการศึกษาของพ่อแม่ส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกาย(-.003), รายได้ของครอบครัวส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครอง(-.007)และผ่านการอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ(.008) และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านการแสดงแบบ(.030) จึงสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับพฤติกรรมก้าวร้าว คือ อิทธิพลกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับที่สูงที่สุด รองลงมาคือการอบรมเลี้ยงดู และลักษณะตัวเด็ก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ปัจจัยและสาเหตุของการมีพฤติกรรมก้าวร้าวของวัยรุ่น สามารถสรุปได้ว่า เด็กวัยรุ่นในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่น มีพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับที่รุนแรง ซึ่งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับพฤติกรรมก้าวร้าว คือ อิทธิพลกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับที่สูงที่สุด รองลงมาคือการอบรมเลี้ยงดู และลักษณะตัวเด็ก สำหรับการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนนั้น ได้มีการนำเทคนิคการให้คำปรึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของโกล์แมน โปรแกรมการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสมตามแนวคิด

ของเคลลี การฝึกควบคุมความโกรธและทักษะทางสังคม และวิธีการปรับพฤติกรรมด้วยปัญญา มาใช้ในการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

ตอนที่ 3 : การดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.1 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพระบบหนึ่ง ที่กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนในสังกัดดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้ผู้บริหาร ครู อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้อง ร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลือส่งเสริมนักเรียนอย่างมีระบบและต่อเนื่อง โดยยึดสายใยและความผูกพันระหว่างครูและศิษย์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนให้มีทักษะการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ได้อย่างมีความสุข ตามเจตนารมณ์ของนโยบายและภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2549)

1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มาตรา 6) และแนวการจัดการศึกษายังได้ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนทุกคน โดยยึดหลักว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (มาตรา 22) และการจัดการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา 23) ทั้งนี้การจัดกระบวนการเรียนให้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนรู้จักประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา อีกทั้งมีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

2) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พุทธศักราช 2546 มีเจตนาให้รัฐมีหน้าที่ในการดูแลหรือช่วยเหลือเด็กและครอบครัวให้อยู่ในสภาพที่มีมาตรฐานในการดำรงชีวิตที่ดี ได้รับการดูแลให้มีพัฒนาการตามวัยและเด็กทุกคนต้องมีหลักประกันความปลอดภัย ได้รับความคุ้มครองจากผู้เกี่ยวข้อง ทั้งเด็กที่ประสบปัญหาและเด็กที่ไม่ประสบปัญหา และมาตรา 63 กำหนดให้โรงเรียนและสถานศึกษาต้องจัดให้มีระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่

นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคม และความปลอดภัยแก่นักเรียนและนักศึกษาตามเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

3) ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนโดยสถานศึกษา พุทธศักราช 2543 ข้อ 19 กำหนดให้สถานศึกษาดำเนินการส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเด็กและเยาวชน ฝึกฝนทักษะและพัฒนาความสามารถในการให้คำปรึกษา และร่วมแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชน เพื่อดำเนินการพิจารณา ตรวจสอบ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และให้การปกป้องคุ้มครองอย่างมีเหตุผล ร่วมทั้งเสริมสร้างจิตสำนึกให้มีทัศนคติที่ดีในการคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนด้วย

4) กฎกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง พุทธศักราช 2548 ซึ่งบัญญัติให้โรงเรียนและสถานศึกษาจัดให้มีระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคม และความปลอดภัยแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง

5) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พุทธศักราช 2547 กำหนดให้คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) จัดทำมาตรฐานตำแหน่ง มาตรฐานวิทยฐานะ และมาตรฐานตำแหน่งทางวิชาการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยกำหนดมาตรฐานตำแหน่งครูตามมาตรา 42 ให้ปฏิบัติหน้าที่หลักเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ พัฒนาผู้เรียน ปฏิบัติงานทางวิชาการของสถานศึกษา ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อเร่งพัฒนาผู้เรียน ทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ประเมินพัฒนาผู้เรียน และปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย โดยกำหนดให้ลักษณะงานเกี่ยวกับการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน เป็นภาระงานหนึ่งในมาตรฐานตำแหน่งครูและผู้บริหารสถานศึกษา

6) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 (2546) มีเป้าหมายให้นักเรียน เป็นคนดี มีปัญญา มีความเป็นไทยและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และได้กำหนด จุดหมายให้นักเรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

7) จรรยาบรรณในวิชาชีพครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2544) กำหนดให้ครูต้องรักและเมตตาศิษย์โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์

โดยเสมอหน้า และครูต้องอบรม สั่งสอนฝึกฝนสร้างเสริมความรู้ทักษะและนิสัยที่ถูกต้องดีงาม ให้เกิดแก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ

3.2 ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1) ความหมายของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547) คือ การส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ปัญหา เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง คุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติทั้งปวง

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547) เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีขั้นตอนชัดเจน พร้อมทั้งมีวิธีการและเครื่องมือที่มีมาตรฐาน มีคุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ โดยมีครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน ฯลฯ มีส่วนร่วม

2) เจตนารมณ์และหลักการพื้นฐานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นระบบที่มุ่งวางพื้นฐานและแนวทางการดำเนินการในประเด็นดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

2.1) ปรับเปลี่ยนบทบาทและเจตคติของผู้บริหาร ครูอาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ให้มุ่งไปสู่ความรับผิดชอบในการดูแลพัฒนาการของนักเรียน(ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม) อย่างเป็นองค์รวม (Education)

2.2) การวางระบบที่จะสร้างความมั่นใจว่านักเรียนทุกคนมีครูอาจารย์อย่างน้อยหนึ่งคนที่จะดูแลทุกข์สุขอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง โดยเชื่อมโยงประสานการดำเนินงานทุกส่วนทั่วทั้งโรงเรียน

2.3) การสนับสนุนให้ครูอาจารย์มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับผู้ปกครอง เพื่อให้การดูแลทางบ้าน โรงเรียน และชุมชนเชื่อมประสานกัน

2.4) การส่งเสริมให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยกันเฝ้าระวัง ดูแลช่วยเหลือ สนับสนุนบุตรหลาน

2.5) การประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ชุมชน และผู้ชำนาญในสาขาต่างๆ เพื่อให้มีการส่งต่อ และรับช่วงการแก้ไข ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนในรูปแบบสหวิทยาการ และสหวิชาชีพ

3) กรอบแนวคิดของระบบการดูแลช่วยเหลือ

กรอบแนวคิดของระบบการดูแลช่วยเหลือจะประสบความสำเร็จได้ ต้องมีความเชื่อว่า ทุกคนต้องการความรัก ความเข้าใจ การให้อภัย การให้โอกาส อยากเป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุข ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต เพียงแต่ใช้เวลาและวิธีการที่แตกต่างกัน และความสำเร็จของงานต้องอาศัยการร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมทำของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

4) ขอบข่ายการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 4.1) นักเรียนทุกคนได้รับการดูแล ช่วยเหลือ
- 4.2) ดำเนินการทั้งส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไข
- 4.3) การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคนในโรงเรียนทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

5) ประโยชน์ของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

5.1) นักเรียน

- (1) ได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างทั่วถึง
- (2) ได้รับการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน แก้ไขปัญหาทั้งด้านการเรียนรู้และความสามารถพิเศษ
- (3) ได้รู้จักตนเอง สามารถปรับตัว มีทักษะทางสังคมและอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข
- (4) มีทักษะชีวิตและมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน ครู และผู้ปกครอง

5.2) ครู

- (1) ตระหนักและเห็นความสำคัญในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- (2) มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียน
- (3) มีผลงานสอดคล้องกับมาตรฐานการประเมินคุณภาพการศึกษา
- (4) มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู

5.3) ผู้ปกครอง ชุมชน

- (1) ตระหนักในการมีส่วนร่วมกับโรงเรียน
- (2) เข้าใจถึงวิธีสั่งสอนบุตรหลาน
- (3) เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลานและบุคคลในชุมชน
- (4) มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรหลาน เป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง

5.4) เขตพื้นที่การศึกษา

- (1) พัฒนานวัตกรรมในการพัฒนานักเรียน
- (2) พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานการนิเทศติดตามผล ประเมินผลและการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- (3) มีระบบข้อมูลสารสนเทศทั้งข้อมูลระดับบุคคล และระดับโรงเรียนเพื่อพัฒนา
งานต่อไป

5.5) ประเทศชาติ

- (1) นักเรียนมีคุณภาพดี มีปัญญา และมีความสุข
- (2) มีการเชื่อมโยงข้อมูลของเยาวชนทุกระดับ
- (3) ลดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน ลดค่าใช้จ่ายของหน่วยงานต่างๆ
- (4) ประชาชนมีคุณภาพ เป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ

5.6) โรงเรียน

- (1) มีผลการดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษา
- (2) ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน และความร่วมมือจากชุมชน บุคลากร
องค์กรที่เกี่ยวข้อง
- (3) มีการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทร

5.7) ผู้บริหาร

- (1) รู้ศักยภาพของครูในการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้
- (2) ได้ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน ใช้ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนานักเรียน
หลักสูตร และคุณภาพการจัดการศึกษา
- (3) มีรูปแบบกระบวนการพัฒนา และการพัฒนาเชิงระบบภายใต้การมีส่วนร่วม

6) กลยุทธ์ ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน



แผนภาพที่ 2.7 กลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

จากแผนภาพกลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

6.1) การบริหารเชิงระบบ

การวางแผน (plan) เป็นการวางระบบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบแรกที่สำคัญที่สุด จะต้องกำหนดขั้นตอนการทำงานเป็นกระบวนการ แต่ละขั้นตอนมีวิธีการปฏิบัติเป็นมาตรฐานและการบันทึกการทำงานเป็นปัจจุบัน ข้อมูลจากบันทึกนี้จะนำไปสู่การตรวจสอบประเมินตนเองและให้ผู้อื่นตรวจสอบได้ และเป็นสารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพมาตรฐานและตัวชี้วัดของระบบย่อยส่งผลถึงคุณภาพรวมของโรงเรียนทั้งระบบ

การดำเนินงาน (do) เป็นการปฏิบัติร่วมกันของทุกคน โดยใช้กระบวนการ วิธีการ และบุคคลภายในองค์กรที่รับผิดชอบในระบบย่อยต่างๆ จะปฏิบัติและบันทึกต่อเนื่องเป็นปัจจุบัน

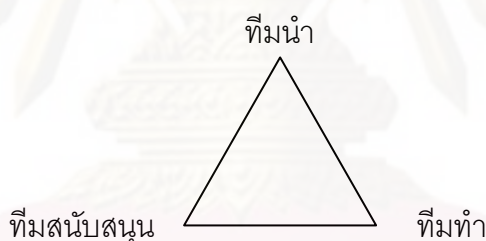
การตรวจสอบ/ประเมินผล (check) เป็นการประเมินตนเอง ร่วมกันประเมิน หรือผลัดกันประเมินภายในระหว่างบุคคล ระหว่างทีมย่อยในโรงเรียน

การปรับปรุงพัฒนา (act) เป็นการนำผลการประเมินมาแก้ไขพัฒนางาน ซึ่งจะแก้ไขพัฒนาในส่วนที่เป็นกระบวนการ วิธีการ บัณฑิตหรือการบันทึกให้ดีขึ้นจนระบบคุณภาพหรือวงจรคุณภาพเป็นวัฏธรมขององค์กรอย่างยั่งยืน

6.2) การทำงานเป็นทีม

การดำเนินงานเพื่อให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนบรรลุผลสำเร็จและเป็นไปอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีการทำงานร่วมกันเป็นทีมของบุคลากรในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการผลักดันและบูรณาการการทำงานเข้าสู่ระบบและพัฒนาบุคลากร สนับสนุนปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผล พร้อมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ร่วมคิดและร่วมทำไปพร้อมๆ กัน ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน (กรมสุขภาพจิต, 2547)

ในการทำงานเป็นทีมเพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพนั้น ประกอบด้วย 3 ทีม ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต, 2544)



ทีมนำ ได้แก่ คณะผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งจะเป็นผู้วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง จัดทำแผนกลยุทธ์ ควบคุม กำกับ ติดตาม และสนับสนุน เสริมสร้างพลังร่วม(Empowerment) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ทีมสนับสนุน เป็นทีมหลักในการสนับสนุนประสานงานด้านวิชาการและอื่นๆให้เกิดการสร้างระบบคุณภาพขึ้น ทีมสนับสนุนจะเป็นใครขึ้นกับการพัฒนาระบบว่ามีจุดเน้นที่ระบบใด เช่น ทีมสนับสนุนของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หัวหน้าทีม คือ รองผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้รับมอบหมาย

ทีมทำ เป็นทีมที่สมาชิกรับผิดชอบการทำงานโดยตรง เช่น ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ทีมระดับชั้นครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ให้มีคุณภาพ

6.3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ได้รับทราบจุดอ่อนจุดแข็งในการดำเนินงานของตนเพื่อให้เกิดแนวทางที่จะพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำได้ทั้งภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียน โดยมีบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง ไม่ใช้การสั่งการหรือบังคับบัญชา ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละส่วนเกิดความรู้สึกที่ดี ไม่ต้องกังวลเรื่องการประเมินตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

6.4) การนิเทศ ติดตาม และประเมินผล

การนิเทศ ติดตาม และประเมินผล เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนางาน ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริม สนับสนุน และให้ข้อมูลย้อนกลับที่จะนำไปใช้ปรับปรุง พัฒนางานต่อไป

การนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือให้นักเรียนให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพควรดำเนินการให้เป็นระบบดังนี้

(1) ขั้นการวางแผน

(1.1) แต่งตั้งคณะกรรมการ

(1.2) กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ความสำเร็จ เครื่องมือและวิธีการในการนิเทศติดตามและประเมินผล

(1.3) กำหนดแผนงาน / ปฏิทินการดำเนินงาน

(2) ขั้นการดำเนินงาน ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ด้วยวิธีการที่หลากหลายตามสภาพจริงของสถานการณ์

(3) ขั้นการตรวจสอบ

(3.1) ตรวจสอบติดตามการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน

(3.2) ประเมินผลการดำเนินงาน วิเคราะห์ผลการตรวจสอบและการจัดทำรายงานผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน

(4) ขั้นการปรับปรุงและพัฒนางาน นำผลการประเมินมาปรับปรุง และดำเนินการตามแผนใหม่อย่างต่อเนื่อง

การนิเทศ ติดตามและประเมินผลจะบรรลุเป้าหมายได้ ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

(4.1) การมีส่วนร่วมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

(4.2) การวางแผนตามระบบมาตรฐาน (P D C A)

(4.3) มีการนิเทศ ติดตามผลเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

(4.4) จัดทำระบบสารสนเทศ

(4.5) สรุปรายงานและเผยแพร่

การนิเทศ ติดตามและประเมินผลจึงเป็นกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลงานในระหว่างการทำงาน ด้วยการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยมีกระบวนการวางแผนที่เป็นระบบ กำหนดขั้นตอน วิธีการ เครื่องมือที่มีมาตรฐาน เป็นการประเมินระบบและผลลัพธ์ของระบบ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา ระหว่างผู้ประเมินและผู้รับการประเมินอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นไปตามสภาพจริงในการนำมาใช้ปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนด

3.3 มาตรฐานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ฉบับร่างปีพ.ศ.2550) เพื่อการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีทั้งหมด 3 มาตรฐาน 14 ตัวบ่งชี้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน

1) มาตรฐานด้านนักเรียน มี 1 มาตรฐาน 6 ตัวบ่งชี้ เน้นให้นักเรียนรู้จักตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น สามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

มาตรฐานที่ 1 นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ตัวบ่งชี้ที่ 1 รู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้

1.1) รู้ความสนใจ ความถนัด ความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเองและมีการตรวจสอบทบทวนเพื่อปรับปรุงตนเอง

1.2) สามารถวิเคราะห์ ตัดสินใจเลือกประพฤติ-ปฏิบัติตนและเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

1.3) กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมเชิงสร้างสรรค์และมั่นใจในตนเอง

1.4) สามารถบริหารจัดการตนเองในด้านการเรียนและการดำเนินชีวิตประจำวันได้

1.5) แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขนิสัยที่ดี

2.1) มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์มาตรฐาน(กรมอนามัย)

2.2) มีสมรรถภาพทางกาย ตามเกณฑ์มาตรฐาน

2.3) มีสุขนิสัยในการดำเนินชีวิตประจำวัน

- 2.4) สามารถป้องกัน ดูแลสุขภาพตนเองได้
- 2.5) ร่าเริง แจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ ปรับตัวได้
- 2.6) เป็นแบบอย่างที่ดี ให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้

ตัวบ่งชี้ที่ 3 มีทักษะในการหลีกเลี่ยง ป้องกันภัย อันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

- 3.1) มีความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่เป็นพิษภัยอันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
- 3.2) สามารถวิเคราะห์และจำแนกสิ่งที่เป็นพิษภัยอันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
- 3.3) รู้เท่าทันและกล้าที่จะปฏิเสธ สิ่งที่เป็นพิษภัยอันตราย และพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
- 3.4) สามารถป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติดให้โทษ และหลีกเลี่ยงสภาวะเสี่ยงต่อ

ความรุนแรง โรคภัย อุบัติภัย และปัญหาทางเพศ

- 3.5) สามารถชักชวนหรือส่งเสริมให้เพื่อน ประพฤติตนตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม

ตัวบ่งชี้ที่ 4 รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้

- 4.1) ศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเอง เห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น
- 4.2) แสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกได้อย่างเหมาะสม
- 4.3) สามารถใช้หลักเหตุผลในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง
- 4.4) สามารถจัดการกับปัญหา และสามารถควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์ที่

ไม่พึงประสงค์ของตนเอง

4.5) มีทักษะในการสื่อสาร รับรู้ สร้างความเข้าใจ ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การท้าทาย การแสดงความคิดเห็น การปฏิเสธ การรับคำวิพากษ์วิจารณ์

ตัวบ่งชี้ที่ 5 เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม

- 5.1) รับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัว
- 5.2) ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา
- 5.3) ปฏิบัติตามกฎ กติกา ประเพณี วัฒนธรรม
- 5.4) เป็นแบบอย่างที่ดีและมีจิตสาธารณะ

ตัวบ่งชี้ที่ 6 มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต

- 6.1) รู้จักงานและอาชีพ
- 6.2) มีความสนใจด้านอาชีพของตนเอง
- 6.3) แนวทาง และมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกอาชีพ
- 6.4) มีทักษะพื้นฐานอาชีพที่ถนัดและสนใจ เห็นคุณค่าในอาชีพสุจริต

2) มาตรฐานด้านกระบวนการ มี 1 มาตรฐาน 3 ตัวบ่งชี้ เน้นให้มีการบริหาร จัดการ ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน อย่างมีคุณภาพโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สร้างและพัฒนาเครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายสหวิชาชีพ

มาตรฐานที่ 2 สถานศึกษามีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สถานศึกษามีระบบการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 1.1) มีโครงสร้างการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 1.2) มีการคัดสรรและแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบ
- 1.3) มีแผนงาน โครงการ ปฏิทินปฏิบัติงานตามแผนที่ชัดเจนและมีคู่มือการปฏิบัติงานของสถานศึกษา
- 1.4) พัฒนาการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 2.1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
 - (1) มีการรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคลด้วยวิธีที่เหมาะสม หลากหลาย
 - (2) มีการศึกษาข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล
 - (3) มีการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลนักเรียนรายบุคคล รายกลุ่ม ระดับชั้น ระดับสถานศึกษา

(4) มีการนำข้อมูลไปใช้ส่งเสริม พัฒนา ช่วยเหลือนักเรียน

2.2) การจำแนก คัดกรองนักเรียน

- (1) มีการจำแนก คัดกรองนักเรียนตามแนวทาง/เกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- (2) มีการสรุปผลการจำแนก คัดกรองนักเรียนครบทุกคน
- (3) มีการสรุปผลการจำแนกคัดกรองนักเรียนเป็นระดับชั้นและระดับสถานศึกษา
- (4) มีการนำผลที่ได้จากการจำแนก คัดกรองนักเรียน มาจัดทำสารสนเทศระดับสถานศึกษา และนำไปใช้ในการแก้ปัญหา ส่งเสริม พัฒนานักเรียน

2.3) การส่งเสริมพัฒนานักเรียนที่หลากหลาย

- (1) มีแผนงานโครงการกิจกรรมส่งเสริมพัฒนานักเรียนและมีการนำแผนไปปฏิบัติ
- (2) มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนานักเรียนที่สอดคล้องกับสาระสนเทศผลการคัดกรองนักเรียนของโรงเรียน
- (3) มีการจัดกิจกรรมโฮมรูมอย่างต่อเนื่อง

(4) มีการจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียนที่ครูที่ปรึกษา ครูประจำชั้นและผู้ปกครองร่วมกันวางแผนทางการดูแลช่วยเหลือพัฒนานักเรียน

(5) มีการติดตามพฤติกรรมจากการช่วยเหลือ ส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

(6) มีการประเมิน สรุปผลและรายงาน

2.4) การป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไข

(1) มีการให้คำปรึกษาเบื้องต้น

(2) มีการจัดกิจกรรมซ่อมเสริม

(3) มีการติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองอย่างทันเหตุการณ์

(4) มีกิจกรรม และ/หรือการจัดการเรียนรู้ เพื่อป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา เช่น เพศศึกษา ประสิทธิภาพการเรียนรู้ตกต่ำ ผู้มีความสามารถพิเศษและผู้มีความต้องการพิเศษ ภาวะซึมเศร้า ภาวะทุโภชนาการ ขาดแคลนด้วยโอกาส การขาดทักษะทางสังคม การเข้าในทางที่ผิด สารเสพติด การกลั่นแกล้งรังแกและการใช้ความรุนแรง การลักขโมยการหมกมุ่นกับเกมและการพนัน ฯลฯ

(5) มีกิจกรรมส่งเสริมการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มเพื่อนนักเรียนอย่างหลากหลาย ตามสภาพปัญหา เช่น เพื่อนช่วยเพื่อน ยุวชนแนะแนว พี่ดูแลน้อง ฯลฯ

(6) นักเรียนกลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหา ได้รับการป้องกัน ช่วยเหลือ แก้ไขให้มีพฤติกรรมดีขึ้น

2.5) การส่งต่อนักเรียนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาอย่างเป็นระบบและมีเครือข่ายสหวิชาชีพ

(1) มีเครือข่ายการส่งต่อภายในและภายนอกโรงเรียน

(2) มีการส่งต่อภายในและหรือภายนอกพร้อมข้อมูลผลการช่วยเหลือเบื้องต้น

(3) มีการติดตาม ประเมินผล สรุปผล รายงานผลการส่งต่อ

(4) มีการปรับปรุง พัฒนาการส่งต่ออย่างเป็นระบบ

(5) มีเครือข่ายสหวิชาชีพที่มีการจัดตั้ง มีแผนดำเนินงาน และมีกิจกรรมการประสานงาน การร่วมดำเนินงานป้องกัน แก้ไข ส่งเสริม ดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้ที่ 3 มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล รายงานผล และพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.1) มีแผนการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.2) มีการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง

3.3) มีการประเมินผลและสรุปรายงานผู้เกี่ยวข้อง

3.4) มีการนำผลการประเมินมาปรับปรุงการดำเนินงาน

3.5) มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลการดำเนินงานแก่สาธารณชน

3) มาตรฐานด้านปัจจัย มี 1 มาตรฐาน 5 ตัวบ่งชี้ เน้นให้มีบุคลากร สื่อ เครื่องมือที่พอเพียงและหลากหลาย เพื่อการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มาตรฐานที่ 3 สถานศึกษามีบุคลากร สื่อ และเครื่องมือที่เอื้อต่อการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ผู้บริหารเป็นผู้นำในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1.1) ผู้บริหารมีการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย นโยบายการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและท้องถิ่น

1.2) มีความรู้ความเข้าใจและให้ความสำคัญกับงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1.3) มีการพัฒนาตนเองและพัฒนางานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

1.4) มีการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ครูมีเจตคติที่ดีและมีความสามารถในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.1) ครูตระหนักเห็นคุณค่าและมีความรู้ความเข้าใจการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.2) ครูรู้จักให้ความใกล้ชิด เอาใจใส่ดูแลนักเรียนที่รับผิดชอบอย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

2.3) ครูสามารถปฏิบัติงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4) ครูมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องในด้านความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมและพัฒนาการของนักเรียน ความสมารถและทักษะในการวิเคราะห์ผู้เรียน การศึกษาและแก้ปัญหา รายการณ์ การสื่อสารทำความเข้าใจ ให้คำปรึกษา การบริหารจัดการชั้นเรียน การจัดกิจกรรม เสริมสร้างประสิทธิภาพการเรียนรู้ การปรับพฤติกรรม การป้องกันแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพจิต การพัฒนาบุคลิกภาพและทักษะการดำรงชีวิตของนักเรียน

2.5) ครูให้คำแนะนำช่วยเหลือผู้ร่วมงานและสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติงาน

ตัวบ่งชี้ที่ 3 ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.1) ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลบุตรหลาน

3.2) ผู้ปกครองให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในกิจกรรมการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.3) โรงเรียนมีเครือข่ายผู้ปกครองในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.4) ชุมชนให้ความร่วมมือในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 4 นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4.1) นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการช่วยเหลือผู้อื่น

4.2) นักเรียนมีความสามารถในการช่วยเหลือผู้อื่น

4.3) นักเรียนมีจิตอาสาในการช่วยเหลือผู้อื่น

4.4) มีกลุ่มนักเรียนแกนนำในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 5 มีสื่อ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

5.1) มีสื่อและเครื่องมือในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

5.2) มีสื่อและเครื่องมือในการจำแนก คัดกรองนักเรียน

5.3) มีแนวปฏิบัติ/เกณฑ์การจำแนก คัดกรองที่อาศัยหลักวิชาและเป็นข้อตกลงร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง

5.4) มีการรวบรวม จัดหา ใช้และพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี นวัตกรรมและเครื่องมือในการส่งเสริม ช่วยเหลือ ป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน

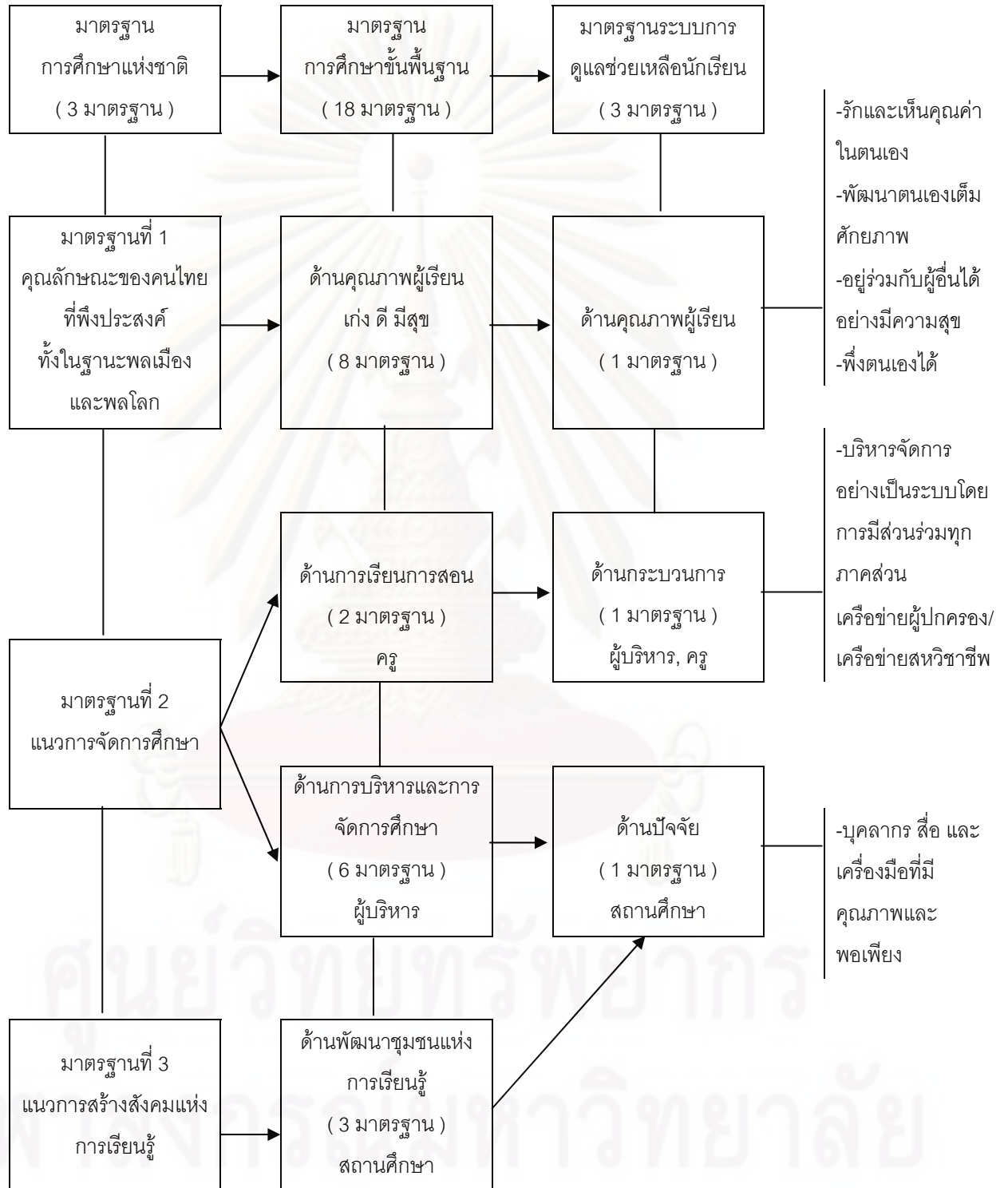
5.5) มีแบบบันทึกการส่งต่อนักเรียน และบันทึกการติดตามผล

มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้ง 3 มาตรฐาน 14 ตัวบ่งชี้ เป็นแนวทางให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พัฒนาคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และการประเมินระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อยกระดับคุณภาพมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษา
ขั้นพื้นฐานและมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน



แผนภาพที่ 2.8 ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษา
ขั้นพื้นฐานและมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550)

3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สุธิดา ทับทิมทอง (2550) ได้ศึกษาแนวทางการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน 2) ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน 3) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 212 คน เครื่องมือที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวทางการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้นตรงตามเนื้อหา โครงสร้าง และหลักวิชาการ ทั้ง 5 ขั้นตอน 36 รายการ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 รายการ 2) วางแผนการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 8 รายการ 3) ดำเนินงานปฏิบัติตามแผน ประกอบด้วย 11 รายการ 4) การนิเทศ กำกับติดตาม ประเมินผล การดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 6 รายการ 5) การนำข้อมูลการประเมินไปใช้ ประกอบด้วย 5 รายการ 2. แนวทางการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสม ทั้ง 5 ขั้นตอน 36 รายการ 3. แนวทางการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นไปได้ ทั้ง 5 ขั้นตอน 36 รายการ

ภทรียา ดังก้อง (2549) ได้ศึกษาผลสำเร็จการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสหวิทยาเขตเวียงโกศัย 1 จังหวัดแพร่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของโรงเรียน กระบวนการดำเนินงานและเปรียบเทียบผลสำเร็จของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสหวิทยาเขตเวียงโกศัย 1 จังหวัดแพร่ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา และนักเรียน ปีการศึกษา 2546 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ และแบบสอบถาม ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวน และการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe) ผลการวิจัยพบว่า บริบทในโรงเรียนขนาดใหญ่มีความพร้อมด้านบุคลากรและสภาพแวดล้อมในชุมชนมากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดเล็ก กระบวนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการเตรียมการและวางแผนการดำเนินงาน การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน การจัดงบประมาณการดำเนินงาน การจัดทำโครงการ แผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการปฏิบัติงาน การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น การดำเนินงาน

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5 ด้าน คือ มีการดำเนินงานการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล จัดทำเกณฑ์การคัดกรองนักเรียน จัดกิจกรรมให้นักเรียนและผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมจัดกิจกรรมในและนอกห้องเรียน ส่งต่อภายในนักเรียนที่มีปัญหายากต่อการดูแลช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังพบว่า มีการดำเนินงาน การกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานโดยคณะกรรมการประสานงานรายงานผลการดำเนินงานต่อผู้บริหารโรงเรียน ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้แก่ การขาดงบประมาณและยานพาหนะในการเยี่ยมบ้านนักเรียน ผลการเปรียบเทียบผลสำเร็จของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสหวิทยาเขตเวียงโกศัย 1 จังหวัดแพร่ 1. ผลสำเร็จของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล พบว่า ไม่แตกต่างกัน 2. ผลสำเร็จของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านการส่งเสริมนักเรียน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ พบว่า แตกต่างกันอย่างเฉพาะโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดเล็ก 3. ผลสำเร็จของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านการป้องกันและแก้ไข ปัญหา พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ พบว่า แตกต่างกันอย่างเฉพาะโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดเล็ก 4. ผลสำเร็จของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านการส่งต่อนักเรียน พบว่า ไม่แตกต่างกัน

ปัญญา กระพุ่มพันธ์ (2548) ได้ทำการศึกษาและเปรียบเทียบสภาพ และปัญหาการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาใน จังหวัดอุดรธานี ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้บริหารสถานศึกษา 144 คนและครูผู้สอน 338 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีค่าความเที่ยงด้านสภาพ 0.96 และด้านปัญหา 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปสำหรับสังคมศาสตร์ SPSS คำนวณหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มด้วยการทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One – way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's test) ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนปรากฏว่า มีสภาพการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากและมีปัญหาการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเปรียบเทียบสภาพ และปัญหาการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน พบว่าไม่แตกต่างกัน 2. สภาพการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน ไม่แตกต่างกัน ส่วน

ปัญหาการบริหารงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กเห็นว่า มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ 3. สภาพการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่เห็นว่า มีสภาพการปฏิบัติงานมากกว่าโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก 4. ปัญหาการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กเห็นว่า มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ และครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดกลางเห็นว่า มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

สุธิดา ภักดีบุญ (2548) ได้ศึกษาระบบการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุเทศะกรณีศึกษา 3 โรงเรียนใน 3 พื้นที่ คือ โรงเรียนปัญญาวุธ จังหวัดพัทลุง โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติฯ ภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต และโรงเรียนพรหมคีรีพิทยาคม จังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียน มีลักษณะดังนี้ การวางแผนการดำเนินงานมีการรับทราบนโยบายจากกระทรวงศึกษาธิการ และกำหนดโครงสร้างการทำงานที่เป็นระบบ การดำเนินการตามแผนมีการวิเคราะห์ปัญหาและความพร้อมของโรงเรียน การให้ความรู้แก่บุคลากรโดยการประชุม อบรม สัมมนา การคัดเลือกกิจกรรมในโครงการ ดำเนินการโดยการประชุมบุคลากร การตรวจสอบและประเมินผล มีการติดตาม ประเมินผลจาก 2 ส่วน คือ บุคลากรจากฝ่ายบริหารและทีมประเมินในโรงเรียนและจากหน่วยงานภายนอก มีการประเมินความสำเร็จจากการดำเนินงานจากฝ่ายบริหาร ครู นักเรียนและผู้ปกครอง การปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานมีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานทุกภาคการศึกษาเพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานต่อไปอย่างสม่ำเสมอ ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วย การสนับสนุนจากบุคลากรฝ่ายบริหาร ความร่วมมือและความเสียสละของครูอาจารย์ ความร่วมมือจากผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วย ภาระงานที่เพิ่มขึ้นของครูอาจารย์ นักเรียนขาดความร่วมมือ และขาดความตระหนักถึงความสำคัญในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทำให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานร่วมกัน คือ การสร้างความตระหนักให้อาจารย์ที่ปรึกษาเห็นความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และมีทัศนคติเชิงบวกในการดำเนินงาน

เรื่องยศ อุตรศาสตร์ (2546) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น โดยได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของครูที่ปรึกษา ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาในสภาพปัจจุบัน มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ด้านการส่งเสริมนักเรียน, ด้านการป้องกันปัญหา, ด้านการคัดกรองนักเรียน, ด้านการส่งต่อ และด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ในส่วนของปัญหาของการดำเนินงาน มีระดับของปัญหาอยู่ในระดับน้อย โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา, ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล, ด้านการส่งเสริมนักเรียน, ด้านการส่งต่อและด้านการคัดกรองเด็กนักเรียน และพบว่ามีความต้องการในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาอยู่ในระดับมาก

วิจิต รุ่งศรีทอง (2546) ได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา 2.เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อสภาพและปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามสถานภาพของบุคลากรและตามขนาดของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ปีการศึกษา 2545 ประกอบด้วย ผู้บริหารงาน 117 คนและ ผู้ปฏิบัติงาน 237 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 354 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อสภาพและปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ชนิด 5 ระดับ จำนวน 108 ข้อการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า t-test การวิเคราะห์ความแปรปรวน ทางเดียว (One - way analysis of variance) และถ้าพบความแตกต่างวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่โดยใช้วิธีการของ Scheffe โดยกำหนดระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษา พบว่า

1) ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อสภาพการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา

โดยภาพรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก 1 ด้าน ระดับปานกลาง 6 ด้านโดยการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การบริหารจัดการ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การส่งต่อ

2) ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมมีปัญหายุ่งยากอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีปัญหายุ่งยากอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การส่งต่อ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การส่งเสริมนักเรียน

3) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อสภาพการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามสถานภาพของบุคลากร โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ โดยผู้บริหารงานมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงกว่าผู้ปฏิบัติงานทุกด้าน

4) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามสถานภาพของบุคลากรโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน

5) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อสภาพการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามขนาดของโรงเรียน โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 3 ด้าน เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายคู่ ปรากฏดังนี้ 5.1 ด้านการบริหารจัดการ บุคลากรโรงเรียนขนาดใหญ่มีความคิดเห็นสูงกว่าบุคลากรโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก 5.2 ด้านการส่งเสริมนักเรียน บุคลากรโรงเรียนขนาดใหญ่มีความคิดเห็นสูงกว่าบุคลากรโรงเรียนขนาดเล็ก 5.3 ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา บุคลากรโรงเรียนขนาดใหญ่มีความคิดเห็นสูงกว่าบุคลากรโรงเรียนขนาดเล็ก

6) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัด

นครราชสีมา จำแนกตามขนาดของโรงเรียน โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน

นฤมล จามรี (2546) ได้ทำการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อการแก้ไขพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ของนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ประชากรได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูที่ปรึกษาผู้แทนนักเรียน ผู้แทนผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย จำนวน 185 คน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบบบันทึกรายงานการประชุม และร่างแนวทางการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยได้แบ่งการดำเนินงานเป็น 3 ขั้นตอน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย ได้จัดประชุมชี้แจงการดำเนินงาน ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก ขั้นตอนที่ 2 การประชุมปฏิบัติการการจัดทำแนวทางและการดำเนินงานพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ระดมความคิดเห็นในการหาแนวทางการดำเนินงานและสามารถกำหนดวิธีการดำเนินงาน และแนวปฏิบัติในการดำเนินงานระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย สามารถนำไปใช้ประกอบกับคู่มือการดำเนินงาน โครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนได้อย่างถูกต้องชัดเจน ขั้นตอนที่ 3 สภาพการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จากการสอบถามผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา ผู้แทนนักเรียนและผู้แทนผู้ปกครอง สรุปได้ว่าโรงเรียนมีการบริหารจัดการ และการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนมีการปฏิบัติปานกลาง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนพบว่า ส่วนใหญ่จะศึกษาภาพรวมทั้งระบบ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมอย่างกว้างๆของทั้งระบบ ทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยส่วนใหญ่แล้วจะทำการเปรียบเทียบปัญหา และอุปสรรคจำแนกตามขนาดของโรงเรียน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยเน้นไปที่การดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่นักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 3 - 4 ซึ่งนักเรียนวัยนี้เป็นช่วงวัยรุ่นและพบพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่าทุกวัย

ตอนที่ 4 : บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4.1 บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนทุกคนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในสังคม และต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.), สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา(สพท.), สถานศึกษา, ผู้ปกครองและชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547) มีรายละเอียดดังนี้

1) บทบาทหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)

บทบาทหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เป็นหน่วยงานกลางที่มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการดำเนินงานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติ คือ สถานศึกษาสามารถดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงมีบทบาทหน้าที่และแนวทางดำเนินงานดังนี้

1.1) กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ เป้าหมายและจุดเน้นด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน รวมทั้งมอบหมายงานหน่วยงานที่รับผิดชอบใน สพฐ. อย่างชัดเจน

1.2) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น เพื่อวางแผนปฏิบัติร่วมกันเป็นเครือข่ายการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1.3) ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรใน สพท. เกิดการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปฏิบัติ และมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนางานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1.4) สนับสนุน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้ สพฐ. และสถานศึกษาให้สามารถดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5) ส่งเสริมให้ สพท. มีระบบติดตามประเมินผลและรายงานความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

2) บทบาทหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพท.)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนและส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนภายในสังกัด รวมทั้งการประสาน ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงาน มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

2.1) นำนโยบายการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสู่การปฏิบัติในสถานศึกษา โดยจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการดูแลช่วยเหลือและปัญหาพฤติกรรมนักเรียน จัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อใช้เป็นเครือข่ายให้คำปรึกษาตามสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน จัดให้มีแผนงาน โครงการ และกิจกรรมการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นต้น

2.2) ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาเกิดการพัฒนาคณะครูและความสามารถในการปฏิบัติด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น ฝึกอบรมบุคลากรมีความรู้ ความสามารถ เทคนิค และทักษะในการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน และจัดทำมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้สถานศึกษา ศึกษาวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.3) สนับสนุน ช่วยเหลือ แก้ไขปัญหา อุปสรรคการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจัดกลุ่มสถานศึกษาให้เป็นเครือข่ายพัฒนาคุณภาพ ช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน

2.4) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมมือกันดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.5) ติดตามประเมินผลและรายงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา รวมทั้งชี้แจงทำความเข้าใจกับสถานศึกษา เพื่อให้เกิดเจตคติที่ดีต่อระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และสร้างขวัญ กำลังใจ ประชาสัมพันธ์ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบอย่างต่อเนื่อง

3) บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา

สถานศึกษา เป็นสถาบันที่ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ที่จะทำให้การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบผลสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา, ครู, นักเรียน, คณะกรรมการสถานศึกษาและบุคลากรอื่นๆ

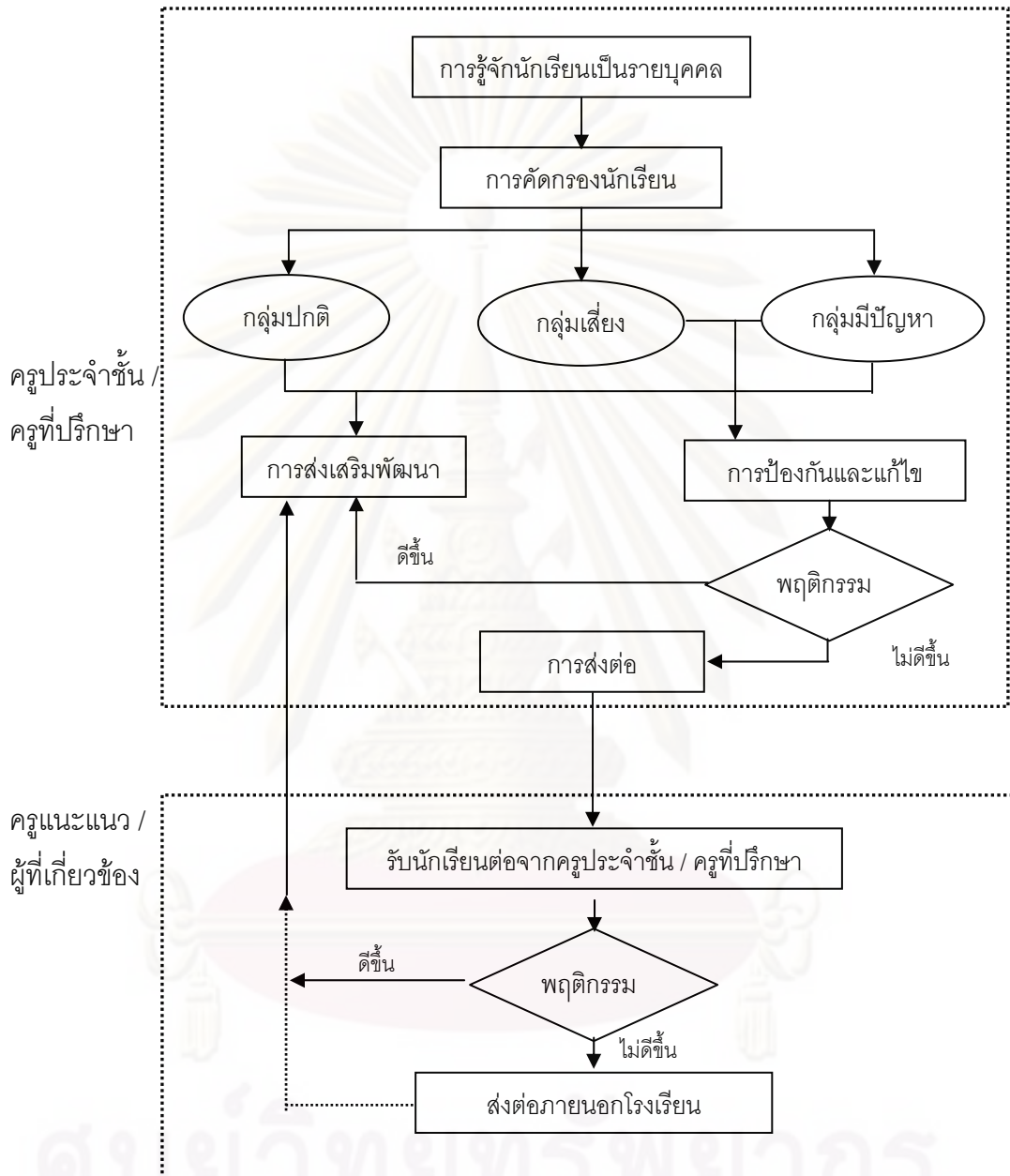
3.1) ผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะที่เป็นผู้นำสูงสุดในสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการและให้ความสำคัญในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ จึงมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

(1) บริหารจัดการให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างความตระหนักให้ครูทุกคน และบุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นคุณค่าและความจำเป็นของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

(2) ประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานและบุคคลภายนอก เช่น ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง องค์กรต่างๆ สาธารณสุข โรงพยาบาล สถานีตำรวจ เป็นต้น

(3) ดูแล กำกับ นิเทศ ติดตาม ประเมินผล สนับสนุนและให้กำลังใจในการดำเนินงาน

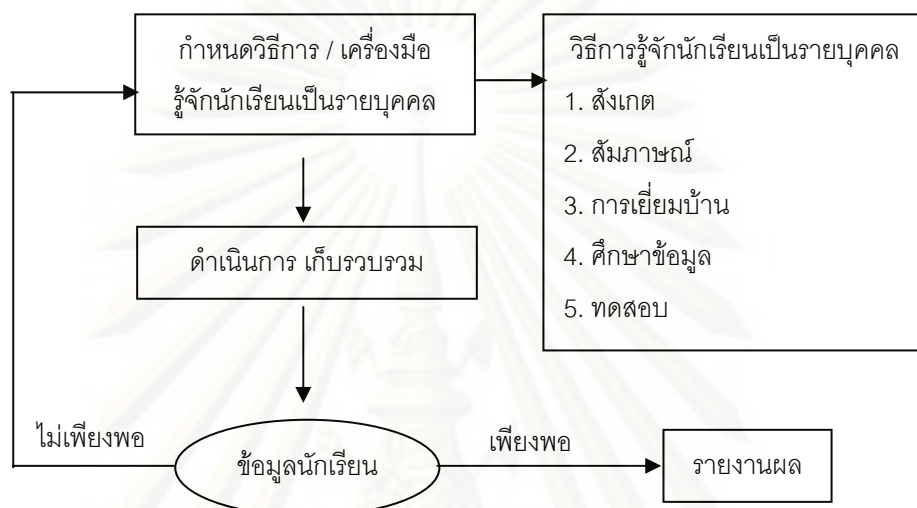
3.2) ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด และเป็นบุคลากรหลักในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยสามารถสรุปบทบาทหน้าที่ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ 2.9 สรุปบทบาทหน้าที่ของครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา และครูแนะแนว / ผู้ที่เกี่ยวข้อง
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยให้ครูทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของนักเรียนแต่ละคน โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ซึ่งต้องเลือกวิธีการและเครื่องมือหรือเทคนิคต่างๆ เพื่อประสิทธิภาพในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล และสามารถนำไปวางแผนให้การช่วยเหลือ ป้องกันและส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม



แผนภาพที่ 2.10 ขั้นตอนการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลของครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

(2) การคัดกรองนักเรียน เป็นการจัดแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตามพฤติกรรม ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปกติ หมายถึง นักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา และส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือสังคมส่วนรวมในด้านลบ

กลุ่มเสี่ยง หมายถึง นักเรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น เก็บตัว แสดงออกเกินขอบเขต การปรับตัวทางเพศไม่เหมาะสม ทดลองสิ่งเสพติด ผลการเรียนรู้เปลี่ยนไปในทางลบ

กลุ่มมีปัญหา หมายถึง นักเรียนที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาชัดเจน มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือต่อสังคมส่วนรวมในด้านลบ

โดยการจัดกลุ่มพิจารณาจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งสถานศึกษาควรจัดทำเกณฑ์การคัดกรองเอง เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันของสถานศึกษา

(3) การส่งเสริมและพัฒนานักเรียน เป็นการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา นักเรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถปรับตัวเผชิญกับปัญหาและสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามวัยของตนได้อย่างปกติ การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลายที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาสามารถเลือกใช้ได้ตามสภาพและความเหมาะสม เช่น

- (3.1) การจัดกิจกรรมโฮมรูม
- (3.2) การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (classroom meeting)
- (3.3) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- (3.4) โครงการพิเศษต่างๆ

(4) การป้องกัน ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานักเรียน เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลและการคัดกรองนักเรียน ซึ่งหากครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่มีปัญหา จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีการช่วยเหลือที่เหมาะสมกับลักษณะของปัญหา โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อช่วยให้นักเรียนมีคุณภาพและเป็นคนดีของสังคมต่อไป

การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนมีหลายเทคนิควิธี เช่น

- (4.1) การให้คำปรึกษาเบื้องต้น
- (4.2) กิจกรรมในชั้นเรียน
- (4.3) กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน
- (4.4) การสื่อสารกับผู้ปกครอง
- (4.5) กิจกรรมชมเชย
- (4.6) กิจกรรมเสริมหลักสูตร
- (4.7) การเยี่ยมบ้านนักเรียน

(5) การส่งต่อนักเรียน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนโดยครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาตามกระบวนการป้องกันและช่วยเหลือนักเรียนนั้น ในกรณีที่มีปัญหาหากต้องการช่วยเหลือหรือช่วยเหลือนักเรียนแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ก็ควรส่งต่อนักเรียนไปให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน กรณีที่เด็กมีความสามารถพิเศษ หรือเด็กอัจฉริยะ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กด้อยโอกาส ก็ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้นักเรียนได้รับการส่งเสริมพัฒนาและช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็วขึ้น

การส่งต่อนักเรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

(5.1) การส่งต่อภายใน ในกรณีที่ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาได้ดำเนินการตามกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาแล้ว แต่นักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ครูประจำชั้นครู/ครูที่ปรึกษาจะส่งต่อนักเรียนให้ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองดำเนินการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา และความต้องการของนักเรียน

(5.2) การส่งต่อภายนอก เป็นการส่งนักเรียนไปให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้ช่วยเหลือพัฒนานักเรียน กรณีที่เกินความสามารถของสถานศึกษา โดย

ครูแนะแนวหรือผู้เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อ และมีการติดต่อรับทราบผลการช่วยเหลือเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

3.3) ครูประจำวิชา / ครูทั่วไป เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดูแลช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาเบื้องต้นแก่นักเรียน

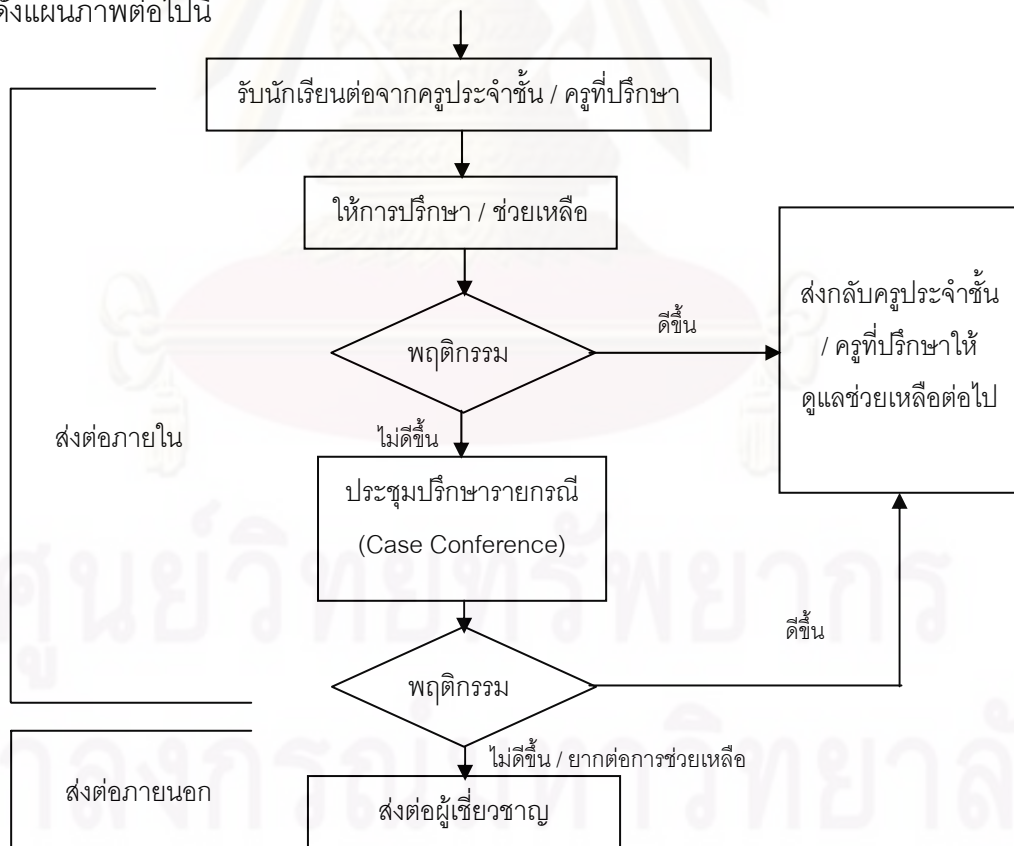
3.4) ครูแนะแนว เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อการจัดระบบงานแนะแนว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

(1) สนับสนุน ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน รวมทั้งจัดทำการศึกษารายกรณี (case study) และเตรียมเครื่องมือสนับสนุนระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างครอบคลุมต่อเนื่อง และเป็นปัจจุบัน

(2) จัดกิจกรรมส่งเสริม ป้องกัน ช่วยเหลือและแก้ไขพฤติกรรมนักเรียน และให้นักเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล

(3) ส่งต่อผู้เชี่ยวชาญภายนอก

การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูแนะแนว/ผู้เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ 2.11 กระบวนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของครูแนะแนว/ผู้เกี่ยวข้อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

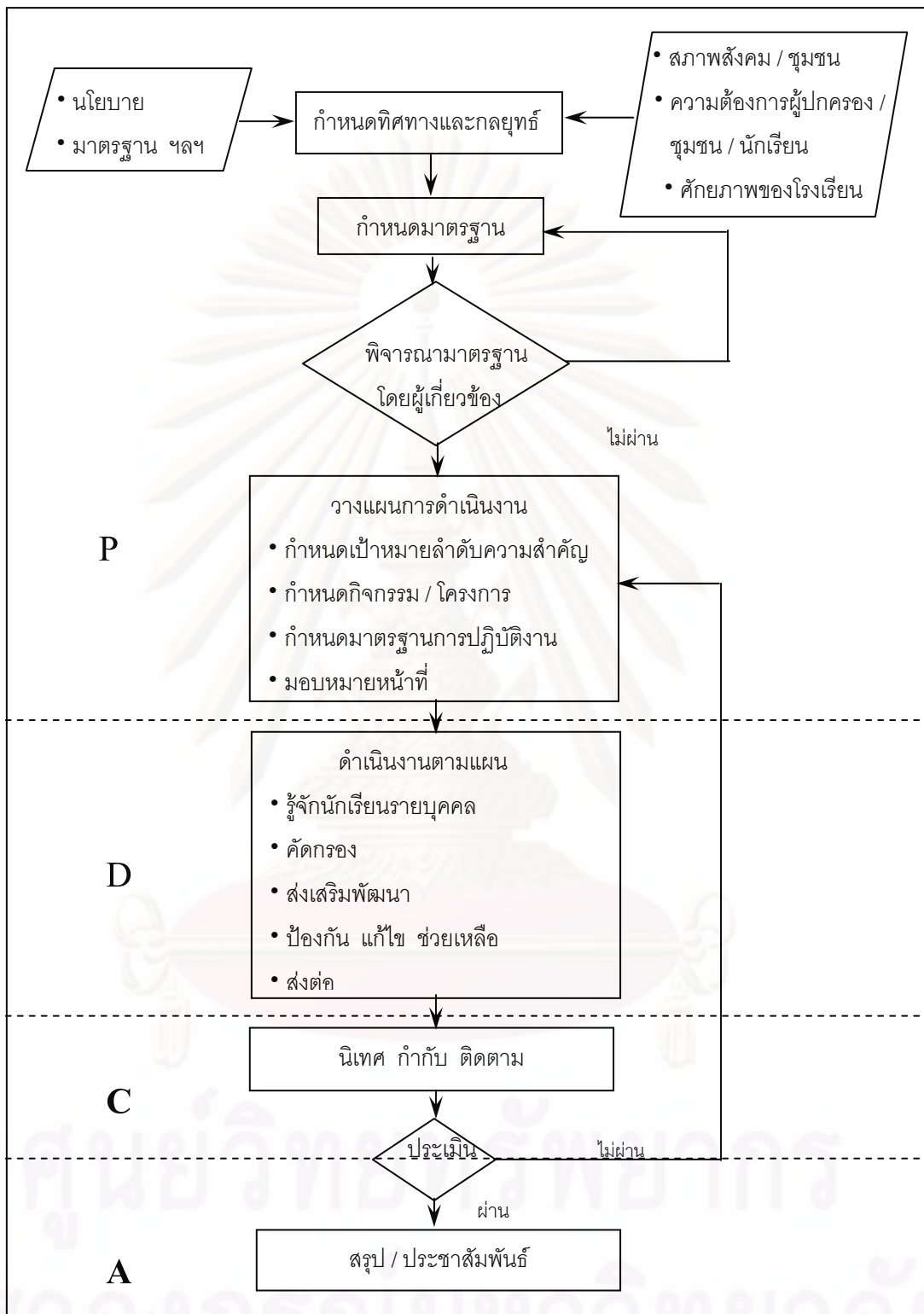
3.5) ครูหัวหน้าระดับ มีบทบาทหน้าที่ในการติดตาม กำกับ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน ของครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา รวมทั้งประสานงานผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.6) นักเรียน เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งเป็นผู้รับการช่วยเหลือและให้ความช่วยเหลือแก่สถานศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีบทบาทหน้าที่ในการให้ความร่วมมือกับ คณะกรรมการนักเรียน สอดส่องพฤติกรรมของนักเรียนในสถานศึกษา ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน, พี่ช่วยน้อง เข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา และประสานสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับที่บ้าน

3.7) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นองค์คณะบุคคลที่ประกอบด้วยตัวแทน หน่วยงาน ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาสถานศึกษา มีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษาในการ ดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริม พัฒนา แก้ไข นักเรียน ติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ รวมทั้งอำนวยความสะดวกในการ ประสานงานเมื่อสถานศึกษาต้องการความช่วยเหลือ

ซึ่งการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการ ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้วงจร เดมิ่ง (PDCA) ได้ตั้งแผนภาพต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



แผนภาพที่ 2.12 วงจรเดมมิง (PDCA) แสดงการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของสถานศึกษา(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

4) บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองและชุมชน

ผู้ปกครองและชุมชน เป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนในพื้นที่มากที่สุดที่จะให้การดูแลเอาใจใส่ได้ดี ซึ่งประกอบด้วยผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง/ชมรม/สมาคมผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน

ผู้ปกครอง/เครือข่ายผู้ปกครอง เป็นบุคคลและคณะบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียน จึงควรมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมดูแล และเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตครอบครัว มีความรักความเข้าใจ ให้ความอบอุ่น สนับสนุนให้ความร่วมมือ วางแผนร่วมกับสถานศึกษาในการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหา นักเรียน รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาหรือแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีแก่นักเรียน

ชุมชน เป็นสังคมที่มีอิทธิพลต่อค่านิยมและพฤติกรรมของเด็ก บุคคลทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาตนในแนวทางที่เหมาะสม มีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยการจัดสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนานักเรียน ช่วยสอดส่องดูแลนักเรียน เป็นแหล่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพนักเรียน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาและชุมชน ให้ข้อมูลข่าวสารพฤติกรรมของนักเรียนกับสถานศึกษา และเข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา

5) บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

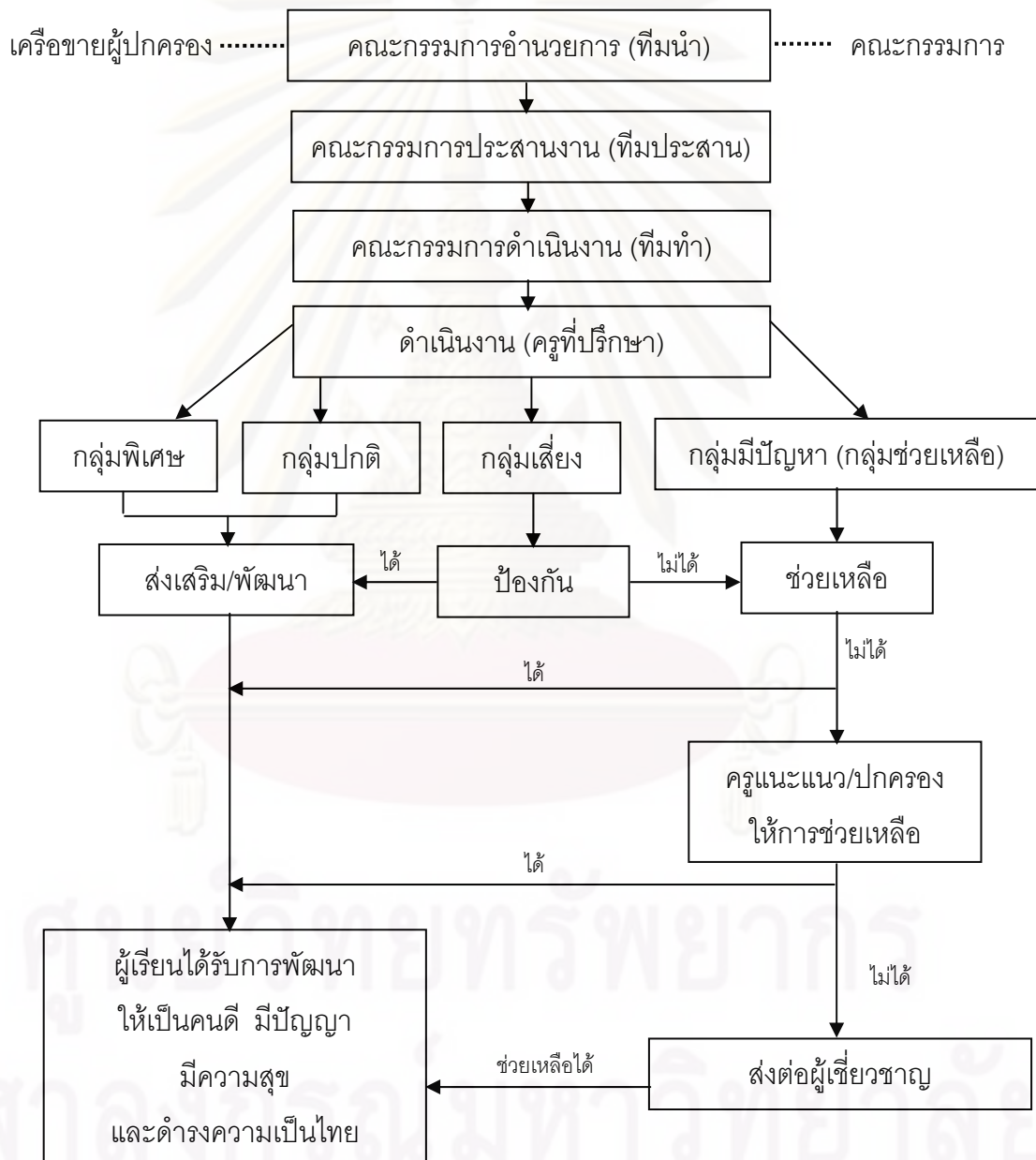
การดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายและบรรลุผลจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในชุมชน ดังนั้นการสร้างความร่วมมือร่วมใจในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา ควรประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนี้

- 5.1) ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กวัยต่างๆ
- 5.2) สอดส่องดูแลให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนทั้งด้านความปลอดภัยและการแก้ปัญหาพฤติกรรม
- 5.3) ร่วมมือกับสถานศึกษา จัดกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละบุคคล
- 5.4) เป็นแหล่งการเรียนรู้และฝึกงาน และเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียนตามความรู้ ความสามารถ ความสนใจ และความถนัด
- 5.5) ติดตามผล สะท้อนปัญหา และแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

5.6) ให้ความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ ที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ

5.7) ให้การสนับสนุนและเป็นเครือข่ายในการพัฒนาและขยายผลการดำเนินงาน ดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปแล้วผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีบทบาท หน้าที่การดำเนินงานที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ 2.13 สรุปการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผกาวรรณ ชุ่มสกุล (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาการบริการให้การปรึกษาของครูแนะแนวในโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูแนะแนวในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 520 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามและแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มตามขนาดโรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าสถิติพื้นฐาน การทดสอบความแปรปรวนสามทาง(three way ANOVA) การทดสอบที(t-test) และใช้เทคนิค Modified Priority Needs Index(PNI_{modified}) ในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหาตามขนาดโรงเรียน และการวิเคราะห์ข้ามกลุ่มกรณีศึกษาจากทุกขนาดโรงเรียน ได้ผลการวิจัยดังนี้ (1)ครูแนะแนวมีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาการบริการให้คำปรึกษาในโรงเรียนทุกด้าน ด้านที่มีความต้องการจำเป็นมากที่สุด คือ ด้านการปฏิบัติให้การปรึกษา รองลงมา คือ ด้านการวางแผนงานให้การปรึกษา และด้านคุณลักษณะผู้ให้การปรึกษา (2)สาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาการบริการให้การปรึกษาของครูแนะแนวด้านคุณลักษณะผู้ให้การปรึกษาที่สูงที่สุด คือ ภาระงานที่รับผิดชอบมีจำนวนมาก ด้านการวางแผนงานให้การปรึกษา คือ ขาดผู้รับผิดชอบในการประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญ ด้านการปฏิบัติให้การปรึกษา คือ การไม่สำเร็จการศึกษาสาขาการแนะแนวหรือจิตวิทยาการให้การปรึกษา (3)แนวทางการพัฒนาการบริการให้การปรึกษาของครูแนะแนวที่มีมากที่สุดในแต่ละด้าน คือ ด้านคุณลักษณะผู้ให้การปรึกษา คือ การจัดระบบในการทำงาน ด้านการวางแผนงานให้การปรึกษา คือ การแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการประสานงานกับครูแนะแนวในแต่ละเขตพื้นที่ และด้านการปฏิบัติให้การปรึกษา คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการ

สุสรุค์ ไชโยรักษ์ (2549) ได้ศึกษาบทบาทของครูและผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในลักษณะพหุกรณีศึกษา ได้แก่ โรงเรียนส่งเสริมจริยธรรม 1 โรงเรียน และโรงเรียนปกติ 1 โรงเรียน กรณีศึกษาครูแกนนำ 2 ท่าน, ผู้ปกครอง 4 ท่าน เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา 5 เดือน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับนักเรียนของกรณีศึกษาครูแกนนำ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของครูในการส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย 12 บทบาท คือ ผู้เป็นแบบอย่างที่ดี, ผู้สร้างบรรยากาศ, ผู้สร้างกำลังใจ, ผู้จัดการเรียนรู้เพื่อฝึกการใช้ทักษะชีวิต, ผู้ฝึกนักเรียนให้มีความประพฤติชอบ, ผู้ฝึกนักเรียนให้แสวงหาความจริง, ผู้ฝึกนักเรียนให้เกิดความสงบในจิตใจ, ผู้ฝึกนักเรียนให้มีความรักความเมตตา, ผู้ฝึกนักเรียนให้ใช้หลักอหิงสาในการดำเนินชีวิต, ผู้สอนด้วยประสบการณ์ผู้อื่น,

มีความรักความเมตตา, ผู้มีระเบียบวินัย และบทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน ประกอบด้วย 9 บทบาท คือ ผู้ส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย, ผู้สร้างบรรยากาศ, ผู้สร้างความรักความผูกพัน, ผู้เป็นแบบอย่างที่ดี, ผู้สร้างระเบียบวินัย, ผู้สอนวิธีคิด, ผู้สร้างความไว้วางใจ, ผู้สร้างกำลังใจ, ผู้ยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทของครู คือ การบริหารจัดการ, การตระหนักถึงการสร้างคนดี, การสร้างบรรยากาศ, บุคลิกและความสามารถเฉพาะตัวของครู, การจัดการการสอน, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, งบประมาณ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ การขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี, ทศนคติและการร่วมมือที่ดีของผู้ปกครอง, สื่อภายนอก, การขาดความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมที่ทันต่อเหตุการณ์ ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทของผู้ปกครอง คือ ลักษณะของอาชีพ, การเรียนรู้ประสบการณ์จากสังคม และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ การบริหารจัดการเวลา, กลุ่มเพื่อน

จันทนา บุญรุ่ง (2548) ได้ศึกษาบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวในโรงเรียนนาร่อง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 21 คน ครูที่ปรึกษาจำนวน 250 คนและครูแนะแนวจำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่าจำนวน 3 ชุด ได้แก่ (1)แบบสอบถามบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารโรงเรียน (2)แบบสอบถามบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา และ (3)แบบสอบถามบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูแนะแนว ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวมีบทบาทการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ส่วนครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวมีบทบาทการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาและการได้รับการฝึกอบรมต่างกัน มีบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมไม่แตกต่างกัน ครูที่ปรึกษาที่มีวุฒิการศึกษาและการได้รับการฝึกอบรมต่างกัน มีบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมไม่แตกต่างกัน และครูแนะแนวที่มีวุฒิการศึกษา, การได้รับการฝึกอบรมและพื้นฐานทางการแนะแนวต่างกัน มีบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยรวมไม่แตกต่างกัน

ยรรยง ณ ร้อยเอ็ด (2541) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา ศึกษาเฉพาะรายกรณี โรงเรียนธวัชบุรีวิทยาคม อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ด้านการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน มีการจัดระบบสารสนเทศเพื่อแก้ไข พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนโดยมีแฟ้มเอกสารตามลักษณะของแบบฟอร์มต่างๆ และ แยกพฤติกรรมของนักเรียนเป็นระดับชั้นประเภทต่างๆชัดเจน จัดกิจกรรมพบครูที่ปรึกษาสัปดาห์ ละ 1 ครั้ง เพื่อสอบถามปัญหาและติดตามอบรม แนะนำแก้ไขพฤติกรรมต่างๆ มีการประชุม ผู้ปกครองนักเรียนใหม่ก่อนเปิดภาคเรียนและนักเรียนเก่าทุกปีการศึกษาจัดให้มีสัรวัดนักเรียน ในการติดตามพฤติกรรม มีมาตรการตัดคะแนนความประพฤติ และลงโทษตามควรแก่กรณี ส่วน ปัญหาที่พบคือ การติดตามดูแลพฤติกรรมและการจัดเก็บข้อมูลไม่เป็นปัจจุบันและต่อเนื่อง การ ติดตามประสานงานของโรงเรียนมีหลายขั้นตอนเกิดความล่าช้า นักเรียนขาดความเอาใจใส่ อาจารย์ที่ปรึกษาทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ โรงเรียนจึงมอบหมายให้ฝ่ายปกครองติดตามผลการ ปฏิบัติงานของครูที่ปรึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นรายงานการปฏิบัติหน้าที่ต่อหัวหน้าฝ่าย ปกครองและผู้บริหารเป็นรายสัปดาห์ และประชุมแจ้งให้ครูอาจารย์ทุกคนรับทราบและมอบหมาย ให้เกิดการปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเป็นธรรม และไม่ละเว้นตามแนวปฏิบัติที่ได้กำหนดไว้

จรัญ นิลพลับ (2540) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนางานปกครองนักเรียน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ พบว่า งานปกครองนักเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ต้อง พิจารณาจากการให้ความร่วมมือร่วมใจทำงานของทุกฝ่าย ได้แก่ คณะครู-อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน การรายงานผลการปกครองนักเรียนได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิธีการ ปกครอง ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการปกครองนักเรียน อีกทั้งการประเมินผลงาน ปกครองนักเรียน ยังมีประโยชน์ที่ได้นำไปปรับปรุงและพัฒนางานปกครองนักเรียนให้ดียิ่งขึ้นในปี ต่อๆไปได้

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่จะศึกษาแยกเป็นแต่ละฝ่าย ไม่เน้นไปที่การ ทำงานร่วมกัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน โดยเน้นไปที่การดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3 - 4 ซึ่งนักเรียนวัยนี้เป็นช่วงวัยรุนแรงและพบพฤติกรรมก้าวร้าวได้มากกว่าทุกวัย และ เพื่อให้เห็นการดำเนินงานที่ชัดเจนจากกรณีตัวอย่างทั้ง 3 กรณี

ตอนที่ 5 : ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

5.1 การวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study Research)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (multiple case study research) ดังนั้นจึงขอเสนอรูปแบบการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การวิจัยแบบรายกรณี (case study research) และการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (multiple case study research) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การวิจัยแบบรายกรณี (Case Study Research)

การวิจัยรายกรณี เป็นการวิจัยในลักษณะละเอียดอ่อนและเจาะลึก ศึกษา ค้นคว้าเฉพาะเรื่อง ภายในขอบเขตแคบๆ เฉพาะตัวแปรที่ทำการศึกษสำหรับกลุ่มตัวอย่างนั้น ทำการศึกษาหลายด้าน และมีการศึกษาสถานการณ์ต่างๆ อย่างลึกซึ้ง การวิจัยรายกรณีใช้ในการศึกษาวิจัยเมื่อมีผู้ให้ข้อมูลเพียงรายเดียว เฉพาะบุคคล กลุ่มคน ปรัชญากรณีใดปรากฏการณ์หนึ่ง หรือกรณีใดกรณีหนึ่งเพียงกรณีเดียวภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน เพื่อแสวงหาคำตอบที่จะอธิบาย หรือหาเหตุผลของการเกิดปรากฏการณ์นั้น เพื่อการตรวจสอบ หรือเป็นการศึกษานำร่อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างทฤษฎี เช่น การศึกษากรณีโรงเรียนที่มีปัญหาในการปฏิรูป การศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งในบริบทเดียวกัน เป็นต้น ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนจำกัด ข้อมูลที่ทำการรวบรวมมักจะเป็นข้อมูลเชิงคุณลักษณะหรือข้อมูลเชิงคุณภาพ การแปลความหรือสรุปผลการวิจัยก็จะจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มที่ทำการศึกษานั้น

คริสต์ศตวรรษที่ 1990 นับเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลง Busk และ Serlin (1991) กล่าวว่า ด้วยความก้าวหน้าในด้านวิธีวิทยาการวิจัย ทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความเป็นไปได้ในการทำการวิจัยที่เป็นการศึกษาจากหน่วยตัวอย่างเพียงหน่วยเดียว ซึ่งนักวิจัยเรียกว่า การวิจัยกรณีเดียว (single - case research or single - subject research) เป็นผลให้เริ่มมีงานวิจัยกรณีเดียวมากขึ้น และมีรายงานวิจัยเผยแพร่มา

การวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study Research)

การวิจัยแบบพหุกรณี เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดระบบของข้อมูลจากกรณีตัวอย่างในการวิจัยตั้งแต่ 2 กรณีตัวอย่างขึ้นไป เพื่อที่จะทำความเข้าใจสิ่งที่ต้องการศึกษาได้ อย่างลึกซึ้ง และสามารถที่จะนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับบริบทที่ใกล้เคียงได้มากขึ้น เพราะการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษาเป็นวิธีการวิจัยที่ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์มากกว่า การวิจัยรายกรณีที่ต้องการข้อมูลที่มีความลึกซึ้งมากกว่าครอบคลุมบริบท ซึ่งในการวิจัยเชิง

คุณภาพต่างๆไปนั้น สนใจลักษณะข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม มองภาพรวมของปรากฏการณ์ ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ เน้นการศึกษาติดตามแบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในบริบทการวิจัยนั้นๆ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งทำให้ผลการวิจัยที่ได้มีจุดอ่อนในการสรุปอ้างอิงสู่บริบทการวิจัยอื่นๆ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้การวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมบริบทของกลุ่มตัวอย่างมากขึ้น ทั้งการวิจัยแบบรายกรณีและแบบพหุกรณีศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังต่อไปนี้

สุภางศ์ จันทวานิช (2550) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพว่า การวิจัยเชิงคุณภาพเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์สังคม โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์สังคมที่ต่างจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ การวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้ปฏิเสธข้อมูลเชิงประจักษ์ และวิธีการเชิงปริมาณ แต่เชื่อว่ามีวิธีอื่นอีกที่สามารถจะทำให้ได้ข้อมูล คือ การเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์สังคม

การวิจัยเชิงคุณภาพ หมายถึง การแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น เป็นการแสวงหาความรู้โดยเน้นความสำคัญของข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด การให้ความหมายหรือการให้นิยามสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนการกำหนดค่านิยมและอุดมการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้นๆ มักใช้เวลาในการศึกษาติดตามระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการวิจัยซึ่งประกอบด้วยยุทธวิธีต่างๆ ดังนี้ (นิศา ชูโต, 2548)

- 1) เป็นการวิจัยในสภาพธรรมชาติของปัญหาที่เกิดขึ้นจริง โดยไม่มีการจัดกระทำควบคุมหรือปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ให้ผิดแปลกแตกต่างไปจากที่เคยเป็นอยู่
- 2) ผู้วิจัยใช้วิธีค้นหา สรุปข้อความจริงด้วยตรรกะแบบอุปนัย (induction) คือ ไม่มีข้อตกลงเบื้องต้นมาก่อนเกี่ยวกับสภาพการณ์ที่เข้าไปศึกษา แต่จะเข้าไปสังเกต ฝ้าดูเหตุการณ์ต่างๆด้วยตนเอง แล้วจึงสร้างรูปแบบการสรุปความเข้าใจจากข้อมูล ซึ่งหมายถึงนักวิจัยจะต้องเข้าไปใกล้ชิดกับสภาพปัญหาด้วยตนเอง ทำความรู้จักเป็นส่วนบุคคลโดยตรง ใช้ช่วงระยะเวลาเก็บข้อมูลสร้างความสัมพันธ์จนกระทั่งเกิดความไว้นิ่งเชื่อใจ ยอมเปิดเผยข้อมูล ความรู้สึก ความลับต่างๆ การเข้าไปใกล้ชิดกับสถานที่ บุคคลและข้อมูลต่างๆอย่างแท้จริงและใช้เวลานานพอสมควร จึงทำให้เกิดความความเข้าใจอย่างถ่องแท้ได้

3) มองภาพรวมรอบๆด้าน (holistic perspective) ผู้วิจัยเน้นการเข้าใจภาพรวมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นของสภาพสถานการณ์ ความเกี่ยวข้องต่างๆในบริบท ความซับซ้อนและความแปลกแตกต่างของความคิด ความประพจน์ของบุคคล มิใช่ศึกษาเป็นส่วนๆแยกออกจากกัน แต่จะศึกษาดูแต่ละส่วนในภาพรวมทั้งหมดของบุคคล ชุมชน องค์กร วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ หน้าที่ของแต่ละส่วนในภาพรวม

4) เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ มีข้อมูลรายละเอียดครอบคลุม ครบถ้วน ซึ่งมีทั้งการพรรณนาเกี่ยวกับข้อมูลด้านคุณภาพ (แจ่มชัดไม่ได้) เจาะลึก มีมุมมองด้านต่างๆของบุคคล การอ้างคำ ภาษาพูดและประสบการณ์ตรงของบุคคลต่างๆที่ให้ข้อมูล เป็นการใช้อ้างอิงทุกด้านและทุกแง่มุม รวมทั้งข้อมูลเชิงปริมาณที่นับได้ด้วยเช่นกัน

5) เน้นกระบวนการพลวัต (dynamics) เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นของส่วนบุคคลและวัฒนธรรมส่วนรวม หรือจากกรณีศึกษาเฉพาะก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ “สภาพการณ์” หรือ “กรณี” อย่างลึกซึ้ง

6) เน้นเกี่ยวกับบริบท (contextual) ฉาก สถานที่ เวลา รวมทั้งแง่มุมทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการต่างๆ เป็นผลสืบเนื่องไปยังความหมาย การตีความเกี่ยวกับ “ความจริง” การเน้นความจริงในความแตกต่าง เฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณีศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดที่เป็นพิเศษของสิ่งศึกษาอาจวิเคราะห์ผลรวมได้ถ้ามีการศึกษาหลายๆแหล่งและหลายกรณี (multiple - site, multiple - case)

7) วิธีการวิจัยมีความยืดหยุ่นสูง แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีการวางแผน นักวิจัยอาจวางแผนและมียุทธวิธีไว้ว่าจะเข้าไปในสนามวิจัยเมื่อไหร่ ทำการสัมภาษณ์ สังเกตเวลาใด แต่เมื่อเข้าไปจริงๆแล้วพบปัญหาที่ต้องมีความไว รับผิดชอบต่อ ปรับแผน ใช้วิธีหาข้อมูลหลายๆวิธี จนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีความหมายนั่นเอง

8) เน้นเรื่องความรู้สึกร่วม ความเข้าใจ (emphaty and insight) ความรู้สึกร่วม คือ การที่ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ให้ข้อมูลจนกระทั่งเกิดความรู้ ความเข้าใจ (insight) เกี่ยวกับสภาพ ความรู้ ประสบการณ์และมุมมองของผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนเข้าใจคำอธิบาย ความหมาย และโลกของผู้ให้ข้อมูลได้ ทั้งนี้จะต้องยึดหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณต่อผู้ให้ข้อมูล

9) คุณภาพของผู้วิจัย คือ นักวิจัยต้องมีความสามารถ ความชำนาญในการเก็บข้อมูล มีประสบการณ์และมุมมองที่ปราศจากอคติ รวมทั้งการสร้างความรู้สึกร่วมจนสามารถเกิดการเรียนรู้ระหว่างทำการวิจัย มีความละเอียดอ่อนในการวิเคราะห์ บูรณาการผสมผสานแนวคิด

ทฤษฎีและจินตนาการที่ก้าวไกลมากไปกว่าโลกส่วนตัวของนักวิจัย เพราะนักวิจัยเป็นเครื่องมือในการวิจัย ดังนั้นคุณภาพของการวิจัยย่อมขึ้นกับคุณภาพของนักวิจัยโดยตรง

นักวิจัยควรใช้วิธีการเชิงคุณภาพในสภาพการณ์ต่อไปนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

- 1) เมื่อต้องการสร้างสมมติฐานหรือทฤษฎีใหม่ๆ เพราะทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม (context) เป็นสำคัญ แต่สังคมซึ่งมีสภาพแตกต่างกันจึงไม่อาจใช้กฎเกณฑ์เดียวกันมาอธิบายได้ ในกรณีนี้จะใช้วิธีการเชิงคุณภาพก่อนเพื่อสร้างสมมติฐาน
- 2) เมื่อต้องการศึกษากระบวนการของปรากฏการณ์สังคมว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร มีเงื่อนไขอะไรเกิดขึ้นในกระบวนการนั้น
- 3) เมื่อต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในระดับลึกซึ่งถึงความหมายของปรากฏการณ์นั้นๆ สำหรับสมาชิกสังคมหรือกลุ่มสังคม
- 4) เมื่อทำวิจัยในสังคมที่มีผู้ไม่รู้หนังสือและผู้มีการศึกษาต่ำ เนื่องจากการใช้วิธีการเชิงคุณภาพใช้คนสัมภาษณ์โดยตรง ไม่ใช่เครื่องมือวิจัยอื่นๆ เป็นสื่อกลาง โอกาสที่จะเกิดความผิดพลาดในการตีความหมายของทั้งผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัยจึงมีน้อย
- 5) เมื่อต้องการทำวิจัยในเรื่องที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น เรื่องเกี่ยวกับค่านิยม โลกทัศน์ ความเชื่อ ความหมายของสิ่งต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ
- 6) เมื่อต้องการข้อมูลระดับลึกมาประกอบการตัดสินใจในการวางแผนปฏิบัติงาน
- 7) เมื่อทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการทำความเข้าใจปัญหา ในการสร้างการมีส่วนร่วมและในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาในการพัฒนา

ข้อจำกัดของวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

- 1) ข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงคุณภาพที่ทำในการศึกษาเฉพาะกรณี จะนำไปอ้างใช้กับกรณีอื่นๆ (generalization) ไม่ได้ หรือได้น้อย
- 2) ตัวผู้วิจัยภาคสนามคือเครื่องมือวิจัยที่สำคัญ ต้องมีความรู้ในวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ
- 3) การวิจัยชนิดนี้ใช้เวลานานและทำได้เฉพาะกรณี ไม่ใช่ทำกับประชากรทั้งหมด เพราะฉะนั้นจึงไม่เหมาะที่จะทำถ้าทรัพยากรจำกัด และมีประชากรที่จะต้องศึกษาเป็นจำนวนมาก
- 4) วิธีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ถูกโจมตีมากในเรื่องความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ เพราะเป็นวิธีการอัตนัยที่ขึ้นอยู่กับตัวผู้วิจัยโดยตรง
- 5) วิธีการวิเคราะห์และตีความหมายข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพต้องการความสามารถเฉพาะของนักวิจัยในการอธิบายความสัมพันธ์ของสังคมจากปรากฏการณ์ที่ศึกษา

องค์ประกอบและขั้นตอนในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ

นิตา ชูโต (2548) ได้แบ่งองค์ประกอบและขั้นตอนในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังแผนภาพต่อไปนี้

การวางแผนงาน



แผนภาพที่ 2.14 องค์ประกอบและขั้นตอนในการวางแผนการวิจัยเชิงคุณภาพ

(นิตา ชูโต, 2548)

5.2 เทคนิคการวิจัยภาคสนาม

นักวิจัยจำเป็นต้องเข้าไปในปรากฏการณ์ที่เป็นจริงโดยธรรมชาติ เพื่อศึกษาบริบทของสังคมที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรในสถานที่จริงของปัญหา โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ พูดคุยใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง เพื่อให้เห็นและเข้าใจความรู้สึกส่วนตัวและโลกของผู้ที่นักวิจัยศึกษาอย่างแท้จริง เทคนิคการวิจัยดังกล่าว เรียกว่า “เทคนิคการวิจัยภาคสนาม” (นิศา ชูโต, 2548)

“สนาม” ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ที่ที่ปรากฏการณ์สังคมที่เราจะศึกษานั้นเกิดขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2550) เช่น ห้องเรียน โรงเรียน โรงงาน สถานพยาบาล หมู่บ้าน เป็นต้น ปรากฏการณ์ในสนามประกอบด้วย ฉาก (setting) ทั้งที่ไม่มีชีวิต เช่น บ้านเรือน หมู่บ้าน โรงเรียน และสิ่งมีชีวิต เช่น ผู้คน กลุ่มคน (actors) ทั้งตัวหลักและตัวรองหรือตัวประกอบต่างๆ ซึ่งมีบทบาท (role) ปฏิสัมพันธ์ (interactive) และพฤติกรรมการแสดงออกในกิจกรรมต่างๆ ตามแต่โอกาสและเหตุการณ์ต่าง ๆ กัน (activities and events) (นิศา ชูโต, 2548)

เทคนิคการวิจัยภาคสนาม มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1) การเลือกสนามวิจัย

การเลือกสนามหรือสถานที่วิจัย ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ทั้งความเหมาะสมของสนามว่าสามารถตอบปัญหาที่ต้องการได้หรือไม่ ตัวแปรที่ศึกษาเหมาะสมกับสถานที่วิจัยและความสามารถของนักวิจัยที่จะเข้าไปเก็บข้อมูล นอกจากนี้นักวิจัยบางคนอาจสนใจสนามที่แปลกใหม่ บางคนสนใจเพราะเป็นสนามที่สะดวก เป็นต้น และหลังจากเข้าไปสำรวจสนามแล้ว บางครั้งอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นประเด็นสำคัญในการเลือกสนามจึงขึ้นอยู่กับว่า

(1.1) นักวิจัยสามารถจะเข้าไปศึกษาในสถานที่ หรือสนามที่ตั้งใจจะเข้าไปศึกษานั้นเจ้าของอนุญาตให้เข้าไปศึกษาได้หรือไม่

(1.2) บทบาทของนักวิจัยที่จะเข้าไปศึกษาจะเป็นแบบใด

(1.3) บทบาทที่จะเป็นหรือบทบาทที่จะสวมเข้าไปในสถานการณ์นั้นๆ จะช่วยให้เข้าถึงข้อมูลที่สนใจได้มากน้อยเท่าไร พอเพียงหรือไม่

นักวิจัยไม่มีทางรู้หรือคาดเดาเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ได้เลย จนกว่าจะได้ทดลองเข้าไปสำรวจดูช่องทาง และโอกาสความเป็นไปได้ด้วยตนเองก่อน พร้อมทั้งประยุกต์ใช้วิธีต่างๆ ในการเข้าถึงสนามให้ได้ (นิศา ชูโต, 2548)

2) การเลือกที่พัก

หลังจากการเลือกสนามที่จะเข้าไปศึกษาแล้ว จะต้องทำการเลือกที่พัก การเลือกที่พักขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ชนิดหรือเรื่องที่จะทำการวิจัย เช่น ถ้าต้องการศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวหรือกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัว การไปพักกับครอบครัวของสมาชิกในชุมชนจะทำให้ได้ข้อมูลที่ดีกว่า (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

3) การใช้เวลาในสนาม

นักวิจัยต้องหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดช่วงเวลาที่อยู่ในสนามคือ จะเข้าสนามช่วงไหน ใช้เวลานานเท่าใด และจะออกจากสนามช่วงเวลาใด นักวิจัยต้องคำนึงถึงกิจกรรมของชุมชนที่ตนควรเข้าไปมีส่วนร่วม บางครั้งนักวิจัยออกจากหมู่บ้านหรือสนามตามแผนที่กำหนดไว้โดยที่หมู่บ้านกำลังมีเหตุการณ์สำคัญ ทำให้พลาดโอกาสที่จะได้ข้อมูลบางอย่าง ระหว่างที่อยู่ในสนามนักวิจัยจะต้องไม่แบ่งแยกเวลาระหว่างกิจกรรมวิจัยกับกิจกรรมส่วนตัว จะต้องถือว่าเวลาใน 24 ชั่วโมงของแต่ละวันเป็นเวลาของการทำวิจัย เพราะปัญหาที่เราสนใจไม่ได้ขึ้นอยู่กับเวลา จะมีเหตุการณ์ที่ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยช่วงไหนก็ได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

4) การเตรียมตัวเข้าสู่สนาม

การเตรียมตัวเข้าสู่สนาม คือ การพยายามที่จะเข้าไปอยู่ในสนามอย่างดีที่สุดผสมผสานกลมกลืนที่สุดและพร้อมที่สุด เพราะฉะนั้นเราจะรู้ว่าเราต้องทำอะไร อย่างไร การเข้ากับเค้าได้จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดี และนำไปสู่ข้อมูล สิ่งแรกที่ต้องเตรียม คือ ภาษา อาจต้องทำการศึกษาก่อนเข้าไปในสนาม ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่ได้ใช้ภาษาเดียวกับที่ใช้ในสนาม เช่น ภาษาถิ่นต่างๆ การแต่งกายของนักวิจัยก็เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยควรแต่งกายให้เหมือนกับคนในสังคมที่เราจะเข้าไปศึกษา เพื่อให้คนในสังคมนั้นยอมรับ

ในการเตรียมตัวเข้าสู่สนามวิจัยจะต้องเตรียมอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานภาคสนาม เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายวิดีโอ อุปกรณ์เหล่านี้ช่วยให้การเก็บบันทึกข้อมูลสมบูรณ์ขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

5) การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยต้องเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษา วิธีนี้จำเป็นสำหรับการหาข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในขณะที่นักวิจัยไม่ได้อยู่ในสนาม (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

6) ยุทธวิธีเข้าสู่สนามวิจัย

ยุทธวิธีการเข้าสู่สนามวิจัยของนักวิจัยมี 2 แบบอย่างใหญ่ๆในการแสดงสถานภาพของนักวิจัย ได้แก่ แบบเปิดเผย (overt) คือ นักวิจัยขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งโดยเปิดเผยสถานภาพการเป็นนักวิจัย วิธีการนี้เป็นที่นิยมปฏิบัติกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นวิธีการที่ง่าย และไม่มีปัญหายุ่งยากด้านจริยธรรมในการวิจัย และเก็บข้อมูลเมื่อได้รับการอนุญาตจากเจ้าของสนามแล้ว แต่บางครั้งนักวิจัยอาจต้องเลือกใช้ยุทธวิธีอีกแบบอย่างหนึ่ง คือ แบบปกปิด (covert) ถ้าต้องการได้ข้อมูลจากสนามแบบที่"ปิด"สำหรับคนภายนอก กรณีดังกล่าว นักวิจัยจะสวมบทบาทเป็นคนอื่นๆเข้าไปปะปนในสนาม โดยไม่แจ้งให้ผู้คนในสนามรู้บทบาทที่แท้จริงของตนเอง (นิศา ชูโต, 2548)

7) การสร้างสัมพันธภาพในสนาม

เมื่อนักวิจัยได้รับอนุญาตเข้าไปในสนามแล้ว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การเก็บข้อมูลราบรื่นและได้ข้อมูลที่มีคุณภาพขึ้นอยู่กับการสร้างสัมพันธภาพที่ดี การปฏิบัติตนให้เข้ากับบรรยากาศของสนามไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย กิริยาวาจา การประพฤติ การปฏิบัติตนซึ่งไม่ควรจะมากหรือน้อยเกินเลยมาตรฐานของบุคคลในสนามที่ศึกษาอยู่ (นิศา ชูโต, 2548) เทคนิคที่จะช่วยให้ นักวิจัยสร้างความสัมพันธ์ได้ดีมีดังนี้ (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2550)

- 7.1) วางท่าที่สงบเสงี่ยม ไม่ทำตัวให้เด่นจนผิดสังเกต
- 7.2) หลีกเลี่ยงการถามคำถามที่จะทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัด และจำเป็นต้องปกป้องตนเอง
- 7.3) อย่าทำตัวทัดเทียมผู้นำของชุมชน
- 7.4) พยายามเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่เกี่ยวข้องอย่างสงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือจะทำให้ได้รับการยอมรับเร็วขึ้น
- 7.5) หาใครคนหนึ่งเป็นผู้แนะนำให้เรารู้จักกับชาวบ้าน
- 7.6) เมื่อมีความรู้สึกอึดอัดให้เข้าใจว่าเป็นความรู้สึกปกติธรรมดา เพราะเรากำลังเข้ามาอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่
- 7.7) ให้ถือว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสนามโดยเฉพาะการกระทำของเราไม่ใช่เรื่องส่วนตัวแต่เป็นเรื่องของงาน
- 7.8) อย่าคาดหวังว่าจะทำอะไรได้มากในวันแรก ๆ การสร้างความสัมพันธ์ใช้เวลาเป็นเดือน ๆ
- 7.9) เป็นมิตรกับทุกคน

8) การรวบรวมข้อมูลในสนาม

วิธีสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามคือ การสังเกต การสัมภาษณ์แบบลุ่มลึกและการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหา

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำควบคู่กันไป กล่าวคือเมื่อได้ข้อมูลมาไม่ว่าจะได้จากเอกสาร สังเกตหรือสัมภาษณ์ นักวิจัยจะวิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งต่างๆ ในสนาม โดยการสังเกตสัมภาษณ์ซ้ำจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลหลายคนด้วยวิธีการหลายๆ วิธีการ แล้วค่อยๆ ปรับสมมติฐานชั่วคราวไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเกิดความชัดเจนในข้อมูลและการตีความหมาย (นิตา ชูโต, 2548)

9) การจากสนามวิจัย

ระยะเวลาของการอยู่ในสนามจะนานเท่าไรนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางทรัพยากร ความสนใจและความต้องการของนักวิจัยแต่ละคน นักวิจัยควรอยู่ในสนามเป็นระยะเวลานานพอที่จะรับรู้ เข้าใจ อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องตายตัวว่าจะอยู่นานเท่าใด แต่ขึ้นอยู่กับว่านักวิจัยแต่ละคนจะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเพียงพอ ครอบคลุมหรือไม่ ได้มีการจดบันทึกเหตุการณ์ต่างๆไว้ครบถ้วนหรือไม่ ปรากฏการณ์ที่ศึกษาครบวงจรหรือไม่ ตอบปัญหาวิจัยได้หรือไม่ ซึ่งนักวิจัยแต่ผู้เดียวเท่านั้นจะเป็นผู้บ่งบอกได้

การจากสนามเป็นเรื่องที่นักวิจัยตัดสินใจเอง ว่าควรสิ้นสุดเมื่อไร และควรจะทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมสำหรับนักวิจัยเอง ในกรณีที่ไม่มีปัญหาระยะเวลาการออกจากสนามนี้นักวิจัยหลายๆคนมักจะไม่มีรายงานเกี่ยวกับประเด็นที่เป็นเหตุผลของการออกจากสนาม แต่จะบอกสั้นๆเกี่ยวกับความสัมพันธ์ว่าหลังจบภาคสนามแล้วยังมีความสัมพันธ์ติดต่อกันอย่างไร เช่น มีการเลี้ยงอำลา แลกเปลี่ยนของขวัญ เป็นต้น

5.3 เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ส่วนมากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามที่นิยมใช้มี 4 วิธี คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสาร

1) การสังเกต (Observation)

การสังเกตเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย การสังเกตเป็นเทคนิคที่เกี่ยวกับการใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างพร้อมกัน เช่น การดู และการฟัง การสังเกตจัดว่าเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางอ้อม (indirect methods) การ

สังเกตที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพมี 2 แบบ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

1.1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) คือ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือร่วมกิจกรรมด้วย เช่น ไปร่วมในพิธีแต่งงาน ผู้วิจัยจะเห็นพฤติกรรมหรือขั้นตอนต่างๆ ผู้วิจัยจะพบเห็นแบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ของบุคคลและความหมายของพฤติกรรมนั้นๆ ในขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ควรพูดคุยและสัมภาษณ์ ชักถามพร้อมๆ กันไปเช่นเดียวกัน

1.2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) เป็นการสังเกตโดยที่ผู้วิจัย ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ผู้วิจัยเป็นคนที่อยู่นอกกิจกรรมที่เกิดขึ้น จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ละเอียดเหมือนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจึงเหมาะในการเข้าสู่สนามในช่วงแรกๆ หรือขึ้นอยู่กับสถานการณ์

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมอาจเกี่ยวเนื่องกันได้ เช่น ระยะเวลาๆ ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แต่เมื่อผู้วิจัยคุ้นเคยกับชุมชนดีแล้วอาจขออนุญาตเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมได้ ผู้วิจัยจึงต้องตระหนักว่าจะสังเกตอะไรปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ส่วนการบันทึกนั้นถ้าเป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมก็สามารถทำได้ ในขณะที่สังเกตแต่ถ้าเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมการบันทึกอาจจะไม่สะดวก ควรบันทึกเมื่อเสร็จจากการสังเกตแล้ว ในขณะที่สังเกตหรือบันทึกนั้นผู้วิจัยต้องคิด (หรือตีความ) และตรวจสอบลักษณะต่างๆ ของกิจกรรมไปด้วย การสังเกตจะให้ประโยชน์แก่ผู้วิจัย คือ ทำให้เห็นพฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่คนไม่ยอมบอกหรือไม่อาจตอบได้และจะเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

นิตา ชูโต (2548) ได้แยกย่อยกรอบของปรากฏการณ์ในฉากสนามออกเป็นศูนย์กลางของการสังเกตตั้งแต่เล็กไปหาใหญ่ได้ 6 หน่วยดังนี้

(1) การกระทำ (Acts) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์หนึ่งในช่วงเวลาสั้น ๆ คือ ตั้งแต่ วินาที นาที ไปจนถึง ชั่วโมง

(2) กิจกรรม (Activities) หรือการกระทำของหลายๆคนในฉากซึ่งแสดงความสำคัญและความผูกพันการกระทำที่เกี่ยวข้องกับหลายคนมากกว่าเป็นส่วนบุคคล หรือส่วนตัวซึ่งใช้เวลาเป็นหน่วยวัน สัปดาห์ เดือนหรือเป็นช่วงฤดู ปลูก หวาน ไถ เป็นต้น

(3) ความหมาย (Meanings) คือการให้ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูล (Actor's Verbal) อธิบายให้คำจำกัดความและทิศทางของการกระทำต่อสิ่งของ เหตุการณ์และคุณลักษณะต่างๆของมนุษย์ เช่น ทำตามนวัตกรรม ความเชื่อ

ความเข้าใจ อุดมการณ์ ภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (stereotype) อคติต่างๆ ทั้งทางบวกและทางลบ

(4) การมีส่วนร่วม (Participation) ของบุคคลต่างๆ ในสถานการณ์หรือฉากที่เราศึกษา ซึ่งอาจเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของบุคคลในองค์กรที่มีรูปแบบอยู่แล้วในฉาก เช่น ร่วมอยู่ในทีมนักกีฬา เป็นกรรมการกลุ่มอาชีพ ทำหน้าที่เป็นกรรมการทำงานในโรงงาน กลุ่มผู้ช่วยโอกาส กลุ่มผู้ใช้แรงงานหรืออาจเป็นรูปแบบอันเกิดจากการคิดสร้าง โดยคุณสมบัติอันเป็นส่วนร่วมในฉากหนึ่งๆ (Constructing Pattern)

(5) ความสัมพันธ์ (Relationship) ของบุคคลต่างๆ ลักษณะของความสัมพันธ์อันเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน ความสัมพันธ์ของกิจกรรมที่เชื่อมโยงในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางแนวตั้งหรือแนวนอน ทางมิตรหรือปรปักษ์ ทางปกป้องหรือละเลย ฯลฯ รวมทั้งด้านความตระหนักในเรื่องราวเกี่ยวกับสถานภาพของมนุษย์ เช่น ความเจ็บป่วยในกลุ่มผู้เป็นโรคเอดส์ ความตาย ฯลฯ

(6) สถานที่ (Setting) รูปแบบทุกสิ่งทุกอย่างภายใต้ “สภาพศึกษา” ซึ่งถือเป็นหน่วยการวิเคราะห์ อาจเป็นสถาบันรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงงาน โรงพยาบาล โรงแรม ฯลฯ หรืออาจเป็นระบบ เช่น ระบบราชการ ระบบเอกชน ฯลฯ ซึ่งถ้ามีหลายหน่วยงานการวิเคราะห์ ก็อาจแยกเป็นอนุระบบ (Sub Setting) เช่น การศึกษาเต็มรูปแบบของโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนขนาดเดียวกันหรือประเภทเดียวกันเมื่อสามารถแตกปรากฏการณ์ทางสังคมออกเป็นหน่วยย่อยๆ แล้ว ก็จะสามารถบอกได้ว่า ภายใต้สภาพการณ์ศึกษาของเรา เราสังเกตคุณลักษณะใด รูปแบบใด ช่วงเวลาใด ใช้บุคคลหรือกลุ่ม หรือสถานที่ใดเป็นหน่วยการวิเคราะห์ ภายใต้หน่วยย่อย เราให้ภาพนิ่ง (Static) ณ จุดเวลาหนึ่งเหมือน “รูปถ่าย” หรือจะแสดงภาพต่อเนื่องเหมือน “ภาพยนตร์” ในช่วงระยะเวลาสั้นเท่าใด วิเคราะห์รูปแบบใด ฯลฯ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแต่ละเรื่อง

2) การสัมภาษณ์ (Interview)

นิตา ชูโต (2548) ได้ให้ความหมายของการสัมภาษณ์ไว้ว่า การสัมภาษณ์พูดคุยในสนามเป็นวิธีการสำคัญและนิยมใช้มากที่สุด เพราะมนุษย์สื่อสารด้วยการใช้ปากและเสียงมากที่สุด เนื่องจากสะดวกและรวดเร็ว ผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์สามารถโต้ตอบ อธิบายจนเกิดความชัดเจน ชักถามจนเกิดความกระจ่างทำให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและสมบูรณ์

สุภางค์ จันทวานิช (2550) ได้ให้ความหมายของการสัมภาษณ์ไว้ว่า การสัมภาษณ์เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันโดยทั่วไปในแขนงวิชาทางสังคมศาสตร์เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ฉะนั้นจึงใช้ได้ทั่วไปโดยไม่จำกัดว่าผู้ให้ข้อมูลจะมีระดับการศึกษาสูงต่ำเพียงใด ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์คือ มีความยืดหยุ่นให้ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยาย

ความหรือซักถามคำถามเพิ่มเติมต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ในขณะที่สัมภาษณ์สามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตสีหน้าท่าทาง ความรู้สึกปฏิกิริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะที่พูดไม่พูด

การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยแบ่งได้เป็น 2 ประเภทดังนี้ (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2550)

2.1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้มีลักษณะคล้ายกับการใช้แบบสอบถาม และเป็นวิธีที่ใช้ได้ค่อนข้างง่ายสำหรับนักสัมภาษณ์เพราะคำถามต่างๆ ได้ถูกกำหนดเป็นแบบสัมภาษณ์ขึ้นไว้ประกอบกับการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า

2.2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) หรือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้เป็นวิธีการที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ และเป็นแบบที่มักจะควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมักจะใช้กับการวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชน ข้อมูลที่ได้ต้องถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่ม หมายถึงการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล (Key informants) เป็นกลุ่ม ซึ่งกลุ่มผู้ร่วมสนทนาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดว่า สามารถตอบคำถามตรงประเด็นและตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด และจะต้องมีลักษณะต่าง ๆ ใกล้เคียงกันมากที่สุด (Homogenous) มีผู้ร่วมสนทนา 8 - 10 คน เป็นอย่างมาก และผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ หัวข้อที่สนทนาจะเป็นเรื่องสำคัญต่อโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ ผู้สนทนาได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนของคุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมายของโครงการหรืองานวิจัยนั้น

การสนทนากลุ่มมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

3.1) การกำหนดแนวทางในการสนทนา ประกอบด้วย เรื่องที่จะสนทนาและแนวคำถามหรือกรอบคำถาม ซึ่งแนวทางการสนทนากลุ่มจะต้องนำคำถามที่ร่างไว้มาเรียงลำดับ หรือผูกเป็นเรื่องราวเพื่อนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอน โดยจัดตามลำดับความคิดเป็นหมวดหมู่ เช่น คำถามเกี่ยวกับเรื่องในอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นต้น

3.2) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา เป็นแนวทางในการคัดเลือกบุคคลที่เป็นตัวแทนเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่สามารถตอบคำถามในการศึกษาครั้งนี้ได้ตรง

ประเด็นและตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด การคัดเลือกอาจทำแบบสอบถามย่อยๆ หรืออาจทำเป็นตารางคัดเลือกก็ได้ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด

3.3) บุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

(1) พิธีกร (Moderator) เป็นผู้ถามคำถามและเป็นผู้นำการสนทนาของกลุ่มให้ เป็นตามแนวทางของหัวข้อศึกษา พิธีกรต้องเป็นผู้ที่พูดและฟังภาษาถิ่นได้ มีบุคลิกภาพดี สุภาพ อ่อนน้อม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

(2) ผู้จดบันทึกการสนทนา (Note taker) เป็นผู้คอยจดบันทึกคำสนทนาตลอดจน อากัปกริยาท่าทางของสมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมกลุ่ม เช่น สีหน้า แววตา การพยักหน้า การส่ายหน้า การยิ้ม การหัวเราะก็เป็นการแสดงออกถึงคำตอบได้และเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ในภายหลัง ผู้บันทึกจะต้องพูดและฟังภาษาถิ่นได้ด้วย หน้าที่อีกอย่างคือคอยสะกิดเตือนพิธีกรกรณีลืมถาม คำถามสำคัญ

(3) เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป เป็นบุคคลที่คอยอำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้าร่วม สนทนา คือคอยบริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกลงเทป เปลี่ยนเทป ตลอดจนคอยกันคนที่ไม่ได้รับเชิญ เข้ามาในวงสนทนา

3.4) อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล เป็นสิ่งที่ช่วยเก็บรวบรวมรายละเอียดต่างๆ ในวง สนทนาที่ผู้บันทึกไม่สามารถสังเกตหรือจดบันทึกได้ทัน ได้แก่ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ เทป บันทึกเสียงควรมี 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลือมกันประมาณ 5 นาที

3.5) อุปกรณ์เสริมการสนทนา เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยเสริมให้บรรยากาศในวงสนทนาเป็นไป อย่างราบรื่น ดูเป็นธรรมชาติไม่เครียด ได้แก่ น้ำดื่ม ขนมหรือของขบเคี้ยวเล็กๆ น้อยๆ

3.6) สถานที่จัดสนทนากลุ่ม ควรกำหนดให้แน่นอน เป็นที่มีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ร้อน ไม่มีเสียงรบกวนหรือไม่มีแมลงคอยตอมหรือกัด และเป็นสถานที่ที่ผู้เข้าร่วมสนทนารู้จักดี

3.7) ของที่ระลึก มอบไว้ก่อนจากกันเพื่อเป็นสิ่งขอบคุณสมาชิกที่เสียสละเวลามาร่วมวง สนทนาไม่ใช่ค่าจ้าง แต่มอบให้รำลึกถึงกันว่าครั้งหนึ่งเราเคยมานั่งสนทนาถกประเด็นปัญหา ด้วยกัน ข้อควรระวังควรให้ตามความเหมาะสม อย่าให้เป็นเงื่อนไขที่จะต้องให้ตลอด

3.8) ระยะเวลา ควรใช้เวลาในการสนทนากลุ่มนานไม่เกิน 2 ชั่วโมง 15 นาที นับแต่เริ่ม คำถามแรก เพราะถ้านานกว่านี้สมาชิกจะเมื่อยล้า คำตอบที่ได้เป็นการตอบไม่ได้ตั้งใจเพียงแต่ เพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนา

ข้อดีของการสนทนากลุ่ม

ข้อดีของการสนทนากลุ่ม คือ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่แท้จริงจากผู้รู้หลาย ๆ คน ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลไปในตัว ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและลึก ได้คำตอบเชิงเหตุผล และยังช่วยในการประหยัดเวลาและงบประมาณ

ข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม มีดังนี้

- (1) หากกำหนดประเด็นไม่ชัดเจนหรือคลุมเครือจะได้คำตอบที่ไม่สอดคล้องกับสิ่งที่อยากรู้
- (2) ถ้าเรียบเรียงคำถามไม่ดีวกวน หรือไม่มีการทดสอบคำถามก่อนนำไปใช้จริงจะทำให้การสนทนาไม่ราบรื่น คนถามก็รู้สึกเบื่อหน่ายคนร่วมกลุ่มสนทนาก็ไม่เข้าใจคำถาม ความคิดกระโดดไปกระโดดมา และไม่ทราบที่กำลังพูดถึงเรื่องอะไรกันแน่
- (3) การเลือกสมาชิกผู้เข้าร่วมวงสนทนา หากเป็นบุคคลที่ไม่เป็นมิตรกันมาก่อน อาจจะทำให้วงสนทนาแตก หรือแก่งัดคำตอบซึ่งกันและกัน หากเป็นญาติกันก็จะได้คำตอบที่เอนเอียงเข้าข้างกัน
- (4) กรณีเป็นพฤติกรรม หรือความคิดเห็น หรือทัศนคติในบางเรื่องไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนอาจไม่ได้รับการเปิดเผยในวงสนทนากลุ่ม ต้องใช้วิธีการนั่งสนทนาแบบตัวต่อตัวนอกวงสนทนากลุ่ม
- (5) ผู้เป็นพิธีกรหากไม่พร้อมหรือไม่มีความชำนาญพอจะทำให้การสนทนาไม่ราบรื่น การสนทนาได้ไม่นาน การถามคำถามไม่ชัดเจนทำให้ผู้ตอบเข้าใจคำถามต่างกัน แต่ละคนตอบไปคนละทิศทางสรุปไม่ได้
- (6) ความเหมาะสมของพิธีกร บางครั้งต้องเพศชายหรือเพศหญิงเท่านั้น เช่น การสนทนาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับสตรี พิธีกรก็ควรเป็นผู้หญิงจะไม่ได้เป็นอาย
- (7) ภาษาที่ใช้ในการพูด พิธีกรควรพูดภาษาท้องถิ่นของสมาชิกในกลุ่มสนทนาหรือในพื้นที่ที่ทำการศึกษ เพราะเป็นการง่ายต่อการสื่อสาร และสร้างบรรยากาศเป็นกันเอง

4) การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) หรือเรียกว่า การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) หมายถึง การสกัดเนื้อหาสาระ (Content Message) ที่ผู้เขียนสื่อความหมายทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้อ่าน บางครั้งก็เรียกวิธีนี้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา (นิตยา ชูโต, 2548)

องค์ประกอบสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา มีดังนี้ (Holsti, 1969 อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2548)

4.1) ความเป็นปรนัย (Objectivity) ความเป็นระบบ (Systematic) ระเบียบแบบแผน เป็นวิธีวิจัยวิทยา

4.2) เครื่องมือที่เก็บข้อมูลมีความเป็นปรนัย เชื่อถือได้ (Reliability) คือมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์เมื่อผู้วิจัยนำเครื่องมือไปใช้ในสภาพแตกต่างกัน คือ ผู้ใช้ต่างคนหรือคนเดียวกันในเวลาต่างกัน ผลที่ได้จะคล้ายคลึงกัน หรือได้สิ่งเดียวกัน

4.3) มีการแสดงปริมาณที่เป็นตัวเลข (Quantitative) ได้ตลอดจนแสดงผลด้านคุณภาพ (Qualitative) ได้ กล่าวคือ มีความตรงตามธรรมชาติของสาระของสารได้

5.4 การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1) การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ซึ่งมีวิธีการดังนี้ (Denzin, 1970 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบ คือ การสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณา ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แหล่งเวลาหมายถึงว่า ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตผู้ป่วยโรคจิตเวลาเช้า ควรตรวจสอบข้อมูลโดยการสังเกตผู้ป่วยเวลาบ่ายและเวลาอื่นด้วย แหล่งสถานที่หมายความว่า ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ผู้ป่วยโรคจิตมีอาการคลุ้มคลั่งเวลาอยู่ในบ้าน ถ้าหากไปอยู่ที่อื่นจะมีอาการคลุ้มคลั่งหรือไม่ แหล่งบุคคลหมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เช่น เคยซักถามบุตรชายผู้ป่วยเปลี่ยนเป็นซักถามบุตรหญิงหรือพยาบาล หรือเปลี่ยนจากปัจเจกบุคคลเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มสังคม

การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (theory triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อย

เพียงใด อาจทำได้ง่ายกว่าในระดับสมมติฐานชั่วคราว (working hypothesis) และแนวคิดขณะที่ลงมือตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ปกตินักวิจัยจะตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี ได้ยากกว่าการตรวจสอบด้านอื่นๆ

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกต ควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ใช้ข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

2) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญและยากในกระบวนการวิจัยโดยเฉพาะในการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง มักไม่ใช้สถิติช่วยในการวิเคราะห์ หรือถ้าใช้สถิติก็ไม่ได้ถือว่าวิธีการทางสถิติเป็นวิธีวิเคราะห์หลัก แต่ถือว่าเป็นข้อมูลเสริม ดังนั้นผู้วิเคราะห์ข้อมูลจึงมีความสำคัญยิ่งในการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

การวิจัยเชิงคุณภาพ ขณะที่เก็บข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการสังเกต การสัมภาษณ์ ข้อมูลเอกสารในสนามนั้น นักวิจัยจะใช้เวลาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ไปพร้อมกัน และนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาใช้ในการปรับแนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หรือปรับวิธีเก็บข้อมูลใหม่ เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลในสนามอย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นการเพิ่มความแม่นยำของการวิจัย ดังนั้นช่วงการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์จึงไม่ได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดเป็นสองช่วงแต่เป็นกระบวนการที่ควบคู่กันไป (Lofland, 1971 อ้างถึงใน นิตา ชูโต, 2548) ดังแผนภาพต่อไปนี้



รูป ก. การวิจัยเชิงปริมาณ



รูป ข. การวิจัยเชิงคุณภาพ

แผนภาพที่ 2.15 รูปแบบของช่วงเวลาการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์

(Lofland, 1971 อ้างถึงใน นิตา ชูโต, 2548)

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงเริ่มกระทำไปเรื่อยๆ ตั้งแต่อยู่ในสนาม และหลังจากเก็บข้อมูลเสร็จก็เป็นช่วงที่นำเอาแนวคิดต่างๆ ที่ได้พัฒนาไว้ก่อนมาวิเคราะห์ทำเป็นระบบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะทำการวิเคราะห์เป็นระบบและทำได้สะดวกไม่ยุ่งยาก

สิ่งสำคัญที่นักวิจัยต้องระมัดระวัง คือ อย่าทิ้งให้ข้อมูลให้กองไว้เป็นตั้งๆ โดยไม่ได้วิเคราะห์หรือแม้แต่อ่าน นักวิจัยจะต้องอ่านบันทึกต่างๆ ที่เขียนบันทึกไว้ในสนามไม่ว่าจะเป็นบันทึกสนามที่เขียนเองหรือบันทึกสนามที่ผู้ช่วยวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยเขียน ข้อมูลบันทึกสัมภาษณ์ที่พิมพ์ถ่ายทอดจากเทปบันทึกและข้อมูลจากเอกสารต่างๆ

การอ่านเพื่อวิเคราะห์นั้นจะต้องอ่านแล้วอ่านอีกหลายครั้ง อ่าน คิด วิเคราะห์ เชื่อมโยง และอ่าน อาจจะเป็น 4 หรือ 5 รอบถ้าจำเป็น และถ้าคิดว่ายัง “สกัดแก่นสาระ” จากข้อมูลได้ไม่ครบถ้วน การอ่าน คิด วิเคราะห์ เชื่อมโยง สังเคราะห์ หลายๆ ครั้ง เปรียบเสมือนการซักถามพูดคุยกับข้อมูลจนกระทั่งรู้อย่างทะลุปรุโปร่ง บางครั้งก็ต้องไปสัมภาษณ์พูดคุยหรือสังเกตเพิ่มเติมอีกครั้ง สองครั้งก็อาจจะเป็นไปได้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพต้องใช้เวลาและความละเอียด นักวิจัยไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจะอุทิศเวลาและพลังกำลังให้งานนี้อย่าลืมว่า “การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการค้นหาค้นคิดที่ต่อเนื่องตลอดเวลาในการวิจัย” (นิตา ชูโต, 2548)

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปมี 3 ชนิด คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย การจำแนกชนิดของข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2550) การจำแนกข้อมูลแต่ละชนิดมีรายละเอียดดังนี้

2.1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) คือ วิธีตีความ สร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น พิธีกรรม การทำมาหากิน ความเป็นอยู่ในสังคม เมื่อนักวิจัยได้เห็นรูปธรรมหรือเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ แล้วลงมือสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันก็ถือว่าเป็นสมมติฐานชั่วคราว ถ้าได้รับการยืนยันแล้วก็คือว่าเป็นข้อสรุป

2.2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ การจำแนกชนิดของข้อมูลแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ แบบที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และแบบไม่ใช้ทฤษฎี

(1) แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกชนิดในเหตุการณ์หนึ่งๆ โดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนก เช่น ใช้กรอบของ Lofland (1971, อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2550)

ซึ่งแยกออกเป็นการกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และสภาพสังคมเป็นแนวทางในการจำแนก เช่นเดียวกับที่ใช้ในการสังเกต

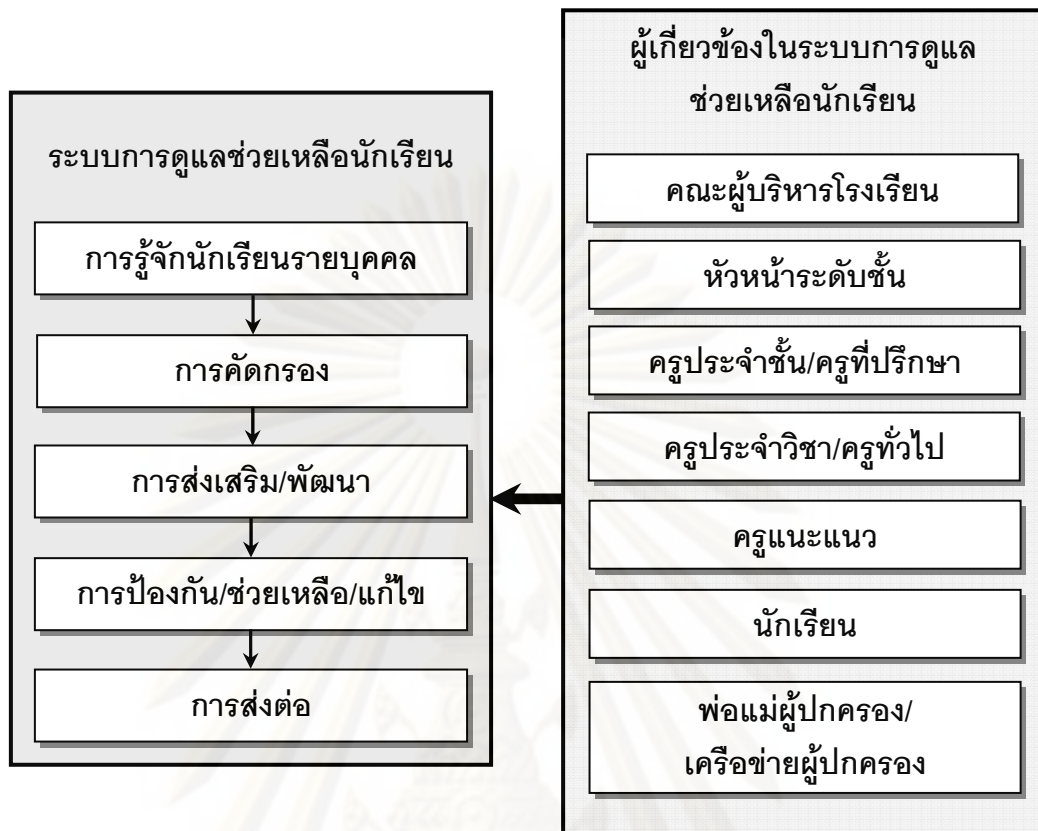
(2) แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้ ผู้วิจัยจะจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ตามประเภทที่สัมพันธ์กับแบบแผนชีวิตที่นักวิจัยสังเกตเห็น เช่น แบ่งชนิดของเหตุการณ์ ระยะเวลาที่เหตุการณ์เกิด บุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของชนิดต่างๆที่แบ่งนี้ เมื่อจำแนกข้อมูลเป็นชนิดแล้ว นักวิจัยจะพิจารณาความสม่ำเสมอ (regularities) ของการเกิดของข้อมูลชนิดต่างๆ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์

2.3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การใช้วิธีการเปรียบเทียบ โดยการนำข้อมูลมาเทียบเป็นปรากฏการณ์ มีความเริ่มเป็นธรรมชาติมากขึ้น เช่น ผู้วิจัยได้สังเกตเหตุการณ์หลายๆเหตุการณ์ เมื่อได้จำแนกชนิดของข้อมูลในเหตุการณ์เหล่านั้นแล้ว ก็นำมาเปรียบเทียบกันโดยอาจทำเป็นตารางหาความสัมพันธ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยได้ทำการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงาน และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา ดังแผนภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



แผนภาพที่ 2.16 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์หัตถบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (multiple case study research) มีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1 กรณีศึกษาและวิธีการคัดเลือก

1.1 กรณีศึกษา

กรณีศึกษา คือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3 โรงเรียน โดยใช้วิธีการคัดเลือกโรงเรียนแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษาดังนี้

- 1) เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีนักเรียนในช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4
- 2) เป็นโรงเรียนที่ได้ดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยมีกิจกรรม โครงการ หรือการดำเนินงานที่มีจุดเด่นที่น่าสนใจ
- 3) เป็นโรงเรียนที่มีความแตกต่างกันในด้านบริบทของโรงเรียนและพื้นที่ คือ ที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ในจังหวัดที่แตกต่างกัน
- 4) เป็นโรงเรียนที่ยินดีและให้ความร่วมมือในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย

1.2 วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง และแบบ SNOW BALL มีขั้นตอนดังนี้

- 1) ผู้วิจัยทำการศึกษาสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน
- 2) ผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ คณะผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนว โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง
- 3) ผู้วิจัยทำการคัดเลือกนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบ SNOW BALL จากการบอกกล่าวของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น และครูแนะแนว

2 ประเด็นที่ศึกษา แหล่งข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ประเด็นที่ศึกษา

- 1) สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา
- 2) บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.2 แหล่งข้อมูลในการวิจัย มี 3 แหล่งดังนี้

1) หลักฐาน / เอกสาร ประกอบด้วย

1.1) เอกสารเบื้องต้นของโรงเรียน ได้แก่ เอกสารสารสนเทศ / จุลสาร / วารสาร / เว็บไซต์โรงเรียน / ปฏิทินปฏิบัติงาน / แผนภูมิโครงสร้างการบริหารงาน / รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา / รายงานผลการประเมินสถานศึกษา เป็นต้น

1.2) เอกสารเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ แบบคัดกรองนักเรียน / แบบบันทึกการเยี่ยมบ้าน / คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง / แผนงานหลักการดำเนินงาน / กรอบกลยุทธ์การปฏิบัติงาน / คำสั่งแต่งตั้งผู้รับผิดชอบการดำเนินงานตามนโยบาย / เอกสารกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ / สรุปผลการคัดกรอง / แผนการจัดกิจกรรมโฮมรูม / แผนนโยบายโครงสร้างการบริหารงาน / บันทึกการประชุม / หนังสือเชิญประชุมผู้ปกครอง / บันทึกการช่วยเหลือเบื้องต้น / บันทึกการส่งต่อ / แบบบันทึกการช่วยเหลือนักเรียน / รายงานผลการปฏิบัติงาน / บันทึกการนิเทศติดตาม / บันทึกการเยี่ยมบ้าน / ระเบียบสะสม / รายงานแจ้งผลการช่วยเหลือนักเรียน เป็นต้น

2) เหตุการณ์ ประกอบด้วย

2.1) สภาพทั่วไปของโรงเรียน ได้แก่ บรรยากาศบริเวณโรงเรียน / อาคารเรียน / สภาพชุมชนบริเวณรอบโรงเรียน / การเข้าแถว / กิจกรรมตอนพักกลางวันและหลังเลิกเรียน / กิจกรรมประจำวันของนักเรียน / พฤติกรรมในชั้นเรียน / กิจกรรมแนะแนว / กิจกรรมโฮมรูม / การประชุมผู้ปกครอง

2.2) การดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ กิจกรรมแนะแนว / กิจกรรมโฮมรูม / การประชุมผู้ปกครอง / กิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เป็นต้น

3) บุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหาร หัวหน้าระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หัวหน้าระดับชั้น ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูประจำวิชา/ครูทั่วไป ครูแนะแนว นักเรียน และผู้ปกครอง

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดลึกซึ้งภายใต้ปรากฏการณ์ที่เป็นธรรมชาติ ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะกำหนดพฤติกรรมของกรณีศึกษาได้ ซึ่งเครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยถือว่าตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่ม และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์เอกสาร ได้แก่ แบบการวิเคราะห์เอกสาร แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร
- 2) เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ แนวทางการสังเกตสภาพทั่วไปของโรงเรียน / สภาพแวดล้อม / บรรยากาศในโรงเรียนและบริบทต่างๆ / การจัดการเรียนการสอนของครูและกิจกรรมต่างๆในโรงเรียน / การแสดงพฤติกรรมของนักเรียน / การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้ที่เกี่ยวข้อง และแบบบันทึกการสังเกต
- 3) เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ผู้บริหาร / หัวหน้าระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน / หัวหน้าระดับชั้น / ครูที่ปรึกษา / ครูประจำชั้น / ครูแนะแนว / ครูประจำวิชา / ครูทั่วไป / นักเรียน / ผู้ปกครองนักเรียน และแบบบันทึกการสัมภาษณ์
- 4) เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ แนวทางการสนทนากลุ่มนักเรียน และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.1 สรุปประเด็นที่ศึกษา / เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล / แหล่งข้อมูล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา		เครื่องมือ					แหล่งข้อมูล				
	ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	แบบสอบถาม	แบบสังเกต	แบบสัมภาษณ์	แบบสนทนากลุ่ม	แบบบันทึกเหตุการณ์	แบบบันทึกข้อมูล	หลักฐาน / เอกสาร	เหตุการณ์	บุคคล	
บริบทและข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน		• ประวัติโรงเรียน / วิสัยทัศน์ของโรงเรียน / พันธกิจ / เป้าหมาย	✓						เอกสารสารสนเทศ / จุลสาร / วารสาร / เว็บไซต์โรงเรียน / ปฏิทินปฏิบัติงาน	บรรยากาศบริเวณโรงเรียน / อาคารเรียน / สภาพชุมชนบริเวณรอบโรงเรียน		
		• สภาพทั่วไปของโรงเรียน / อาคารเรียน / จำนวนนักเรียนและบุคลากร / การจัดการเรียนการสอน	✓	✓				✓	แผนภูมิโครงสร้างการบริหารงาน / รายงาน			
		• นโยบายของโรงเรียน (ปีการศึกษา 2551)	✓						การประเมินตนเอง			
		• แผนผังการบริหารงานของโรงเรียน	✓						ของสถานศึกษา / รายงานผลการ			
		• บริบทของชุมชน		✓	✓			✓	✓			ประเมินสถานศึกษา
		• สภาพปัญหาในการพัฒนาผู้เรียน			✓			✓				
		• ความสำเร็จ / ความภาคภูมิใจของโรงเรียน	✓	✓	✓			✓	✓			
ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการ	1.1 ลักษณะของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน	• การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางกาย	✓	✓	✓		✓	✓	การเข้าแถว / กิจกรรมตอนพักกลางวันและหลังเลิก	• ครูที่ปรึกษา / ครูประจำชั้น		
		• การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางวาจา	✓	✓	✓		✓					

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา		เครื่องมือ					แหล่งข้อมูล		
	ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	แบบสอบถามแบบเปิด	แบบสัมภาษณ์	แบบสอบถามแบบปิด	การสังเกตแบบมีโครงสร้าง	การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง	หลักฐาน / เอกสาร	เหตุการณ์	บุคคล
แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน	1.2 ความรุนแรงของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว	<ul style="list-style-type: none"> ระดับของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว 	✓	✓	✓	✓			เรียน / กิจกรรมประจำวันของนักเรียน / พฤติกรรมในชั้นเรียน	<ul style="list-style-type: none"> ครูแนะแนว ผู้ปกครอง
ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์สาเหตุหรือเงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว	สาเหตุและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว	<ul style="list-style-type: none"> สาเหตุจากตัวของเด็ก / กลุ่มเพื่อน / โรงเรียน / ครอบครัว / สิ่งแวดล้อม / ชุมชน 	✓		✓		✓			<ul style="list-style-type: none"> ครูที่ปรึกษา / ครูประจำชั้น ครูแนะแนว ผู้ปกครอง
ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	<ul style="list-style-type: none"> การเริ่มดำเนินการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน บุคลากรในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 	✓		✓		✓	แบบคัดกรองนักเรียน / แบบบันทึกการเยี่ยมบ้าน / คู่มือนักเรียนและ	กิจกรรมแนะแนว / กิจกรรมโฮมรูม / การประชุมผู้ปกครอง	<ul style="list-style-type: none"> ผู้บริหาร หัวหน้าครูที่รับผิดชอบระบบ ครูที่ปรึกษา / ครู

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา		เครื่องมือ					แหล่งข้อมูล			
	ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	แบบสอบถามแบบเปิด	แบบสอบถามแบบปิด	แบบสัมภาษณ์	แบบสอบถามแบบปิด	แบบสอบถามแบบเปิด	หลักฐาน / เอกสาร	เหตุการณ์	บุคคล	
ช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา		<ul style="list-style-type: none"> ลักษณะการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 	✓	✓	✓		✓	✓	ผู้ปกครอง / แผนงาน หลักการดำเนินงาน / กรอบกลยุทธ์การ ปฏิบัติงาน / คำสั่ง แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ การดำเนินงานตาม นโยบาย / เอกสาร กิจกรรมหรือโครงการ ต่างๆ / สรุปผลการ คัดกรอง / แผนการ จัดกิจกรรมโฮมรูม		ประจําชั้น <ul style="list-style-type: none"> ครูแนะแนว
		<ul style="list-style-type: none"> กิจกรรม / โครงการในระบบการดูแล ฯ ที่เด่นชัดหรือประสบผลสำเร็จ 	✓	✓	✓		✓	✓			
ข้อที่ 4 เพื่อวิเคราะห์บทบาทและกระบวนการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการ	บทบาทและกระบวนการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการ	<ul style="list-style-type: none"> บทบาทผู้บริหาร 	✓	✓	✓		✓	✓	แผนนโยบายการ บริหารงาน / โครงสร้างการ บริหารงาน / บันทึก	กิจกรรมแนะแนว / กิจกรรมโฮมรูม / การ ประชุมผู้ปกครอง / กิจกรรมหรือโครงการ	<ul style="list-style-type: none"> ผู้บริหาร หัวหน้าครูที่รับผิดชอบ ครูที่ปรึกษา / ครู
		<ul style="list-style-type: none"> บทบาทหัวหน้าครูที่รับผิดชอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 	✓	✓	✓		✓	✓			
		<ul style="list-style-type: none"> บทบาทครูที่ปรึกษา / ครูประจำชั้น 	✓	✓	✓		✓	✓			

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา		เครื่องมือ					แหล่งข้อมูล			
	ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	แบบสอบถามแบบ เปิด	แบบสอบถามแบบ ปิด	แบบสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้าง	แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้าง	การสังเกตแบบ มีส่วนร่วม	หลักฐาน / เอกสาร	เหตุการณ์	บุคคล	
ผู้เกี่ยวข้องใน การดูแล ช่วยเหลือ นักเรียนที่มี พฤติกรรม ก้าวร้าว	ดูแลช่วยเหลือ นักเรียน	• บทบาทครูแนะแนว	✓	✓	✓		✓	✓	การประชุม / หนังสือ เชิญประชุมผู้ปกครอง / บันทึกการช่วยเหลือ เบื้องต้น / บันทึกการ ส่งต่อ / แบบบันทึก การช่วยเหลือนักเรียน / รายงานผลการ ปฏิบัติงาน / บันทึก การนิเทศติดตาม / บันทึกการเยี่ยมบ้าน / ระเบียบสะสม / รายงานผลการช่วย เหลือนักเรียน ฯลฯ	ต่างๆ	ประจำชั้น • ครูแนะแนว • นักเรียน • ผู้ปกครอง
		• บทบาทนักเรียน	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
		• บทบาทผู้ปกครอง					✓	✓			
ข้อที่ 5 เพื่อ ศึกษาปัจจัยที่	5.1 ปัจจัยสนับสนุน ในการดำเนินงาน	• ปัจจัยสนับสนุนในการทำงานด้านต่างๆ			✓		✓				• ผู้บริหาร

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา		เครื่องมือ					แหล่งข้อมูล		
	ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	แบบสอบถามแบบ เปิด	แบบสอบถามแบบ ปิด	แบบสัมภาษณ์	แบบสอบถามแบบ กึ่งโครงสร้าง	การสังเกต	หลักฐาน / เอกสาร	เหตุการณ์	บุคคล
สนับสนุนและ ปัจจัยที่เป็น อุปสรรคที่ส่งผล ต่อการ ดำเนินงานระบบ การดูแล ช่วยเหลือ นักเรียน	5.2 ปัจจัยที่เป็น อุปสรรคในการ ดำเนินงาน	• ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน			✓	✓				<ul style="list-style-type: none"> • หัวหน้าครูที่ รับผิดชอบ • ครูที่ปรึกษา / ครู ประจำชั้น • ครูแนะแนว • ผู้ปกครอง
		• แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น			✓	✓				

3 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดของ นิศา ชูโต (2548) โดยมี 3 ขั้นตอน คือการเลือกสนามวิจัย การเข้าสู่สนามวิจัย กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลของระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การเลือกสนามวิจัย

การเลือกสนามในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกสนามในการวิจัยจำนวน 3 โรงเรียน ซึ่งใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงโดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกที่กำหนดขึ้น และใช้ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละโรงเรียนนานประมาณ 1 เดือน

3.2 การเข้าสู่สนามวิจัย

1) การเตรียมตัวในการเข้าสู่สนามวิจัย

ผู้วิจัยเตรียมตัวในการเข้าสู่สนามวิจัยโดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประสานงานเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวางแผนวิธีการดำเนินการในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา ประกอบด้วย ประวัติ ที่มาของระบบ นโยบายสู่การปฏิบัติในสถานศึกษา รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงาน และเอกสารที่เกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อกำหนดกรอบการสังเกตและแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ โดยการเตรียมกรอบการสังเกตและแนวคำถามกว้างๆ ไว้ก่อน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานเพื่อขอความร่วมมือในการเข้าพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลกับทางโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองและคุ้นเคยในการเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งแจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้อย่างคร่าวๆก่อนนำส่งหนังสือจากสำนักงานฝ่ายจัดการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากนั้นผู้วิจัยติดต่อประสานงาน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล โดยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากสำนักงานฝ่ายจัดการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยทำแผนที่เวลาเพื่อกำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลในแต่ละช่วง และเพื่อความสะดวกในการดำเนินการเก็บข้อมูล รวมทั้งทำความเข้าใจในวิธีการ ขั้นตอนและประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์ ตลอดจนจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึก แฟ้มรวบรวมข้อมูล อุปกรณ์บันทึกเสียง และของที่ระลึก

2) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนครอบคลุม และสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของพหุกรณีศึกษา ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการศึกษาจากการเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1) การศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร(Documentary Analysis)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยศึกษาเอกสารต่างๆของโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คำสั่งแต่งตั้งหน้าที่ในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน นโยบาย บันทึกการประชุม รายงานความก้าวหน้าในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

2.2) การสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมทั้งในเรื่องของสถานที่ บุคคล และเหตุการณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ได้ทำการสังเกตการณ์ปฏิบัติหน้าที่ของครูที่ปรึกษา / ครูประจำชั้น และครูแนะแนวในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน การจัดกิจกรรม/โครงการต่างๆ โดยผู้วิจัยได้มีการวางแผนการสังเกตอย่างรอบคอบ ชัดเจน และมีการจดบันทึกการสังเกตอย่างเป็นระบบ

(2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตโดยอิงกรอบการสังเกตของ ลอฟแลนด์ (Lofland, 1971 อ้างถึงใน สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2550) ซึ่งได้แบ่งสิ่งที่ต้องสังเกตออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

(2.1) การกระทำ (acts) ผู้วิจัยสังเกตการณ์ใช้ชีวิตประจำวันที่โรงเรียน การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆของบุคคลในสนามวิจัย ได้แก่ พฤติกรรมของผู้บริหารในการให้ความเอาใจใส่ในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน พฤติกรรมของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนวและพ่อแม่ผู้ปกครองในการช่วยเหลือนักเรียน และพฤติกรรมของนักเรียนที่เปลี่ยนแปลงไป

(2.2) แบบแผนการกระทำ (activities) ผู้วิจัยสังเกตการกระทำของบุคคลหลายๆคนที่แสดงถึงความสำคัญและเกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีกระบวนการ มีขั้นตอนที่เป็นแบบแผน เช่น กิจกรรมในคาบโฮมรูม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นต้น

(2.3) ความหมาย (meaning) ผู้วิจัยให้ความหมาย คำจำกัดความแก่เหตุการณ์ การกระทำหรือแบบแผนพฤติกรรมที่สังเกต เช่น นักเรียนรู้สึกไว้วางใจ รักและเคารพ

ครูเสมือนเป็นผู้ปกครองของตน จึงทำให้นักเรียนยอมเปิดเผยถึงปัญหาหรือข้อมูลที่แท้จริง หรือ กล้าที่จะพูดแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกของตนกับครูได้

(2.4) ความสัมพันธ์ (relationship) ผู้วิจัยสังเกตความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆในโรงเรียนว่ามีความสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมอย่างไร ทิศทางของความสัมพัทธ์เป็นไปในทิศทางใด เช่น ความสัมพันธ์ของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้นและครูแนะแนวกับนักเรียน ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับนักเรียน ความสัมพันธ์ของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้นและครูแนะแนวกับพ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียน เป็นต้น

(2.5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) ผู้วิจัยสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ว่ามีส่วนร่วมอย่างไร ใครมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

(2.6) สถานที่ (setting) ผู้วิจัยสังเกตรูปแบบทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในสนามวิจัย เช่น สภาพโรงเรียน ห้องเรียน ห้องกิจกรรมโฮมรูม เป็นต้น

2.3) การสัมภาษณ์ (Interview)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการสัมภาษณ์พหุกรณีศึกษาและบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้าระดับชั้น ครูที่ปรึกษา / ครูประจำชั้น ครูประจำวิชา/ครูทั่วไป ครูแนะแนว นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal) และการสัมภาษณ์แบบพูดคุยกันเอง (casual) ซึ่งการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

(1) แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบคำถามได้อย่างเต็มที่และมีอิสระในการตอบ

(2) แบบมีจุดสนใจเฉพาะหรือแบบเจาะลึก (indepth interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงที่ผู้วิจัยต้องการ

(3) แบบตะล่อมกล่อมเกล่า (probe) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติของคนที่อยู่ในสนามที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

(4) แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) เป็นการสัมภาษณ์ในกรณีพิเศษที่เฉพาะบางเรื่องที่ต้องการผู้รู้เป็นพิเศษ ผู้ตอบที่มีข้อมูลที่ดี ลึกซึ้งเป็นพิเศษตามความต้องการของผู้วิจัย

2.4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลจากนักเรียนเกี่ยวกับกิจกรรมที่นักเรียนได้ปฏิบัติในในห้องเรียน หรือรูปแบบการดำเนินการดูแลช่วยเหลือเมื่อนักเรียนมีปัญหา

ของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนว และพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยในการสนทนากลุ่ม ได้จัดดำเนินการโรงเรียนละ 1-2 กลุ่ม แบ่งตามการดูแลของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น หรือแบ่งตามช่วงชั้นของนักเรียน ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีนักเรียนประมาณ 8 – 12 คน โดยคัดเลือกจากกลุ่มที่มีผลการดำเนินงาน หรือข้อมูลที่เด่นชัดจากการสังเกตและการบอกกล่าวของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น หรือครูแนะแนวในโรงเรียน จากการดำเนินงานตามกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 ขั้นตอน (การรู้จักนักเรียนรายบุคคล, การคัดกรอง, การส่งเสริมพัฒนา, การป้องกัน ช่วยเหลือแก้ไข และการส่งต่อ)

3) กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 3 โรงเรียนโดยแต่ละโรงเรียนใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลประมาณ 1 เดือน รวมระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งหมดประมาณ 3 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2551 ถึงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2552 โดยแบ่งระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละกรณีศึกษาเป็น 4 ระยะดังนี้

ตารางที่ 3.2 แผนการศึกษาภาคสนาม

ระยะเวลา	การดำเนินกิจกรรม
ระยะที่ 1	การติดต่อขอความร่วมมือกับกรณีศึกษา
พ.ย.2551	ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อเพื่อแจ้งขออนุญาตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับทางโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ และส่งหนังสือขออนุญาตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไปแต่ละโรงเรียน
ระยะที่ 2	การสร้างความสัมพันธ์ (rapport) และเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
กรณีศึกษาที่ 1 วันที่ 1 – 7 ธ.ค.51	ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในสัปดาห์แรกของการลงสนาม จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นซึ่งมีรายละเอียดดังนี้
กรณีศึกษาที่ 2 วันที่ 5 – 11 ม.ค.52	1) ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะ มอบให้ผู้อำนวยการ แนะนำตัวและพบหัวหน้าครูที่รับผิดชอบระบบ
กรณีศึกษาที่ 3 วันที่ 2 – 8 ก.พ.52	2) ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์กับกรณีศึกษาและแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ 3) ผู้วิจัยทำการสังเกต สัมภาษณ์ ศึกษาและวิเคราะห์เอกสารเบื้องต้น เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานของกรณีศึกษาเกี่ยวกับประวัติของโรงเรียน สภาพทั่วไป บริเวณโรงเรียน อาคารสถานที่ การจัดการเรียนการสอน จำนวนนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน บริบทของชุมชน เป็นต้น

ระยะเวลา	การดำเนินงานกิจกรรม
ระยะที่ 3	การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก
กรณีศึกษาที่ 1 วันที่ 8 – 21 ต.ค. 51 กรณีศึกษาที่ 2 วันที่ 12 – 25 ม.ค. 52 กรณีศึกษาที่ 3 วันที่ 9 – 22 ก.พ. 52	<p>ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกในสัปดาห์ที่ 2 และ 3 ของการลงสนามในแต่ละกรณีศึกษา ระยะที่ 3 จะเป็นการเก็บข้อมูลเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้</p> <p>1) ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสาร สังเกต สัมภาษณ์ผู้บริหาร หัวหน้าครูที่รับผิดชอบระบบ ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น พ่อแม่ผู้ปกครองและนักเรียน และทำการสนทนากลุ่มนักเรียน เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน</p> <p>2) ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสาร สังเกต สัมภาษณ์ผู้บริหาร หัวหน้าครูที่รับผิดชอบระบบ ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น พ่อแม่ผู้ปกครองและนักเรียน สนทนากลุ่มนักเรียน และศึกษาจากกรณีศึกษาเพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน</p>
ระยะที่ 4	การตรวจสอบข้อมูล
กรณีศึกษาที่ 1 วันที่ 22–26 ต.ค. 51 กรณีศึกษาที่ 2 วันที่ 26–30 ม.ค. 52 กรณีศึกษาที่ 3 วันที่ 23– 27 ก.พ. 52	<p>หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ในช่วงสัปดาห์ที่ 4 ของการลงภาคสนามจะเป็นช่วงของการตรวจสอบข้อมูลและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เติมในประเด็นที่ยังไม่มีความชัดเจน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตเพิ่มเติม การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารเพื่อตรวจสอบผลการวิเคราะห์ว่ามีความชัดเจนและถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์</p>

จากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้ง 3 โรงเรียน เป็นระยะเวลาประมาณ 3 เดือน ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.3 สรุปกิจกรรมการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียน

วัตถุประสงค์การวิจัย	โรงเรียน กรณีศึกษา	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล														
		การวิเคราะห์เอกสาร	การสังเกต					การสัมภาษณ์						การสนทนากลุ่มนักเรียน	การศึกษากรณี (case study)	
			แบบไม่มี มีส่วนร่วม		แบบมีส่วน ร่วม											
			กิจกรรมโฮมรูม	บรรยายภาคในห้องเรียน	เวลาพัก/หลังเลิกเรียน	กิจกรรมเพิ่มเติม	การประชุมรายกรณี	ผู้บริหาร	หัวหน้าระดับฯ	หัวหน้าระดับ	ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น	ครูประจำวิชา/ครูทั่วไป	ครูแนะแนว			นักเรียน
1. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน	โรงเรียนที่ 1	✓		✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	โรงเรียนที่ 2	✓		✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
	โรงเรียนที่ 3	✓		✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุหรือเงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว	โรงเรียนที่ 1	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
	โรงเรียนที่ 2	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
	โรงเรียนที่ 3	✓							✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา	โรงเรียนที่ 1	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
	โรงเรียนที่ 2	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
	โรงเรียนที่ 3	✓	✓			✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	

วัตถุประสงค์การวิจัย	โรงเรียน กรณีศึกษา	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล														
		การวิเคราะห์เอกสาร	การสังเกต					การสัมภาษณ์					การเก็บข้อมูลแบบกรณีศึกษา (case study)	การตีความกรณีศึกษา		
			แบบไม่มี มีส่วนร่วม		แบบมีส่วนร่วม											
			กิจกรรมโมเดลรวม	บรรยายแบบบอกขั้นตอน	เวลาพัก/หลังเลิกเรียน	กิจกรรมเพิ่มเติม	การประเมินผลชุมชน	ผู้บริหาร	หัวหน้าระดับ	หัวหน้าระดับ	ครูที่ปรึกษา/ครู/ครูพี่เลี้ยง	ไปเฝ้าดู/ครู/ครูพี่เลี้ยง			ครูแนะแนว	นักเรียน
4. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและกระบวนการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว	โรงเรียนที่ 1	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	โรงเรียนที่ 2	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
	โรงเรียนที่ 3	✓	✓			✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	โรงเรียนที่ 1	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
	โรงเรียนที่ 2	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
	โรงเรียนที่ 3	✓						✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องตามกรอบของเนื้อหาให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยมีการจัดกระทำข้อมูลด้วยวิธีการลดทอนข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2543; นิศา ชูโต, 2545) ซึ่งได้ดำเนินการจัดกระทำข้อมูลควบคู่ไปกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ขั้นตอนการจัดกระทำข้อมูลมีดังนี้

4.1 การลดทอนข้อมูล (Data Reduction)

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะจดบันทึกข้อมูลภาคสนามอย่างละเอียด (full field note) หลังจากนั้นจะทำการเขียนสรุปชั่วคราว และลงความเห็นเบื้องต้น แล้วทำการจัดกลุ่มข้อมูล ศึกษาทบทวน และพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มาเกี่ยวข้องกับประเด็นใดในการศึกษา เพื่อนำมาบันทึกเป็นข้อมูลสนามซึ่งได้ทำการแยกเก็บเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เพื่อง่ายต่อการสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลว่าข้อมูลที่ได้อ่านแล้วนั้นเพียงพอและตรงประเด็นหรือไม่ ต้องเก็บอะไรเพิ่มเติมบ้าง นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เพิ่มข้อคิดเห็นหรือประเด็นใหม่ๆที่ได้จากการศึกษาภาคสนามในแต่ละครั้ง

4.2 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation)

ข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามนั้น นอกจากความครบถ้วนและตรงตามวัตถุประสงค์ การวิจัยแล้วความถูกต้องของข้อมูลก็เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาทั้งด้านความตรงและความเที่ยงของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ซึ่งประกอบด้วยวิธีการดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาแล้วว่ามีความถูกต้องหรือไม่ สามารถทำได้โดยการตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ซึ่งเป็นการตรวจสอบด้านความถูกต้องของข้อมูลว่า เมื่อต่างเวลากัน ต่างสถานที่กัน และผู้ให้ข้อมูลต่างบุคคลกันหรือการได้มาของข้อมูลต่างกันแล้ว ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) สามารถตรวจสอบโดยการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เช่น การศึกษาวิธีการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาหรือครูประจำชั้นจากเอกสารหลักฐานที่

จัดทำขึ้น จากกการสังเกตการดำเนินงานและจากการสัมภาษณ์แล้วนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาว่า ข้อมูลมีความสอดคล้องกันหรือไม่ เป็นต้น

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เน้นเนื้อหาที่อิงกรอบแนวคิดในงานวิจัย และสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน

2) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

2.1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) คือ การใช้การตีความหมาย เพื่อสร้างข้อสรุปจากเหตุการณ์ หรือข้อมูลต่างๆที่รวบรวมมาได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

2.2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (typological analysis) คือ การจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่หรือประเภท ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และแบบไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี

2.3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (comparison) คือ การแสวงหาความเหมือนและความแตกต่างที่มีอยู่ในคุณลักษณะ (qualities) หรือคุณสมบัติ (attributes) ของข้อมูลตั้งแต่สองชุดขึ้นไปอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างข้อสรุปที่กล่าวถึงลักษณะร่วมและแตกต่างของข้อมูลสองชุดนั้น ข้อสรุปจะมีความเป็นนามธรรมมากกว่าเดิม

5 การนำเสนอรายงานการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา และพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยได้แบ่งออกเป็น 5 บทดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงาน และบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ(qualitative research) แบบพหุกรณีศึกษา (multiple case study research) ซึ่งโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียนมีความแตกต่างกันในด้านบริบทของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนริมชล จังหวัดกรุงเทพมหานคร โรงเรียนชายทะเล จังหวัดสงขลา และโรงเรียนภูผา จังหวัดกระบี่ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของกรณีศึกษา

ตอนที่ 2 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ตอนที่ 1 สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของกรณีศึกษา

1.1 โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1 : โรงเรียนริมชล

1) บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนริมชล เปิดสอนเป็นครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ.2428 โดยมีครู 1 คน การเรียนการสอนในระยะแรก เป็นการสอนที่อาศัยมูลบทบรรพกิจเป็นหลัก เมื่อถึงพ.ศ.2445 กระทรวงธรรมการได้กำหนดหลักสูตรใช้ในโรงเรียนประถมศึกษา 3 ปี เป็นชั้นมูลศึกษา 1 ปี ประถมศึกษา 1 ปี

ในปัจจุบันนี้โรงเรียนริมชลเปิดสอนตั้งแต่ระดับช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 ถึงม.3) ถึงระดับช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 ถึงม.6) ประเภทสหศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 933 คน แบ่งเป็นนักเรียนในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) จำนวน 543 คน มีจำนวนนักเรียนโดยเฉลี่ย 37 คนต่อหนึ่งห้องเรียน และช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.5) จำนวน 390 คน มีจำนวนนักเรียนโดยเฉลี่ย 28 คนต่อหนึ่งห้องเรียน

มีบุคลากรทั้งหมด 82 คน แบ่งเป็นคณะผู้บริหาร 4 คน งานส่งเสริมการสอน 4 คน งานแนะแนว 3 คน ครูผู้สอนทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ 56 คน และมีครูพระช่วยสอนพระพุทธศาสนาอีก 6 รูป พนักงานงานบริการ 6 คน พนักงานรักษาความปลอดภัย 2 คน และพนักงานยานพาหนะ 1 คน

ทางโรงเรียนได้กำหนดให้ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้นเป็นผู้ดูแลนักเรียน โดยนักเรียน 1 ห้อง จะมีครูที่ปรึกษา 1 คนและครูพ่อ-ครูแม่อีก 1 คน ซึ่งทั้งครูที่ปรึกษาและครูพ่อ-ครูแม่จะดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกัน และบางห้องก็จะแบ่งนักเรียนกันดูแลโดยแบ่งเป็นนักเรียนหญิงชาย ซึ่งครู 1 คนจะดูแลนักเรียนประมาณ 14 – 21 คน ทำให้สามารถดำเนินการดูแล และช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างทั่วถึง แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 จำนวนนักเรียน(ปีการศึกษา 2551)ในความดูแลของครูที่ปรึกษา/ครูพ่อครูแม่ 1 คน

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน	จำนวนห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อห้อง(เฉลี่ย)	จำนวนครูที่ปรึกษา/ครูพ่อ-ครูแม่แต่ละห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อครู 1 คน (เฉลี่ย)
มัธยมศึกษาปีที่ 1	185	5	37	2	19
มัธยมศึกษาปีที่ 2	156	5	32	2	16
มัธยมศึกษาปีที่ 3	202	5	41	2	21
มัธยมศึกษาปีที่ 4	139	5	28	2	14
มัธยมศึกษาปีที่ 5	131	5	27	2	14
มัธยมศึกษาปีที่ 6	120	4	30	2	15

สภาพชุมชนรอบๆโรงเรียน มีลักษณะเป็นแหล่งค้าขายรายย่อย มีประชากรประมาณ 1,000 คน บริเวณใกล้เคียงโดยรอบ ได้แก่ วัด ตึกที่พักอาศัย ห้องแบ่งเช่า อาชีพหลักของชุมชน คือ ค้าขายและรับจ้างเนื่องจากอยู่ในแหล่งค้าขายใจกลางเมืองหลวง ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ ประเพณีต่างๆ ของชาวพุทธ

ผู้ประกอบการ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับการศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิต 90 ประกอบอาชีพค้าขายร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 90 ฐานะทางเศรษฐกิจ / รายได้เฉลี่ยต่อปีน้อยกว่า 100,000 บาท จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว 5-6 คน

โอกาสของโรงเรียนด้านสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน สถานที่ตั้งของโรงเรียน ตั้งอยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น วัดต่างๆ หอสมุดแห่งชาติ สถานที่ราชการต่างๆ มหาวิทยาลัยที่นักเรียนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างสะดวก และได้รับการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนจากเจ้าอาวาสวัดสังเวชวิศยาราม เป็นอย่างดีเสมอมา เช่น การอนุเคราะห์ให้มาช่วยสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเข้มแข็ง เช่น สมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ประกอบการและครู ชุมชนเครือข่ายฯ รวมถึงชุมชนที่อยู่

บริเวณโรงเรียนต่างช่วยดูแล เอาใจใส่นักเรียนที่ขาดแคลนของสมาคมศิษย์เก่า เป็นต้น

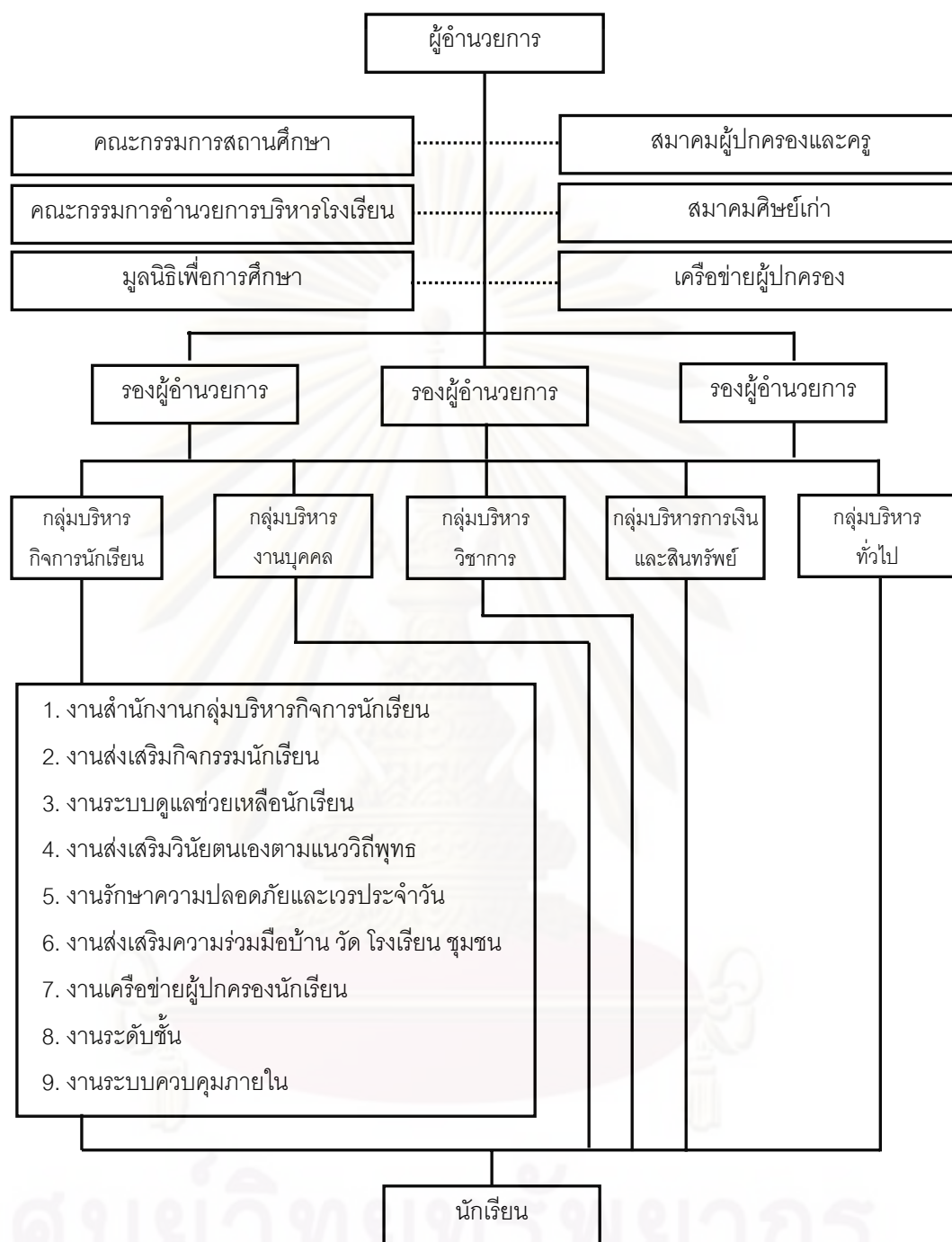
ข้อจำกัดของโรงเรียน คือ เป็นแหล่งที่พัก และสถานเริงรมย์สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีราคาประหยัด มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างรวดเร็ว นักเรียนส่วนมากมาจากครอบครัวที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ปกครองใช้เวลาส่วนมากในการทำงานหาเงิน ไม่มีเวลาอบรม ดูแลให้ความรัก ความเอาใจใส่ หรือให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

2) การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียนริมชลได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากกรมสามัญศึกษาให้เป็นโรงเรียนนำร่องในโครงการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกับโรงเรียนอื่นๆอีกจำนวน 6 โรงเรียน โดยความร่วมมือจากกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กรมวิชาการ และกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ มีผู้เชี่ยวชาญและนักจิตวิทยาเป็นวิทยากรและจัดทำเอกสารคู่มือสำหรับใช้ในการอบรมครู ซึ่งทางโรงเรียนได้นำข้อมูลและเอกสารต่างๆไปใช้ในการปฏิบัติงานตั้งแต่ในปีการศึกษา 2543 ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายให้มีการนำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาปฏิบัติในโรงเรียนในปี พ.ศ. 2544 โรงเรียนจึงได้รับนโยบายและนำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาปฏิบัติเป็นงานหลักอีกงานหนึ่ง

ทางโรงเรียนมีการเตรียมความพร้อมในการนำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาปฏิบัติ โดยเริ่มจากการจัดประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจกับบุคลากรภายในโรงเรียน และบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาคมผู้ปกครองและครู เครือข่ายผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า ซึ่งได้รับการสนับสนุนและร่วมมือจากกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กรมวิชาการ และกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้มาเป็นวิทยากรให้ความรู้ และจัดทำเอกสารคู่มือสำหรับใช้ในการอบรมครู รวมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี เพื่อให้การดำเนินงานมีความพร้อมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยทางโรงเรียนมอบหมายให้รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารกิจการนักเรียน และกลุ่มงานฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโดยตรง ดังแผนผังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



แผนผังที่ 4.1 แผนผังการบริหารงานของโรงเรียนริมชล

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ (5) การส่งต่อ มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

2.1) การรู้จักนักเรียนรายบุคคล

เริ่มจากครูที่ปรึกษาจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียนทุกคนภายในห้องที่ตนเป็นครูที่ปรึกษา โดยให้นักเรียนกรอกข้อมูลเป็นรายคนทั้งข้อมูลส่วนตัว ครอบครัว การศึกษา อาชีพ สุขภาพและบุคลิกภาพ และให้นักเรียนกรอกข้อมูลเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจุบัน และจะทำการสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) เพื่อเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของนักเรียน นอกจากการศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียบสะสมแล้ว บางครั้งครูที่ปรึกษาและครูพ่อ - ครูแม่จะใช้วิธีการสังเกตนักเรียน พูดคุยกับนักเรียนโดยตรง หรือสอบถามจากเพื่อนๆ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการพูดคุยสอบถามจากผู้ปกครองเกี่ยวกับตัวนักเรียนหรือใช้การไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม เป็นการทำความรู้จักกับนักเรียนให้มากขึ้น ซึ่งการไปเยี่ยมบ้านนักเรียนนั้นทางโรงเรียนได้กำหนดให้มีการดำเนินการออกเยี่ยมบ้านในช่วงเดือนมิถุนายน - กันยายน และทำการบันทึกการเยี่ยมบ้านไว้เป็นหลักฐานการดำเนินงาน และใช้เป็นข้อมูลในการส่งต่อสำหรับกรณีที่เป็นปัญหา ข้อมูลจากการศึกษาระเบียบสะสมของนักเรียนแบบบันทึกการเยี่ยมบ้าน และแผนปฏิบัติงานประจำปี มีความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ การรู้จักนักเรียนรายบุคคลเป็นหน้าที่ของครูประจำชั้นและครูพ่อ-ครูแม่ ซึ่งทางโรงเรียนได้กำหนดให้มีการจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียนและให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) ประมาณช่วงเดือนมิถุนายน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

“ นอกจากการจัดทำระเบียบสะสมและการทำSDQแล้ว บางครั้งพี่ก็ไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เพราะการไปเยี่ยมบ้านจะทำให้ได้ข้อมูลนักเรียนลึกซึ้ง ได้ทำความรู้จักพูดคุยกับพ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียน รวมทั้งได้สังเกตสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านของนักเรียนไปด้วย ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.6, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2551)

“ ก็จะมีครูประจำชั้นโทรศัพท์หรือมาพบที่บ้าน เพื่อสอบถามข้อมูลทางด้านครอบครัว ข้อมูลนักเรียน บางครั้งพี่ก็โทรศัพท์มาสอบถามครูที่ปรึกษาว่าลูกมีปัญหาเรื่องใดบ้าง ทำการบ้านส่งมัย มีปัญหาการเรียนหรือไม่ ”

(ผู้ปกครองนักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

“ การออกเยี่ยมบ้านนักเรียนของครูประจำชั้นและครูพ่อ-ครูแม่ ไม่สามารถดำเนินการเยี่ยมบ้านนักเรียนได้ 100 เปอร์เซ็นต์ แต่โดยเฉลี่ยแล้วก็ครึ่งหนึ่งของจำนวนนักเรียน ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการสอบถามนักเรียนเองและเพื่อนๆที่รู้จักบ้านนักเรียนว่าบ้านอยู่ตรงไหนกันบ้าง สิ่งแวดล้อมบริเวณบ้านเป็นอย่างไร และบางครั้งจะใช้การโทรศัพท์พูดคุยกับผู้ปกครองหรือเชิญมาพบที่โรงเรียนมากกว่า ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2551)

2.2) การคัดกรองนักเรียน

หลังจากที่ครูที่ปรึกษาได้ศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียบสะสม บันทึกการเยี่ยมบ้าน และแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)ของนักเรียนแล้วก็จะทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา แล้วบันทึกผลการคัดกรองนักเรียน เพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแลนักเรียนและส่งต่อให้หัวหน้าระดับชั้นทำการสรุปรวมอีกครั้งหนึ่ง ข้อมูลจากการศึกษาแบบสรุปผลการคัดกรองนักเรียน มีความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ พี่จะทำการคัดกรองนักเรียนหลังจากที่ให้นักเรียนกรอกข้อมูลลงในระเบียบสะสม และทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)แล้ว โดยแบ่งนักเรียนเป็น 3 กลุ่ม คือ ปกติ เสี่ยง และมีปัญหา หลังจากนั้นก็จะทำการบันทึกสรุปผลการคัดกรองส่งให้หัวหน้าระดับชั้น ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

“ เมื่อครูที่ปรึกษาทำการคัดกรองนักเรียนแล้ว ก็จะสรุปผลการคัดกรองโดยระบุว่าในห้องนี้มีนักเรียนกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหากลุ่มละกี่คน และส่งมาให้ครูเพื่อสรุปผลเป็นระดับชั้นและส่งต่อให้ฝ่ายกิจการ ”

(หัวหน้าระดับชั้นม.2, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

“ การคัดกรองจะใช้แบบคัดกรองที่ฝ่ายแนะแนวและฝ่ายกิจการนักเรียนจัดทำไว้ให้ ซึ่งครูที่ปรึกษาจะต้องดำเนินการและสรุปผลการคัดกรองถ้าตามปฏิทินปฏิบัติงานที่โรงเรียนกำหนดขึ้นก็จะอยู่ในช่วงเดือนกรกฎาคม และพี่ก็จะทำการสรุปอีกครั้งหนึ่ง ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2551)

2.3) การส่งเสริมพัฒนา

ในส่วนนี้จะเป็นการดำเนินงานตามนโยบายของโรงเรียน โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมโฮมรูม นอกจากนี้ครูที่ปรึกษา ครูพ่อ-ครูแม่จะหากิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนให้ทำตามความสนใจและความถนัด เพื่อให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเหมาะสม ส่วนที่ 2 เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน และส่วนที่ 3 เป็นการจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

(1) กิจกรรมโฮมรูม

การจัดกิจกรรมโฮมรูมของโรงเรียนนวมินทราชูติ จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า การจัดกิจกรรมโฮมรูม จะใช้เวลาในช่วงเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติและปฏิบัติกิจกรรมหน้าเสาธง ประมาณ 10 - 15 นาทีของทุกวัน โดยครูที่ปรึกษาจะพูดคุย ตักเตือน สำนวจจำนวนและความเรียบร้อยของนักเรียน ถ้ามีนักเรียนคนไหนไม่มาโรงเรียนก็จะสอบถามจากเพื่อนนักเรียน และทำการบันทึกการโฮมรูมที่ฝ่ายแนะแนวจัดเตรียมไว้ให้ โดยครูที่ปรึกษาบางท่านจะใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมโฮมรูมแตกต่างกันออกไป ได้แก่ บริเวณลานหน้าเสาธง โรงอาหาร และในห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ การโฮมรูมก็จะมีครูตรวจเครื่องแต่งกาย ตรวจความเรียบร้อย และเช็คจำนวนนักเรียน และถ้ามีเรื่องที่จะแจ้งให้นักเรียนทราบก็จะแจ้งในคาบโฮมรูมเลย ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.6, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

“ ตอนเช้าหลังจากกิจกรรมหน้าเสาธงเสร็จแล้ว ก็จะเป็นการจัดกิจกรรมโฮมรูม โดยส่วนใหญ่ที่ก็จะดำเนินการที่แถวเลย ใช้เวลาประมาณ 10 - 15 นาที จะเป็นการตรวจเครื่องแต่งกาย เช็คจำนวนนักเรียน และมีการพูดคุยตักเตือนถ้ามีนักเรียนคนไหนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และจะมีการบันทึกการโฮมรูมแต่ละวันเอาไว้ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

“ การโฮมรูมมีทุกวันครับ ครูก็จะเช็คจำนวนนักเรียน ถ้ามีเพื่อนไม่มาก็จะสอบถามจากเพื่อนในห้อง และถ้ามีใครแต่งตัวไม่เรียบร้อย ครูก็จะเตือนให้แต่งตัวให้เรียบร้อย ”

(นักเรียนชั้นม.1, สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2551)

“ ส่วนใหญ่แล้วครูเค้าจะขึ้นมาพบเราบนห้องเรียนในช่วงเช้าหลังเลิกแถว ถ้าใครมีปัญหาหรือเรื่องจะปรึกษาก็ปรึกษาในคาบโฮมรูมได้เลย แต่ถ้าเป็นความลับก็จะไปปรึกษาครูเป็นการส่วนตัวที่ห้องพักครู ”

(นักเรียนชั้นม.6, สนทนากลุ่ม, 11 ธันวาคม 2551)

(2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน จะเป็นลักษณะของการพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนทั้งในกรณีของนักเรียนที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา เพื่อเป็นการร่วมมือกันระหว่างครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองนักเรียนในการดูแลนักเรียน และร่วมกันส่งเสริมพัฒนานักเรียนตามความถนัดและความสามารถ จากการสังเกตพบว่า ครูที่ปรึกษาจะพูดคุยกับผู้ปกครองในช่วงที่มารับ-ส่งนักเรียน บางครั้งจะใช้การโทรศัพท์ หรือนัดผู้ปกครองนักเรียนมาพบที่โรงเรียน หรือใช้วิธีการไปเยี่ยมบ้านนักเรียน สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาที่นักเรียนมีปัญหาพี่ก็จะบอกผู้ปกครองของนักเรียนให้เค้าได้รับทราบ และขอความร่วมมือในการดูแลนักเรียน บางครั้งผู้ปกครองเค้าก็จะเป็นคนโทรศัพท์มาหาพี่ให้ช่วยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน และให้ช่วยดูแล เพราะลูกเค้าเริ่มมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ก็เป็นการร่วมมือกันระหว่างบ้านและโรงเรียนในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ”

(ครูฟอ-ครูแม่ชิ้นม.1, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2551)

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้ใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนโดยผ่านทางการจัดกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ โดยจะเชิญพ่อ-แม่หรือผู้ปกครองนักเรียนให้เข้าร่วมกิจกรรม จากการสังเกต พบว่า ในช่วงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2551 ทางโรงเรียนได้เชิญคุณพ่อของนักเรียนให้เข้าร่วมกิจกรรมวันพ่อที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นในช่วงเช้า และได้รับความร่วมมือจากนักเรียน และผู้ปกครองเป็นอย่างดี ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาทางโรงเรียนจัดกิจกรรมวันสำคัญ เช่น กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ ก็จะมีการเชิญพ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ครูก็จะช่วงเวลาหลังจากกิจกรรมเสร็จพบปะ พูดคุยกับผู้ปกครองของนักเรียน ก็เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนผ่านการจัดกิจกรรม ”

(ครูณะแนว, สัมภาษณ์, 9 ธ.ค.2551)

“ สำหรับกิจกรรมวันพ่อ ทางโรงเรียนก็จะเชิญพ่อมาที่โรงเรียนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม และก็ได้มีการจัดกิจกรรมอย่างนี้ขึ้นทุกปี ”

(นักเรียนชิ้นม.6, สัมภาษณ์, 18 ธ.ค.2551)

(3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษาหรือกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom meeting) ของโรงเรียนริมชล จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแผนปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนพบว่า มีการจัดประชุมผู้ปกครองชั้นปีการศึกษาละ 1 ครั้ง โดยจะเป็นการประชุมร่วมกันทั้งนักเรียนและผู้ปกครองร่วมกันทั้งโรงเรียนก่อน เพื่อเป็นการชี้แจงและรายงานผลการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนใน 1 ปีการศึกษาที่ผ่านมา แล้วจึงแยกประชุมโดยแบ่งตามห้องเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองนักเรียนได้พบปะพูดคุย สอบถามพฤติกรรมของนักเรียนในขณะที่อยู่ที่โรงเรียนและในห้องเรียนจากครูที่ปรึกษา ครูพ่อ-ครูแม่ รวมทั้งร่วมกันปรึกษหาแนวทางส่งเสริมพัฒนานักเรียนตามความสามารถ และแนวทางช่วยเหลือแก้ไขสำหรับนักเรียนที่มีปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาโรงเรียนจัดประชุมผู้ปกครอง ส่วนใหญ่แล้วพี่จะไปร่วมทุกครั้ง ก็มีการรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน และได้พบครูที่ปรึกษาของลูกด้วย ”

(ผู้ปกครองนักเรียนชั้นม.3, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

“ การประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษามีประจำทุกปี ซึ่งครูจะได้พูดคุยกับผู้ปกครองของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหาจะได้ร่วมกันหาแนวทางการดูแลช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาต่อไป ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

“ โรงเรียนจัดประชุมผู้ปกครองปีการศึกษาละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการรายงานผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของโรงเรียน และเป็นการทำความเข้าใจการดำเนินงานร่วมกัน นอกจากนั้นก็เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้พูดคุย สักถามข้อสงสัยกับทางโรงเรียน และสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนจากครูที่ปรึกษา หรือครูพ่อ-ครูแม่ ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2551)

2.4) การป้องกัน / แก้ไข / ช่วยเหลือ

(1) การให้คำปรึกษาเบื้องต้น

จะเริ่มจากการที่ครูที่ปรึกษาและครูพ่อ-ครูแม่ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ช่วงเวลาที่นักเรียนอยู่ที่โรงเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาว่างช่วงพักเที่ยง ถ้าพบว่านักเรียนคนใดเริ่มจะมีปัญหา ก็จะเข้าไปพูดคุยให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือเบื้องต้น ซึ่งครูที่ปรึกษาและครูพ่อ-ครูแม่จะคอยดูแลเอาใจใส่นักเรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในกลุ่มเสี่ยง และ

กลุ่มมีปัญหา ซึ่งโดยปกติแล้วนักเรียนจะไม่ค่อยเข้ามาปรึกษาหรือขอคำแนะนำ บางครั้งก็จะหลบหน้า ครูที่ปรึกษาหรือครูพ่อ-ครูแม่จะต้องเข้าไปสอบถาม พูดคุยกับนักเรียนเอง และในบางครั้งจะต้องประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหา นักเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ในกรณีของนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหา ครูจะสังเกตเค้ามากหน่อย และบางครั้งก็จะเรียกเค้าเข้ามาถามว่าช่วงนี้เป็นไงบ้าง โดยตอนแรกๆจะไม่ให้เค้ารู้ว่าครูรู้ว่าเค้ามีปัญหา แต่จะให้เค้าเล่ามาเอง แต่ถ้าเป็นปัญหาที่ต้องรีบแก้ไขครูก็จะเข้าไปเตือนเค้าเลย เพราะถ้าปล่อยให้นานไปเราก็จะแก้ปัญหาไม่ทัน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

“ ถ้านักเรียนมีปัญหา ครูจะเข้าไปช่วยเหลือเค้า เช่น ให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำเบื้องต้น แต่ถ้าไม่ดีขึ้นก็จะส่งต่อไปยังฝ่ายแนะแนวให้ช่วยเหลือเด็กต่อ ”

(ครูพ่อ-ครูแม่ชั้นม.1, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2551)

“ เวลามีปัญหาเกิดขึ้น เช่น เรื่องการเรียนครูที่ปรึกษาหรือบางครั้งก็จะเป็นครูพ่อ-ครูแม่ มาสอบถามและให้คำแนะนำก่อน ”

(นักเรียนชั้นม.6, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

(2) การติดตามดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

นอกจากการให้คำปรึกษาเบื้องต้นแล้ว การป้องกัน / แก้ไข / ช่วยเหลือนักเรียนให้ได้ผลและประสบความสำเร็จนั้น จะต้องมีการติดตามดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยงกลับไปมีปัญหาเหมือนเดิมอีก และป้องกันไม่ให้นักเรียนกลุ่มปกติกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหาเพิ่มขึ้น ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เหมือนเวลาที่นักเรียนมีปัญหาเรื่องการเรียน หลังจากที่ครูได้ตักเตือน และให้คำแนะนำไปแล้ว ก็จะติดตามจากครูประจำวิชาบ้าง เพื่อนๆในห้องบ้าง สอบถามว่าเค้ายังมีปัญหาอย่างเดิมอยู่อีกมั๊ย ถ้ายังมีอีกก็จะช่วยเหลือโดยการสอนพิเศษให้ หรือให้เพื่อนๆในห้องช่วยติวหนังสือให้เค้า ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

“ ครูก็จะมีมาถามถึงเพื่อนคนนั้นคนนี้ว่าเค้ายังขาดเรียนอีกมั๊ย หรือว่าส่งการบ้านบ้างมั๊ย มีปัญหาในวิชาไหนบ้าง ซึ่งครูจะมาถามเพื่อนในห้องเป็นระยะๆ ”

(นักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2551)

2.5) การส่งต่อ

ในกรณีที่นักเรียนมีปัญหา ซึ่งครูที่ปรึกษาได้แก้ปัญหาไปแล้วแต่นักเรียนยังมีพฤติกรรมที่ไม่ดีขึ้น ครูที่ปรึกษาจะทำการส่งต่อภายใน คือ ส่งนักเรียนไปให้ครูแนะแนวช่วยดำเนินการแก้ปัญหา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน รวมทั้งปัญหาและบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแก่ครูแนะแนว จากสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ครูที่ปรึกษาจะให้ข้อมูลของนักเรียน ลักษณะของปัญหาและการช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ครูแนะแนวโดยการบอกกล่าวมากกว่าการส่งข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ เพราะสามารถทำได้สะดวกและรวดเร็วกว่า ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ถ้านักเรียนมีปัญหา พี่จะเป็นคนแก้ปัญหาเบื้องต้นก่อน เช่น ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำและว่ากล่าวตักเตือน แต่ถ้าไม่สามารถแก้ไขได้ก็จะปรึกษาและขอคำแนะนำ และวิธีการแก้ปัญหาจากครูแนะแนว เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหานักเรียนอีกครั้งหนึ่ง แต่ถ้ายังไม่ดีขึ้นก็จะส่งต่อให้ครูแนะแนวช่วยดูแล และแก้ไขปัญหานักเรียน โดยพี่ก็จะคอยติดตามผลการช่วยเหลือและรายงานให้ครูแนะแนวทราบผลด้วย ”

(ครูพ่อ-ครูแม่ชั้นม.1, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2551)

“ บางกรณีที่ครูแก้ปัญหาไม่ได้แล้ว ก็จะส่งมาให้แนะแนวช่วย ครูก็จะให้ข้อมูลของนักเรียน ลักษณะของปัญหา และการดำเนินการแก้ปัญหาในเบื้องต้นโดยจะเป็นลักษณะของการบอกต่อ และบางครั้งก็จะติดต่อประสานกับผู้ปกครองของนักเรียน เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหา ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.4, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551)

“ การส่งต่อก็จะเป็นการส่งต่อภายใน คือ ถ้าครูที่ปรึกษา/ครูพ่อ-ครูแม่ไม่สามารถแก้ปัญหานักเรียนได้ ก็จะส่งมาให้ฝ่ายแนะแนวหรือบางครั้งจะใช้วิธีการแก้ปัญหาร่วมกันทั้งครูที่ปรึกษา ครูพ่อ-ครูแม่ ครูแนะแนวและผู้ปกครองนักเรียน ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

3) สรุปสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนริมชล

โรงเรียนได้นำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาใช้อย่างเป็นทางการ และมีกำหนดให้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นงานหลักของโรงเรียนในปีการศึกษา 2544 โดยเริ่มจากการที่โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนนำร่องในโครงการประกันคุณภาพระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตั้งแต่ปีการศึกษา 2543 ซึ่งทางโรงเรียนได้รับการสนับสนุนการดำเนินงาน

ในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจาก กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กรมวิชาการ และ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีผู้เชี่ยวชาญและนักจิตวิทยาเป็นวิทยากรและ จัดทำเอกสารคู่มือสำหรับใช้ในการอบรมครู และบุคลากรภายในโรงเรียน

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เริ่มจากการมอบหมายให้รอง ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารกิจการนักเรียนและกลุ่มงานฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบการ ดำเนินงานโดยตรง หลังจากนั้นจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการนำระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนมาปฏิบัติ โดยเริ่มจากการจัดประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจกับบุคลากรภายในโรงเรียน และบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาคมผู้ปกครองและครู เครือข่ายผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า และได้กำหนดให้ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้นเป็นผู้ดูแลนักเรียนโดยตรง เนื่องจากมีความ ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด โดยนักเรียน 1 ห้องจะมีครูที่ปรึกษาและครูพ่อ-ครูแม่ 2 คน ซึ่งครู 1 คนจะดูแลนักเรียนประมาณ 14 – 21 คน ซึ่งทำให้สามารถดำเนินการดูแล และช่วยเหลือนักเรียน ได้อย่างทั่วถึง โดยระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จัก นักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ(5)การส่งต่อ ซึ่งทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ทางโรงเรียนได้กำหนดให้ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินการ หลัก มีรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เริ่มจากการจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียน การใช้ แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) การสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิด กับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และการเยี่ยมบ้านนักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนได้กำหนดให้ มีการดำเนินการออกเยี่ยมบ้านนักเรียนในช่วงเดือนมิถุนายน - กันยายนของทุกปีการศึกษา

การคัดกรองและจัดกลุ่มนักเรียน เมื่อรู้จักนักเรียนแต่ละคนอย่างดีแล้ว จะทำการ แบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา

การส่งเสริมพัฒนา จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมโฮมรูม และการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมที่เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละ กลุ่ม (2) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ได้แก่ การพบปะพูดคุยกับ ผู้ปกครองนักเรียนทั้งในกรณีของนักเรียนที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา และการดำเนินกิจกรรม ร่วมกัน เช่น กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ และ(3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข จะมีการดำเนินงาน 2 ส่วน คือ (1) การให้คำปรึกษา เบื้องต้น และ (2) การติดตามดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

การส่งต่อ จะเป็นการส่งต่อภายในไปให้ครูแนะแนวช่วยดำเนินการแก้ปัญหา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน ปัญหาและการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแก่ครูแนะแนว และติดตามการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทุกปีการศึกษา และทางโรงเรียนได้ให้ความสำคัญในเรื่องระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นอย่างมาก มีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สำคัญ และเป็นกิจกรรมเด่นที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ การจัดประชุมรายกรณี (Case Conference) โดยทางโรงเรียนได้ดำเนินการจัดประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียน ร่วมกับสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ โดยทางโรงเรียนได้จัดขึ้นตั้งแต่ปี 2539 และดำเนินการต่อเนื่องมาโดยตลอดซึ่งจัดขึ้นเดือนละ 1 ครั้ง

การจัดประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียนเป็นรายกรณี ทำให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากวิธีการประชุมเป็นความร่วมมือกันในการช่วยเหลือนักเรียน ทำให้ครูได้ศึกษาวิธีการช่วยเหลือนักเรียน เกิดทักษะและสร้างทัศนคติเชิงบวก มีความเข้าใจ วิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรม หาวิธีแก้และติดตามผลการช่วยเหลือ จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียนเป็นรายกรณีเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2551 ทำให้ได้เห็นบรรยากาศการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งทุกฝ่ายให้ความร่วมมือและรวมกันแก้ไขปัญหานักเรียนอย่างจริงจัง มีการรายงานผลการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนครั้งที่ผ่านมา เพื่อเป็นการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และมีการนำเสนอกรณีปัญหาโดยครูที่ปรึกษา ครูพ่อ-ครูแม่ และครูแนะแนว เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางช่วยเหลือ แก้ไขปัญหา โดยคณะวิทยากรจากสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น ได้ให้ความรู้และเสนอแนวทางในการให้คำปรึกษา วิธีการเข้าไปช่วยเหลือ แก้ปัญหานักเรียนแต่ละราย ซึ่งทำให้การดำเนินงานในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบความสำเร็จมากขึ้น สอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการและรายงานการประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียน และการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ การจัดประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียนเป็นกิจกรรมเด่นที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นเพื่อส่งเสริม สนับสนุนระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2551)

“ การที่โรงเรียนมีการจัดประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหานักเรียน ทำให้ครูในโรงเรียนมีทักษะ และเทคนิคในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมากขึ้น และทำให้จำนวนเด็กที่เป็นกลุ่มเสี่ยงและมีปัญหาลดลง ”

(รองผู้อำนวยการโรงเรียน, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2551)

“ การจัดประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหานักเรียนถือเป็นกิจกรรมสำคัญและมีความจำเป็นมากในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพราะมีคณะวิทยากรมาให้ความรู้และร่วมหาทางแก้ไขพฤติกรรมนักเรียนร่วมกับครู ซึ่งเป็นคนดำเนินการดูแลช่วยเหลือเด็ก และทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จอย่างมากในขั้นตอนของการส่งต่อนักเรียน ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551)

“ พี่ได้รับความรู้และวิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหานักเรียนจากคณะวิทยากรสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ ”

(หัวหน้าระดับชั้น, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

4) ปัญหาในการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนริมชล

4.1) ด้านนักเรียน

ปัญหาด้านนักเรียนของโรงเรียนริมชล คือ นักเรียนไม่ให้ข้อมูลที่ เป็นความจริง และชัดเจนกับครู ไม่ยอมรับการช่วยเหลือมักจะหลบหลีกหนีเรียน หรือขาดเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ปัญหาในการดูแลนักเรียน คือ เค้าจะโกหก เวลาที่ถามอะไรก็ไม่ตอบ หรือบางทีก็สร้างเรื่องขึ้นมา แล้วตอนนี้เค้าเริ่มจะมีปัญหา แต่เวลาที่ถามเค้าจะไม่ยอมบอกหรือเล่าอะไรให้ฟัง พี่ก็ไม่ว่าจะเริ่มแก้ปัญหาเค้าตรงไหน ”

(ครูพอ-ครูแม่ชั้นม.1, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2551)

“ เด็กกลุ่มที่มีปัญหา พอครูเริ่มเข้าไปพูดคุย สอบถาม เค้าก็มักจะหาเรื่องหลบหลีก เช่น บอกว่าต้องไปทำงานวิชานี้วิชานี้ จะหลบหน้า บางครั้งไม่มาเรียนเป็นอาทิตย์ พอตามไปที่บ้านก็ไม่เจอ ไม่รู้จะไปตามที่ไหน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2551)

4.2) ด้านผู้ปกครองนักเรียน

นักเรียนโรงเรียนริมน้ำส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทำให้ผู้ปกครองบางคนไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน เพราะต้องทำงานหาเงิน และให้โรงเรียนเป็นฝ่ายดูแลนักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนสามารถดูแลนักเรียนได้เฉพาะเวลาที่อยู่ในโรงเรียน ขาดความร่วมมือในการดูแลนักเรียนระหว่างบ้านกับโรงเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ผู้ปกครองบางคนไม่มีเวลาในการดูแลบุตรหลาน พอนักเรียนมีปัญหาทางโรงเรียนก็เป็นฝ่ายช่วยเหลือ แก้ปัญหาให้นักเรียน ตอนอยู่ที่โรงเรียนเค้าก็ดีขึ้น แต่พอกลับไปบ้านก็เป็นแบบเดิม ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาให้นักเรียนได้ ”

(ครูประจำวิชาพลศึกษา, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2551)

5) แนวทางการแก้ปัญหาของโรงเรียนริมชล

จากปัญหาในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนริมชล บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งคณะผู้บริหาร และคณะครูทุกคนได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ทางโรงเรียนกำหนดไว้ ดังนี้

- 1) พยายามพูดคุย และสร้างความสนิทสนมกับนักเรียน ทำให้นักเรียนไว้วางใจครู กล้าที่จะเข้ามาปรึกษา หรือเล่าปัญหาของนักเรียนให้ครูฟัง
- 2) สำหรับนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ทางโรงเรียนได้จัดสรรทุนให้แก่ นักเรียน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ทางโรงเรียนก็ได้มอบทุนให้กับนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ก็พยายามที่จะให้ทั่วถึง แต่ว่าเด็กที่นี้จะมีปัญหาเรื่องนี้จำนวนมาก ก็ช่วยเค้าเท่าที่จะทำได้ ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2551)

“ บางครั้งการที่นักเรียนไม่ให้ข้อมูลที่เป็นความจริง เพราะเค้าอาจไม่ไว้วางใจเรา การแก้ปัญหาก็ต้องทำให้เค้าไว้วางใจเรา รู้สึกสนิทสนมกัน แล้วเค้าก็จะเล่าให้เราฟัง ”

(ครูพ่อ-ครูแม่ชั้นม.1, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2551)

1.2 โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2 : โรงเรียนชายทะเล

1) บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนชายทะเลประกาศจัดตั้งเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2519 โดยใช้ที่ดินสงวนเพื่อการเลี้ยงสัตว์จำนวน 120 ไร่ ต่อมาทางโรงเรียนได้แบ่งเนื้อที่ของโรงเรียนให้แก่หน่วยงานราชการต่างๆ ปัจจุบันโรงเรียนมีเนื้อที่ประมาณ 70 ไร่ 3 งาน

โรงเรียนชายทะเลเปิดสอนตั้งแต่ระดับช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) ถึงระดับช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.6) ประเภทสหศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 1,858 คน แบ่งเป็นนักเรียนในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) จำนวน 1,481 คน มีจำนวนนักเรียนโดยเฉลี่ย 42 คนต่อหนึ่งห้องเรียน และช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.5) จำนวน 377 คน มีจำนวนนักเรียนโดยเฉลี่ย 32 คนต่อหนึ่งห้องเรียน

มีบุคลากรทั้งหมด 102 คน โดยแบ่งเป็นคณะผู้บริหาร 5 คน งานแนะแนว 3 คน ครูผู้สอนทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้จำนวน 94 คน

ทางโรงเรียนได้จัดให้มีครูที่ปรึกษาจำนวน 2 คนต่อหนึ่งห้องเรียน แบ่งการดูแลนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยแบ่งเป็นกลุ่มเลขที่คู่ และอีกกลุ่มจะเป็นเลขที่คี่ ซึ่งครู 1 คนจะดูแลนักเรียนประมาณ 14 - 23 คน ทำให้สามารถดำเนินการดูแล และช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างทั่วถึง แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 จำนวนนักเรียน(ปีการศึกษา 2551)ในความดูแลของครูที่ปรึกษา 1 คน

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน	จำนวนห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อห้อง(เฉลี่ย)	จำนวนครูที่ปรึกษา/ครูพ่อ-ครูแม่แต่ละห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อครู 1 คน (เฉลี่ย)
มัธยมศึกษาปีที่ 1	492	12	41	2	21
มัธยมศึกษาปีที่ 2	538	12	45	2	23
มัธยมศึกษาปีที่ 3	451	12	38	2	19
มัธยมศึกษาปีที่ 4	152	4	38	2	19
มัธยมศึกษาปีที่ 5	116	4	29	2	15
มัธยมศึกษาปีที่ 6	109	4	28	2	14

สภาพชุมชนรอบๆโรงเรียน มีลักษณะเป็นชุมชนผสมผสานระหว่างชุมชนเมืองเก่าและชุมชนที่เพิ่งก่อตั้งและขยายตัวตามสภาพการณ์ของสังคม โดยชุมชนเมืองเก่าดั้งเดิมจะมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นหลายชุมชน เช่นชุมชนสทิงหม้อ ชุมชนบ้านหัวเขา บ้านบนเมือง บ้านท่าเสา บ้านธรรมโฆษณ์ บ้านพร้าว เป็นต้น ส่วนชุมชนก่อตั้งใหม่เกิดขึ้นพร้อมกับการก่อสร้างสถานที่ราชการและสถานประกอบการต่างๆในทุกๆตำบล มีประชากรประมาณ 85,000 คน บริเวณใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียน ได้แก่ หน่วยงานของราชการ รัฐวิสาหกิจและหน่วยงานของเอกชนที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ คลังน้ำมัน ท่าเรือ ที่ทำการไปรษณีย์ ด้านศุลกากร ธนาคาร สถานีบริการน้ำมัน ร้านค้า เป็นต้น อาชีพหลักของชุมชนคือ เกษตรกรรม (ทำนาและประมงชายฝั่ง) เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ทั่วไปของอำเภอสิงหนครมีพื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่ง มีพื้นที่ทางทิศตะวันออกติดทะเลและทางทิศตะวันตกติดทะเลสาบสงขลา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปคือ ประเพณีชักพระ ทำบุญเดือนสิบ แห่เทียนพรรษา แข่งว่าว ประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา การแหงหยวก โนรา หลังตะลุง การปั้นหม้อ เป็นต้น

ผู้ประกอบการ ประกอบอาชีพทำนาร้อยละ 50 รับจ้างทั่วไปร้อยละ 30 ทำสวนร้อยละ 15 ทำธุรกิจร้อยละ 4 และอื่นๆร้อยละ 1 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 76 อิสลามร้อยละ 24 ฐานะทางเศรษฐกิจ / รายได้เฉลี่ยต่อปีน้อยกว่า 2,000 บาท จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว 4 คน

โอกาสของโรงเรียนด้านสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน คือ โรงเรียนตั้งอยู่ในทำเลที่ดี มีพื้นที่อาณาบริเวณโรงเรียนประมาณ 70 ไร่ มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือ ถนนทางหลวงสงขลา – ระโนด – นครศรีธรรมราช โรงเรียนอยู่ใกล้กับหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนที่สำคัญ เช่น ที่ว่าการอำเภอสิงหนคร สถานีตำรวจภูธรอำเภอสิงหนคร โรงพยาบาลสิงหนคร ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย ท่าเรือสงขลา คลังน้ำมัน ไปรษณีย์ วัด และมัสยิด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสถานประกอบการโบราณสถาน โบราณวัตถุ และอื่นๆอันเป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

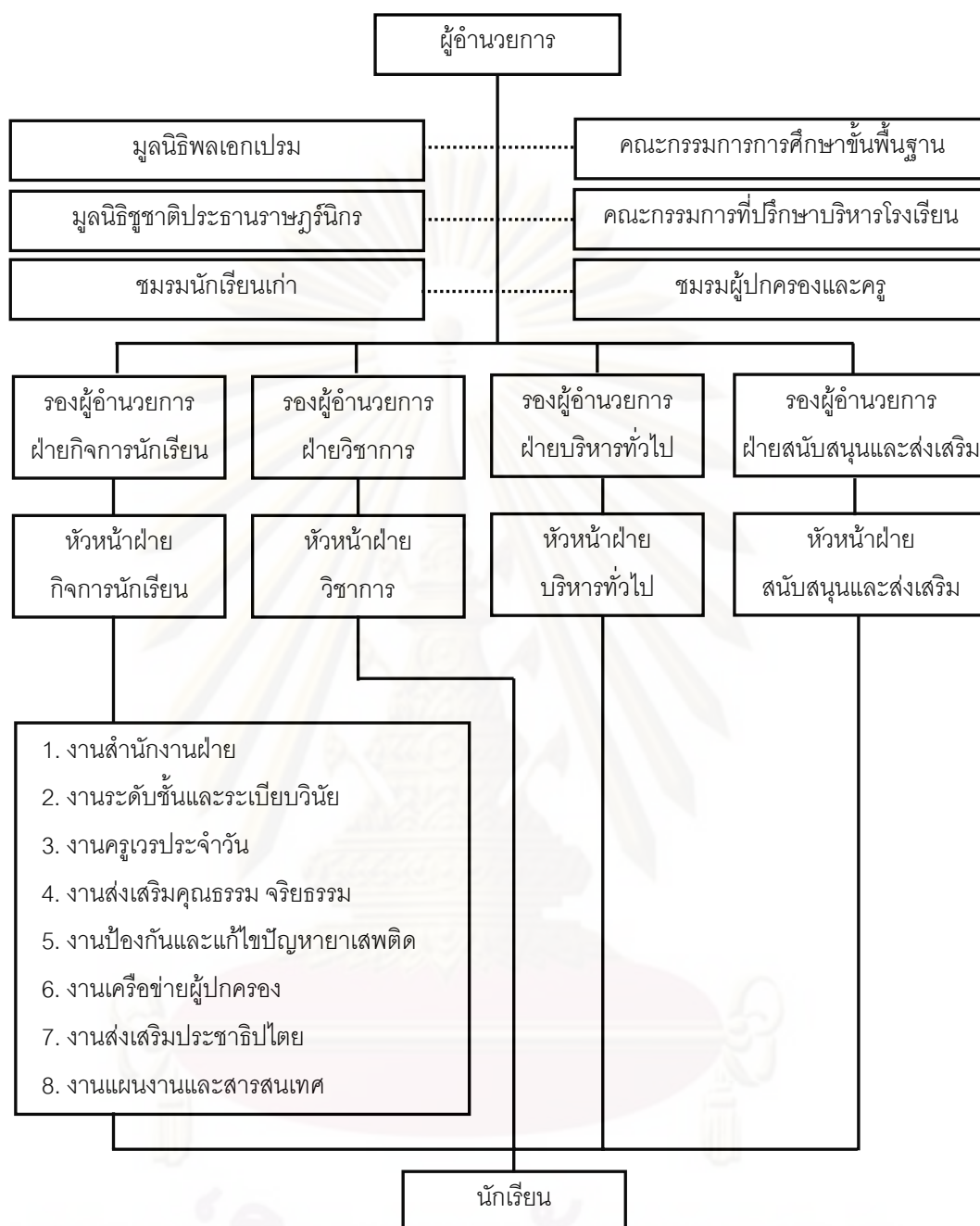
ข้อจำกัดของโรงเรียน คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียนของชุมชนยังด้อยศักยภาพ ชุมชนยังมีค่านิยมในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง สภาพทางเศรษฐกิจและครอบครัวของผู้ปกครองและชุมชนที่มีปัญหา ตลอดจนจนพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของนักเรียนและเยาวชนในชุมชน อันเนื่องมาจากค่านิยมและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน

2) การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียนชายทะเลนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเข้ามาดำเนินการในโรงเรียนหลังจากที่รับนโยบายมาจากกระทรวงศึกษาธิการในปี 2544 และได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา ทางโรงเรียนมีการเตรียมความพร้อมและวางแผนการดำเนินการ โดยความร่วมมือจากบุคลากรทุกคนในโรงเรียน และได้มอบหมายให้ฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ และเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ซึ่งทางฝ่ายกิจการนักเรียนได้มีการกำหนดแผนกลยุทธ์ในการปฏิบัติงานโดยเน้นการจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้มาตรฐานของระบบ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ นอกจากนี้ทางโรงเรียนได้ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการแก้ปัญหานักเรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนด้วยการทำวิจัยในชั้นเรียน และการให้ความร่วมมือกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเพิ่มความสามารถของบุคลากรในการแก้ปัญหาของนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จมากขึ้น และยังสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน และชุมชน เพื่อร่วมมือกันดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาของนักเรียน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน

การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนเริ่มจากการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านบุคลากรโดยได้จัดประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจกับบุคลากรภายในโรงเรียน และบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ชมรมผู้ปกครองและครู และชมรมนักเรียนเก่า มีการวางแผนและกำหนดปฏิทินการดำเนินงาน จัดทำเอกสารและคู่มือต่างๆที่เกี่ยวข้องกับระบบ โดยกำหนดให้รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารกิจการนักเรียนและกลุ่มงานฝ่ายกิจการนักเรียนหรือเมื่อก่อนคือฝ่ายปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโดยตรง ดังแผนผังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



แผนผังที่ 4.2 แผนผังการบริหารงานของโรงเรียนชายทะเล

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนชายทะเล เริ่มจากการจัดให้มีครูที่ปรึกษาจำนวน 2 คนต่อหนึ่งห้องเรียน แบ่งการดูแลนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยแบ่งเป็นกลุ่มเลขที่คู่ และอีกกลุ่มจะเป็นเลขที่คี่ ครูที่ปรึกษาแต่ละคนจะมีคู่มือปฏิบัติงานสำหรับครูที่ปรึกษา และคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียน อย่างละ 1 เล่มต่อ 1 ปีการศึกษา ซึ่งฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นผู้จัดเตรียมให้ ครูที่ปรึกษาทำการดูแลติดตามนักเรียนตลอด 1 ปีการศึกษา และเมื่อนักเรียนเลื่อน

ชั้นก็จะส่งข้อมูลสรุปของนักเรียนทั้งหมดในห้องที่ตนเป็นที่ปรึกษาไปให้แก่ครูที่ปรึกษาคนใหม่ และจะส่งคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ได้มีการบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ผ่านมาส่งมาที่ฝ่ายกิจการนักเรียน ซึ่งจะเก็บไว้ที่ห้องกิจการนักเรียน ถ้าครูที่ปรึกษาคนใหม่อยากค้นข้อมูลการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ผ่านมาของครูที่ปรึกษาคนเก่าเพิ่มเติม ก็สามารถมาค้นหาได้

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ(5) การส่งต่อ มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

2.1) การรู้จักนักเรียนรายบุคคล

เริ่มจากจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียนทุกคนที่ตนเป็นที่ปรึกษา โดยให้นักเรียนกรอกข้อมูลเป็นรายคนทั้งข้อมูลส่วนตัว ครอบครัว การศึกษา อาชีพ สุขภาพและบุคลิกภาพ ซึ่งจะให้ นักเรียนกรอกข้อมูลเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องให้เป็นปัจจุบัน และจะทำการสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) เพื่อเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของนักเรียน นอกจากการศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียบสะสมแล้วครูที่ปรึกษาจะไปเยี่ยมบ้านนักเรียน ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อจะได้รู้จักนักเรียนมากขึ้น ในการไปเยี่ยมบ้านนักเรียนครูที่ปรึกษาจะมีการบันทึกการเยี่ยมบ้านนักเรียนไว้เป็นหลักฐานการดำเนินงาน และรวบรวม สรุปข้อมูลทั้งหมดเพื่อส่งต่อไปกับหัวหน้าระดับชั้น ข้อมูลทั้งหมดได้จากการศึกษาระเบียบสะสมของนักเรียน คู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา และแบบบันทึกการเยี่ยมบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ พี่เป็นครูที่ปรึกษาชั้นม.2 พอเด็กเค้าเลื่อนชั้นขึ้นมาที่จะศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเค้าจากระเบียบสะสม และบางส่วนที่ยังกรอกข้อมูลไม่สมบูรณ์พี่ก็จะให้เค้ากรอกให้เป็นปัจจุบัน และจะให้เค้าทำแบบวัดSDQ และในการศึกษารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของเค้า พี่จะใช้การสังเกตและบางครั้งจะสอบถามจากครูที่ปรึกษาคนก่อน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2552)

“ ครูไปเยี่ยมบ้านมาหมดทุกคนนะ สำหรับนักเรียนกลุ่มที่มีปัญหาในห้องครูส่วนใหญ่เค้าก็จะเป็นเพื่อนกลุ่มเดียวกัน ไปไหนมาไหนด้วยกัน โดดเรียนด้วยกัน พอครูไปพบผู้ปกครองเค้าที่บ้านก็ได้พูดคุยกัน ครูก็บอกพฤติกรรมของเค้าตอนอยู่ที่โรงเรียน

ผู้ปกครองก็บอกพฤติกรรมของเค้าตอนอยู่ที่บ้าน พอรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเค้า ก็สามารถแก้ปัญหาให้เค้าได้ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

“ การไปเยี่ยมบ้านนักเรียนของครูที่ปรึกษา จะเป็นลักษณะว่าในหนึ่งปีการศึกษา จะทยอยไปเยี่ยมให้ได้มากที่สุด แต่ถ้าคนไหนมีปัญหา ก็จะไปเยี่ยมก่อน และจะทำการบันทึกการเยี่ยมบ้านนักเรียนลงในคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2552)

“ ปีนี้ครูที่ปรึกษายังไม่ได้ไปเยี่ยมบ้านหนูค่ะ แต่ครูเค้าได้ไปเยี่ยมบ้านเพื่อนบางคนในห้องแล้ว แต่ว่าครูจะถามว่าหนูพักอยู่กับใคร บ้านอยู่ตรงไหน บ้านเป็นแบบไหน ที่บ้านทำอะไร ”

(นักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2552)

2.2) การคัดกรองนักเรียน

หลังจากที่ครูที่ปรึกษาได้ศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียบสะสม บันทึกการเยี่ยมบ้าน และแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)นักเรียนแล้วก็จะทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา แล้วบันทึกผลการคัดกรองไว้ในคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนและส่งต่อให้หัวหน้าระดับชั้นทำการสรุปและรายงานการดำเนินงานต่อฝ่ายกิจการนักเรียน ข้อมูลจากการศึกษาคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ การคัดกรองนักเรียนจะแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม โดยครูจะนำข้อมูลจากการทำความรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลมาทำการวิเคราะห์และคัดกรองนักเรียนออกเป็นกลุ่มๆ ถ้าเป็นนักเรียนกลุ่มปกติจะทำการส่งเสริม แต่ถ้าเป็นกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา ก็จะทำให้การช่วยเหลือแก้ไขต่อไป ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2552)

“ จะใช้แบบวัด SDQ ในการคัดกรองเด็ก แต่จะไม่ให้เด็กรู้ว่าตนเองอยู่กลุ่มไหน เพราะสมมติว่าเค้าอยู่กลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา ถ้าเค้ารู้เค้าก็จะคิดว่าตนเองเป็นคนไม่ดี พอครูเข้าไปเค้าก็จะกลัวและมักจะหลบหน้า ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2552)

2.3) การส่งเสริมพัฒนา

จะใช้สำหรับนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติ หรือกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหาที่ได้รับการแก้ไขแล้ว การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา นักเรียนของโรงเรียน แบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ การจัดกิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมเสริมแรง และการจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

(1) กิจกรรมโฮมรูม

โรงเรียนกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมโฮมรูมที่ห้องเรียนโดยครูที่ปรึกษา ใช้เวลาประมาณ 10 -15 นาทีก่อนคาบเรียนแรก จากการทำวิจัยได้ทำการสังเกตการจัดกิจกรรมโฮมรูมของครูที่ปรึกษา พบว่าครูที่ปรึกษามีการดำเนินกิจกรรมในคาบโฮมรูม ดังนี้ ดูแลการทำควมสะอาดห้องเรียน แนะนำการจัดบอร์ดตามเทศกาลวันสำคัญหรือบอร์ดความรู้ต่างๆ อบรม สั่งสอน ให้ข้อคิดต่างๆ และเมื่อพบว่านักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น แต่งกายผิดระเบียบโรงเรียน ไม่ทำหน้าที่เวรประจำวัน การขาดเรียนหนีเรียน จะทำการอบรมและตักเตือนนักเรียนเป็นรายบุคคล และได้สอบถามเกี่ยวกับการเรียน การสอบแก้ตัวในรายวิชาที่ไม่ผ่าน ถ้ามีการตักเตือนแล้วนักเรียนยังมีพฤติกรรมอย่างเดิมอยู่ จะทำการหักคะแนนความประพฤติ นอกจากการจัดกิจกรรมโฮมรูมในห้องเรียนแล้ว ครูที่ปรึกษาจะไปตรวจความเรียบร้อยของนักเรียน และตรวจนับจำนวนนักเรียนที่แถวหลังเคารพธงชาติแล้ว ถ้าพบว่ามีใครขาดหายไป หรือไม่มาเรียนโดยไม่ทราบสาเหตุ ก็จะตามโดยการสอบถามจากเพื่อนๆในห้องหรือเพื่อนสนิทของนักเรียน หรือบางครั้งจะใช้วิธีโทรไปถามจากเด็กหรือผู้ปกครอง ถ้าตามไม่ได้ก็จะสอบถามตอนที่นักเรียนมาโรงเรียน ข้อมูลจากการศึกษาคู่มีอาจารย์ดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ส่วนใหญ่ครูจะทำการตรวจความเรียบร้อยของนักเรียนที่แถวมากกว่า เพราะบางครั้งกว่าจะทำกิจกรรมหน้าเสาธงเสร็จก็จะถึงเวลาเรียนคาบแรกแล้ว ถ้าพบว่านักเรียนทำผิดกฎระเบียบโรงเรียนหรือมาโรงเรียนสาย ครั้งแรกๆก็จะเตือนก่อน แต่ถ้าเป็นบ่อยๆก็จะตัดคะแนนความประพฤติ และบันทึกในคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ”
(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

“ เทอมนี้พี่มีคาบสอนในห้องที่พี่เป็นที่ปรึกษาด้วย เป็นวันอังคารคาบแรก พี่จึงจัดกิจกรรมโฮมรูมที่ห้องเรียน แต่อีก 4 วันพี่จะไปตรวจความเรียบร้อย และเช็คจำนวนนักเรียนที่แถวเลย เพราะเวลาจะไม่พอ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2552)

“เวลาเข้าแถวตอนเช้าครูที่ปรึกษาจะมาตรวจเครื่องแต่งกายที่แถว และจะเช็คว่ามีใครขาดเรียนบ้าง ถ้ามีใครขาดไปครูก็จะถามจากเพื่อนๆที่เค้าสนิท หรือถ้ามีใครมาสายก็ให้ไปยืนข้างหลัง และครูก็จะมีการบันทึกไว้”

(นักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2552)

(2) กิจกรรมเสริมแรง

นอกจากการใช้วิธีการจัดกิจกรรมโฮมรูมแล้ว ครูที่ปรึกษาจะใช้กิจกรรมเสริมแรงในการส่งเสริมพัฒนานักเรียนด้วย โดยกิจกรรมเสริมแรงที่ครูที่ปรึกษาใช้มี 2 ลักษณะ คือ การเสริมแรงทางบวก เป็นการเพิ่มคะแนนความประพฤติให้กับนักเรียนที่ทำความดีต่างๆ ในรูปธนาคารความดี และการเสริมแรงอีกลักษณะ คือ การเสริมแรงทางลบ เป็นการตัดคะแนนความประพฤติเมื่อนักเรียนทำผิดระเบียบโรงเรียนตามระเบียบของโรงเรียนที่กำหนดไว้ในคู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง จะมีการบันทึกการจัดกิจกรรมโฮมรูมของครูที่ปรึกษาไว้ในคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ฝ่ายกิจการนักเรียนจัดทำขึ้น ข้อมูลจากการศึกษาคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มนักเรียน ดังนี้

“ทางโรงเรียนได้มีการจัดกิจกรรมธนาคารความดี และมีการเพิ่มคะแนนความประพฤติให้แก่เด็กนักเรียนที่ทำความดี”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2552)

“เวลาที่เราทำผิดกฎของโรงเรียน ครูก็จะตัดคะแนนความประพฤติ และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เราจะต้องลงชื่อรับทราบด้วย แต่ถ้าเป็นเรื่องที่รุนแรงจนต้องเชิญผู้ปกครอง ผู้ปกครองก็ต้องลงชื่อรับทราบด้วย”

(นักเรียนชั้นม.2, สนทนากลุ่ม, 16 มกราคม 2552)

(3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนสงขลาวิทยาคม จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแผนปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียนจะจัดขึ้นปีการศึกษาละ 1-2 ครั้ง โดยจะเป็นการประชุมร่วมกันทั้งนักเรียนและผู้ปกครองรวมกันทั้งโรงเรียนก่อน โดยทางโรงเรียนได้มีการชี้แจงนโยบายของโรงเรียน และมีการมอบเกียรติบัตรให้แก่เด็กนักเรียนที่เรียนดีและประพฤติดี แล้วจึงแยกประชุมโดยแบ่งตามห้องเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา รับทราบความประพฤติของนักเรียน และรับผลการเรียน หลังจากนั้นจะเป็นการเลือกเครือข่ายผู้ปกครองระดับห้องเรียน ข้อมูลจากการศึกษาคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่

ปรึกษา และรายงานผลการดำเนินงานการประชุมผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาโรงเรียนจัดประชุมผู้ปกครอง ทางโรงเรียนจะฝากหนังสือเชิญมากับลูก พี่ก็มาประชุมทุกครั้ง เคื่าก็จะมีการเลือกเครือข่ายผู้ปกครองกันทุกปี ”

(ผู้ปกครองนักเรียนชั้นม.4, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2552)

“ เวลาที่มีการประชุมผู้ปกครองจะไปประชุมรวมกันที่หอประชุมก่อน แล้วจึงแยกไปตามห้องเพื่อรับผลการเรียน และครูที่ปรึกษาจะมีการแจ้งพฤติกรรมของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ”

(นักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2552)

“ พี่จะรายงานพฤติกรรมของนักเรียนเวลาอยู่ที่โรงเรียนให้ผู้ปกครองทราบเป็นรายบุคคล และมีการพูดคุยปรึกษากันระหว่างผู้ปกครองและครูที่ปรึกษา และมีการเลือกเครือข่ายผู้ปกครองระดับห้องเรียน ซึ่งจะขอเบอร์ติดต่อไว้ เวลาจะแจ้งข่าวสารอะไรแก่ผู้ปกครองก็จะติดต่อผ่านเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียนไป ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2552)

“ การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียน ทำให้ผู้ปกครองได้รับทราบข่าวสารของโรงเรียน ผลการเรียนและพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งทำให้ความร่วมมือในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีมากขึ้น ”

(รองผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2552)

2.4) การป้องกัน / ช่วยเหลือ / แก้ไขปัญหา

สำหรับนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา ครูที่ปรึกษามีวิธีดำเนินการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับปัญหาของนักเรียน ได้แก่ การให้คำปรึกษาเบื้องต้น การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ประสานงานกับโรงเรียน (สถานีตำรวจย่อยในโรงเรียน) เป็นต้น

(1) การให้คำปรึกษาเบื้องต้น

ถ้าพบว่านักเรียนคนใดเริ่มจะมีปัญหาก็คจะเข้าไปพูดคุยให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น ซึ่งโดยปกติแล้วนักเรียนจะไม่ค่อยเข้ามาปรึกษาหรือขอคำแนะนำจากครู ครูที่ปรึกษาจะต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน เข้าไปสอบถาม พูดคุยกับนักเรียนเอง และ

ในบางครั้งจะต้องประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหา นักเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ การแก้ปัญหานักเรียนบางครั้งจะต้องติดต่อประสานงานกับผู้ปกครองของนักเรียน เพื่อขอความร่วมมือและปรึกษาหาแนวทางการแก้ปัญหานักเรียน บางครั้งครูจะไปพบผู้ปกครองที่บ้าน แต่ส่วนใหญ่จะใช้เวลาโทรศัพท์มากกว่า ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

“ หนูคิดว่าบางครั้งครูเค้าจะรู้ว่าเรามีปัญหาอะไรอยู่ เค้าก็จะเข้ามาทัก มาพูดคุย สอบถาม และให้คำแนะนำ บางครั้งก็จะสอน ”

(นักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2552)

“ เวลาที่ใครมีปัญหาอะไร ถ้าครูที่ปรึกษาเค้าก็จะเรียนเข้าไปพูดคุย ให้คำปรึกษาก่อน ถ้ายังเป็นปัญหาอยู่บางครั้งก็จะเชิญผู้ปกครองมาพบที่โรงเรียน ”

(นักเรียนชั้นม.3, สนทนากลุ่ม, 23 มกราคม 2552)

(2) การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

ครูที่ปรึกษายังได้ใช้การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียน โดยเลือกใช้การจัดกิจกรรมที่หลากหลายตามความเหมาะสมและความถนัดของกลุ่มนักเรียน เช่น กิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร การเรียนซ่อมเสริม กิจกรรมพิเศษและวันสำคัญ เป็นต้น ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนขอครูที่ปรึกษา และการสัมภาษณ์ ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกัน ดังนี้

“ ทางโรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น กิจกรรมการแข่งขันกีฬาภายใน ”

(รองผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2552)

“ สำหรับการเรียนซ่อมเสริมนั้น เป็นกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนได้เรียนเพิ่มเติมหรือรับงานมาทำ สำหรับนักเรียนที่ผลการเรียนมีปัญหา ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2552)

(3) การประสานงานกับสถานีดำรงจ้อยในโรงเรียน

นอกจากการให้คำปรึกษาเบื้องต้น และการจัดกิจกรรมให้นักเรียนแล้ว ทางโรงเรียนได้ดำเนินการป้องกัน / ช่วยเหลือ / แก้ไขปัญหาของนักเรียนโดยการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่

ตำรวจผู้ประสานงานกับโรงเรียน (สถานีตำรวจย่อยในโรงเรียน) ซึ่งจะมีตำรวจมาที่โรงเรียน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ สถานีตำรวจย่อยในโรงเรียน จะรับแจ้งเหตุทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโรงเรียน พี่ว่ามี ตำรวจเข้ามาในโรงเรียนบ้างก็ตื่นะ เหมือนเค้าก็มารักษาความปลอดภัย และดูแลไม่ให้ เกิดความรุนแรงภายในโรงเรียน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2552)

2.5) การส่งต่อ

ในกรณีที่นักเรียนมีปัญหา ซึ่งครูที่ปรึกษาได้แก้ปัญหาไปแล้วแต่นักเรียนก็มีพฤติกรรมที่ไม่ดีขึ้น ครูที่ปรึกษาจะทำการส่งต่อภายใน ซึ่งจะมี 2 แบบ คือ ส่งนักเรียนไปให้ครูแนะแนวช่วย ดำเนินการแก้ปัญหา และการส่งนักเรียนไปให้ฝ่ายกิจการนักเรียนดำเนินการแก้ปัญหา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน รวมทั้งปัญหาและบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เบื้องต้นแก่ครูแนะแนวหรือฝ่ายกิจการนักเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ถ้าเป็นปัญหาด้านระเบียบวินัย เช่น ไม่ไว้ผมทรงนักเรียน แต่งกายผิด ระเบียบ ถ้าครูเตือนไปหลายครั้งแล้วก็ยังเป็นเหมือนเดิม จะส่งไปฝ่ายกิจการนักเรียนให้ ดำเนินการแก้ปัญหา ตัดคะแนนความประพฤติ และถ้านักเรียนยังไม่ปรับปรุงก็จะมี การเชิญผู้ปกครองให้มารับทราบพฤติกรรมของนักเรียน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2551)

3) สรุปสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนชายทะเล

หลังจากที่รับนโยบายมาจากกระทรวงศึกษาธิการในปี 2544แล้ว โรงเรียนได้เริ่มนำระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนเข้ามาดำเนินการตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา ทางโรงเรียนมีการเตรียม ความพร้อมและวางแผนการดำเนินการ โดยความร่วมมือจากบุคลากรทุกคนในโรงเรียน

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เริ่มจากการมอบหมายให้ฝ่ายกิจการ นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ และเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน จัดทำคู่มือปฏิบัติงานสำหรับครู ที่ปรึกษา และคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการกำหนดให้มีครูที่ปรึกษาจำนวน 2 คนต่อหนึ่ง ห้องเรียน แบ่งการดูแลนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยแบ่งเป็นกลุ่มเลขที่คู่ และอีกกลุ่มจะเป็น เลขที่คี่ ครูที่ปรึกษาแต่ละคนจะมีคู่มือปฏิบัติงานสำหรับครูที่ปรึกษา และคู่มือการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน อย่างละ 1 เล่มต่อ 1 ปีการศึกษา ซึ่งฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นผู้จัดเตรียมให้ ครูที่ปรึกษา

ทำการดูแลติดตามนักเรียนตลอด 1 ปีการศึกษา และเมื่อนักเรียนเลื่อนชั้นก็จะส่งข้อมูลสรุปของนักเรียนทั้งหมดในห้องที่ตนเป็นที่ปรึกษาไปให้แก่ครูที่ปรึกษาคนใหม่ และจะส่งคู่มือการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ได้มีการบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ผ่านมาส่งมาที่ฝ่ายกิจการนักเรียน ซึ่งจะเก็บไว้ที่ห้องกิจการนักเรียน ซึ่งครูที่ปรึกษา 1 คนจะดูแลนักเรียนประมาณ 14 – 23 คน ทำให้สามารถดำเนินการดูแล และช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างทั่วถึง โดยระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ(5)การส่งต่อ ซึ่งทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ทางโรงเรียนได้กำหนดให้ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินการหลัก มีรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เริ่มจากการจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียน การใช้แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) การสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และการเยี่ยมบ้านนักเรียน ซึ่งการเยี่ยมบ้านของนักเรียนนั้นครูที่ปรึกษาจะเลือกไปเยี่ยมบ้านนักเรียนในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่มีปัญหา ก่อน

การคัดกรองและจัดกลุ่มนักเรียน เมื่อรู้จักนักเรียนแต่ละคนอย่างดีแล้ว จะทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา

การส่งเสริมพัฒนา แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ (1)กิจกรรมโฮมรูม (2)กิจกรรมเสริมแรง และ(3)การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข จะมีการดำเนินงาน 3 ส่วน คือ (1)การให้คำปรึกษาเบื้องต้น (2)การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา และ(3)การประสานงานกับสถานี่ตำรวจ ย่อยในโรงเรียน

การส่งต่อ การส่งต่อภายใน ซึ่งจะมี 2 แบบ คือ ส่งนักเรียนไปให้ครูแนะแนวช่วยดำเนินการแก้ปัญหา และการส่งนักเรียนไปให้ฝ่ายกิจการนักเรียนดำเนินการแก้ปัญหา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน ปัญหาและการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้น และติดตามการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทุกปีการศึกษา และทางโรงเรียนได้ให้ความสำคัญในเรื่องระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นอย่างมาก มีการจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนเพิ่มเติม ซึ่ง

ดำเนินการโดยครูแนะแนว เพื่อสนับสนุนระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2552 ได้มีการจัดโครงการแนะแนว”วันแนะแนวอาชีพ” เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยครูฝ่ายแนะแนวและนิสิตฝึกประสบการณ์สอนวิชาเอกจิตวิทยาการแนะแนว โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักงานจัดหางานจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นโครงการที่จัดให้นักเรียนและบุคลากรทุกคนในโรงเรียนเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆได้ตามความสนใจ ภายในโครงการมีการจัดกิจกรรมหลายอย่าง ได้แก่ การทดสอบความถนัดทางด้านอาชีพ การฝึกสาธิตการประกอบอาชีพอิสระ เช่น การทำเสื้อจิว การทำโดนัทจิว การร้อยสร้อยจากคริสตัล การแข่งขันตอบปัญหาทางด้านอาชีพ การจัดแสดงนิทรรศการทางด้านอาชีพ การบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการสมัครงานและการสัมภาษณ์งานโดยวิทยากรจากสำนักงานจัดหางาน จังหวัดสงขลา และการบรรยายการศึกษาต่อสาขาอาชีพโดยคณะอาจารย์จากโรงเรียนสงขลาเทคโนโลยี จากการศึกษาสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้วิจัย พบว่า นักเรียนและคณะครูในโรงเรียนให้ความสนใจในการเข้าร่วมทำกิจกรรมอย่างมาก โดยเฉพาะกิจกรรมการฝึกสาธิตการประกอบอาชีพอิสระ เพราะได้ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“ ฝ่ายแนะแนวก็พยายามที่จะจัดกิจกรรมหรือโครงการที่เสริมความรู้ และสร้างทักษะในด้านต่างๆให้นักเรียนเป็นประจำ เพราะส่วนใหญ่ นักเรียนจะชอบทำกิจกรรมมากกว่านั่งเรียนในห้อง ดังนั้นครูจึงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมที่ให้ความรู้ และสร้างทักษะในด้านต่างๆแก่นักเรียน ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2552)

“ โครงการวันแนะแนวอาชีพ มีกิจกรรมฝึกสาธิตการประกอบอาชีพอิสระที่ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนได้รับทั้งความรู้และทักษะในด้านนั้นๆ ”

(นิสิตฝึกประสบการณ์สอนวิชาแนะแนว, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2552)

“ จากที่ได้เข้าฟังการบรรยายจากคณะวิทยากร ทำให้ได้รับความรู้และความเข้าใจมากขึ้น ก็จะใช้เป็นข้อมูลประกอบในการเลือกแนวทางในการศึกษาต่อหลังจากจบม.6 ค่ะ ”

(นักเรียนชั้นม.6, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2552)

“ หนูและเพื่อนๆได้ฝึกร้อยทำกับติตติดมจากคริสตัล สนุกมากค่ะ ได้เรียนรู้วิธีการร้อย และพี่เค้าได้ให้อันที่เราทำกลับมาด้วย ”

(นักเรียนชั้นม.2, สนทนากลุ่ม, 22 มกราคม 2552)

4) ปัญหาในการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนชายทะเล

4.1) ด้านนักเรียน

ปัญหาด้านนักเรียนของโรงเรียนชายทะเล คือ นักเรียนบางคนไม่ให้ข้อมูลที่ เป็นความจริงและชัดเจนกับครู ไม่ยอมให้ครูไปเยี่ยมบ้าน หนีเรียนหรือขาดเรียนโดยไม่มีสาเหตุ ดัง ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“นักเรียนบางคนไม่ยอมบอกว่าบ้านอยู่ที่ไหน กลัวว่าครูจะไปหาที่บ้าน ไม่ยอมให้ครูไปเยี่ยมบ้าน แล้วเค้าจะขาดเรียนบ่อย ครูจะไปตามที่บ้านก็ไปไม่ถูก ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2 , สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2552)

4.2) ด้านผู้ปกครองนักเรียน

ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนชายทะเลบางส่วนทำงานโรงงาน ต้องทำงานเป็นกะ ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาดูแลลูก และนักเรียนบางคนพักอาศัยอยู่กับปู่ย่าหรือตายาย ซึ่งจะตามเด็กไม่ทัน เลยปล่อยให้โรงเรียนดูแลนักเรียนฝ่ายเดียว ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เด็กบางคนไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ หรือบางครั้งพ่อแม่จะต้องไปทำงาน จึงไม่ได้ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด เวลาเด็กมีปัญหาพ่อแม่ก็ไม่ได้รับทราบ ทำให้การดูแลเด็กของโรงเรียนยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ”

(รองผู้อำนวยการโรงเรียน, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2552)

5) แนวทางการแก้ปัญหาของโรงเรียนชายทะเล

จากปัญหาในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนชายทะเล บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งคณะผู้บริหาร และคณะครูทุกคนได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ทางโรงเรียนกำหนดไว้ คือ ควรสร้างความตระหนักให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน

“เนื่องจากโรงเรียนมีนักเรียนจำนวนมาก การดูแลช่วยเหลืออาจจะไม่ทั่วถึง การแก้ปัญหาคือ สร้างความตระหนักให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองในการดูแลนักเรียนร่วมกับทางโรงเรียน ไม่ควรปล่อยให้เป็นที่ของโรงเรียนฝ่ายเดียว ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2552)

1.3 โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3 : โรงเรียนภูผา

1) บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนภูผาได้จัดตั้งขึ้นเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบ 50 ปี ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2539 ซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาเฉลิมพระเกียรติเพิ่มขึ้นอีก 9 โรงเรียนในปีการศึกษา 2538 โดยรับผู้เรียนเป็นสหศึกษาประเภทประจำ – ไปกลับ ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2539 โรงเรียนได้เปิดทำการเรียนการสอนในปีแรก โดยรับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 90 คน จากโรงเรียนต่างๆในเขตพื้นที่การศึกษา 4

ปัจจุบันนี้โรงเรียนภูผาเปิดสอนตั้งแต่ระดับช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) ถึงระดับช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.6) ประเภทสหศึกษา โดยมีนักเรียนทั้งประเภทประจำและไป-กลับ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 1,220 คน แบ่งเป็นนักเรียนในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) จำนวน 763 คน มีจำนวนนักเรียนโดยเฉลี่ย 43 คนต่อหนึ่งห้องเรียน และช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.5) จำนวน 457 คน มีจำนวนนักเรียนโดยเฉลี่ย 42 คนต่อหนึ่งห้องเรียน

มีบุคลากรทั้งหมด 68 คน แบ่งเป็นคณะผู้บริหาร 4 คน งานส่งเสริมการสอน 3 คน งานแนะแนว 1 คน ครูผู้สอนทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ 49 คนและมีครูพระช่วยสอนพระพุทธศาสนา อีก 1 รูป นักการภารโรง 3 คน พนักงานขับรถ 2 คน พนักงานทำความสะอาด 3 คน แม่บ้าน 1 คน และคนสวน 2 คน

โรงเรียนได้จัดให้มีการดูแลนักเรียนโดยนักเรียน 1 ห้องจะมีครูที่ปรึกษา 1-2 คน ซึ่งทางโรงเรียนได้มีนโยบายให้มีการจัดครูที่ปรึกษาแบบตามชั้น คือ จัดให้ครูที่ปรึกษานักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามไปเป็นครูที่ปรึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ซึ่งครู 1 คนจะดูแลนักเรียนประมาณ 20 – 24 คน ทำให้สามารถดำเนินการดูแล และช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างทั่วถึงและมีความต่อเนื่อง แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.3 จำนวนนักเรียน(ปีการศึกษา 2551)ในความดูแลของครูที่ปรึกษา 1 คน

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน	จำนวนห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อห้อง(เฉลี่ย)	จำนวนครูที่ปรึกษาแต่ละห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อครู 1 คน (เฉลี่ย)
มัธยมศึกษาปีที่ 1	263	6	44	2	22
มัธยมศึกษาปีที่ 2	250	6	42	2	21

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน	จำนวนห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อห้อง(เฉลี่ย)	จำนวนครูที่ปรึกษาแต่ละห้องเรียน	จำนวนนักเรียนต่อครู 1 คน (เฉลี่ย)
มัธยมศึกษาปีที่ 3	250	6	42	2	21
มัธยมศึกษาปีที่ 4	154	4	39	2	20
มัธยมศึกษาปีที่ 5	160	4	40	2	20
มัธยมศึกษาปีที่ 6	143	3	48	2	24

สภาพชุมชนรอบๆโรงเรียน มีลักษณะกึ่งชนบทกึ่งเมือง อาชีพหลักของชุมชน คือ อาชีพด้านการเกษตร เช่น สวนปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา ประมง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณี/วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ พระเพณีแห่จาดในเทศกาลเดือนสิบของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีฮารีรายอของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม รวมทั้งประเพณีถือศีลกินเจของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเชื้อสายจีน

ผู้ปกครอง ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกร (ทำสวนปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา ประมง) ร้อยละ 85.20 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 91.08 ฐานะทางเศรษฐกิจ / รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัว ต่อปี 250,000 บาท จำนวนคนเฉลี่ยต่อครอบครัว 3 คน

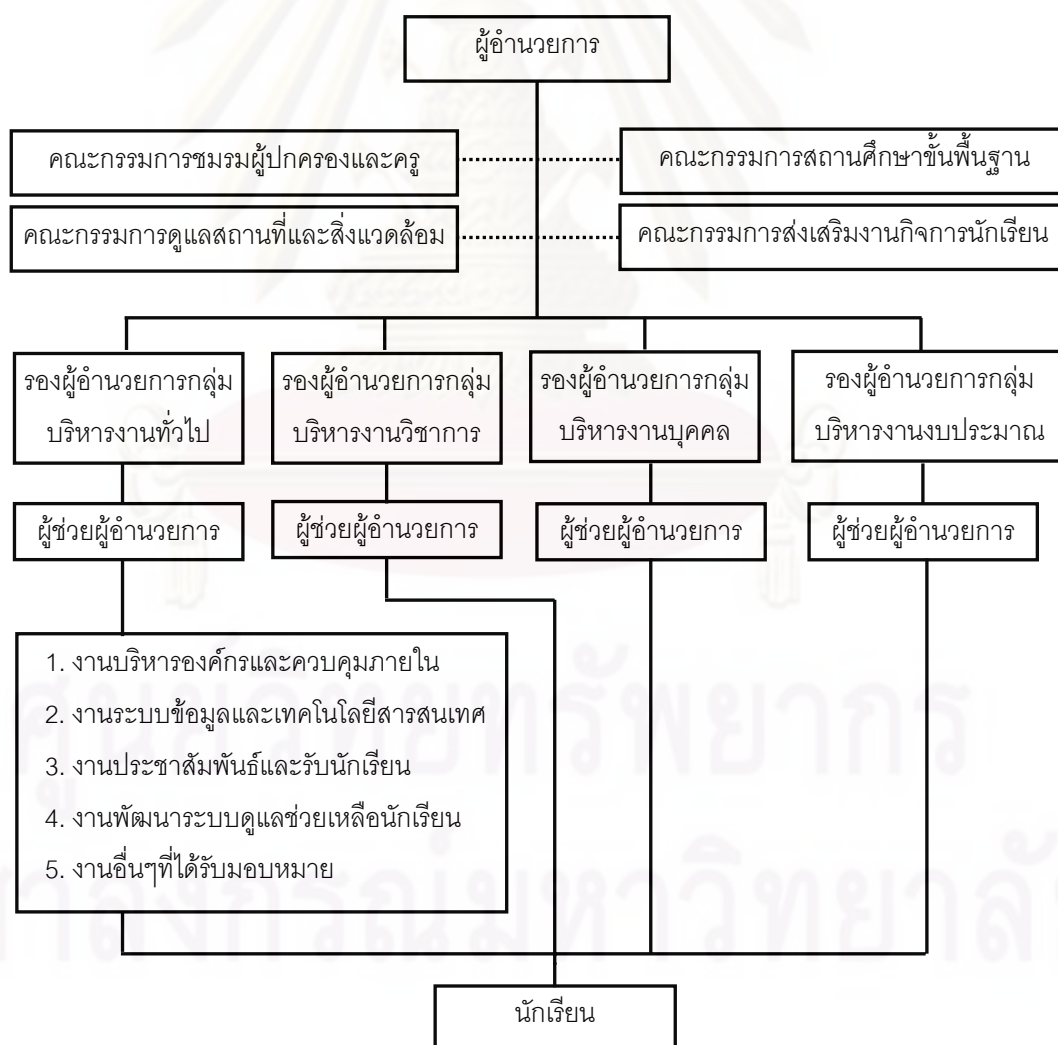
โอกาสของโรงเรียนด้านสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน โรงเรียนภูผาตั้งอยู่ในชุมชนที่มีโครงสร้างเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน อีกทั้งส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างดี ทำให้การบริการทางการศึกษาเป็นไปอย่างทั่วถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรทางศาสนาเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา ทำให้การพัฒนาทางด้านวิชาการ และคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็นไปตามเป้าหมาย

ข้อจำกัดของโรงเรียน คือ สภาพชุมชนโดยรอบของอำเภอที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน เป็นสังคมชนบทกึ่งเมือง การพัฒนาด้านวัตถุเป็นไปค่อนข้างไร้รูปแบบ ทำให้ผู้เรียนบางส่วนมีภาวะเสี่ยงทางด้านพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ โดยเฉพาะพฤติกรรมด้านการเรียนแบบโดยขาดการคิดวิเคราะห์ การใช้สื่อ เทคโนโลยีที่ขาดการยั้งคิดและผิดประเภท อีกทั้งสถาบันครอบครัวขาดการเป็นผู้นำในด้านการปฏิบัติตนที่ถูกต้องให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตาม

2) การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียนภูผาได้รับนโยบายจากกระทรวงศึกษาธิการตั้งตั้งแต่ปี 2544 แต่ในช่วงแรกๆยังไม่มี การดำเนินตามขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และยังทำงานไม่เป็นระบบมากนัก

เนื่องจากบุคลากรในโรงเรียนยังขาดความรู้และยังไม่เข้าใจกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน แต่ในขณะนั้นโรงเรียนได้จัดให้มีโครงการดูแลนักเรียนอยู่ก่อนแล้วชื่อโครงการโรงเรียนสีเขียว ต่อมาในปีการศึกษา 2546 โรงเรียนได้ยุบโครงการโรงเรียนสีเขียวและนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาดำเนินการภายในโรงเรียนอย่างจริงจัง โดยโรงเรียนได้นำตัวแทนคณะผู้บริหารและครูไปร่วมอบรม ทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ศึกษาดูงานจากโรงเรียนนำร่องในช่วงปิดภาคเรียน และได้นำความรู้ข้อมูลที่ได้มาขยายต่อให้แก่บุคลากรในโรงเรียนทุกคนได้รับทราบ มีการจัดประชุมเพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน ร่วมกันจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานประจำปี และในปีการศึกษา 2547 ทางโรงเรียนได้มีการพัฒนายกระดับการดำเนินงานให้เป็นระบบมากขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มความพร้อมและประสิทธิภาพในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และทางโรงเรียนได้มอบหมายให้รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานทั่วไปเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโดยตรง ดังแผนผังต่อไปนี้



แผนผังที่ 4.3 แผนผังการบริหารงานของโรงเรียนภูผา

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ (5) การส่งต่อ ซึ่งเป็นการดำเนินงานของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นบุคคลใกล้ชิดกับนักเรียน โดยนักเรียน 1 ห้องจะมีครูที่ปรึกษา 2 คน แต่จะมีบางห้องที่มีครูที่ปรึกษาคนเดียว ซึ่งทางโรงเรียนได้มีนโยบายให้มีการจัดครูที่ปรึกษาแบบตามชั้น คือ จัดให้ครูที่ปรึกษานักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามไปเป็นครูที่ปรึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 โดยได้เริ่มใช้การตามชั้นของครูที่ปรึกษามาตั้งแต่ปีการศึกษา 2550 มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

2.1) การรู้จักนักเรียนรายบุคคล

เริ่มจากครูที่ปรึกษาจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียนทุกคนภายในห้องที่ตนเป็นที่ปรึกษา โดยให้นักเรียนกรอกข้อมูลเป็นรายคนทั้งข้อมูลส่วนตัว ครอบครัว การศึกษา อาชีพ สุขภาพและบุคลิกภาพ ซึ่งจะให้นักเรียนกรอกข้อมูลเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องให้เป็นปัจจุบัน และทำการสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) เพื่อเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของนักเรียนก่อนทำการส่งข้อมูล และระเบียบสะสมของนักเรียนให้ฝ่ายแนะแนว นอกจากการศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียบสะสมแล้วจะมีการไปเยี่ยมบ้านนักเรียน โดยครูที่ปรึกษาจะไปเยี่ยมบ้านนักเรียนไป-กลับ เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม และพบปะพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งเป็นการทำความรู้จักนักเรียนให้มากขึ้น ในการไปเยี่ยมบ้านนักเรียนจะมีการบันทึกการเยี่ยมบ้านนักเรียนไว้เป็นหลักฐานและเพื่อใช้ในการส่งต่อ ส่วนนักเรียนประจำครูที่ปรึกษาจะใช้การสอบถามข้อมูลของนักเรียนจากครูหัวหน้าหอนอน เพราะครูหัวหน้าหอนอนจะมีความใกล้ชิดกับนักเรียนหอพัก และจะรู้จักนักเรียนมากกว่าครูที่ปรึกษา ข้อมูลทั้งหมดผู้วิจัยได้จากการศึกษาระเบียบสะสมของนักเรียนและแบบบันทึกการเยี่ยมบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ การดำเนินงานของครูในการรู้จักนักเรียนนั้น ก็จะทำให้นักเรียนกรอกระเบียบสะสมที่ฝ่ายแนะแนวได้จัดเตรียมไว้ให้ และให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) หลังจากนั้นก็จะส่งข้อมูลและระเบียบสะสมของนักเรียนให้กับฝ่ายแนะแนวและฝ่ายกิจการนักเรียน ”

“ การไปเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อทำความรู้จักนักเรียนส่วนมากทางโรงเรียนจะไปเยี่ยมเด็กนักเรียนประเภทไป-กลับ เพราะว่าเด็กไป-กลับเค้าจะอยู่ละแวกใกล้ๆโรงเรียน ส่วนนักเรียนประจำนั้นส่วนใหญ่แล้วบ้านจะอยู่ต่างจังหวัด เช่น พังงา ระนอง ภูเก็ต ”

“ การไปเยี่ยมบ้านอย่างห้องผมมีนักเรียน 44 คน ไปเยี่ยมได้ 11 คน โดยใช้เกณฑ์ว่าถ้าบ้านใครอยู่โซนแถบเดียวกันก็จะไปเยี่ยมเลยทีเดียว คือจะไม่มองว่ากลุ่มไหนเสี่ยงหรือไม่เสี่ยง เพราะว่าถ้าเอาเฉพาะกลุ่มเสี่ยงมันก็จะมีปัญหาเรื่องการเดินทาง แต่จะใช้วิธีเส้นทางการเดินทางเป็นหลัก ตามความเหมาะสมและตามงบประมาณ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เวลาไปเยี่ยมบ้านก็จะเยี่ยมกลุ่มที่มีปัญหาก่อน แต่ถ้ามีเวลา ก็ไปเยี่ยมเพิ่มเติม กลุ่มปกติ แต่จะมีปัญหาว่าบางคนบ้านอยู่ไกล แต่เหมือนกับเด็กประจำพ่อแม่ผู้ปกครองเค้าจะฝากไว้กับครูหอพัก ครูหอพักก็คล้ายกับเป็นผู้ปกครอง ครูก็สอบถามจากครูหอ การไปเยี่ยมบ้านจะไปเยี่ยมทุกระดับชั้น แต่จะเป็นช่วงๆแล้วแต่ความสะดวกด้วย เหมือนของครูจะไม่กำหนดไว้ตายตัวว่าช่วง 10 วันนี้จะไปเยี่ยมใคร เด็กบางคนในห้องครูบางที่ครูไปเยี่ยมตอนม.2 แต่ถ้าคนไหนมีปัญหา ก็จะรีบไปเยี่ยมก่อน เวลาไปเยี่ยมบ้านก็ไปสอบถามข้อมูลพื้นฐาน เช่น อาชีพพ่อแม่ รายได้เศรษฐกิจ การเลี้ยงดูลูก จำนวนสมาชิกในครอบครัว ครูจะใช้วิธีการคุยกับเด็กก่อนแล้วถ้าคนไหนน่าสนใจก็เลือกไปเยี่ยมบ้านคนนั้นก่อน เพราะถ้าไปเยี่ยมหมดห้องนั้นก็มีปัญหาตรงเวลาไม่เพียงพอ เด็กในห้องที่ครูเป็นครูที่ปรึกษามา 3 ปีก็ไปเยี่ยมบ้านมาประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การเยี่ยมบ้านนี้จะมีทุกเทอม โดยตอนแรกนี้ตั้งใจว่าจะไปเยี่ยมให้ได้ 100 เปอร์เซ็นต์แต่มาช่วงหลังๆด้วยงบประมาณ และโรงเรียนนี้โดยบริบทแล้วเป็นเด็กที่อยู่ต่างจังหวัดเยอะ ก็เลยเลือกเฉพาะกลุ่มที่มีปัญหา ส่วนนักเรียนหอพักก็จะนั่งเจอกับผู้ปกครองที่หอเลย โดยจะเจอเดือนละครั้ง แต่ถ้าอยากเจอผู้ปกครองของนักเรียนคนไหนเป็นพิเศษก็จะนัดเพิ่ม ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูที่ปรึกษาทุกคนจะเข้าประชุมร่วมกันก่อนไปเยี่ยมบ้านนักเรียน หลังจากเยี่ยมบ้านก็มีการประชุมเพื่อประเมินผลว่ามีความก้าวหน้าไปที่เปอร์เซ็นต์ ได้ผลเป็นอย่างไรบ้าง ”

“ เมื่อครูที่ปรึกษาไปเยี่ยมบ้านนักเรียนแล้ว ก็ส่งแบบการเยี่ยมบ้านนักเรียน และรูปถ่ายโดยรวบรวมเป็นเล่มส่งฝ่ายแนะแนว ”

(ครูผู้ช่วยสอนวิชาแนะแนว, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูที่ปรึกษาไปเยี่ยมบ้านเพื่อนๆในห้องประมาณครึ่งหนึ่ง วันนี้ตอนที่ครูไปเยี่ยมบ้านหนู ก็ได้พูดคุยกับพ่อแม่ และสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทางบ้าน ใช้เวลาประมาณ 20 นาที ก็ไปบ้านเพื่อนหนูต่อ ”

(นักเรียนชั้นม.5, สนทนากลุ่ม, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูเคยไปเยี่ยมบ้านผมด้วย ตอนเทอมที่แล้ว ไปพูดคุยกับแม่ผม ตอนนั้นไม่รู้ว่าครูมาที่บ้านเพราะครูไม่ได้บอกไว้ล่วงหน้า ”

(นักเรียนชั้นม.1, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ถ้าเป็นนักเรียนประจำ ครูที่ปรึกษาจะทำการสอบถามข้อมูลนักเรียนจากครูหัวหน้าหอนอน เพราะเค้าจะรู้เรื่องของเด็กมากกว่าครูที่ปรึกษา เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กเวลาอยู่ที่หอพักกับพฤติกรรมในห้องเรียนของเด็กจะต่างกัน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

2.2) การคัดกรองนักเรียน

หลังจากที่ครูที่ปรึกษาได้ศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียนสะสม บันทึกการเยี่ยมบ้าน และแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)นักเรียนแล้วก็จะทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ และกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา แล้วบันทึกผลการคัดกรองไว้ในบันทึกผลการคัดกรองนักเรียน เพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแลนักเรียนและส่งต่อไปฝ่ายแนะแนวและฝ่ายกิจการนักเรียน สรุปพร้อมอีกครั้งหนึ่ง ดังข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาแบบสรุปผลการคัดกรองนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ จริงๆคัดกรองครั้งเดียวก็ได้ แต่บางที่ตอนม.1ทำแบบคัดกรองแล้วพบว่ามียุุ่มเสี่ยง 2 คน แต่พอชั้นม.2 อาจมีเพิ่มมาก็ได้ แต่ไม่จำเป็นต้องใช้แบบคัดกรองเด็กที่เป็นเอกสารเพราะเรารู้จักเด็กมาบ้างแล้ว เพราะครูที่ปรึกษาตามเด็กมาตั้งแต่ชั้นม.1 ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เมื่อรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลแล้ว ครูก็จะทำการคัดกรองนักเรียนโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติและกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา และส่งผลการคัดกรองไปให้ฝ่ายแนะแนวทำการบันทึกข้อมูลต่อ ”

(หัวหน้างานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ผลการคัดกรองนักเรียนจะทำให้ทราบว่า มีนักเรียนที่จะต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษในด้านใดบ้าง จำนวนกี่คน เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาให้นักเรียน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การคัดกรองนักเรียนจะเป็นงานของครูที่ปรึกษา ซึ่งครูและครูที่รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะเตรียมเอกสารและแบบคัดกรองไว้ให้ ครูที่ปรึกษาก็นำไปใช้ และเมื่อแบ่งกลุ่มนักเรียนแล้ว ก็จะส่งข้อมูลกลับมาเพื่อทำการสรุปผลการคัดกรองนักเรียนอีกที ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

2.3) การส่งเสริมพัฒนา

ในส่วนนี้จะเป็นการดำเนินงานตามนโยบายของโรงเรียน โดยจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมโฮมรูม และกิจกรรมเสริม ซึ่งในขณะนี้ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมรักการอ่านเป็นกิจกรรมเสริมให้นักเรียน ส่วนที่ 2 เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

(1) กิจกรรมโฮมรูม และกิจกรรมเสริม

การจัดกิจกรรมโฮมรูมของโรงเรียน จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าการจัดกิจกรรมโฮมรูม จะใช้เวลาในช่วงเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติและปฏิบัติกิจกรรมหน้าเสาธงของทุกวัน โดยครูที่ปรึกษาจะพูดคุย ตักเตือน สำนวญจำนวนและความเรียบร้อยของนักเรียน มีการตรวจเครื่องแต่งกาย ทรงผม และครูที่ปรึกษาบางท่านจะจัดกิจกรรมโฮมรูมที่ห้องเรียน และทำการบันทึกการโฮมรูมแต่ละวัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ กิจกรรมโฮมรูมจะเริ่มจากตอนเช้าเด็กเข้ามาในโรงเรียน ครูเวรประจำวันจะไปยืนดูแต่เช้าเลยว่าเข้ามาเรียบร้อยมั๊ย การแต่งกายเป็นอย่างไร พอเข้ามาแล้วครูที่ปรึกษากับนักเรียนจะเข้าไปทำความสะอาดบริเวณที่รับผิดชอบ หลังจากนั้นก็จะเป็นการเข้าแถวเคารพธงชาติและกิจกรรมหน้าเสาธงครูที่ปรึกษาก็เข้าไปเช็คจำนวนนักเรียน และแยกย้ายไปห้องเรียนจะมีกิจกรรมโฮมรูม และในปีนี้ก็เสริมกิจกรรมรักการอ่านเข้าไปด้วยรวมแล้วใช้เวลาประมาณ 20 นาที แล้วก็เข้าคาบเรียนตามปกติ ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ตอนเช้าก็แค่ดูให้เด็กมาเข้าแถวธรรมดา ตรวจเครื่องแต่งกายและผมทั่วๆไป จากนั้นก็จะมาพูดคุยในห้องเรียนเป็นการโฮมรูม สอบถามปัญหาของนักเรียนหรือถ้ามีเรื่องอะไรก็จะมาแจ้งในห้อง ครูที่ปรึกษาจะเจอเด็กตอนเช้าทุกวัน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ตอนเช้าก่อนเลิกแถว ครูที่ปรึกษาก็จะมาตรวจเครื่องแต่งกาย และทรงผม ว่ามีใครผิดระเบียบบ้าง ถ้ามีก็จะมีการตักเตือนและบางครั้งก็จะมีการตักเตือนความประพฤติด้วย ”

(นักเรียนชั้นม.4, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ส่วนมากแล้วกิจกรรมโฮมรูมจะเป็นตอนเช้าที่หลังเลิกแถวเคารพธงชาติเสร็จ อาทิตย์หนึ่งก็ประมาณ 4-5 ครั้งเกือบทุกวัน ”

(นักเรียนชั้นม.5, สอนทนากลุ่ม, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

(2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน จะเป็นลักษณะของการพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนทั้งในกรณีของนักเรียนที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา เพื่อเป็นการร่วมมือกันระหว่างครูประจำชั้นและผู้ปกครองนักเรียนในการดูแลนักเรียน และร่วมกันส่งเสริมพัฒนา นักเรียนตามความถนัดและความสามารถ ซึ่งครูที่ปรึกษาจะพูดคุยกับผู้ปกครองในช่วงที่มารับ-ส่งนักเรียน บางครั้งจะใช้การโทรศัพท์หรือนัดผู้ปกครองนักเรียนมาพบที่โรงเรียนหรือใช้วิธีการไปเยี่ยมบ้านนักเรียนสำหรับนักเรียนไป-กลับ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ บางครั้งเวลาที่นักเรียนมีปัญหาหรือเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทในโรงเรียน ครูก็จะติดต่อรายงานให้ผู้ปกครองทราบ หรือบางครั้งก็จะเชิญผู้ปกครองมาปรึกษาร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาให้นักเรียน ”

“ แต่ถ้านักเรียนประจำคนไหนมีความประพฤติที่เริ่มจะเป็นปัญหา ก็จะคุยกับผู้ปกครองเป็นการส่วนตัวอาจจะใช้วิธีการโทรศัพท์ไป หรือบางครั้งเวลาผู้ปกครองมาส่งนักเรียนเข้าหอพักก็จะมีพูดคุย ปรึกษากันเลย ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การดูแลนักเรียนให้ได้ผลดีนั้น โรงเรียนและบ้านต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน โดยในส่วนนี้ครูที่ปรึกษาจะเป็นคนที่ติดต่อกับผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งบางครั้งจะใช้วิธีโทรศัพท์ หรือเชิญผู้ปกครองมาพบที่โรงเรียน ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ตอนที่ผมมีเรื่องทะเลาะชกต่อยกับเพื่อนที่โรงเรียนครูที่ปรึกษาและครูฝ่ายปกครองได้โทรศัพท์ไปแจ้งให้พ่อผมทราบและนัดให้มาพบครูที่โรงเรียนในวันพรุ่งนี้ โดยจะให้ผู้ปกครองของผมและผู้ปกครองของเพื่อนได้พูดคุย ปรึกษา และหาทางแก้ปัญหา ร่วมกับทางโรงเรียน ”

(นักเรียนชั้นม.1, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2552)

(3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษาหรือกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom meeting) ของโรงเรียนฤฎา จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแผนปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะจัดขึ้นปีการศึกษาละ 1 ครั้ง โดยจะเป็นการประชุมร่วมกันทั้งนักเรียนและผู้ปกครองรวมทั้งโรงเรียนก่อน เพื่อเป็นการชี้แจงและรายงานผลการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนใน 1 ปีการศึกษาที่ผ่านมา แล้วจึงแยกประชุมโดยแบ่งตามห้องเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองนักเรียนได้พบปะพูดคุย สอบถามพฤติกรรมของนักเรียนในขณะที่อยู่ที่โรงเรียนและในห้องเรียนจากครูที่ปรึกษา รวมทั้งร่วมมือกันหาแนวทางส่งเสริมพัฒนานักเรียนตามความสามารถ และช่วยเหลือแก้ไขสำหรับนักเรียนที่มีปัญหา ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ครูว่าการประชุมผู้ปกครองก็จะมีประโยชน์ ตรงที่ได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงการทำงาน ถ้าห้องไหนที่ผู้ปกครองเค้าจี้มาว่าไม่ค่อยเท่าไรก็จะต้องตามไปยังครูที่ปรึกษาว่ามันเป็นอย่างไร ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การประชุมผู้ปกครองจะมีเทอมละ 1 ครั้งตอนเปิดภาคเรียนแต่จะพูดคุยเรื่องต่างๆไป และแบ่งไปประชุมย่อยตามห้องเรียนเพื่อให้ผู้ปกครองได้พูดคุย และสอบถามเกี่ยวกับนักเรียนนักเรียนถ้าคนไหนมีปัญหา ก็จะคุยกับผู้ปกครองเป็นการส่วนตัว ”

(ครูผู้ช่วยสอนวิชาแนะแนว, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษาที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ครูว่าดีนะ จะทำให้ครูและผู้ปกครองได้ร่วมกันพูดคุยปรึกษา สอบถาม แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เวลาโรงเรียนมีการจัดประชุมผู้ปกครองที่ก็ไปร่วมด้วยเสมอ เพราะนอกจากจะทราบการดำเนินงานของโรงเรียนแล้ว พี่ก็ได้พบปะพูดคุยกับครูที่ปรึกษาของลูกทำให้ได้ทราบว่าเค้ามีพฤติกรรมอย่างไรเวลาอยู่ที่โรงเรียน ”

(ผู้ปกครองนักเรียนชั้นม.3 , สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2552)

2.4) การป้องกัน / แก้ไข / ช่วยเหลือ

(1) การให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น

การป้องกัน / แก้ไข / ช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา จะเริ่มจากการที่ครูที่ปรึกษา สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนช่วงเวลาที่นักเรียนอยู่ที่โรงเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาว่าง ถ้าพบว่านักเรียนคนใดเริ่มจะมีปัญหา ก็จะเข้าไปพูดคุยให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น ซึ่งครูที่ปรึกษาจะคอยดูแลเอาใจใส่นักเรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา ซึ่งโดยปกติแล้วนักเรียนจะไม่ค่อยเข้ามาปรึกษาหรือขอคำแนะนำ ครูที่ปรึกษาจะต้องเข้าไปสอบถาม พูดคุยกับนักเรียนเอง และในบางครั้งจะต้องประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหานักเรียน เช่น ในกรณีที่นักเรียนไม่มาเรียน โดยไม่มีสาเหตุ ครูที่ปรึกษาจะใช้วิธีการสอบถามจากเพื่อนนักเรียนว่าหายไปไหน และจะต้องติดต่อสอบถามไปทางผู้ปกครองนักเรียนเพื่อสอบถามสาเหตุหรือรายงานให้ผู้ปกครองทราบว่าวันนี้นักเรียนไม่ได้มาโรงเรียนซึ่งเป็นการร่วมมือกันแก้ไขปัญหานักเรียน เป็นต้น ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ โดยปกติแล้วครูที่ปรึกษาจะเจอนักเรียนในตอนเช้าคาบโฮมรูม ถ้าคนไหนมีปัญหา ก็จะดูหรือเรียกเข้ามาพูดคุย และก็มีนักเรียนบางคนที่ได้เข้ามาปรึกษาเอง ”

(หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูจะใช้วิธีการสังเกต และพูดคุยกับนักเรียนถ้าพบว่าช่วงนี้เค้ามีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหรืออาจจะไปอยู่กับเพื่อนที่เกเร ครูก็ต้องคอยสังเกตเค้า ดูเค้าเป็นพิเศษมากกว่าเก่า เพราะบางคนตอนเข้ามาแรกๆไม่มีปัญหา แต่พออยู่ไปสักพักอาจจะตามเพื่อน ช่วงวัยม.2ม.3 ช่วงวัยนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ครูจึงต้องดูแลเป็นพิเศษ ”

“ เวล่านักเรียนมีปัญหาครูจะเป็นคนแก้ปัญหาให้เด็กก่อน แต่ถ้าหนักจริงๆแล้วก็จะส่งให้โรงเรียน ให้ฝ่ายกิจการดำเนินการต่อ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เวลาที่มีปัญหา ครูที่ปรึกษาจะเข้ามาจัดการเป็นคนแรก บางทีก็เข้ามาถามว่ามีปัญหาอะไร และก็จะให้คำแนะนำ ”

(นักเรียนชั้นม.4, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ถ้าเรามีปัญหา ก็จะพูดคุยปรึกษากันกับเพื่อนมากกว่า แต่ถ้าช่วยกันไม่ได้ก็จะไปปรึกษาครูที่ปรึกษาเป็นอันดับแรก ”

(นักเรียนชั้นม.5, สอนทนากลุ่ม, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

(2) การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน

ครูที่ปรึกษายังได้ใช้การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนในทุกๆด้าน ได้แก่ ด้านการเรียน ด้านความประพฤติ ด้านการปรับตัว โดยคัดเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมตามความถนัดของกลุ่มนักเรียน เช่น กิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน การเรียนซ่อมเสริม เป็นต้น ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษารายงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกัน ดังนี้

“ การแก้ไขปัญหารื่องการหนีเรียนของนักเรียน ได้มีการจัดให้มีการเรียนซ่อมเสริม โดยให้เค้ามานั่งเรียนซ่อมช่วงปิดเทอมให้ครบตามจำนวนเวลาที่เค้าขาดไป ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

“ หลังจากจัดกิจกรรมโฮมรูมแล้ว ทางโรงเรียนได้ให้ครูที่ปรึกษาจัดกิจกรรมรักการอ่านเป็นกิจกรรมเสริมเข้ามา เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน และใช้เวลาในการอ่านหนังสือเพิ่มขึ้น ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

(3) การติดตามดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

นอกจากการให้คำปรึกษาเบื้องต้น และการจัดกิจกรรมให้นักเรียนแล้ว การป้องกัน / แก้ไข / ช่วยเหลือนักเรียนให้ได้ผลและประสบความสำเร็จนั้น จะต้องมีการติดตามดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยงกลับไปมีปัญหาเหมือนเดิมอีก และป้องกันไม่ให้นักเรียนกลุ่มปกติกลายเป็นกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหาเพิ่มขึ้น ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติด หลังจากดำเนินการแก้ปัญหาไปแล้ว จะต้องมีการติดตามผลบ่อยๆ เพราะนักเรียนกลุ่มนี้สามารถกลับไปมีปัญหาแบบเดิมได้อีก ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูที่ปรึกษาได้ถามผมว่า เพื่อนคนนั้นเค้าเป็นอย่างไรบ้าง บางครั้งก็จะถามจากเพื่อนๆคนอื่นด้วย เช่น ถามว่าเค้าเข้าเรียนบ้างรึป่าว มาโรงเรียนทุกวันมั๊ย ตอนนี้เค้ามักจะไปไหนมาไหนกับเพื่อนกลุ่มไหน ถ้าผมรู้ผมก็บอกไปครับ ”

(นักเรียนชั้นม.1, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูจะติดตามผลการให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่าได้ผลหรือไม่ นักเรียนสามารถปรับปรุงพฤติกรรมให้ดีขึ้นได้มั้ย ซึ่งครูจะติดตามเป็นระยะ และบางครั้งก็จะสอบถามจากเพื่อนๆในห้อง แต่ถ้าเป็นปัญหาเรื่องเรียนครูก็จะสอบถามจากครูประจำวิชาด้วย ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เด็กบางคนตอนเข้ามาในชั้นม.1 เป็นกลุ่มปกติ แต่พออยู่ไปสักพักก็มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปกลายเป็นกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา ในส่วนนี้ครูได้ทำการติดตาม คอยสังเกต และพูดคุยกับนักเรียนตลอด ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

2.5) การส่งต่อ

ในกรณีที่นักเรียนมีปัญหา ซึ่งครูที่ปรึกษาได้แก้ปัญหาไปแล้วแต่นักเรียนก็มีพฤติกรรมที่ไม่ดีขึ้น ครูที่ปรึกษาจะทำการส่งต่อภายใน คือ ส่งนักเรียนไปให้ฝ่ายแนะแนวหรือฝ่ายปกครองช่วยดำเนินการแก้ปัญหา ซึ่งฝ่ายแนะแนวและฝ่ายกิจการจะทำงานร่วมกัน เนื่องจากบุคลากรงานแนะแนวมีคนเดียวทำให้การดำเนินงานในส่วนของการส่งต่ออาจทำได้ไม่เต็มที่ โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน รวมทั้งปัญหาและบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแก่ครูแนะแนวและครูปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ในตอนแรกครูที่ปรึกษาจะแก้ปัญหาให้นักเรียนในเบื้องต้นก่อน แต่ถ้าครูที่ปรึกษาไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ก็จะทำเรื่องส่งมาแนะแนวหรือฝ่ายกิจการเพื่อดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ถ้ามีกรณีไหนที่ครูได้ดำเนินการแก้ปัญหาให้แล้ว แต่นักเรียนก็ไม่มีพฤติกรรมดีขึ้น ครูก็จะส่งต่อไปฝ่ายกิจการเลย เช่น กรณีของการทะเลาะวิวาท ชกต่อยกัน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ในกรณีของนักเรียนห้องคุณนั้น ส่วนใหญ่ก็จะไม่ค่อยได้ส่งต่อ แต่ก็จะมีบ้างที่มีการส่งต่อ ก็จะเป็นปัญหาในลักษณะของการหนีเรียน ซึ่งครูก็ได้พูดเตือนไปหลายครั้งแล้วแต่ยังมีพฤติกรรมเหมือนเดิมอยู่ หนีเรียนบ่อยมาก ครูเลยส่งต่อไปให้ฝ่ายปกครองดำเนินการ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

3) สรุปสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนฤๅ

โรงเรียนได้รับนโยบายจากกระทรวงศึกษาธิการตั้งตั้งแต่ปี 2544 แต่ในช่วงแรกๆยังไม่มี การดำเนินตามขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และยังทำงานไม่เป็นระบบมากนัก แต่ ในขณะนั้นโรงเรียนได้จัดให้มีโครงการดูแลนักเรียนอยู่ก่อนแล้วชื่อโครงการโรงเรียนสีขาว ต่อมา ในปีการศึกษา 2546 โรงเรียนได้ยุบโครงการโรงเรียนสีขาวและนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มาดำเนินการภายในโรงเรียนอย่างจริงจัง

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เริ่มจากการนำตัวแทนคณะผู้บริหาร และครูไปร่วมอบรม ทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ศึกษา ดูงานจากโรงเรียนนำร่องในช่วงปิดภาคเรียน และนำความรู้ข้อมูลที่ได้มาขยายต่อให้แก่บุคลากร ในโรงเรียนทุกคนได้รับทราบ มีการจัดประชุมเพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน ร่วมกันจัดทำ ปฏิทินปฏิบัติงานประจำปี และในปีการศึกษา 2547 ทางโรงเรียนได้มีการพัฒนาระดับการ ดำเนินงานให้เป็นระบบมากขึ้น และมอบหมายให้รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานทั่วไปเป็น ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโดยตรง และได้จัดให้มีการดูแลนักเรียนโดยนักเรียน 1 ห้องจะมีครูที่ ปรึกษา 1-2 คน ซึ่งทางโรงเรียนได้มีนโยบายให้มีการจัดครูที่ปรึกษาแบบตามชั้น คือ จัดให้ครูที่ ปรึกษานักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามไปเป็นครูที่ปรึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ซึ่งครู 1 คนจะดูแลนักเรียนประมาณ 20 - 24 คน โดยระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การ ส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ(5)การส่งต่อ ซึ่งทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ทาง โรงเรียนได้กำหนดให้ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ดำเนินการหลัก มีรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละ องค์ประกอบ ดังนี้

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เริ่มจากการจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียน การใช้ แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) การสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิด กับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และการเยี่ยมบ้านนักเรียน โดยจะดำเนินการเยี่ยมบ้าน ของนักเรียนประเภทไป-กลับ เพราะนักเรียนประเภทประจำนั้นส่วนใหญ่จะมีบ้านอยู่ในต่างจังหวัด ทำให้การเดินทางไปเยี่ยมบ้านทำได้ไม่สะดวกทั้งด้านเวลาและงบประมาณของโรงเรียน

การคัดกรองและจัดกลุ่มนักเรียน เมื่อรู้จักนักเรียนแต่ละคนอย่างดีแล้ว จะทำการ แบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ และกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา

การส่งเสริมพัฒนา จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) กิจกรรมโฮมรูมและกิจกรรมเสริม ได้แก่ กิจกรรมรักการอ่าน (2) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ได้แก่ การพบปะพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนทั้งในกรณีของนักเรียนที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา และ(3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข จะมีการดำเนินงาน 3 ส่วน คือ (1) การให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น (2) การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน และ(3) การติดตามดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

การส่งต่อ จะเป็นการส่งต่อภายในไปให้ฝ่ายแนะแนวหรือฝ่ายปกครองช่วยดำเนินการแก้ปัญหา ซึ่งฝ่ายแนะแนวและฝ่ายกิจการจะทำงานร่วมกัน เนื่องจากบุคลากรงานแนะแนวมีคนเดียว ทำให้การดำเนินงานในส่วนของการส่งต่ออาจทำได้ไม่เต็มที่ โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน ปัญหาและการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแก่ครูแนะแนว และติดตามการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทุกปี ตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 และทางโรงเรียนได้ให้ความสำคัญในเรื่องระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นอย่างมาก มีการจัดโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนเพิ่มเติมอีก ได้แก่ โครงการเด็กดีศรีกระบี่ โครงการสานสายใยครูและศิษย์ โครงการปฐมนิเทศและปฏิบัติธรรมนักเรียนเข้าใหม่ เป็นต้น ซึ่งบางโครงการเป็นโครงการที่หน่วยงานต่างๆของทางจังหวัดจัดขึ้น และโรงเรียนได้ส่งนักเรียนเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ โดยปกติโรงเรียนก็จัดกิจกรรมให้นักเรียนอยู่แล้ว ส่วนกิจกรรมพิเศษที่สำหรับเด็กพวกนี้ก็ต้องดูกลุ่ม เช่นถ้ามีหน่วยงานภายนอกเค้าจัดเราก็จะพาเค้าไปร่วมกิจกรรมด้วย เช่น เรื่องการป้องกันปราบปรามยาเสพติด ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ตอนนี้ทางโรงเรียนได้มีการจัดโครงการสานสายใยครูและศิษย์ ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องมีการทำทุกปีการศึกษา ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมและสนับสนุนระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยตรง ”

(ครูฝ่ายกิจการนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“หนูเคยเป็นตัวแทนของโรงเรียนเข้าร่วมโครงการเด็กดีศรีกระบี่ ที่ทางจังหวัดเค้าจัดขึ้น ซึ่งมีเพื่อนจากโรงเรียนอื่นหลายโรงเรียนเข้าร่วมทำกิจกรรมด้วย ”

(นักเรียนชั้นม.5 , สนทนากลุ่ม, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

4) ปัญหาในการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนภูผา

4.1) ด้านบุคลากรคณะผู้บริหารและครู

(1) คณะผู้บริหารโรงเรียน หรือทีมอำนวยการ ไม่ได้ติดตามอย่างละเอียดในทุกภาระงาน แต่จะตามจากผู้รับผิดชอบหลัก ทำให้การติดตามผลไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก และทำให้การดำเนินงานในโครงการต่างๆไม่เป็นไปตามแผน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ทีมอำนวยการก็ไม่มีมาติดตามอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานในโครงการสถานสายใยครูและศิษย์บางครั้งไม่ได้ดำเนินการไปตามแผนที่วางไว้ เพราะว่ามีกิจกรรมอื่นมาแทรกแบบกะทันหัน ”

(หัวหน้างานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

(2) ครูที่ปรึกษา มีภาระงานมาก และการไปเยี่ยมบ้านนักเรียนไม่สามารถทำตามเป้าหมาย เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนประเภทประจำ บ้านอยู่ต่างจังหวัด ส่วนนักเรียนประเภทไป-กลับบางคนบ้านอยู่ไกล ไม่ได้อยู่ละแวกโรงเรียน มีความจำกัดในเรื่องงบประมาณและยานพาหนะที่จะไปเยี่ยมบ้านนักเรียน มีเวลาทำงานจำกัดบางครั้งไม่มีเวลาเข้าคาบโฮมรูม และมีปัญหาของการจัดส่งเอกสารไม่ตรงกำหนดเวลา ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ มีปัญหาในส่วนของภาระงาน มีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา และเรื่องงบประมาณของครูที่จะไปเยี่ยมบ้าน เพราะเด็กหอพักบางคนบ้านไม่ได้อยู่ในละแวกใกล้โรงเรียน บางคนอยู่ต่างจังหวัดซึ่งไม่สามารถที่จะไปได้ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ความร่วมมือของครูเค้าก็จะทำบ้างไม่ทำบ้าง มีปัญหาตรงที่บ้านของเด็กอยู่ไกล ครูที่ปรึกษาต้องไปเองไม่มีรถที่โรงเรียนไป ”

(ครูผู้ช่วยสอนวิชาแนะแนว, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ปัญหาที่พบตอนนี้ก็คือ ครูที่ปรึกษาไม่จัดส่งเอกสาร เพราะอาจจะมึนงานเยอะ และบางที่ก็ส่งมาไม่ครบ ก็ทำให้ต้องติดตามถามตลอด และบางครั้งทางโรงเรียนจัดประชุมครูตอนเช้าใช้เวลาในการประชุมนานเกินไปจนเลยเวลาสอนไม่ได้เข้าคาบโฮมรูม ”

“ ครูทุกคนปฏิบัติแต่ความร่วมมือในการจัดส่งเอกสาร การจัดระบบไม่ตรงกับที่ตั้งเป้าเอาไว้ ”

(หัวหน้างานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การละเอียดของครูที่ปรึกษา การที่ครูที่ปรึกษาแต่ละท่านไม่ใส่ใจ ไม่รู้บทบาทหน้าที่ของตัวเองที่ชัดเจน จะว่าภาระงานก็ไม่เชิงนะครูคนอื่น ๆ ก็ทำได้ ครูถึงบอกว่ามันอยู่ที่ตัวบุคคลมากกว่า อยู่ที่ความตระหนักและกิจนิสัยใจของตนเอง ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

(3) งานแนะแนว จะมีปัญหาในเรื่องของบุคลากร เพราะมีครูแนะแนวเพียงคนเดียว ทำให้ไม่สามารถทำงานทั้งหมดได้ ทั้งงานสอน งานแนะแนว และการให้คำปรึกษา ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ในส่วนของงานแนะแนวจะมีปัญหาในเรื่องของบุคลากร เพราะมีครูแนะแนวแค่คนเดียว และงานก็เยอะการที่จะมาให้คำปรึกษามันก็ค่อนข้างจะไม่มีเวลา ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

(4) จำนวนบุคลากรในโรงเรียนมีจำนวนน้อย แต่มีงานให้รับผิดชอบมาก รวมทั้งโรงเรียนมีนักเรียนหอพัก ทำให้มีภาระงานมากขึ้น และไม่สามารถดำเนินงานตามนโยบาย และแผนการปฏิบัติงานที่วางไว้ได้ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ครูของเรามีน้อยและครูคนนึงก็จะมีหลายหน้าที่ เหมือนผมก็เป็นทั้งครูหอพัก ทั้งครูที่ปรึกษา ทั้งฝ่ายปกครอง ทั้งลูกเสือ และงานสอนหนังสือ ซึ่งภาระงานของแต่ละคนค่อนข้างเยอะอยู่แล้ว ทำให้การที่จะทำงานตรงนี้อาจจะทำได้ไม่เต็มที่ แต่ก็ยังคงทำงานนี้ควบคู่ไปด้วย ”

“ ผู้ที่ทำงานนี้หลักๆก็จะเป็นครูผู้ชาย ซึ่งในส่วนนี้ก็เป็นปัญหาต่อการดำเนินงานเหมือนกัน คือ ตอนนี่ครูผู้ชายน้อยมากมีประมาณ 10 กว่าท่าน ที่เหลือเป็นครูผู้หญิงที่นี้ปัญหาบางอย่างจะต้องใช้ครูผู้ชายไปช่วย ”

“ นโยบายของโรงเรียนในเรื่องระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะมีการวางแผนทุกปี แต่ในเรื่องการปฏิบัติตามแผนมัยนั้น มันก็ไม่เต็มร้อย คือในการ

ดำเนินงานด้วยนโยบายก็ได้อยู่แล้วแต่ในส่วนของการปฏิบัติจริงนั้นบางที่มันก็ได้ไม่เต็มส่วน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ นโยบายของโรงเรียนมีการวางแผนดีแล้ว แต่จะมีปัญหาในขั้นตอนของการปฏิบัติ คือ ไม่สามารถปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ”

(หัวหน้างานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

4.2) ด้านนักเรียน

ปัญหาด้านนักเรียนของโรงเรียนภูผา คือ สำหรับนักเรียนกลุ่มเลี้ยงหรือกลุ่มมีปัญหา มักไม่ให้อาหารที่เป็นความจริงและชัดเจนกับครู ไม่ยอมรับการช่วยเหลือมักจะหลบหลีกหนีเรียน หรือขาดเรียน บางครั้งมีการดักเตือนไปหลายครั้งแล้วแต่ไม่ยอมแก้ปัญหา ไม่รับการช่วยเหลือ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ กลุ่มที่มีปัญหาจะคอยหลบหลีกตลอด เวลาเตือนหรือนำอะไรไปจะไม่ปฏิบัติตาม มีพฤติกรรมต่อต้านตลอดเวลา ไม่ยอมรับการช่วยเหลือจากครู ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เด็กนักเรียนโรงเรียนส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีความพร้อม มีความสะดวกสบายจนบางทีไม่ได้นึกถึงอะไร อยากทำอะไรก็ทำ ไม่สนใจใคร ”

(ครูผู้ช่วยสอนวิชาแนะแนว, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

4.3) ด้านผู้ปกครองนักเรียน

ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่จะไม่ยอมรับว่าลูกตัวเองมีปัญหา ไม่ยอมรับว่าลูกตัวเองทำผิด และจะคิดว่าลูกตามเพื่อน มีเพื่อนที่ไม่ดี ผู้ปกครองบางคนไม่กล้าดูลูก ไม่สามารถควบคุมลูกได้ ลูกไม่เชื่อฟัง เลี้ยงดูแบบตามใจ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ความร่วมมือของผู้ปกครองในการดูแลนักเรียน ก็จะเป็นแบบลูกใครใครก็รัก การที่จะยอมรับว่าลูกตัวเองทำผิดถ้าเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ก็จะประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง ”

“ บางคนบ้านอยู่ใกล้โรงเรียนก็ยังให้ลูกมาอยู่หอพัก เพราะว่าอยู่ที่บ้านเค้าเอาไม่ไหวแล้ว พอมาอยู่ที่หอพักก็มีปัญหา พอมีปัญหาผู้ปกครองก็มองมาที่ครูว่าทำไมลูกชั้นเป็นอย่างนี้ ทำไมเป็นแบบนี้ มาอยู่หอพักทำไมมีปัญหา ครูก็มีหน้าที่คอยดูแล ป้องกัน

“ไม่ให้เกิดการทะเลาะได้ในระดับหนึ่ง ต้องขอความร่วมมือไปยังที่บ้าน เชิญผู้ปกครองมานั่งคุยหนึ่งปรึกษา ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/5, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

5) แนวทางการแก้ปัญหาของโรงเรียนฤผา

จากปัญหาในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนฤผา บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งคณะผู้บริหาร และคณะครูทุกคนได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ทางโรงเรียนกำหนดไว้ ดังนี้

5.1) สร้างความเข้าใจ ความตระหนักแก่บุคลากรให้เห็นความสำคัญ และผลของการนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาใช้

5.2) ต้องกำหนดนโยบาย และแผนการดำเนินงานให้สามารถปฏิบัติได้จริง และบุคลากรทุกฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามอย่างจริงจัง

5.3) จัดสรรบุคลากรในการดำเนินงานให้มากขึ้น และสร้างความตระหนักให้บุคลากรทุกฝ่ายทำตามบทบาทหน้าที่ของตัวเอง ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“จะต้องเพิ่มคนที่จะมาช่วยงานมีคนที่จะมาทำงานนี้น้อย เพราะงานอย่างนี้ใครจะอยากมาทำบ้าง เนื่องจากงานนี้จะต้องมาทะเลาะกับเด็ก มามีปัญหากับผู้ปกครอง ทำให้ไม่มีใครอยากจะทำ ”

“ บางครั้งกฎหรือนโยบายที่ออกมาก็ไม่สามารถนำมาใช้จริงได้ จะต้องกำหนดนโยบายโดยคำนึงถึงการปฏิบัติได้จริงด้วย ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.3/2, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูว่าต้องเริ่มมาตั้งแต่วางแผน จะต้องมีการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้จริง แล้วก็ต้องทุกคนต้องปฏิบัติตามแผน ไม่ว่าจะเป็นที่มอำนวยการเองก็ต้องติดตามให้ชัดเจน ที่มประสานก็จะได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ที่มดำเนินการครูที่ปรึกษาเองก็ชัดเจน แล้วก็ให้มีการประเมินตามความเป็นจริง ”

(หัวหน้างานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ การดำเนินงานของระบบจะดีขึ้นถ้าครูทุกคนทำตามบทบาทหน้าที่ของตัวเอง นอกจากว่าครูไม่ใส่ใจเอง ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2552)

1.4 การวิเคราะห์และเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา

จากการศึกษาสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี พบว่า การดำเนินงานทั้ง 5 องค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้

1) **การรู้จักนักเรียนรายบุคคล** มีการดำเนินงานที่เหมือนกัน คือ เริ่มจากการจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียนทุกคนภายในห้อง และให้นักเรียนกรอกข้อมูลเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจุบันเหมือนกัน หลังจากนั้นให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)

นอกจากการศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียบสะสมแล้ว และแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)แล้ว ครูที่ปรึกษายังใช้วิธีการสังเกตนักเรียน การพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อ-แม่ ผู้ปกครองเกี่ยวกับตัวนักเรียน และบางครั้งจะมีการไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการทำความรู้จักกับนักเรียนให้มากขึ้นด้วย

2) **การคัดกรองนักเรียน** โรงเรียนริมชลและโรงเรียนชายทะเลได้ทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนโดยครูที่ปรึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหาหลังจากนั้นทำการบันทึกผลการคัดกรองนักเรียน เพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแลนักเรียนและส่งต่อให้หัวหน้าระดับชั้นทำการสรุปรวมอีกครั้งหนึ่ง ส่วนโรงเรียนภูผาจะมอบหมายให้ครูแนะแนวจะเป็นคนทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ และกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหาแล้วบันทึกผลการคัดกรองไว้ในบันทึกผลการคัดกรองนักเรียน เพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแลนักเรียนและส่งผลการคัดกรองนักเรียนแต่ละห้องให้ครูที่ปรึกษาดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป แต่ครูที่ปรึกษาจะทำการคัดกรองนักเรียนร่วมด้วยแต่บางครั้งอาจจะไม่จำเป็นต้องใช้แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) แต่จะใช้การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน การพูดคุยซักถามนักเรียนในห้องเรียนเป็นระยะๆ

3) **การส่งเสริมพัฒนา** ในส่วนของการส่งเสริมพัฒนานักเรียนจะเป็นการดำเนินงานตามนโยบายของโรงเรียน ซึ่งมีส่วนที่เหมือนกัน 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมโฮมรูม ส่วนที่ 2 เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน และส่วนที่ 3 เป็นการจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา ซึ่งแต่ละโรงเรียนมีการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมที่เหมือนกัน ดังนี้

3.1) การจัดกิจกรรมโฮมรูม ทั้ง 3 โรงเรียนได้ดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูมในลักษณะที่คล้ายกัน คือ จะใช้เวลาในช่วงเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติและปฏิบัติกิจกรรมหน้าเสาธงประมาณ 10 - 15 นาทีของทุกวัน โดยครูที่ปรึกษาจะพูดคุย ตักเตือน สำนวญจำนวน และความเรียบร้อยของนักเรียน ถ้ามีนักเรียนคนไหนไม่มาโรงเรียนก็จะสอบถามจากเพื่อนนักเรียน และบางครั้งครูที่ปรึกษาบางท่านจะใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมโฮมรูมแตกต่างกันออกไป ได้แก่ บริเวณลานหน้าเสาธง โรงอาหาร และในห้องเรียน แล้วทำการบันทึกการโฮมรูม

3.2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน จะเป็นในลักษณะของการพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนทั้งในกรณีของนักเรียนที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา เพื่อเป็นการร่วมมือกันระหว่างครูประจำชั้นและผู้ปกครองนักเรียนในการดูแลนักเรียน และร่วมกันส่งเสริมพัฒนา นักเรียนตามความถนัดและความสามารถของนักเรียน

3.3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา หรือกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom meeting) ของทั้ง 3 โรงเรียนมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ จะจัดขึ้นปีการศึกษาละ 1 ครั้ง โดยจะเป็นการประชุมร่วมกันทั้งนักเรียนและผู้ปกครองรวมกันทั้งโรงเรียนก่อน เพื่อเป็นการชี้แจงนโยบายของโรงเรียน และรายงานผลการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนใน 1 ปีการศึกษาที่ผ่านมา แล้วจึงแยกประชุมโดยแบ่งตามห้องเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา รับทราบความประพฤติของนักเรียน และรับผลการเรียน

นอกจากการดำเนินงานใน 3 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีการดำเนินงานในการส่งเสริมและพัฒนาเด็กที่แตกต่างกันในแต่ละกรณีศึกษา คือ โรงเรียนชายทะเล ได้ใช้กิจกรรมเสริมแรงในการส่งเสริมพัฒนาเด็ก ซึ่งเป็นการเพิ่มคะแนนความประพฤติให้กับนักเรียนที่ทำความดีต่างๆในรูปธนาคารความดี และโรงเรียนภูผาได้ใช้กิจกรรมรักการอ่านเป็นกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาเด็กเพิ่มเข้ามา

4) การป้องกัน / ช่วยเหลือ / แก้ไขปัญหา ครูที่ปรึกษาทั้ง 3 โรงเรียนมีลักษณะการทำงานที่คล้ายกัน โดยเริ่มจากการที่ครูที่ปรึกษาสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนช่วงเวลาที่นักเรียนอยู่ที่โรงเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาว่างช่วงพักเที่ยง ถ้าพบว่านักเรียนคนใดเริ่มจะมีปัญหา ก็จะเข้าไปพูดคุยให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น ซึ่งครูที่ปรึกษาจะคอยดูแลเอาใจใส่นักเรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในกลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา ซึ่งโดยปกติแล้วนักเรียนจะไม่ค่อยเข้ามาปรึกษาหรือขอคำแนะนำ บางครั้งก็จะหลบหน้า ครูที่ปรึกษาจะต้องเข้าไปสอบถาม พูดคุยกับนักเรียนเอง และในบางครั้งจะต้องประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหานักเรียน

5) การส่งต่อ ในกรณีที่นักเรียนมีปัญหา ซึ่งครูที่ปรึกษาได้แก้ปัญหาไปแล้วแต่นักเรียนก็มีพฤติกรรมที่ไม่ดีขึ้น ครูที่ปรึกษาจะทำการส่งต่อภายใน โดยโรงเรียนริมชลจะส่งต่อนักเรียนไปให้ครูแนะแนว เพื่อดำเนินการช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาให้นักเรียนและนำเข้าที่ประชุมการให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียนที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นทุกเดือน ส่วนโรงเรียนชายทะเลและโรงเรียนภูผามีลักษณะการดำเนินการส่งต่อนักเรียนภายในที่คล้ายกัน คือ จะมีการส่งต่อ 2 แบบ คือ ส่งนักเรียนไปให้ครูแนะแนวช่วยดำเนินการแก้ปัญหา และการส่งนักเรียนไปให้ฝ่ายกิจการนักเรียนดำเนินการแก้ปัญหา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน รวมทั้งปัญหาและบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแก่ครูแนะแนวหรือฝ่ายกิจการนักเรียน

สามารถสรุปสภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ได้ดังตารางต่อไปนี้



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.4 สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	โรงเรียนกรณีศึกษา		
	โรงเรียนริมชล	โรงเรียนชายทะเล	โรงเรียนภูผา
การรู้จักนักเรียนรายบุคคล	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดทำระเบียบสะสม 2. ใช้แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) 3. การสังเกตนักเรียน 4. การพูดคุย สัมภาษณ์นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และเพื่อน 5. การเยี่ยมบ้านนักเรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดทำระเบียบสะสม 2. ใช้แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) 3. การสังเกตนักเรียน 4. การพูดคุย สัมภาษณ์นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และเพื่อน 5. การเยี่ยมบ้านนักเรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดทำระเบียบสะสม 2. ใช้แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) 3. การสังเกตนักเรียน 4. การพูดคุย สัมภาษณ์นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และเพื่อน 5. การเยี่ยมบ้านนักเรียน
การคัดกรอง	แบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา	แบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา	แบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ และกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา
การส่งเสริม/พัฒนา	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดกิจกรรมโฮมรูม 2. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน 3. การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดกิจกรรมโฮมรูม 2. การจัดกิจกรรมเสริมแรง 3. การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดกิจกรรมโฮมรูม และกิจกรรมเสริม 2. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน 3. การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา
การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้การปรึกษาเบื้องต้น 2. การติดตามดูแล ช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้การปรึกษาเบื้องต้น 2. การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา 3. การติดตามดูแล ช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้การปรึกษาเบื้องต้น 2. การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา 3. การติดตามดูแล ช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง
การส่งต่อ	การส่งต่อภายในมี 1 แบบ คือ ส่งต่อไปให้ฝ่ายแนะแนว	การส่งต่อภายในมี 2 แบบ คือ <ol style="list-style-type: none"> 1. ส่งต่อไปให้ฝ่ายแนะแนว 2. ส่งต่อไปให้ฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน 	การส่งต่อภายในมี 2 แบบ คือ <ol style="list-style-type: none"> 1. ส่งต่อไปให้ฝ่ายแนะแนว 2. ส่งต่อไปให้ฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน

ตอนที่ 2 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจำเป็นต้องมีผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาททุกองค์ประกอบ ทั้งการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรอง การส่งเสริม/พัฒนา การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และการส่งต่อ และเพื่อให้เห็นบทบาทของผู้เกี่ยวข้องชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารายกรณีจากนักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าว โดยทำการคัดเลือกกรณีศึกษาด้วยวิธีการเลือกแบบ SNOW BALL จากการบอกกล่าวของครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น และครูแนะแนว มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว : กรณีศึกษาเด็กชายเอ

เด็กชายเอ (นามสมมติ) อายุ 14 ปี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีปัญหาเรื่องการไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ทำร้ายร่างกายเพื่อน มีลักษณะก้าวร้าวทางกายและวาจา

1) การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีเด็กชายเอ

เริ่มจากคุณแม่ของเด็กชายเอรู้ว่าลูกมีปัญหาในการควบคุมอารมณ์ เนื่องจากทางโรงเรียนเก่า(ระดับประถมศึกษา)ได้แจ้งให้คุณแม่ทราบ คุณแม่จึงอยาก让孩子ชายเอมาเป็นสามเณรแทนการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แต่เด็กชายเออยากเรียนต่อคุณแม่จึงได้มาปรึกษากับผู้อำนวยการโรงเรียนและคุณครูแนะแนวที่โรงเรียนนี้ก่อนที่จะให้เด็กชายเอมาเรียนต่อที่นี้ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยให้เด็กชายเอมาทดลองเรียนก่อน ถ้าสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้ก็ค่อยมาลงทะเบียนเรียน

ครูแนะแนวรับทราบปัญหาของเด็กและได้ดูแลเด็กมาโดยตลอดตั้งแต่ที่เข้ามาเรียนที่นี้ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าเด็กชายเอจะสนิทกับครูแนะแนวมาก จะเข้ามานั่งเล่น หรือมานั่งอ่านหนังสือในห้องแนะแนวเมื่อมีเวลาว่าง และจะพูดคุย เล่าเรื่องส่วนตัว รวมทั้งปัญหาต่างๆให้ครูแนะแนวฟังเสมอ ทำให้ครูแนะแนวได้รับทราบปัญหาของเด็กชายเอเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ครูแนะแนวยังได้เก็บรวบรวมข้อมูลของเด็กชายเอเพิ่มเติมจากการพูดคุยกับคุณแม่ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาว่างเค้าจะชอบมานั่งที่ห้องนี้ มาอ่านหนังสือบ้าง บางครั้งก็มาคุยกับครู และเค้าชอบเล่าเรื่องป่า(ครูโรงเรียนเก่า)ของเค้าให้ครูฟังบ่อยๆ บางครั้งก็จะเล่าว่าได้ไปทำอะไรมา ตอนนี้อายุทำอะไร ”

“แม่เค้าก็บอกกับครูว่า ตอนที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนเก่าเค้าจะมีปัญหาหลาย เวลาโกรธหรือโมโหจะแสดงอารมณ์ออกมาชัดเจน ควบคุมตัวเองไม่ได้เลย และจะทำร้ายร่างกาย ชกต่อยเพื่อน บางครั้งจะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาจากคำพูด ส่งเสียงดัง เอะอะโวยวายตลอด ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลของเด็กชายเอได้พอสมควรแล้ว ครูแนะแนวจึงวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุของการเกิดปัญหาของเด็กชายเอ ซึ่งสรุปได้ว่า การที่เด็กชายเอมีพฤติกรรมก้าวร้าวและทำร้ายร่างกายของเพื่อนนั้น เป็นเพราะตัวของเด็กชายเอเองเป็นคนอารมณ์รุนแรง โมโหง่าย และไม่สามารควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“จะเป็นคนที่ไม่โห่ร้ายมาก เวลาโมโหจะทำร้ายร่างกายเพื่อน แล้วเค้าเป็นคนที่ตัวโต พอทำเพื่อน เพื่อนก็ไม่อยากเล่นด้วย เค้าก็ต้องจ้อเพื่อน ตามใจเพื่อนตลอด เพราะเค้ากลัวว่าจะไม่มีเพื่อนเหมือนตอนอยู่โรงเรียนเก่า ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

เมื่อครูแนะแนวรู้ถึงปัญหาของเด็กชายเอแล้ว ได้พยายามช่วยเหลือโดยใช้วิธีการพูดคุยและให้คำแนะนำในเรื่องการปรับตัว การเข้าสังคมกับเพื่อน การควบคุมอารมณ์ ตั้งแต่ตอนที่เด็กชายเอเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงตอนนี้ก็ยังคงดูแลเด็กชายเออยู่ แต่เป็นในลักษณะของการเฝ้าระวัง และป้องกันไม่ให้เกิดกลับไปมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเหมือนเดิมอีก จากการที่ผู้วิจัยสังเกตลักษณะการพูดคุยของครูแนะแนวกับเด็กชายเอ พบว่า จะใช้วิธีการชื่นชม และให้กำลังใจเมื่อสามารถทำอะไรจบประสบความสำเร็จ และจะคอยสอนและแนะนำไประหว่างการพูดคุย ในขณะที่เดียวกันคุณแม่จะคอยดูแล สังเกตพฤติกรรมต่างๆของลูกและแจ้งให้ครูแนะแนวทราบเป็นระยะตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ครูรู้ว่าเค้ามีปัญหาเรื่องการควบคุมอารมณ์ มาครั้งแรกครูก็สัมภาษณ์เค้าพูดคุยกับเค้าถามว่าทำไมถึงชกต่อยเพื่อน บอกเค้าว่าถ้าทำแบบนี้เค้าก็จะมีใครเล่นด้วย เค้าก็ฟังและพยายามควบคุมอารมณ์ตนเอง ครูก็จะคอยพูดชมและให้กำลังใจเค้าตลอด ทำให้ตอนนี้เค้าไม่ต่อยเพื่อนแล้ว ”

“ สำหรับการดูแลเค้าตอนนี้ จะเป็นในลักษณะของการเฝ้าระวัง ป้องกันไม่ให้แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมา ควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เค้ามีบุคลิกที่ดีขึ้น และลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ”

“ ถ้าเค้ามีปัญหาแม่จะติดต่อมาเสมอ เพื่อขอคำแนะนำและร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาให้เค้า ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

ตอนนี้เด็กชายเอกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผู้ที่พบว่าเด็กชายเอมีปัญหาการควบคุมอารมณ์ และมีพฤติกรรมก้าวร้าว คือ ครูแม่ เนื่องจากทางคุณแม่ของเด็กชายเอได้แจ้งให้ทราบถึงปัญหาของลูก ครูแม่จึงคอยดูแล และสังเกตพฤติกรรมของเด็กชายเอตลอด เพื่อเป็นการทำความรู้จักกับเด็กชายเอให้มากขึ้น นอกจากนี้ยังใช้วิธีการโทรศัพท์ไปพูดคุยและสอบถามข้อมูลของเด็กจากคุณแม่ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุการเกิดปัญหาของเด็ก ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาเรียนในห้องมีบางครั้งที่เค้าแสดงอารมณ์ออกมา บางครั้งจะไว้วายและแสดงอาการโมโหในห้องเรียน และมีบางครั้งที่พอเค้าอยากจะทำอะไรเค้าก็ทำเลย เช่น ร้องเพลง ”

“ ครูโทรไปหาครูที่โรงเรียนเก่า(ได้เบอร์โทรศัพท์มาจากแม่) ครูโรงเรียนเก่าบอกว่าบางครั้งแม่จะเข้มงวดเกินไป เลี้ยงลูกแบบไม่ตามใจ บังคับลูก อยากให้ลูกได้ตั้งใจหมดทุกอย่าง ครอบครัวยังไม่อบอุ่น อาจทำให้ลูกเก็บกด ”

“ จากการที่ได้พูดคุยกับคุณแม่ของเค้า ก็รู้ว่าแม่ชายของที่บางลำพู แล้วช่วงนี้ก็ขายของไม่ค่อยได้เลย ฐานะทางบ้านช่วงนี้ค่อนข้างลำบาก พอมีปัญหาเรื่องการเงินแม่ก็จะหงุดหงิดแล้วมาลงที่ลูก คือจะต้องให้ลูกได้ตั้งใจแม่ แต่ลูกก็จะทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ พอถูกแม่บังคับมากๆก็ทำให้เด็กค่อนข้างเก็บกด และจะระบายด้วยการใช้กำลังทำลายข้าวของ ”

(ครูแม่, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

ครูแม่จึงได้ให้การช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาลูกชายเอกโดยการว่ากล่าว ตักเตือน และจะแนะนำให้รู้จักควบคุมอารมณ์มากขึ้น ส่วนเรื่องการเรียนจะต้องคอยตามงาน และนัดให้มาสอบซ่อม ซึ่งได้ร่วมมือกับคุณแม่ในการดูแลเด็กทั้งเรื่องการแสดงพฤติกรรม และเรื่องการเรียนด้วย ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาเค้ามีปัญหาเค้าจะไม่บอกใคร ครูต้องเข้าไปหาไปถามเค้าเอง บางครั้งเค้าก็จะเล่าแต่บางที่เค้าก็ไม่เล่า ค่อนข้างจะปิดตัว ”

“ เวลาเรียนในห้องมีบางครั้งที่เราแสดงอารมณ์ออกมา ครูก็จะจัดการด้วยการกล่าวตักเตือนว่าจะมาไว้วายและแสดงอาการโมโหในห้องเรียนอย่างนี้ไม่ได้ และมีบางครั้งที่พ่อเค้าอยากจะทำอะไรเค้าก็ทำเลย เช่น ร้องเพลง ”

“ แม่จะโทรมาหาครูบ่อยในเรื่องของการบ้าน เรื่องการสอบซ่อม เพราะเค้าไม่ค่อยมาสอบซ่อม ตามไปที่บ้านเค้าก็ไม่กลับบ้าน ไปอยู่บ้านครูเก่า(ครูโรงเรียนเดิม) ”

(หัวหน้าระดับชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

นอกจากการป้องกันและแก้ไขปัญหาลแล้ว ได้มีการส่งเสริมและพัฒนานักเรียนด้วย โดยได้ดำเนินการควบคู่กันไป ซึ่งครูแนะแนวจะเป็นผู้ดำเนินการ โดยพยายามหากิจกรรมที่เด็กชายเอ มีความสนใจให้ทำ ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมและทำงานอดิเรกที่ชอบ เพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่เด็ก และทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีค่า ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ครูจะพยายามหากิจกรรมที่เค้าสนใจให้ทำ ซึ่งเค้าก็ทำได้ดีมาก และเค้าก็เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง ทำให้เค้าอยากพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ”

(ครูแนะแนว, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

และจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า เด็กชายเอจะพูดถึงป้าบ่อยๆ ซึ่งทั้งครูแนะแนวและครูแม่ก็ทราบว่าเด็กชายเอสนิทกับคุณป้า ซึ่งในประเด็นนี้ครูแม่ได้ให้ความสำคัญและได้สอบถามกับทางคุณแม่ของเด็กชายเอ ทำให้รู้ว่าคุณป้าที่เด็กชายเอพูดถึงนั้นคือครูโรงเรียนเก่าที่เด็กชายเอสนิท และไปหาบ่อยๆ ดังนั้นครูแม่จึงสอบถามและรวบรวมข้อมูลจากการพูดคุยกับคุณป้าด้วย

นอกจากนี้ยังมีครูในโรงเรียนอีกคนหนึ่งที่เด็กชายเอสนิท และเข้าไปพูดคุยด้วยเสมอ และจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า เวลาหลังเลิกเรียนแล้วช่วงก่อนกลับบ้าน เด็กชายเอจะไปนั่งคุยกับครูดังกล่าวเป็นประจำ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เค้าจะสนิทกับครูดังนี้นะ ไปคุยด้วยทุกวัน เค้าจะเป็นคนช่างพูด ชอบพูดคุยกับครูที่ใจดี แต่กับครูที่ดุๆจะไม่ค่อยมาคุยด้วย อย่างกับครูเค้าก็จะไม่ค่อยมาคุยหรอก เพราะครูจะดูเวลาเค้าไม่ส่งการบ้าน ”

(ครูแม่, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2551)

2) บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีเด็กชายเอ

ผู้เกี่ยวข้องที่เข้ามาดำเนินการดูแลช่วยเหลือเด็กชายเอ ประกอบด้วย แม่ของเด็กชายเอ ครูแนะแนว และครูแม่ โดยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด คือ ครูแนะแนว ซึ่งผู้เกี่ยวข้องแต่ละคนมีบทบาทตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

2.1) การรู้จักนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ แม่ของเด็กชายเอ ครูแนะแนว และครูแม่ โดยจะใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถามเด็กชายเอ โดยตรง และสอบถามจากผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน และบุคคลที่นักเรียนสนิท

2.2) การคัดกรองหรือการวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูแนะแนว และครูแม่ โดยใช้ข้อมูลของนักเรียนที่รวบรวมมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปปัญหาของเด็กชายเอเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

2.3) การส่งเสริมและพัฒนา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูแนะแนว ซึ่งได้ดำเนินการควบคู่กันไปกับการช่วยเหลือ/ป้องกัน/แก้ไขปัญหา โดยพยายามหากิจกรรมที่เด็กชายเอมีความสนใจให้ทำ ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมและทำงานอดิเรกที่ชอบ

2.4) การช่วยเหลือ/ป้องกัน และแก้ไขปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ แม่ของเด็กชายเอ ครูแนะแนว และครูแม่ จะใช้วิธีการพูดคุยและให้คำแนะนำในเรื่องการปรับตัว การเข้าสังคมกับเพื่อน การควบคุมอารมณ์ และจะมีการติดตามผลการช่วยเหลือด้วย

2.2 การศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว : กรณีศึกษาเด็กชายบอล

เด็กชายบอล (นามสมมติ) อายุ 14 ปี เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีพฤติกรรมก้าวร้าวทางวาจาทั้งกับเพื่อนและครู เกเร ไม่สนใจเรียน ขาดเรียนบ่อยโดยไม่ทราบสาเหตุ

1) การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีเด็กชายบอล

ตอนที่เด็กชายบอลเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีพฤติกรรมก้าวร้าวทางวาจาทั้งกับเพื่อน มีพฤติกรรมเกเร ไม่สนใจเรียน ไม่เข้าเรียนชอบหนีไปบ้านร้างบริเวณหลังโรงเรียน จับกลุ่มอยู่กับเพื่อนที่มีพฤติกรรมเกเรชวนกันหนีเรียน ข้อมูลจากการศึกษาบันทึกพฤติกรรมของนักเรียนที่เด็กชายบอลได้เขียนบันทึกไว้ว่า ผมได้ไปที่บ้านร้างหลังโรงเรียนกับนายบาส เพราะนายบาสชวนผมไปที่นั่น ผมไม่อยากไปแต่นายบาสบังคับให้ผมไป ผมเตือนเขาหลายครั้งแล้ว แต่เค้ายังไปอีก ผมไม่อยากเป็นเพื่อนกับเค้า เพราะเค้าเกเร ไม่สนใจเรียน และชวนผมหนีเรียนด้วย (“บันทึก

พฤติกรรมเด็กชายบอล.” แพ้มันทีกพฤติกรรมนักเรียนปีการศึกษา2551-2552.) พบว่ามีความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ตอนอยู่ม.1 มีปัญหา มาก จับกลุ่มกับเพื่อนที่เกเร ไม่สนใจเรียน หนีเรียนทุกวัน หนีไปอยู่ที่บ้านร้างหลังโรงเรียน จะพูดจากร้าวร้าวกับเพื่อนและครู และพูดคำหยาบ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ผมเคยไปที่บ้านร้าง แต่ผมไม่อยากไปที่ไปเพราะเพื่อนชวนไป ถ้าไม่ไปเค้าก็จะบังคับให้ไปเป็นเพื่อนเค้า แต่ตอนนี้เค้าออกไปแล้ว ”

(เด็กชายบอล, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เค้าชอบไปบ้านร้างหลังโรงเรียนกับเพื่อนในกลุ่มเค้า บางครั้งขาดเรียนไปเป็นวันแล้วที่บ้านนั้นมันเป็นป่ารก ไม่ค่อยมีครูไปตามหรรอก มีแต่ครูที่ปรึกษาตอนม.1 ที่เป็นคนไปตามเค้าตลอด ”

(นักเรียนชั้นม.2, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

เมื่อครูที่ปรึกษาในชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 ทราบว่าเด็กชายบอลมีปัญหาดังกล่าวแล้ว ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของเด็กชายบอลเพิ่มเติมด้วยการไปเยี่ยมบ้าน เพื่อเก็บข้อมูลด้านครอบครัว และสภาพแวดล้อมบริเวณบ้าน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ปีที่แล้วครูก็ได้ไปเยี่ยมบ้านเค้าครั้งหนึ่ง บ้านเค้าอยู่แถวห้าแยกไม่ไกลจากโรงเรียนมาก ตอนที่ครูไปก็เจอพ่อเค้า ก็ได้พูดคุยสอบถามเรื่องต่างๆของเค้าด้วย ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อทำความรู้จักเด็กชายบอลเพิ่มขึ้นแล้ว ครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ทำการคัดกรอง วิเคราะห์ปัญหาของเด็กชายบอลเพื่อหาทางแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ส่วนใหญ่จะตามเพื่อน เพื่อนทำอะไรก็ทำกับเค้าด้วย เพื่อนให้ทำอะไรก็ทำ แต่ตัวเองไม่ได้มีอะไร ”

“ จริงๆแล้วครูว่าเค้าเป็นคนหัวอ่อนนะ ตามเพื่อน ไปเกาะกลุ่มกับเพื่อนที่มีปัญหาทะเลาะวิวาทชกต่อย อาจจะเป็นเพราะตัวเองอ่อนแอ แล้วพอไปอยู่ในกลุ่มนั้นทำตามเพื่อนกลุ่มนั้น ตัวเองจะได้ไม่ต้องเป็นคนถูกรังแก เหมือนเป็นการป้องกันตัวเอง ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

และได้เริ่มดำเนินการช่วยเหลือ / แก้ไขปัญหาของเด็กชายบอดโดยการเข้าไปพูดคุย ให้คำแนะนำตักเตือน ถ้าวันไหนขาดเรียนก็จะไปตามทั้งที่บ้านร้างหลังโรงเรียน และที่บ้าน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“เมื่อก่อนครูเป็นที่ปรึกษาเค้า ก็ต้องดูค่า ตามกันทุกวัน แต่ตอนนี้ดีขึ้นมากแล้ว เพื่อนๆ ในกลุ่มเค้าย้ายกันไปหมด ตอนนี้เหลือกัน 2 คน ไม่ค่อยเกรแล้ว ไตขึ้นเยอะแล้ว ”

“บอดเค้าจะมีความคิดเป็นผู้ใหญ่ขึ้นนะ ขาดเรียนน้อยกว่าแต่ก่อน ไม่ค่อยหนีเรียนแล้ว ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

สำหรับกรณีของเด็กชายบอดได้มีการส่งต่อไปยังฝ่ายกิจการนักเรียน เพื่อดำเนินการตามระเบียบวินัยของโรงเรียนในเรื่องการหนีเรียน ดังนั้นรองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการนักเรียนได้เข้ามารับทราบปัญหาของเด็กชายบอด และดำเนินการแก้ไขปัญหามาตามกฎระเบียบของโรงเรียน คือ การตัดคะแนนความประพฤติ การทำสัญญาว่าจะไม่หนีเรียนอีก ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ครูที่ปรึกษาเค้าส่งต่อมาให้ฝ่ายกิจการนักเรียน ผมก็ได้ดำเนินการตามระเบียบวินัยของโรงเรียนในเรื่องของการหนีเรียน และมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ”

(รองผอ.ฝ่ายกิจการนักเรียน, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2552)

เมื่อเด็กชายบอดเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ส่งระเบียบสะสมและรายงานการช่วยเหลือนักเรียนมาให้ครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เพื่อดำเนินการดูแลนักเรียนต่อไป

ครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 รับทราบปัญหาของนักเรียนแล้ว จึงได้ให้เด็กชายบอดบันทึกระเบียบสะสม ทำการสังเกตพฤติกรรม และพูดคุยกับเด็กชายบอด รวมทั้งสอบถามพฤติกรรมของเด็กชายบอดในห้องจากนิสิตฝึกสอน บางครั้งก็ไปค้นหาข้อมูลการดูแลช่วยเหลือเด็กชายบอดที่ผ่านมามีการบันทึกเก็บไว้ในห้องกิจการนักเรียน เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ที่ครูสังเกตเค้าจะมีเพื่อนสนิทอยู่คนนึง ไปไหนมาไหนด้วยกันตลอด นั่งเรียนด้วยกัน แต่จะนั่งหลังห้อง เวลาที่ครูถามว่าบ้านอยู่ตรงไหน ให้เค้าเขียนแผนที่ให้ เค้าก็ไม่บอก อ้างว่าจำไม่ได้ ไม่ยอมให้ครูไปเยี่ยมที่บ้านเลย ”

“ ที่ครูรู้คือเค้าจะมีเพื่อนนอกโรงเรียนนะ เป็นเพื่อนที่อยู่บ้านละแวกเดียวกับเค้า ที่ครูเป็นห่วงอยู่ตอนนี้ คือ บริเวณบ้านเค้าจะมีปอนวัวชน ครูเคยถามเค้าว่าไปเข้าไปดูบ้างมั๊ย เค้าบอกว่าไม่เคยเข้าไป แต่พอถามว่าถ้าครูจะไปดูต้องซื้อบัตรมั๊ย เค้าจะรู้

รายละเอียดมากมาย ครูก็เคยผ่านไปที่บ้านเค้านะ แต่ไม่มีใครอยู่ที่บ้าน เลยใช้วิธีโทรศัพท์ติดต่อกับแม่เค้าแทน ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

เมื่อทราบข้อมูลของเด็กชายบอลแล้ว ทำให้ครูที่ปรึกษาสามารถสรุปปัญหา และหาสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เพื่อหาทางช่วยเหลือและแก้ไขต่อไป ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เค้าค่อนข้างจะตามเพื่อน เวลาไม่มีใครเล่นในห้องเค้าก็จะเล่นทันที บางครั้งจะพูดจាក้าวร้าว ใช้คำหยาบ ตัวเค้าจะไม่สนใจเรียนนะ บางครั้งไม่ส่งงาน ครูต้องตาม ช่วงนี้จะมีขาดเรียนแบบไม่มีสาเหตุบ้างนะ บางครั้งก็หนีเรียน ไม่เข้าเรียนในบางวิชา บางครั้งก็ไม่มาโรงเรียนไปเลย ”

“ เค้าเหมือนเป็นคนที่ย่อนแอนนะ เหมือนกับเพื่อนรุ่นเดียวกันจะไม่ค่อยเล่นด้วย จะไปเล่นกับรุ่นน้อง แล้วเวลาอยู่กับเพื่อนรุ่นเดียวกันเค้าก็จะตามเพื่อน ทำอะไรก็ทำตาม ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

สำหรับการดูแลช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหายุติกรรมของนายบอล จะมีครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เข้ามามีส่วนส่วนเกี่ยวข้องกับในฐานะครูประจำวิชา เนื่องจากเด็กชายบอลได้เลือกเรียนวิชาเลือกเสรีที่ครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นผู้สอน จึงทำให้ได้มีโอกาสพบปะพูดคุย และใกล้ชิดกับเด็กชายบอล โดยครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จะใช้วิธีการถาม คอยพูด และจะสอนเรื่องการวางตัว การแสดงพฤติกรรมต่างๆ ถ้าพบว่าเด็กชายบอลมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ก็จะใช้วิธีการตักเตือน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ก็จะไม่ค่อยเตือน คอยสอนเค้าเวลาที่มีคาบเรียน เพราะครูเคยดูแลเค้าตอนม.1 แล้วตอนนี้เค้าดีขึ้นมากกว่าก่อนเยอะ ก็อยากให้เค้าเลิกพฤติกรรมก้าวร้าว เกเร หนีเรียนให้ได้ เพราะครูว่ามันเป็นปัญหาที่แก้ได้ แต่ต้องตามเค้าหน่อย เป็นปกติของวัยนี้ ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ครูเค้าใจดีครับ จะคอยถามว่าช่วงนี้เป็นยังไงบ้าง มีปัญหาอะไร จะคอยสังเกต บางครั้งเค้าก็จะตักเตือน บางครั้งก็สอนว่าต้องทำตัวยังไงบ้าง ”

(เด็กชายบอล, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

ครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จะเป็นคนที่รับผิดชอบในการดูแลเด็กชายบอดโดยตง และจะใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด จะเป็นคนที่คอยดูแล สังเกต และควบคุมพฤติกรรมของเด็ก เมื่อเด็กชายบอดเริ่มมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก็จะเรียกมาตักเตือนเป็นการส่วนตัว และจะใช้วิธีการให้เด็กทำสัญญาว่าต่อไปจะไม่ทำอีก เช่น เรื่องที่เด็กชายบอดหนีเรียน ก็จะทำให้ทำสัญญาว่าถ้าครั้งต่อไปยังมีการหนีเรียนอีกจะให้แม่มานั่งเรียนด้วย และจะให้แม่เซ็นรับทราบด้วย ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างครูที่ปรึกษาและแม่ของเด็กชายบอดในการแก้ปัญหา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในวันที่เด็กชายบอดขาดเรียน ครูที่ปรึกษาได้มีการสอบถามจากเพื่อนสนิทของเด็กชายบอดถึงการขาดเรียนของเด็กชายบอด และมีโทรศัพท์ติดต่อไปทางคุณแม่ เพื่อสอบถามถึงสาเหตุของการขาดเรียนและเป็นการแจ้งให้คุณแม่รับทราบ และเมื่อเด็กชายบอดกลับมาโรงเรียนอีกวันหนึ่งก็จะสอบถามจากเด็กชายบอดโดยตรงว่าขาดเรียนไปไหน ทำไมไม่บอกให้ครูทราบก่อน ซึ่งสอดคล้องกันข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ครูก็ต้องคอยเตือนเค้าตลอดเวลา ถ้าเป็นบ่อยๆก็จะใช้วิธีการให้เค้าทำสัญญาเหมือนตอนที่เค้าหนีเรียน ครูตามไปหา โทรศัพท์ตามหลายครั้ง ก็เลยให้เค้าทำสัญญาว่าถ้าขาดเรียนอีกก็ให้แม่มานั่งเรียนแทน เค้าก็รับปากนะว่าจะไม่หนีเรียนอีก แล้วก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ แต่ตอนนี้ก็ยังมีบ้างที่ขาดเรียนไม่มีเหตุผล ”

(ครูที่ปรึกษาชั้นม.2, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ปกติแล้วเด็กชายบอดจะหลบหน้าครูไม่ค่อยอยากเข้าไปคุยกับครูเท่าไร แต่กับครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เด็กชายบอดมักจะเข้าไปพูดคุยด้วย และได้เลือกเรียนวิชาเลือกเสรีกับครูคนนี้ และจากการพูดคุยสอบถามจากเด็กชายบอดเองพบว่า เด็กชายบอดจะสนิทกับครูคนนี้นี้นอกจากครูคนอื่น ๆ จะเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำและคำตักเตือนของครู

2) บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีเด็กชายบอด

ผู้เกี่ยวข้องที่เข้ามาดำเนินการดูแลช่วยเหลือเด็กชายบอด ประกอบด้วย พ่อ-แม่ ผู้ปกครองของเด็กชายบอด ครูที่ปรึกษา ครูประจำวิชา และครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน โดยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด คือ ครูที่ปรึกษา ซึ่งผู้เกี่ยวข้องแต่ละคนมีบทบาทตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

2.1) การรู้จักนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา และพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กชายบอล โดยจะใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถาม เด็กชายบอลโดยตรง และสอบถามจากผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน และบุคคลที่นักเรียนสนิท

2.2) การคัดกรองหรือการวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา โดยใช้ข้อมูลของนักเรียนที่รวบรวมมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปปัญหาของเด็กชายบอลเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

2.3) การช่วยเหลือ/ป้องกัน และแก้ไขปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ครูประจำวิชา และพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยจะใช้วิธีการพูดคุย ตักเตือน และให้คำแนะนำ และจะมีการติดตามผลการช่วยเหลือด้วย นอกจากนี้ ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียนยังมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาลูกชายบอลด้วย เนื่องจากกรณีของเด็กชายบอลมีการส่งต่อภายในไปยังฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน ซึ่งครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียนจะใช้วิธีการตัดคะแนนความประพฤติและกล่าวตักเตือน

2.4) การส่งต่อ ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ซึ่งได้ดำเนินการส่งต่อไปยังฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน เพื่อดำเนินการตามระเบียบวินัยของโรงเรียน

2.3 การศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว : กรณีศึกษาเด็กชายใจ

เด็กชายใจ (นามสมมติ) อายุ 13 ปี เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นนักเรียนประเภทไป-กลับ มีปัญหาเรื่องการก่อเหตุทะเลาะวิวาทกับเพื่อนในโรงเรียน มีพฤติกรรมก้าวร้าวทางวาจา และพูดจาขี้ขู่ ทำทนายให้เกิดการทะเลาะวิวาททั้งกับเพื่อนและรุ่นพี่

1) การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีเด็กชายใจ

ช่วงแรกที่เด็กชายใจเข้ามาเรียนยังไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา แต่มาช่วงหลังประมาณ กลางภาคเรียนที่ 1 เด็กชายใจเริ่มมีปัญหาทะเลาะวิวาทกับเพื่อนและรุ่นพี่ ครูที่ปรึกษาจึงได้ทำการส่งต่อให้ฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นผู้ดูแล เนื่องจากการก่อเหตุทะเลาะวิวาทในโรงเรียนเป็นการทำผิดกฎระเบียบของโรงเรียน และทางโรงเรียนมีนโยบายให้ฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียนดำเนินการตามระเบียบของโรงเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ผมเข้าห้องปกครองมากกว่าเพื่อนในโรงเรียน ก็เข้าทั้งปีแหละครับ ประมาณ อาทิตย์เว้น 2 อาทิตย์ก็เข้า ก็เรื่องทะเลาะตบตีในโรงเรียน ”

“เวลาเมื่อเรื่องครูฝ่ายปกครองก็จะเข้ามาจัดการเลยครับ แล้วก็จะเชิญผู้ปกครองให้มาพูดคุยตกลงกัน ”

(เด็กชายใจ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียนได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลของเด็กชายใจเพิ่มเติมโดยใช้วิธีการเชิญผู้ปกครองมาพบที่โรงเรียนและแจ้งปัญหาพฤติกรรมของเด็กชายใจให้รับทราบ และได้สอบถามข้อมูลของเด็กชายใจจากผู้ปกครอง ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ทางโรงเรียนได้คุยกับผู้ปกครองของใจตลอด เพราะเค้าค่อนข้างมีปัญหา นะ โดยครูได้คุยกับพ่อแม่เค้าตอนที่เชิญมาพบที่โรงเรียน หลังจากที่เกิดการทะเลาะวิวาทขึ้น ตอนเทอมที่แล้ว ”

“ เค้าถูกเลี้ยงแบบตามใจมาตั้งแต่เด็กเท่าที่ทราบ และสอบถามแม่เค้าซึ่งเป็นเพื่อนผมด้วย สอบถามดู คือ ยายเป็นคนเลี้ยง และเลี้ยงแบบตามใจแกมาตลอด ”

(ครูฝ่ายกิจการนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

หลังจากที่ได้ทราบปัญหา และข้อมูลเบื้องต้นของเด็กชายใจแล้ว ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียนได้วิเคราะห์ลักษณะและสาเหตุของการเกิดปัญหาของเด็กชายใจ เพื่อหาวิธีการแก้ไข ปัญหา ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ ตัวเค้ามีปัญหาเยอะ และพ่อแม่เค้าก็มีปัญหา หมายถึงว่า มีปัญหาในเรื่อง การดูแลเลี้ยงดูลูก คล้ายๆกับว่าเค้าก็เอาไม่อยู่แล้ว แล้วเค้าก็ไม่รู้จะทำอย่างไรก็ เหมือนกับว่าโยนมาให้ครูช่วยดูแล ครูจัดการเลย ครูตีตีให้ตายเลย ซึ่งในทำนองนี้มัน ไม่ใช่ ”

(ครูฝ่ายกิจการนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เค้าค่อนข้างมีปัญหาเรื่องการก่อเหตุทะเลาะวิวาท และก็ไม่ใช่เพิ่งมีปัญหา ตอนที่เค้าเรียนประถมก็เปลี่ยนโรงเรียนมาไม่รู้กี่โรงเรียน มีปัญหากับครู มีปัญหากับเพื่อน ถึงขั้นแม่ทะเลาะตบตีกับครูเพราะเรื่องเค้า ซึ่งพอรู้เบื้องต้นแล้วมันไม่ใช่เค้า เพิ่งมาเป็นที่นี่ แต่มันก็สะสมมาตั้งแต่เด็กแล้ว ”

(ครูวิชาพลานามัย, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ เค้าชอบไปหาเรื่องคนอื่น พุดจาทำทายเป็นมาตบกับเค้า มีการทะเลาะวิวาทที่ ไหนในโรงเรียน ส่วนใหญ่เค้าจะเข้าร่วมด้วยตลอด ”

“ บางครั้งเรื่องที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องเค้า แต่เค้าจะรู้ทุกอย่าง เค้าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทุกเรื่อง เหมือนเค้าต้องการมีเรื่องตลอดเวลา ”

(นักเรียนชั้นม.5, สนทนากลุ่ม, 16 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ที่บ้านมีความพร้อมมาก อยากรทำอะไรก็ได้ตลอด เค้าถูกเลี้ยงมาแบบตามใจ ไม่ต้องทำงานบ้าน ไม่ต้องทำอะไร อยู่อย่างสบาย ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร รับผิดชอบแค่ตัวเอง เรื่องเรียน เรื่องการวางตัวเท่านั้นเอง ”

(แม่ของเด็กชายใจ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

ทางโรงเรียนได้ดำเนินการช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาของเด็กชายใจ โดยเริ่มจากการว่ากล่าวตักเตือน แต่พฤติกรรมของเด็กชายใจไม่ดีขึ้น ทางโรงเรียนจึงได้เชิญผู้ปกครองมาพบที่โรงเรียนเพื่อร่วมกันประชุม ปรึกษา และหาวิธีการแก้ปัญหาร่วมกัน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ แรกๆก็จะใช้วิธีการตักเตือน และตักเตือนความประพฤติ แต่เค้าก็ไม่ได้ดีขึ้นนะ เมื่อเกิดปัญหาลักษณะเดิมซ้ำๆขึ้น ก็ได้มีการเชิญผู้ปกครองเค้ามาร่วมประชุม ปรึกษาที่โรงเรียนเพื่อหาทางแก้ไข ”

(ครูฝ่ายกิจการนักเรียน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2552)

สำหรับทางพ่อแม่ของเด็กชายใจได้มีส่วนร่วมในการดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาของเด็กชายใจ ซึ่งเด็กชายใจจะสนิทกับคุณแม่มาก เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจะปรึกษากับคุณแม่ตลอด คุณแม่จึงได้ตักเตือนและให้คำแนะนำแก่เด็กชายใจ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลามีปัญหาก็ไม่ค่อยได้บอกครู จะคุยกับที่บ้านมากกว่า มีอะไรจะบอกแม่ตลอด คือแม่จะรับทราบทุกอย่างแต่พ่อจะไม่ค่อยรู้ ผมจะไม่ค่อยสนิทกับพ่อ เพราะพ่อจะใช้อารมณ์ ”

(เด็กชายใจ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

“ นี่พี่ก็บอกเค้าหลายครั้งแล้วว่าไม่ต้องไปยุ่งเรื่องของใคร ให้อยู่เฉยๆรู้เรื่องอะไรก็ไม่ต้องพูดมาก เค้าจะเสียที่ปาก พูดเรื่องเพื่อนเพื่อนก็ไม่ชอบที่นี้ก็เกิดเรื่องทะเลาะกันเป็นประจำ ”

“ บอกเค้า สอนเค้าหลายครั้งแล้วแต่นี่ยังเป็นเหมือนเดิม เค้าไม่เตือนร้อน ไม่สนใจว่าใครเตือนร้อน จากเมื่อก่อนตามใจเค้า เดียวนี้จะไม่ตามใจแล้ว พ่อเค้าจะดี เพราะสอน บอกหลายครั้งแล้ว ”

(แม่ของเด็กชายใจ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า เด็กชายใจมักจะเข้ามานั่งคุยกับครูที่สนิทๆ และจะเล่าปัญหา หรือเหตุการณ์ที่เกิดการทะเลาะวิวาทให้ฟังเสมอ โดยครูได้ให้คำแนะนำและว่ากล่าวตักเตือนให้ปรับปรุงตัวให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ เวลาว่างถ้าเค้าเห็นว่าห้องเปิดอยู่ ก็จะชอบเข้ามานั่งพูดคุยเป็นประจำ มีอะไรก็จะมาเล่าให้ฟัง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของเพื่อนๆ คนอื่น เค้าจะรู้เรื่องของคนนั้นคนนี้เยอะ แต่ถ้าเป็นเรื่องของเค้าเอง เค้าจะมาขอคำแนะนำว่าต้องทำยังไงบ้าง ”

(ครูผู้ช่วยสอนวิชาแนะแนว, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2552)

“ ถ้าเป็นครูที่สนิท เค้าจะเข้ามาถามว่าเป็นไบบ้าง ถามถึงเรื่องที่ทะเลาะกัน เค้าก็จะสอน จะบอกว่าอย่าทำอย่างนี้ มันไม่ดีนะ เค้าก็จะเป็นห่วงเรา แต่ถ้าเป็นครูฝ่ายปกครอง ในสายตาเค้าจะมองว่าเราเป็นเด็กที่มีปัญหาตลอด ”

(เด็กชายใจ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2552)

2) บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับกรณีเด็กชายใจ

ผู้เกี่ยวข้องที่เข้ามาดำเนินการดูแลช่วยเหลือเด็กชายใจ ประกอบด้วย พ่อ-แม่ผู้ปกครองของเด็กชายใจ ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน และครูที่ปรึกษา โดยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด คือ ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน ซึ่งผู้เกี่ยวข้องแต่ละคนมีบทบาทตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

2.1) การรู้จักนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน และพ่อ-แม่ผู้ปกครองของเด็กชายใจ โดยจะใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถามเด็กชายใจโดยตรง และสอบถามจากผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน และบุคคลที่นักเรียนสนิท

2.2) การคัดกรองหรือการวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน โดยใช้ข้อมูลของนักเรียนที่รวบรวม

มาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปปัญหาของเด็กชายบอลเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

2.3) การช่วยเหลือ/ป้องกัน และแก้ไขปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูคนอื่นๆในโรงเรียนที่เด็กชายโจสนิท โดยจะใช้วิธีการพูดคุย ตักเตือน และให้คำแนะนำ และจะมีการติดตามผลการช่วยเหลือด้วย

2.4) การส่งต่อ ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ซึ่งได้ดำเนินการส่งต่อไปยังฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน เพื่อดำเนินการตามระเบียบวินัยของโรงเรียน

จากการศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวทั้ง 3 ราย สามารถสรุปบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในแต่ละองค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 สรุบบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

กรณีศึกษา	ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน						บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือ/แก้ไข ปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวของกรณีศึกษา
		ครูฝ่ายปกครอง/ ศึกษานิเทศน์	หัวหน้าระดับชั้น	ครูที่ปรึกษา/ ครูประจำชั้น	ครูประจำวิชา/ ครูคนอื่น ๆ	ครูแนะแนว	พ่อ-แม่/ ผู้ปกครอง	
กรณีศึกษาที่ 1 (เด็กชายเอ)	การรู้จักนักเรียน			✓		✓	✓	<p>ครูแนะแนว เป็นบุคคลหลักในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของนักเรียน 2. วิเคราะห์ปัญหาของนักเรียน 3. ส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาพฤติกรรม 4. ให้ความช่วยเหลือ / แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนและติดตามผลการช่วยเหลือ <p>ครูที่ปรึกษา (ครูแม่) มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของนักเรียน 2. วิเคราะห์ปัญหาของนักเรียน 3. ให้ความช่วยเหลือ/แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนและติดตามผลการช่วยเหลือ <p>คุณแม่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของลูก 2. ให้ความช่วยเหลือ/แก้ไขพฤติกรรมของลูกและติดตามผลการช่วยเหลือ
	การคัดกรองและวิเคราะห์ปัญหา			✓		✓		
	การส่งเสริมพัฒนา					✓		
	การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข			✓		✓	✓	
	การส่งต่อ							

กรณีศึกษา	ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน						บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการดูแล/ช่วยเหลือ/แก้ไข ปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวของกรณีศึกษา
		ครูฝ่ายปกครอง/ ศึกษานิเทศก์	หัวหน้าระดับชั้น	ครูที่ปรึกษา/ ครูประจำชั้น	ครูประจำวิชา/ ครูคนอื่น ๆ	ครูแนะแนว	พ่อ-แม่/ ผู้ปกครอง	
กรณีศึกษาที่ 2 (เด็กชายบอล)	การรู้จักนักเรียน			✓			✓	<p>ครูที่ปรึกษา เป็นบุคคลหลักในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของนักเรียน 2. วิเคราะห์ปัญหาของนักเรียน 3. ให้ความช่วยเหลือ / แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนและติดตามผลการช่วยเหลือ 4. ส่งต่อนักเรียนให้ฝ่ายปกครอง/ศึกษานิเทศก์ <p>พ่อ-แม่ มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของลูก 2. ให้ความช่วยเหลือ/แก้ไขพฤติกรรมของลูกและติดตามผลการช่วยเหลือ <p>ครูฝ่ายปกครอง/ศึกษานิเทศก์ และครูประจำวิชา มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความช่วยเหลือ / แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนและติดตามผลการช่วยเหลือ
	การคัดกรองและวิเคราะห์ปัญหา			✓				
	การส่งเสริมพัฒนา							
	การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข	✓		✓	✓		✓	
	การส่งต่อ			✓				

กรณีศึกษา	ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน						บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือ/แก้ไข ปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวของกรณีศึกษา
		ครูฝ่ายปกครอง/กิจกรรมนักเรียน	หัวหน้าระดับชั้น	ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น	ครูประจำวิชา/ครูคนอื่น ๆ	ครูแนะแนว	พ่อ-แม่/ผู้ปกครอง	
กรณีศึกษาที่ 3 (เด็กชายใจ)	การรู้จักนักเรียน	✓		✓			✓	<p>ครูฝ่ายปกครอง/กิจกรรมนักเรียน มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของนักเรียน 2. วิเคราะห์ปัญหาของนักเรียน 3. ให้ความช่วยเหลือ / แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนและติดตามผลการช่วยเหลือ 4. ติดต่อประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองนักเรียน <p>ครูที่ปรึกษา มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของนักเรียน 2. ส่งต่อนักเรียนให้ฝ่ายปกครอง/กิจกรรมนักเรียน <p>พ่อ-แม่ มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความรู้จักและรวบรวมข้อมูลของลูก 2. ให้ความช่วยเหลือ/แก้ไขพฤติกรรมของลูกและติดตามผลการช่วยเหลือ <p>ครูคนอื่น ๆ ที่นักเรียนสนิท มีบทบาทดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความช่วยเหลือ / แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียนและติดตามผลการช่วยเหลือ
	การคัดกรองและวิเคราะห์ปัญหา	✓						
	การส่งเสริมพัฒนา							
	การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข	✓				✓	✓	
	การส่งต่อ				✓			

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา และวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา จำนวน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนริมชล โรงเรียนชายทะเล และโรงเรียนภูผา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลาประมาณ 3 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2551 ถึงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2552 โดยวิธีวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา มีการเตรียมความพร้อมในการนำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาปฏิบัติ โดยเริ่มจากการจัดประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจกับบุคลากรภายในโรงเรียน และบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จัดทำเอกสารคู่มือสำหรับใช้ในการอบรมครู รวมทั้งกำหนดนโยบาย แผนการดำเนินงาน ปฏิทินการปฏิบัติงานประจำปี โดยมีรองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารกิจการนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงาน และมีการมอบหมายให้ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้นเป็นบุคคลหลักในการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยตรง

โดยโรงเรียนริมชลได้จัดให้มีครูที่ปรึกษา 1 คนและครูพ่อ-ครูแม่อีก 1 คนต่อนักเรียน 1 ห้องเรียน ซึ่งทั้งครูที่ปรึกษาและครูพ่อ-ครูแม่จะดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกัน และบางห้องก็จะแบ่งนักเรียนกันดูแลโดยแบ่งเป็นนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย

โรงเรียนชายทะเลมีการจัดจำนวนครูที่ปรึกษาจำนวน 2 คนต่อหนึ่งห้องเรียน แบ่งการดูแลนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยแบ่งเป็นกลุ่มเลขที่คู่ และอีกกลุ่มจะเป็นเลขที่คี่

โรงเรียนภูผาได้กำหนดให้ 1 ห้องเรียนมีครูที่ปรึกษา 1 ถึง 2 คน และทางโรงเรียนได้มีนโยบายให้มีการจัดครูที่ปรึกษาแบบตามชั้น คือ จัดให้ครูที่ปรึกษานักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามไปเป็นครูที่ปรึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 โดยได้เริ่มใช้การตามชั้นของครูที่ปรึกษามาตั้งแต่ปีการศึกษา 2550

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ (1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (2) การคัดกรอง (3) การส่งเสริมพัฒนา (4) การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และ (5) การส่งต่อ มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1.1) การรู้จักนักเรียนรายบุคคล

ครูที่ปรึกษาทั้ง 3 โรงเรียนทำการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยเริ่มจากการจัดทำระเบียบสะสมของนักเรียน ส่วนการทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) ทางโรงเรียนริมชลและโรงเรียนชายทะเลมีการทำงานที่เหมือนกันคือ ให้ครูที่ปรึกษาเป็นคนดำเนินการในการวัดพฤติกรรมนักเรียนด้วยแบบวัดพฤติกรรม(SDQ) ส่วนโรงเรียนภูผาจะมอบหมายให้ครูแนะแนวเป็นคนดำเนินการในการวัดพฤติกรรมนักเรียน โดยให้นักเรียนทำแบบวัดพฤติกรรม(SDQ)ในคาบวิชาแนะแนว

นอกจากการศึกษาข้อมูลของนักเรียนจากระเบียนสะสมแล้วบางครั้งครูที่ปรึกษาของทั้ง 3 โรงเรียนจะทำการสังเกตนักเรียน มีการพูดคุยสัมภาษณ์นักเรียน และผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อน พ่อแม่ผู้ปกครอง และบางครั้งจะใช้การไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลของนักเรียนเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการทำความรู้จักกับนักเรียนให้มากขึ้น

1.2) การคัดกรองนักเรียน

โรงเรียนริมชลและโรงเรียนชายทะเลได้ทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนโดยครูที่ปรึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหาหลังจากนั้นทำการบันทึกผลการคัดกรองนักเรียนเพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแลนักเรียน และส่งต่อให้หัวหน้าระดับชั้นทำการสรุปรวมอีกครั้งหนึ่ง ส่วนโรงเรียนภูผาครูแนะแนวจะเป็นคนทำการแบ่งกลุ่มนักเรียนในห้องออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ และกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา แล้วบันทึกผลการคัดกรองไว้ในบันทึกผลการคัดกรองนักเรียน เพื่อเก็บเป็นข้อมูลไว้ใช้ประกอบการดูแลนักเรียนและส่งผลการคัดกรองนักเรียนแต่ละห้องให้ครูที่ปรึกษาดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป และครูที่ปรึกษาจะทำการคัดกรองนักเรียนร่วมด้วยแต่บางครั้งอาจจะไม่จำเป็นต้องใช้แบบวัดพฤติกรรม(SDQ) แต่จะใช้การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน การพูดคุยซักถามนักเรียนในห้องเรียนเป็นระยะๆ

1.3) การส่งเสริมพัฒนา

ในส่วนของกาส่งเสริมพัฒนานักเรียนจะเป็นการดำเนินงานตามนโยบายของโรงเรียน ซึ่งทั้ง 3 โรงเรียนมีนโยบายที่คล้ายกัน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมโฮมรูม ส่วนที่ 2 เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน และส่วนที่ 3 เป็นการจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา ซึ่งแต่ละโรงเรียนมีการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมที่เหมือนกันและแตกต่างกันไป ดังนี้

(1) การจัดกิจกรรมโฮมรูม

ทั้ง 3 โรงเรียนได้ดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูมในลักษณะที่คล้ายกัน คือ จะใช้เวลาในช่วงเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติและปฏิบัติกิจกรรมหน้าเสาธงประมาณ 10 - 15 นาที ของทุกวัน โดยครูที่ปรึกษาจะพูดคุย ตักเตือน สรรวจจำนวนและความเรียบร้อยของนักเรียน ถ้ามีนักเรียนคนไหนไม่มาโรงเรียนก็จะสอบถามจากเพื่อนนักเรียน และบางครั้งครูที่ปรึกษาบางท่านจะใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมโฮมรูมแตกต่างกันออกไป ได้แก่ บริเวณลานหน้าเสาธง โรงอาหาร และในห้องเรียน แล้วทำการบันทึกการโฮมรูม นอกจากนี้ทางโรงเรียนชายทะเล ได้ใช้กิจกรรมเสริมแรงในการส่งเสริมพัฒนานักเรียน ซึ่งเป็นการเพิ่มความประพฤตินักเรียนที่ทำความดีต่างๆในรูปแบบของธนาคารความดี และโรงเรียนภูผาได้ใช้กิจกรรมรักการอ่านเป็นกิจกรรมส่งเสริมพัฒนานักเรียน

(2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

จะเป็นลักษณะของการพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนทั้งในกรณีของนักเรียนที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา เพื่อเป็นการร่วมมือกันระหว่างครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองนักเรียนในการดูแลนักเรียน และร่วมกันส่งเสริมพัฒนานักเรียนตามความถนัดและความสามารถ

(3) การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา

การจัดประชุมผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษาหรือกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom meeting) ของทั้ง 3 โรงเรียนมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ จะจัดขึ้นปีการศึกษาละ 1 ครั้ง โดยจะเป็นการประชุมร่วมกันทั้งนักเรียนและผู้ปกครองรวมกันทั้งโรงเรียนก่อน เพื่อเป็นการชี้แจงนโยบายของโรงเรียน และรายงานผลการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนใน 1 ปี การศึกษาที่ผ่านมา แล้วจึงแยกประชุมโดยแบ่งตามห้องเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษารับทราบความประพฤตินักเรียน และรับผลการเรียน

1.4) การป้องกัน / ช่วยเหลือ / แก้ไข

การป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหานักเรียนของครูที่ปรึกษาทั้ง 3 โรงเรียนมีลักษณะการทำงานที่คล้ายกัน โดยเริ่มจากการที่ครูที่ปรึกษาสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนช่วงเวลาที่

นักเรียนอยู่ที่โรงเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาว่างช่วงพักกลางวัน ถ้าพบว่านักเรียนคนใดเริ่มจะมีปัญหา ก็จะเข้าไปพูดคุยให้คำปรึกษาและให้การช่วยเหลือในเบื้องต้น ซึ่งครูที่ปรึกษาจะคอยดูแลเอาใจใส่นักเรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในกลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา ซึ่งโดยปกติแล้วนักเรียนจะไม่ค่อยเข้ามาปรึกษาหรือขอคำแนะนำ บางครั้งก็จะหลบหน้า ครูที่ปรึกษาจะต้องเข้าไปสอบถาม พูดคุยกับนักเรียนเอง และในบางครั้งจะต้องประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ในการป้องกัน ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาให้นักเรียน

1.5) การส่งต่อ

ในกรณีที่นักเรียนมีปัญหา ซึ่งครูที่ปรึกษาได้แก้ปัญหาในเบื้องต้นไปแล้วแต่นักเรียนก็มีพฤติกรรมที่ไม่ดีขึ้น ครูที่ปรึกษาจะทำการส่งต่อภายใน โดยโรงเรียนริมชล จะส่งต่อนักเรียนมาให้ครูแนะแนว เพื่อดำเนินการช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาให้นักเรียนและนำเข้าสู่ที่ประชุมการให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้นักเรียนที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นทุกเดือน ส่วนโรงเรียนชายทะเลและโรงเรียนภูผามีลักษณะการดำเนินการส่งต่อนักเรียนภายในที่คล้ายกัน คือ จะมีการส่งต่อ 2 แบบ คือ ส่งนักเรียนไปให้ครูแนะแนวช่วยดำเนินการแก้ปัญหา และการส่งนักเรียนไปให้ฝ่ายกิจการนักเรียนดำเนินการแก้ปัญหา โดยครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน รวมทั้งปัญหาและบันทึกการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแก่ครูแนะแนวหรือฝ่ายกิจการนักเรียน

2. บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การแก้ปัญหาด้านพฤติกรรมของนักเรียน โดยเฉพาะปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าว ซึ่งเป็นปัญหาที่สร้างความเดือนร้อนให้ผู้อื่นด้วยนั้น ผู้เกี่ยวข้องทุกคนจะต้องให้ความสำคัญ และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวของแต่ละโรงเรียน ตามองค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังต่อไปนี้

2.1 โรงเรียนริมชล

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยการศึกษาจากกรณีศึกษาเด็กชายเอ พบว่า ผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการดำเนินงานมากที่สุด คือ ครูแนะแนว นอกจากนี้ยังมีผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

1) การรู้จักนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ แม่ของเด็กชายเอ ครูแนะแนว และครูแม่ โดยจะใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถามเด็กชายเอ โดยตรง และสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน และบุคคลที่นักเรียนสนิท

2) การคัดกรองหรือการวิเคราะห์ปัญหา และการหาสาเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูแนะแนว และครูแม่ โดยใช้ข้อมูลของนักเรียนที่รวบรวมมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปปัญหาของเด็กชายเอเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

3) การส่งเสริมและพัฒนา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูแนะแนว ซึ่งได้ดำเนินการควบคู่กันไปกับการช่วยเหลือ/ป้องกัน/แก้ไขปัญหา โดยพยายามหากิจกรรมที่เด็กชายเอมีความสนใจให้ทำ ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมและทำงานอดิเรกที่ชอบ

4) การช่วยเหลือ/ป้องกัน และแก้ไขปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ แม่ของเด็กชายเอ ครูแนะแนว และครูแม่ จะใช้วิธีการพูดคุยและให้คำแนะนำในเรื่องการปรับตัว การเข้าสังคมกับเพื่อน การควบคุมอารมณ์ และจะมีการติดตามผลการช่วยเหลือด้วย

2.2 โรงเรียนชายทะเล

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยการศึกษาจากกรณีศึกษาเด็กชายบอล พบว่า ผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการดำเนินงานมากที่สุด คือ ครูที่ปรึกษา นอกจากนี้ยังมีผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

1) การรู้จักนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา และพ่อ-แม่ผู้ปกครองของเด็กชายบอล โดยจะใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถามเด็กชายบอลโดยตรง และสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน และบุคคลที่นักเรียนสนิท

2) การคัดกรองหรือการวิเคราะห์ปัญหา และการหาสาเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา โดยใช้ข้อมูลของนักเรียนที่รวบรวมมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปปัญหาของเด็กชายบอลเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

3) การช่วยเหลือ/ป้องกัน และแก้ไขปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ครูประจำวิชา และพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยจะใช้วิธีการพูดคุย ตักเตือน และให้คำแนะนำ และจะมีการติดตามผลการช่วยเหลือด้วย นอกจากนี้ ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียนยังมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาลูกชายบอลด้วย เนื่องจากกรณีของเด็กชายบอลมี

การส่งต่อภายในไปยังฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน ซึ่งครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียนจะใช้วิธีการตัดคะแนนความประพฤติและกล่าวตักเตือน

4) การส่งต่อ ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ซึ่งได้ดำเนินการส่งต่อไปยังฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน เพื่อดำเนินการตามระเบียบวินัยของโรงเรียน

2.3 โรงเรียนภูผา

การดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยการศึกษาจากกรณีศึกษาเด็กชายใจ พบว่า ผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการดำเนินงานมากที่สุด คือ ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน นอกจากนี้ยังมีผู้เข้ามาเกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

1) การรู้จักนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน และพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กชายใจ โดยจะใช้วิธีการสังเกต พูดคุยสอบถามเด็กชายใจโดยตรง และสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน และบุคคลที่นักเรียนสนิท

2) การคัดกรองหรือการวิเคราะห์ปัญหา และการหาสาเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน โดยใช้ข้อมูลของนักเรียนที่รวบรวมมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดปัญหา และสรุปปัญหาของเด็กชายบอลเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

3) การช่วยเหลือ/ป้องกัน และแก้ไขปัญหา ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูฝ่ายปกครอง/ฝ่ายกิจการนักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูคนอื่นๆในโรงเรียนที่เด็กชายใจสนิท โดยจะใช้วิธีการพูดคุย ตักเตือน และให้คำแนะนำ และจะมีการติดตามผลการช่วยเหลือด้วย

4) การส่งต่อ ผู้เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานในส่วนนี้ คือ ครูที่ปรึกษา ซึ่งได้ดำเนินการส่งต่อไปยังฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน เพื่อดำเนินการตามระเบียบวินัยของโรงเรียน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว นั้น พบว่า นอกจากครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูแนะแนว ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน ครูประจำวิชา และพ่อแม่ผู้ปกครองแล้ว ยังมีผู้เกี่ยวข้องอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหายุติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน นั่นคือ บุคคลที่นักเรียนให้ความไว้วางใจ สนิทสนม ได้แก่ ครูคนอื่นๆในโรงเรียน หรือบุคคลอื่นๆ เช่น ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

สภาพการดำเนินงานในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนกรณีศึกษา พบว่า โดยภาพรวมแล้วมีการดำเนินงานครบทั้ง 5 องค์ประกอบ คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนา การป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข และการส่งต่อ โดยมีรองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารกิจการนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบและบริหารการดำเนินงาน

สุธิตา ภัคตีบุญ (2548) ได้สรุปไว้ว่า การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 องค์ประกอบนั้นเป็นงานของครูที่ปรึกษา แต่จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษารายกรณีนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว พบว่า ในการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนนั้นนอกจากครูที่ปรึกษาแล้ว ยังมีผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องหลายฝ่าย ดังนี้

การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล แต่ละโรงเรียนมีการวางตัวบุคคลหลักในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับนโยบาย การวางแผนการดำเนินงานของโรงเรียน และลักษณะปัญหาของนักเรียน จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่เข้ามาดำเนินงานในส่วนของการรู้จักนักเรียน คือ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียนจึงทำให้สามารถสังเกต และรับรู้ถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนได้โดยตรง นอกจากนี้ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน และครูแนะแนวยังมีบทบาทในการรู้จักนักเรียนด้วย เนื่องจากในกรณีที่มีการส่งต่อ ผู้ที่เข้ามารับช่วงในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อ จะต้องทำการรวบรวมข้อมูลของนักเรียน เพื่อนำมาหาแนวทางในการดูแลช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหานักเรียนต่อไป เมื่อรู้จักกับนักเรียน และรวบรวมข้อมูลได้เพียงพอแล้ว จะทำให้สามารถสรุปลักษณะปัญหา และหาสาเหตุของการเกิดปัญหาของนักเรียนได้ ซึ่งในส่วนนี้ก็คือการคัดกรองนักเรียน การดำเนินการขั้นต่อมาคือ การส่งเสริม/พัฒนา ซึ่งจะดำเนินการควบคู่ไปกับการป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข ซึ่งในส่วนนี้จะมีผู้ที่เข้ามาดำเนินการหลายฝ่าย ได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น ครูฝ่ายปกครอง/กิจการนักเรียน ครูแนะแนว โดยการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่มีความสนใจ และทำงานอดิเรกที่ชอบและเป็นประโยชน์ และในการป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไข จะใช้วิธีการรับฟังและการพูดคุยเพื่อให้กำลังใจ ตักเตือน ให้คำแนะนำ และดำเนินการติดตามผลการช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

นอกจากผู้เกี่ยวข้องที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ยังมีผู้เกี่ยวข้องอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหานักเรียน นั่นคือ บุคคลที่นักเรียนให้ความไว้วางใจ และสนิทสนม ทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น ครูคนอื่นๆในโรงเรียน พี่ ป้า น้า อา หรือญาติของนักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนควรจะให้บุคคลดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน เนื่องจากเป็นบุคคลที่รู้จักนักเรียนเป็นอย่างดี สามารถที่จะรวบรวมข้อมูล

ของนักเรียนได้ดี เพราะนักเรียนมีความไว้วางใจ เต็มใจที่จะให้ข้อมูล และกล้าที่จะเล่าปัญหาต่างๆที่กำลังประสบอยู่ให้ฟัง ดังนั้นผู้ที่มิบทบาทในการรู้จักนักเรียนจะต้องทำให้นักเรียนมีความไว้วางใจ เชื่อใจ ทำให้รู้สึกปลอดภัย และที่สำคัญคือ จะต้องทำให้นักเรียนมีความรู้สึกว่ามีผู้ที่จะเข้ามาดูแล/ช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้มีความปรารถนาดีที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา

และในส่วนของการป้องกัน/ช่วยเหลือ/แก้ไขปัญหา พบว่า ยังมีผู้ที่มิบทบาทในส่วนนี้นั้นคือ หน่วยงานและองค์กรต่างๆในชุมชน ได้แก่ วัด และสถานีตำรวจ ซึ่งการที่โรงเรียนมีครูพระมาช่วยสอนนักเรียน ทำให้มีการขัดเกลาพฤติกรรมของนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง และสำหรับการมีสถานีตำรวจอยู่ภายในโรงเรียนนั้น เป็นการเข้ามามิบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน นั่นคือ เมื่อนักเรียนเห็นว่ามียาเสพติดเข้ามาอยู่ประจำวันที่โรงเรียน การก่อเหตุทะเลาะวิวาท หรือ การกระทำผิดกฎระเบียบของโรงเรียนจะน้อยลง

ดังนั้นความสำเร็จของการนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาดำเนินการในสถานศึกษา มีอยู่ 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 แนวคิดในการมองปัญหาของนักเรียนของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เนื่องจากนักเรียนที่ปัญหามักจะถูกมองไปทางด้านลบมากกว่าด้านบวก นักเรียนกลุ่มนี้มักไม่มีใครให้ความสนใจ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะต้องมีแนวคิดในการมองปัญหาของนักเรียนว่าเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังที่สุชา จันทน์เอม (2529) ได้สรุปไว้ว่า นักเรียนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นควรได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆ เช่น ความร่าเริง ความกระตือรือร้น การมีอารมณ์ขัน ความกล้า ความไม่เห็นแก่ตัว ความเห็นอกเห็นใจ ความสุขุมเยือกเย็น และความเชื่อมั่นในตนเอง

ประเด็นที่ 2 การวางตัวบุคคลที่จะเข้าไปช่วยเหลือนักเรียนในการแก้ไขปัญหานักเรียน นั่นคือเมื่อสามารถสรุปลักษณะปัญหา และสาเหตุของการเกิดปัญหาของนักเรียนได้แล้ว การเลือกบุคคลที่จะเข้าไปช่วยนักเรียนแก้ไขปัญหานั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก การวางตัวบุคคลได้ถูกต้องจะทำให้การแก้ไขปัญหานักเรียนสามารถทำได้รวดเร็ว และเกิดผลดีต่อตัวนักเรียนเอง บางปัญหาของนักเรียนบุคคลเพียงคนเดียวไม่สามารถดำเนินการช่วยเหลือได้ จำเป็นจะต้องมีการร่วมมือกันในการดำเนินงาน และมีการประสานงานกันดังที่ จรัญ นิลพลับ(2540) ได้สรุปไว้ว่า งานปกครองนักเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ต้องพิจารณาจากการให้ความร่วมมือร่วมใจทำงานของทุกฝ่าย ได้แก่ คณะครู-อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

และประเด็นที่ 3 คือ การที่สามารถช่วยให้นักเรียนได้รู้จักตนเอง รู้ว่าตนเองมีปัญหา และรู้ว่าวิธีที่จะแก้ปัญหาของตนเองนั้นจะต้องทำอย่างไร มีใครที่จะช่วยแก้ปัญหาได้บ้าง ดังทฤษฎีของมาสโลว์ในเรื่องความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (กรมสุขภาพจิต, 2546; สุรางค์ โค้วตระกูล,

2550) ที่กล่าวว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เริ่มจากขั้นที่ 1 ความต้องการทางสรีระหรือทางด้านร่างกาย ได้แก่ ความหิว ความกระหาย ถ้าอยู่ในสภาพที่ขาดจะมีการกระตุ้นให้มีกิจกรรมขนขวายที่จะสนองความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นการผสมผสานของแนวความคิดเกี่ยวกับแรงขับ และการเรียนรู้หรือการตอบสนองความคับข้องใจของฮัล ดอลลาร์ดและมิลเลอร์ (สุรางค์ ไคว่ตระกูล, 2550; ดวงพร ตันติธรรมานนท์, 2542) หรือเรียกว่า “ทฤษฎีลดแรงขับ” (drive reduction theory) ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ขั้นที่ 2 ของมาสโลว์ คือ ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัยหรือสวัสดิภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน ความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงในชีวิต และเป็นอิสระจากความกลัว ซึ่งเป็นความต้องการที่จะได้รับความปกป้องคุ้มครอง

ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จะต้องทำให้นักเรียนรู้สึกไว้วางใจ และรู้สึกปลอดภัย เมื่อนักเรียนมีความไว้วางใจและสนิทมากขึ้นแล้ว จะทำให้นักเรียนกล้าที่จะเข้ามาเล่าปัญหาต่างๆให้ฟัง ทำให้สามารถสรุปและวิเคราะห์ปัญหาของนักเรียนได้ และในการแก้ไขปัญหาของนักเรียนนั้น จะต้องแสดงให้เห็นให้นักเรียนรู้สึกว่าการที่จะแก้ไขปัญหาได้นั้นจะต้องมีการร่วมมือกันทั้งสองฝ่าย คือ ผู้เกี่ยวข้องและตัวของนักเรียนเอง ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ขั้นที่ 3 ที่เป็นความต้องการด้านความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ มีความปรารถนาจะให้เป็นที่รักของผู้อื่น และในขั้นที่ 4 ที่เป็นความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่า มีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่า และมีเกียรติ การที่จะทำให้นักเรียนมาถึงขั้นที่ 4 ได้นั้น ผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้กำลังใจ การชมเชย เมื่อนักเรียนสามารถควบคุมหรือลดพฤติกรรมก้าวร้าวได้ และทำให้นักเรียนรู้สึกว่าตนเองมีค่า มีความสามารถ โดยอาจจะใช้วิธีการส่งเสริม สนับสนุนให้ได้ทำกิจกรรมที่ถนัดและมีความชื่นชอบ เมื่อนักเรียนสามารถทำได้ จะทำให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า อยากประพฤติตนเป็นคนดี เมื่อมาถึงขั้นนี้ ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ขั้นสุดท้าย คือ ความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริงและพัฒนาตามศักยภาพของตน กล้าที่จะตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิต รู้จักค่านิยมของตนเอง มีความจริงใจต่อตนเอง ปรารถนาที่จะเป็นคนดีที่สุดเท่าที่จะมีความสามารถทำได้ ทั้งด้านสติปัญญา ทักษะ และอารมณ์ความรู้สึกยอมรับตนเองทั้งส่วนดีและส่วนเสียของตน และมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงตนอยู่ตลอดเวลา จะทำให้นักเรียนสามารถหาวิธีแก้ปัญหของตนเองได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดียิ่งๆขึ้นไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว มีข้อเสนอแนะ 2 ประเด็นหลัก คือ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากการศึกษาสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา ทำให้เกิดข้อค้นพบหลายอย่าง ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอแนะวิธีการดำเนินงาน สำหรับโรงเรียนที่ต้องการพัฒนาการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ ดังนี้

1.1 โรงเรียนควรมีกำหนดนโยบาย และวางแผนการดำเนินงานให้สามารถปฏิบัติได้จริงตามสภาพบริบทของโรงเรียน จัดสรรบุคลากรในการดำเนินงานให้มากขึ้น และสร้างความตระหนักให้บุคลากรทุกฝ่ายทำตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างจริงจัง

1.2 โรงเรียนควรมีการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ โดยเฉพาะในส่วนของ การดำเนินงานเยี่ยมบ้านนักเรียนของครูที่ปรึกษา เพราะการเยี่ยมบ้านนักเรียนเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้านกับโรงเรียน การเยี่ยมบ้านทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวนักเรียนในสภาพที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงได้ยินแต่คำบอกเล่าเท่านั้น การเยี่ยมบ้านทำให้ครูได้ให้คำปรึกษา และแนะนำผู้ปกครองเกี่ยวกับการศึกษา การอบรมสั่งสอน และการเลี้ยงดูนักเรียน และที่สำคัญที่สุดคือ สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการเยี่ยมบ้าน ไปวางแผนในการพัฒนา ส่งเสริม ป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนได้ตรงจุด

2. จากการวิเคราะห์บทบาทและกระบวนการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว พบว่า ผู้เกี่ยวข้องทุกคนจะต้องให้ความสำคัญ และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ผู้วิจัยขอเสนอแนะวิธีการดำเนินการดูแลนักเรียน สำหรับโรงเรียนที่มีปัญหาในการดูแลนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ดังนี้

2.1 โรงเรียนควรสร้างความเข้าใจ ความตระหนักให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน เพราะพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน อาจพัฒนาเป็นพฤติกรรมอาชญากรรมในวัยผู้ใหญ่อันก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเอง บุคคลอื่นและสังคมได้ ดังนั้นพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนจึงควรได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็วที่สุด

2.2 โรงเรียนควรดำเนินการจัดอบรม ซึ่งอาจจะเชิญผู้เชี่ยวชาญ หรือวิทยากร จากหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมเพื่อให้ความรู้ แนะนำเทคนิค วิธีการในการดูแล แก้ไขปัญหาการ แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน ให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะครู-อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อจะได้ร่วมมือกันดูแล แก้ไขปัญหานักเรียนร่วมกันอย่างถูกวิธี

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากผลการวิจัย พบว่า การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนยังขาด เครื่องมือและเทคโนโลยีในด้านการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ จึงควรทำการศึกษาและพัฒนา ระบบการจัดเก็บข้อมูล หรือโปรแกรมสำเร็จรูปในการจัดทำฐานข้อมูล เพื่อช่วยให้การจัดเก็บ ข้อมูลของนักเรียน ผลการคัดกรองนักเรียนให้เป็นระบบและสามารถค้นหาข้อมูลการช่วยเหลือ นักเรียนที่ผ่านมาได้สะดวกมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ควรทำการศึกษาการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของ สถานศึกษาในส่วนของปัญหาอื่นของนักเรียน เช่น ปัญหาด้านการเรียน ปัญหาการออก กลางคัน ปัญหาการตั้งครรภ์ระหว่างเรียน ปัญหายาเสพติด เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการ ดำเนินงานของสถานศึกษาในการดูแล ช่วยเหลือ และแก้ปัญหาให้นักเรียนให้ประสบความสำเร็จ มากขึ้น และเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานสำหรับสถานศึกษาอื่นๆต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรวิดา ศรีสุภา. (2547). ผลของการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของโกล์แมน ที่มีต่อการลดพฤติกรรมก้าวร้าวและการใช้ความรุนแรงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา อิมสำราญรัชต์. (2535). ผลของการปรึกษาจิตวิทยาแบบกลุ่มที่มีต่ออัตมโนทัศน์ของเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2546). สารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้วิกฤติสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2547). แนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2549). แนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2541). การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไอดีเอสแควร์.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : พริกหวาน กราฟฟิค.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). แผนการศึกษาแห่งชาติ(พ.ศ.2545 - 2559). กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- จรัญ นิลพลับ. (2540). แนวทางการพัฒนางานปกครองนักเรียน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา) เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. อัดสำเนา.
- จันทนา บุญรุ่ง. (2548). การศึกษาบทบาทและปัญหาการปฏิบัติงานระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียนของผู้บริหารครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวในโรงเรียนนำร่อง สังกัดสำนักงาน

- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ปรินซิเพิลการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา
จิตวิทยาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2551). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชมรมสุขภาพวัยรุ่นราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย. (2549). *รู้ทันปัญหาวัยรุ่นยุคใหม่*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ปิยอนต์ เอ็นเทอร์ไพรซ์.
- ณัฐกานต์ พลโลหะ. (2545). *การสร้างตัวบ่งชี้สำหรับการพัฒนาเด็กวัยรุ่นตอนต้น ในโรงเรียน
มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ. (2550). *เอกสารคำสอนวิชาจิตวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*.
ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงพร ตันติธรรมานนท์. (2542). *ผลของโปรแกรมการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสม
ตามแนวคิดของเคลลี เพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะ
จิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ทิพย์วัลย์ สุทิน. (2539). *การลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนวัยรุ่นโดยรูปแบบการปรับ
พฤติกรรมด้วยปัญญา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพรัตน์ เฮงตระกูล. (2538). *ผลการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีการใช้เหตุผลและอารมณ์เพื่อลด
พฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว*.
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (จิตวิทยาการแนะแนว) ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยบูรพา. อัดสำเนา.
- นฤมล จามรี. (2546). *การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อการแก้ไขพฤติกรรมไม่พึง
ประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศา
สตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- นัยน์ชนก ศรีทองสุข. (2547). *การศึกษาการจัดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กอนุบาลของครู
ประจำชั้นในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
การศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นิรชร ชูติพัฒนะ. (2549). *เริ่มแรก เรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- นิตา ชูโต. (2548). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฟรินด์โพร จำกัด.
- ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2549). *วันรุ่นไม่เป็นปัญหา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี ในนาม บริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด.
- ปัญญา กระพุ่มพันธ์. (2548). *สภาพและปัญหาการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ผกา สัตยธรรม. (2531). *สุขภาพจิตเด็ก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผกาวรรณ ชูสกุล. (2551). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาการบริการให้การ ปรึกษาของครูแนะแนวในโรงเรียนมัธยมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหา บัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และคณะ. (2550). *การเปลี่ยนผ่านการศึกษาเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรียา ดังก้อง. (2549). *การศึกษาผลสำเร็จการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในสหวิทยาเขตเวียงโกศัย 1 จังหวัดแพร่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- ยรรยง ณ ร้อยเอ็ด. (2541). *การปฏิบัติงานปกครองนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรม สามีศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนธวัชบุรีวิทยาคม อำเภอธวัชบุรี จังหวัด ร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อัดสำเนา.
- ระวีวรรณ แก้วคงทอง. (2539). *ผลของการฝึกพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออก ที่มีต่อการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก้าวร้าวของเยาวชนในสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เรืองยศ อุตระศาสตร์. (2546). *การศึกษาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ ปรึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ลักขณา ศรีวัฒน์. (2545). *สุขภาพจิตและการปรับตัว*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอ.เอส.ฟรินด์ิง เฮ้าส์.

- วนิดา ชนินทยุททวงค์. (2551). *สายใย พันผูก...เลี้ยงลูกทางบวก*. กรุงเทพฯ : ป๊อปอนด์พับลิชชิง จำกัด.
- วิจิต รุ่งศรีทอง. (2546). *การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารและการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- วิลเลียม ยูรี. (2547). *กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุด้านดีร่วมกัน ที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ทำงาน และทุกแห่งในโลก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2549). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*, 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศึกษานิเทศก์, กระทรวง. กรมวิชาการ. (2546). *คู่มือครูประจำชั้นและครูที่ปรึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
- สมพร สุทัศนีย์,ม.ร.ว.(2529). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมโภชน์ เขียมสุภาษิต. (2539). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น. (2544). *ก้าวใหม่ของสุขภาพจิตโรงเรียน*. กรุงเทพฯ : บริษัทวงศ์กมลโปรดักชั่น จำกัด.
- สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น. (2545). *แนวทางในการดูแลรักษาปัญหาพฤติกรรมในเด็ก*. กรุงเทพฯ : บริษัทวงศ์กมลโปรดักชั่น จำกัด.
- สุขภาพจิต, กรม. (2541). *คู่มือครูสำหรับช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิต*. กรุงเทพฯ : ชูวีเนียร์ (ประเทศไทย).
- สุขภาพจิต, กรม. (2541). *คู่มือส่งเสริมสุขภาพจิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสำหรับครู*. กรุงเทพฯ : ชูวีเนียร์ (ประเทศไทย).
- สุขภาพจิต, กรม. (2544). *คู่มือครูที่ปรึกษา ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ร.ส.พ..
- สุธิดา ทับทิมทอง. (2550). *การศึกษาแนวทางการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

- สุธิดา ภัคดีบุญ. (2548). *การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ศึกษาของระบบการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ ทองศรี.(2547). *การพัฒนาทักษะกระบวนการคิดเชิงจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้ภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *กาวิเคราะห์ข้อมูลในกรวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2550). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2545). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธรรมค์ ไชโยรักษ์. (2549). *บทบาทของครูและผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน : พหุกรณีศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, กรมสุขภาพจิต. (2544). *คู่มือวิทยากระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ร.ส.พ..
- สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, กรมสุขภาพจิต, กระทรวงสาธารณสุข. (2545). *ค้นหาและเข้าใจตนเอง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- หรรษา แก้วพูลปกรณ์. (2541). *ผลของการฝึกควบคุมความโกรธและทักษะทางสังคมที่มีต่อการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักศึกษาอาชีวศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ รุ่งเสรีชัย. (2547). *ความฉลาดทางอารมณ์และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขภาพจิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลรัตน์ เพ็งสถิต. (2546). *จิตวิทยาพัฒนาการ Developmental Psychology PC 290*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาอังกฤษ

A.Arregi ,A.Azpiroz,E.Fano,L.Garmendia. (2006). *Aggressive behavior : Implications of dominance and subordination for the study of mental disorders*. Aggression and Violent Behavior 11 (2006) 394 – 413.

Deborah South Richardson ,Georgina S.Hammock. (2006). *Social context of human aggression : Are we paying too much attention to gender?*. Aggression and Violent Behavior 12 (2007) 417 – 426.

RobertCohen et al. (2005). *Beyond the individual : A consideration of context for the development of aggression*. Aggression and Violent Behavior 12 (2006) 341 – 351.

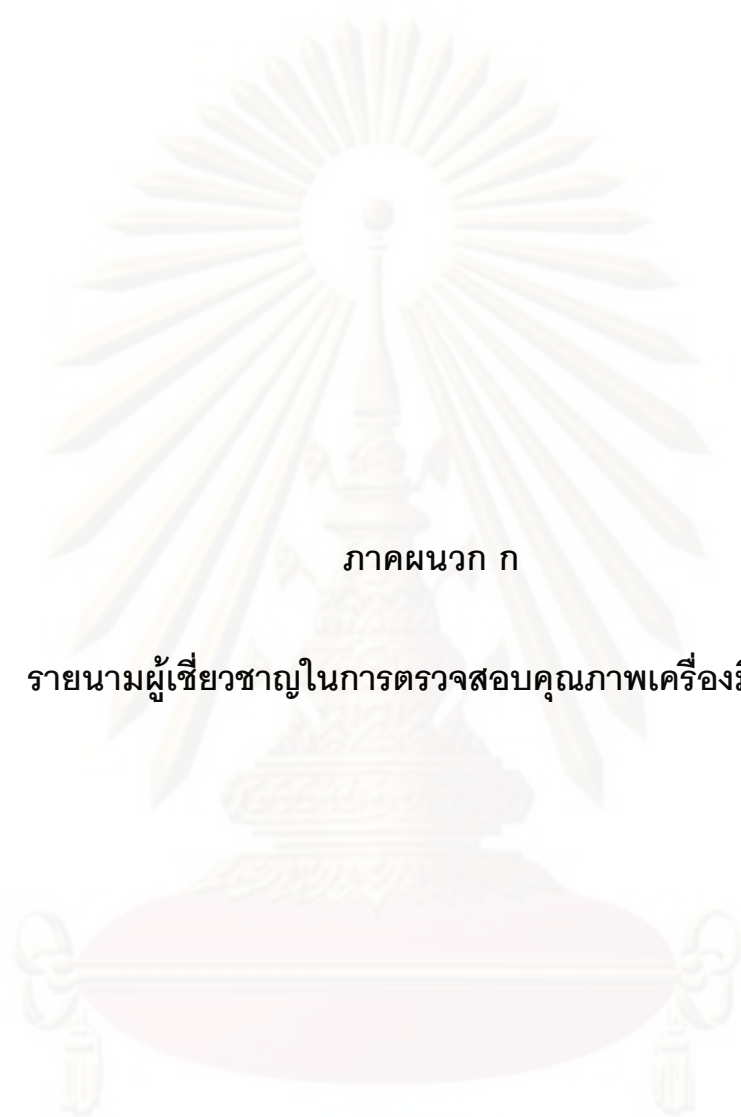


ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ศึกษานิเทศก์พรรณี ปานทอง ศึกษานิเทศก์ 7 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2
3. ศึกษานิเทศก์วิไลวรรณ ไอรส ศึกษานิเทศก์ 7 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2
4. ศึกษานิเทศก์จันทร์เพ็ญ โชติศิริ ศึกษานิเทศก์ 7 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว



โดย

นางสาวนนทิณี เครือจันทร์

ภาควิชา วิจัยและจิตวิทยาการศึกษา สาขาวิชา วิจัยการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประกอบด้วยเครื่องมือ 4 ชุด ได้แก่

เครื่องมือชุดที่ 1 แบบบันทึกเอกสาร ประกอบด้วย

- 1) แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ
- 2) แบบการวิเคราะห์เอกสาร

เครื่องมือชุดที่ 2 แบบการสังเกต ประกอบด้วย

- 1) แนวทางการสังเกตสภาพทั่วไปของโรงเรียน / สภาพแวดล้อม / บรรยากาศในโรงเรียนและบริบทต่างๆ
- 2) แนวทางการสังเกตการจัดการเรียนการสอนของครูและกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน
- 3) แนวทางการสังเกตการแสดงพฤติกรรมของนักเรียน
- 4) แนวทางการสังเกตการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน ของผู้ที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือชุดที่ 3 แบบการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย

- 1) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้บริหาร
- 2) แนวทางการสัมภาษณ์อาจารย์หัวหน้าที่รับผิดชอบโครงการ
- 3) แนวทางการสัมภาษณ์อาจารย์ที่ปรึกษา / อาจารย์ประจำชั้น
- 4) แนวทางการสัมภาษณ์อาจารย์แนะแนว
- 5) แนวทางการสัมภาษณ์นักเรียน
- 6) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียน

เครื่องมือชุดที่ 4 แบบการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย

- 1) แนวทางการสนทนากลุ่มนักเรียน

ศูนย์วิจัยและพัฒนาวิชาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร

โรงเรียน.....จังหวัด.....

วันที่.....เวลา.....

แหล่งข้อมูล / ชื่อเอกสาร.....

ประเด็น	สาระสำคัญ
<ul style="list-style-type: none"> ประวัติโรงเรียน / วิสัยทัศน์ของโรงเรียน / พันธกิจ / เป้าหมาย / ความสำเร็จ / ความภาคภูมิใจของโรงเรียน 	
<ul style="list-style-type: none"> สภาพทั่วไปของโรงเรียน / อาคารเรียน / จำนวนนักเรียนและบุคลากร / การจัดการเรียนการสอน 	
<ul style="list-style-type: none"> นโยบายของโรงเรียน (ปีการศึกษา 2551) 	

แบบบันทึกการสังเกตสภาพโรงเรียน

โรงเรียน.....จังหวัด.....
วันที่.....เวลา.....สถานที่.....

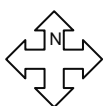
ประเด็น	สิ่งที่สังเกตได้
• บรรยากาศบริเวณโรงเรียน	
• อาคารเรียน	
• การจัดการเรียนการสอน	
• บริบทของชุมชน	
• สภาพปัญหาในโรงเรียน	
• รางวัล / เกียรติบัตร	
• อื่นๆเพิ่มเติม	

แบบบันทึกการสังเกตสภาพโรงเรียน

โรงเรียน.....จังหวัด.....

วันที่.....เวลา.....

แผนผังตำแหน่งที่ตั้งของโรงเรียน



ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกการสังเกตสภาพโรงเรียน

โรงเรียน.....จังหวัด.....

วันที่.....เวลา.....

แผนผังบริเวณโรงเรียน

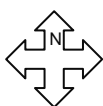


แบบบันทึกการสังเกตสภาพโรงเรียน

โรงเรียน.....จังหวัด.....

วันที่.....เวลา.....

แผนผังสภาพชุมชนรอบ ๆ บริเวณโรงเรียน



ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน

แหล่งข้อมูล

เอกสาร

- บันทึกพฤติกรรมนักเรียนของอาจารย์ที่ปรึกษา/อาจารย์ประจำชั้น
- รายงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- ระเบียบสะสม
- แฟ้มสะสมงาน
- สรุปรายงานผลการดำเนินกิจกรรมในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ฯลฯ

เหตุการณ์

- กิจกรรมการเข้าแถว กิจกรรมช่วงพักกลางวัน กิจกรรมหลังเลิกเรียน
- กิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
- กิจกรรมต่างๆที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ฯลฯ

บุคคล

- หัวหน้าอ.ที่รับผิดชอบ
- อ.ที่ปรึกษา / อ.ประจำชั้น
- อ.แนะแนว
- นักเรียน
- ผู้ปกครอง

แนวคำถามการสัมภาษณ์

1. ลักษณะของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน
2. ความรุนแรงของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน
3. สาเหตุและเงื่อนไขทางสังคมที่ทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมก้าวร้าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร

โรงเรียน.....จังหวัด.....

วันที่.....เวลา.....

ประเด็น	แหล่งข้อมูล/ชื่อเอกสาร	สาระสำคัญ
<ul style="list-style-type: none"> ลักษณะการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน 		
<ul style="list-style-type: none"> ความรุนแรงของการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว 		
<ul style="list-style-type: none"> สาเหตุและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว 		

แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร
ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา

โรงเรียน.....จังหวัด.....
วันที่.....เวลา.....

ประเด็น	แหล่งข้อมูล/ชื่อเอกสาร	สาระสำคัญ
• การเริ่มดำเนินการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน		
• บุคลากรในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน		
• ลักษณะการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน		
อื่นๆ เพิ่มเติม		

แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร

กิจกรรม / โครงการที่เด่นชัดหรือประสบความสำเร็จในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียน.....จังหวัด.....

วันที่.....เวลา.....

แหล่งข้อมูล / ชื่อเอกสาร.....

ประเด็น	สาระสำคัญ
• ชื่อกิจกรรม/โครงการ	
• ผู้รับผิดชอบ	
• หลักการและเหตุผล	
• วัตถุประสงค์	
• เป้าหมาย	
• วิธีดำเนินการ	
• ระยะเวลา	
• สถานที่ดำเนินการ	
• งบประมาณ	
• ผลสัมฤทธิ์	
• การประเมินผล	

แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร
บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

โรงเรียน.....จังหวัด.....
 วันที่.....เวลา.....

ผู้เกี่ยวข้อง	แหล่งข้อมูล/ชื่อเอกสาร	บทบาทหน้าที่
• ผู้บริหาร		
• หัวหน้าอาจารย์ที่รับผิดชอบระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน		
• อาจารย์ที่ปรึกษา / อาจารย์ประจำชั้น		
• อาจารย์แนะแนว		
• นักเรียน		
• ผู้ปกครองนักเรียน		
เพิ่มเติม		

แนวทางการสัมภาษณ์ผู้บริหาร

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

1. การวางระบบบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 1.1 การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และกำหนดทิศทางการพัฒนาการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา
- 1.2 การกำหนดโครงสร้างการบริหารงานและแต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เหมาะสมกับสถานศึกษา
- 1.3 การประชุมคณะกรรมการและกำหนดเกณฑ์จำแนกกลุ่มนักเรียน
- 1.4 ความสามารถในการสร้างความตระหนัก และใช้วิธีการกระตุ้นให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเห็นคุณค่าความจำเป็นของระบบ และร่วมกันดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 1.5 การส่งเสริมให้ครูทุกคนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และทักษะเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

2. ดำเนินการติดต่อประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานและบุคคลภายนอกอย่างไร ?

- 2.1 เชิญร่วมเป็นกรรมการและเครือข่ายในการช่วยเหลือนักเรียน
- 2.2 การประชุมปรึกษาหารือและขอความร่วมมือ

3. การดูแล กำกับ นิเทศ ติดตาม ประเมินผล สนับสนุน ให้ขวัญและกำลังใจในการดำเนินงาน (กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน)

2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

1. ปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว
2. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

**แนวทางการสัมภาษณ์หัวหน้าอาจารย์ที่รับผิดชอบ
ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน**

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

1. ความรู้ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. การติดตาม กำกับดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา
 - 2.1 การวางแผนการกำกับ ติดตามการทำงานของครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา
 - 2.2 การอำนวยความสะดวกแก่ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาในการดำเนินงาน
 - 2.3 การบันทึกหลักฐานการปฏิบัติงาน และจัดทำรายงานประเมินผลส่ง

ผู้บริหาร

3. การประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 3.1 การจัดประชุมครูในระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลช่วยเหลือ
 - 3.2 การจัดประชุมกลุ่มเพื่อปรึกษาปัญหากรณี
 - 3.3 การให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา
 - 3.4 การติดต่อประสานงานกับเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

1. ปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว
2. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์อาจารย์ที่ปรึกษา / อาจารย์ประจำชั้น

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

1. ความรู้ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.1 การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนเป็นรายบุคคล / หาข้อมูลเพิ่มเติมโดยการเยี่ยมบ้าน การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์และการทดสอบ)
 - 2.2 การคัดกรอง จำแนกกลุ่มนักเรียน และสรุปผล
 - 2.3 การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนานักเรียน (กิจกรรมโฮมรูม / การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน / สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน / กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียน)
 - 2.4 การป้องกัน ช่วยเหลือแก้ไข (การให้คำปรึกษาเบื้องต้น / กิจกรรมซ่อมเสริม / กิจกรรมเสริมหลักสูตร / กิจกรรมในห้องเรียน / การสื่อสารกับผู้ปกครอง)
 - 2.5 การส่งต่อนักเรียนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา
 - 2.6 การรายงานผลทั้งระหว่างดำเนินการ และเมื่อสิ้นสุด

2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

1. ปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว
2. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์อาจารย์แนะแนว

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

1. ความรู้ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.1 การสนับสนุนครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.2 การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา
 - 2.3 การจัดกิจกรรมป้องกันช่วยเหลือ แก้ไขพฤติกรรมนักเรียน
 - 2.4 การส่งต่อผู้เชี่ยวชาญภายนอก

2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

1. ปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว
2. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์ / สทนากลุ่มนักเรียน

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

1. ความรู้ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. การให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการนักเรียน
3. การให้ความร่วมมือในการสอดส่องพฤติกรรมของเพื่อนนักเรียนในโรงเรียน
4. การเข้าร่วมกิจกรรมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
5. การเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน พี่ช่วยน้อง
6. วิธีการประสานสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับบ้าน
7. การดำเนินการตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษามีผลต่อนักเรียนอย่างไร
8. ความพึงพอใจของนักเรียนเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

1. ปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว
2. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์พ่อแม่ผู้ปกครอง

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

1. ความรู้ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. การเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันวางแผน / แสดงความคิดเห็น / ประชุมหาแนวทางในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกับสถานศึกษา
3. การให้ความร่วมมือ สนับสนุนสถานศึกษาในด้านต่างๆ (กิจกรรม, งบประมาณ) เพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน
4. การให้ความช่วยเหลือในการสอดส่องดูแล สังเกต ติดตามพฤติกรรมนักเรียน และให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน

2. แนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

1. ปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว
2. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว

3. ความพึงพอใจ และข้อคิดเห็น / ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา

1. ความพึงพอใจเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา
2. ข้อคิดเห็น / ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานศึกษาในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก ค

หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. ๘๒๖๘๐-๒ ต่อ ๖๑๒

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๗๑)/๑๐๒๙

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ

ด้วย นางสาวนันท์นี้ เครือจันทร์ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาคศึกษาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา สาขาศึกษาวิจัยการศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “ การวิเคราะห์หีบห่อของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดีด้านหลักสูตรและการสอน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๗๑)/๑๐๓๐

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์พรณี ปานทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางสาวนันท์นที เครื่องจันทร์ นิสิตชั้นปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคศึกษาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา สาขาศึกษาวิจัยการศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “ การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในการ ตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรการสอน

โทร. ๐-๒๒๑๘-๒๖๘๐-๘๒ ต่อ ๖๑๒



ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

มกราคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอบขอบคุณในความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์พรณี ปานทอง

ตามที่ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัยเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ของนางสาวนันท์นี้ เครือจันทร์ นิสิตปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นิสิตได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ทางภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา ขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านเป็นอย่างสูง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือเช่นนี้ในโอกาสต่อไป

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์และโทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๔๘

โทรศัพท์นิสิตผู้วิจัย ๐๘๗-๖๒๑๐๕๔๓ (น.ส.นันท์นี้ เครือจันทร์)



ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/๕๔๘

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

เรื่อง ขออนุญาตเข้าไปการศึกษาวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนริมชล

เนื่องจาก นางสาวนันท์นี้ เครือจันทร์ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิจัย การศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำลังดำเนินการเก็บ รวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “ การวิเคราะห์บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้ภาควิชาพิจารณาเห็นว่าโรงเรียนของท่านเป็นโรงเรียนที่สมควร นำมาศึกษาเป็นกรณีศึกษาครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล ภาควิชาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุขีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์และโทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๔๘

โทรศัพท์นิตผู้วิจัย ๐๘๗-๖๒๑๐๕๔๓



ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

วันวาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ขอบขอบคุณในความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนริมชล

ตามที่ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ของนางสาวนันท์นิ์ เครือจันทร์ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นิสิตได้รับความร่วมมือจากครูในโรงเรียนของท่านเป็นอย่างดี ทางภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา ขอขอบขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านเป็นอย่างสูง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือเช่นนี้ในโอกาสต่อไป

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์และโทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๔๘

โทรศัพท์นิตผู้วิจัย ๐๘๗-๖๒๑๐๕๔๓ (น.ส.นันท์นิ์ เครือจันทร์)



ภาคผนวก ง

ภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



กิจกรรมการโฮมรูมตอนเช้า
(โรงเรียนชายทะเล)



กิจกรรมการโฮมรูมตอนเช้า
(โรงเรียนภูผา)



การจัดประชุมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหานักเรียน
โรงเรียนริมชลร่วมกับ
สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์



กิจกรรมเพิ่มเติม
โครงการแนะแนว"วันแนะแนวอาชีพ"
(โรงเรียนชายทะเล)



ผู้ปกครองพบครูที่ปรึกษา
(โรงเรียนภูผา)



กิจกรรมประสานความสัมพันธ์
ระหว่างบ้านและโรงเรียน
(กิจกรรมวันพ่อ โรงเรียนริมชล)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวนันท์นที เครือจันทร์ เกิดเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2526 ที่จังหวัดกระบี่ สำเร็จ การศึกษาวิทยาศาสตรบัณฑิต (วท.บ.) สาขาคณิตศาสตร์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปีการศึกษา 2549 และเข้าศึกษาต่อหลักสูตร ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2550



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย